N. 13. pl. 11.

Rubens

Digitized by the Internet Archive
in 2015

https://archive.org/details/albertirvbenipet00rube

ALBERTI RVBENI
PETRI PAVLI F.
DE RE VESTIARIA VETERVM,
PRÆCIPVE
DE LATO CLAVO
LIBRI DVO,

Et alia eiuſdem Opuſcula poſthuma, quorum ſeriem adverſa pagina exhibet.

LABORE ET CONSTANTIA

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. LXV.

SERIES DIATRIBARVM

Quæ hoc Opere continentur.

De Re Vestiaria, præcipve de Lato Clavo, libri dvo.

De Gemma Tiberiana.

De Gemma Avgvstæa.

De Vrbibvs Neocoris.

De Nvmmo Avgvsti, qvi inscribitvr Asia recepta.

De natali die Cæsaris Avgvsti.

Ioan. Bapt. Donii dissertatio de vtraqve pænvla.

CLARISSIMO VIRO

PHILIPPO RVBENIO P. F.

S.P.Q.ANT. A SECRETIS,

IOANNES GEORGIVS GRÆVIUS

S. P. D.

EA temporum noſtrorum eſt ratio, ut, quamvis multa videant boni quotidie ac audiant, quæ eos non delectent; numquam tamen probare potuerim illorum faſtidium, qui ſemper priorum ſæculorum felicitatem iactantes, illam, in quam ſors naſcendi & neceſſitas eos demiſit ætatem, cum Aſcræo ſene perpetuis damnant querelis. Contra ea de hoc ego ſæpe mihi gratulor, & præcipuam duco felicitatem, quod nec longe ante hoc tempus nec diu poſt ſim natus. Tantæ enim & tam illuſtres hac noſtra & paulo ſuperiore memoria omnium præclararum artium factæ ſunt acceſſiones, tanta effloruit virorum doctiſſimorum ubertas, qui excellentis ingenij bonitate tamquam divino quodam afflatu concitati in omni liberalis doctrinæ genere

tanto elaborarunt ſtudio & contentione, ut, quæ antea denſis erant circumfuſa tenebris, nunc in aperto ſint, & omnium conſpectu poſita; quæque ante ignorabantur ab omnibus etiam eruditiſſimis, nunc nemini poſſint eſſe obſcura, niſi qui ſocordia & ignavia ſibi ipſe hanc laudem & felicitatem invideat. Nam, ne alia commemorem, ſiderum motus & ſtellarum numerus quando exploratius fuit cognitus quam hac tempeſtate? An unquam accuratius fuit inveſtigata, & in excelſius faſtigium evecta doctrina illa, quæ aut in mundi principijs & rerum naturalium cauſis indagandis; aut quæ in ſingulis humani corporis partibus, & abditis illis venarum ductibus explorandis, aut quæ in orbis terrarum ſitu deſcribendo verſatur? Quæ laus temporum fere magis noſtrorum eſt quam hominum: inventa enim ſunt talia inſtrumenta divinitus potius quam conſilio, & quibus tenuiſſimæ minutiſſimorum corpuſculorum particulæ penitus perſpici & accurate conſiderari; & quibus in remotiſſima loca & ipſas quaſi cæleſtium orbium ſedes acies oculorum immitti; & quibus curſus navium certiſſima quadam via & ratione poſſunt moderari. His effectum eſt, ut arcana illa & ab omni ævo incognita naturæ myſteria quamplu-

plurima fuerint in lucem protracta, peragrata vaſtiſſima maria, quæ olim ne adiri poſſe credebantur, terræ diſiunctiſſimæ,& alio ſole calentes apertæ. Quid dicam de ſtudijs humanitatis, de antiquitatis notitia, de omnium memoriarum rebus geſtis? Quam multa abſtruſa, recondita, ſepulta, maioribus noſtris inviſa & inaudita felix magnorum hominum ſollertia, & incredibilis induſtria, qua ad omnem priſci ævi ſapientiam complectendam exarſerunt, eruit: quanta luce illorum libros perfudit, quibus ad omnem humanitatem informamur. Horum omnium cognitione nobis eſſet carendum, ſi priora nos tuliſſent ſæcula. Quid autem ijs, quorum animi pulcherrimarum rerum ſcientia paſcuntur, poteſt eſſe antiquius quam ea habere explorata, in qua docti & ſapientes viri ſemper inquiſiverunt ſumma cura & ſtudio, nec tamen potuerunt perveſtigare? Ego ſane qui in litterarum & ſapientiæ ſtudijs unice conquieſco, nec regnum, aut quidquid eſt opum & dignitatum mereri velim ut illa ignorem. Et profecto in tot & tantis muneribus, quibus affecta eſt ætas noſtra, qui non lætãtur, qui non triumphant ſe nunc demum vivere, cum tanta rerum præclararum copia doctorum virorum ingenio & labore nobis parta

 eſt,

eſt, aut invidia ſuffuſum in præſentia habent animum, aut ſtulto quorum copia eſt laborant tædio, aut bona ſua non intelligunt, & pretia rerum æſtimant annis. Nolim autem hæc ſic accipi, ac ſi exiſtimem hac ætate omnes artes exactas eſſe & veniſſe ad ſummum perfectionis, quo nihil poſſit cogitari ineptius. Quis enim non videt quanta ſit adhuc in omnibus rebus obſcuritas, quantis involucris in profundo demerſa iaceat veritas, quantum noſtræ & poſterorum relictum ſit induſtriæ? Riſum ſæpe mihi excutiunt, qui conqueruntur, omnem facultatem & ſpem ſibi eſſe præciſam a maioribus præclari aliquid elucubrandi: omnia nunc eſſe pervulgata in omnibus artibus & diſciplinis, omnia aſpera complanata, omnes nodos expeditos, nihil caliginis, nihil difficultatum ſedere vſquam, aut ſi quid reſtet, in quod noſtram operam poſſimus conferre, id eſſe unicum, ut breviore via tradantur omnia, & in compendia referantur, quæ multis ſtudijs & vigilijs a doctis fuerunt conquiſita & tradita. *O ſeri ſtudiorum!* Quo iudicio hos credimus verſari in lectione, & quem fructum eius ferre, & quota de ijs, quæ legunt intelligere, quibus

Nil eſt intra oleam, nil extra & in nuce duri.

Nullum certius argumentum eſt levis cuiuſdam

dam & puerilis eruditionis, quam nuſquam hærere, de nulla re dubitare, nullas in lectione ſalebras, nullam remoram offendere. Qui hanc ſectam ſequuntur, ſuo produnt indicio, nihil ſe didiciſſe unquam niſi tritum maxime & vulgare, nihil ſe videre in ulla diſciplina & ſcriptorum genere, nec intelligere quidem quæ ſit illa interior doctrina, quam qui imbiberunt, ab omni ætate ſunt habiti eruditi. Sane quo quiſque eſt doctior, tanto plura in ſingulis pæne paginis, ne dicam verſibus, advertunt animum, detinent oculos, curſum lectionis inhibent, attentionem acuunt, & perſcrutari iubent ac eruere maioribus ignorata, & profutura poſteris. De centonum vero ſartoribus & auctoribus epitomarum quid dicam aliud, quam, *Dij terris talem avertite peſtem!* Nata eſt iſta natio corrumpendis & abolendis omnium virorum egregiorum lucubrationibus, qui, ſi quid mortui ſentiunt, execrantur iſtos homines, qui tam fœde mutilant & lacerant ſuos labores. Tantum vero abeſt, ut omnia ſint excuſſa, & ſupremam manum receperint, ut nulla ſit diſciplina, & ne pars quidem ullius diſciplinæ, nullumque ſcriptum extet antiquum, in quo non viro acris ingenij, & indefeſſi ſtudij, plurimæque doctrinæ, multa magnaque ſuperſint

ſint

ſint obſervanda, quæ alij, qui eidem curæ invigilarunt, ſunt prætervecti. Non deeſt fabro materia, ſed materiæ faber. Quamvis vero ſint infinita, in quibus expoliendis cum magna laude & fructu verſari poſſit hominum non ineptorum induſtria, nullus tamen miror perpaucos eſſe, quibus amplificatio & proceſſus ſtudiorum doctrinæ & ſapientiæ ſint curæ, longe vero plurimos, quos iuvet prædas agere, & compilare alienæ induſtriæ fructus. Opes invenire bonis artibus negotium eſt arduum, plenum ſudoris, ſollicitudinis, vigiliarum; partis vero alieno labore frui nihil habet moleſtiæ, ſed & nihil gloriæ. Hos labores, has ſeveras leges, quibus tenentur qui adſpirant ad laudem & immortale nomen, hanc aſſiduam meditationem, qua enitendum eſt quidquid noſtrum eſſe, & poſteris debet probari, detrectant plerique omnes, & malunt alienos fœtus adoptare quam ipſi parturire. Malum iſtud gliſcit indies, & magis magiſque conſeneſcit ille ardor augendi ſplendorem & amplitudinem rei litterariæ. Videmus viam iſtam facilem, proclivem, violis ac roſis quaſi conſtratam ſectari omnes; ab illa aſpera & multis difficultatibus obſepta, quæ ſola tamen ad virtutis & doctrinæ templum ducit, neminem non abhorrere.

Hæc

Hæc vero ratio non poteſt non coniuncta eſſe cum clade & interitu omnium liberalium artium & eruditionis. Equidem magnus fœdæ illius barbariei, quæ late ante hos ducentos annos inquinaverat omnia, timor impendet. Nullius ſcientiæ, & nullius veræ laudis ac gloriæ poſſeſſio ac cuſtodia poteſt eſſe diuturna, ubi obſoleſcit diligentia, ſocordia vero & veternus omnia tenet. Illos autem, qui lumine litterarum extincto lucis uſura fruentur, miſerrimos omnium & infeliciſſimos iudico, qui vere conqueri poterunt ſe, ſi qui umquam, dijs omnibus iratis eſſe natos. Quæ enim vita ſine litteris vitalis eſſe poteſt? Mors ea eſt, non vita & ſepultura vivorum hominum. Nobis vero nonne iuſtæ magnæque cauſæ ſunt exultandi & quod iſta ætate nobis intereſſe rebus humanis contigit, qua omnes bonæ artes caput extulerunt altius quam prioribus ſæculis, & quod illam procellam & cæcam noctem, quæ imminere litterariæ Reipublicæ, triſteque illud fatum quod manere videtur poſteros effugerimus. Sed funeſtum hunc exitum Deus avertat, & faxit ut hoc metu, ſi quæ impendet acerbitas, liceat defungi. Ad noſtri ſæculi felicitatem tuendam iuxta & augendam faciunt ſane & hi libelli, docti hercule & perpoliti, Alberti

Rubenij, patruelis tui, viri virtute, doctrina, ingenij elegantia & morum ſuavitate & ſanctitate in primis numerandi. Quid enim illi docent quod non ſit exquiſitum, quod non latuerit adhuc omnibus, qui a renatis litteris in hoc ſtudiorum genere illuſtrando deſudarunt? Et quid ab eo, quem veſtra doctrinæ & ingenij laude florentiſſima familia edidit, poterat aliud expectari? Nihil dicam de parente tuo Philippo Rubenio, unico alumno diſciplinæ Iuſti Lipſij, viri immortalis. Eius prudentia, probitas, cultiſſimum ingenium, ſingularis eruditio, eleganter ſcribendi in utroque orationis genere facultas non modo Belgium, ſed Italiam ipſam in ſe convertebant, & principum virorum ſtudia & benevolentiam alliciebant, ut cupide multi eum complecterentur, & eius expeterent operam. Alienus ſit ab omnibus Muſis & Gratijs, qui ignoret patrui tui Petri Pauli Rubenij manum illam, & artem politiſſimam, quæ palmam Apellibus & Zeuxidibus fecit ambiguam, & hinc eximijs honoribus & iudicijs maximorum Regum fuit ornata, cum qua coniunxerat inſignem quamdam omnis antiquitatis & politioris litteraturæ notitiam, qua impleverat pectus. Huius laudis hereditatem, quæ omnium beatorum patrimonia ſuperat,

cre-

crevit eius filius Albertus, & ſe dignum hoc patruo, & hoc parente præbuit, primumque habuit quidquid ei vacui temporis eſſet a curis & negotijs Reipublicæ, quibus perpetuo diſtinebatur, collocare in ijs artibus, quibus immortalem gloriam, & ſui maiores, & quicumque veræ laudis fuerunt cupidi, ſunt conſecuti. Vtinam vero ipſe perficere potuiſſet & publicare quæ nunc ex varijs eius & diſperſis ſchedis, quod tu omnium minime ignoras, mihi fuerunt colligenda. Pulchriora certe & abſolutiora nunc apparerent & hæc, & plura alia quæ inchoata reliquit; quamvis iſta quæ damus, etiam, ut nunc ſunt, digna ſint quæ collocentur in arcem, & eruditorum hominum gratulationibus & applauſu, de quo nullus dubito, excipiantur. Ea vero tuæ, Vir Clariſſime, debentur pietati. Abſque te fuiſſet, blattis & tineis ceſſiſſent pabulum. Sed tu dum tam illuſtrem gentis tuæ imaginem ad poſteritatis memoriam voluiſti prodi, tuam prodidiſti. Ipſe tibi erexiſti monumentum omnibus Mauſoleis perennius, quod in pretio erit, quamdiu litteræ erunt, quarum cultores æternum tibi devinxiſti, quod ijs hos aureolos tui patruelis libellos noluiſti debere. Vale Vir Clariſſime. Traiecti ad Rhenum Kal. Dec. CIↃ. IↃC. LXIV.

NICOLAI HEINSII
ELEGIA
IN OBITVM
A. V. ALBERTI RVBENII,
PHILIPPO IV. HISPANIARVM REGI IN SANCTIORE CONSILIO A SECRETIS,
AD EXIMIVM ET CELEBERRIMVM VIRVM
CASPERIVM GEVARTIVM,
CÆSAREVM REGIVMQVE CONSILIARIVM, ET HISTORIOGRAPHVM, ARCHIGRAMMATEVM ANTVERPIANVM.

Tigris Achæmenio non me lactavit in antro,
Caſpia Caucaſeæ non dedit urſa nivi;
Paſta nec evomuit ratibus Zanclæa Charybdis,
Aut Scylla in rabidos inguine verſa canes;
Mitibus ut lacrymis, Gevarti, *in funere charo*
Parcere ſuſtineam, nec mihi flere vacet.
Tolle (quid huc faciant?) ſolamina: tolle, precamur.
Vulneribus non hæc apta medela meis.
Crudus & in curſu pleno dolor hactenus ullam
Fomenti impatiens ferre recuſat opem.
Parce manu medica tractare, coiverit ulcus,
Plaga cicatricem ducat acerba ſine.
Vtile nunc ſtimulos, nunc calcar ſubdere flenti:
Sic mala conſueſcam lenius alta pati.

Vt

Vt me mœſtitiæ domet impetus , utque fatiget,
Et capere incipiat ſeque tuamque manum.
Cauſa pijs utinam lacrymis minus æqua daretur!
Me miſerum! cur tam iuſta querela mihi eſt?
Fertur in exequias RVBENIVS : *ille vetuſti*
Optimus interpres temporis , ille ſui.
Qui latebras morum, Labyrintheoſque receſſus
Norat , & abſtruſi terra quod omnis habet:
Vivida Candoris fucum metuentis imago,
Quamque ſibi Theſeus gaudeat eſſe fidem.
Congeries Venerum, Latij penetrale leporis,
Jllita Mopſopij nectare lingua favi.
Quem pater artifici cura limarat ad unguem,
Laudis in id ſummam contuleratque ſuæ.
GEVARTI, *pater ille, nihil cui maxima rerum*
Roma quod opponat, par nihil Hellas , habet.
Cedat , Alexandro vel iudice, Cous Apelles,
Qui tabulis animas addidit ante ſuis.
Has Cypris modo nata manus ſe tangere mallet,
Dum ſale rorantes exprimit uda comas.
Addita doctrina eſt, & vaſta ſcientia rerum:
Qua pater heredem vidit in arte ſuum.
Vidit , & , æquari non invidus , impulit vltro,
(Dum dubiam ſe dat palma) profuſus amor.
Ardua iamque ducem poſt terga reliquerat heres
Impiger, & Lycio gloria certa Deo.
Stamine nil quæſtus Lacheſin properare ſecando,
Inque ſua genitor prole ſuperſtes, obit.
Felicem bis terque ſenem! ni clade nefanda
Tangeret immeritam Parca cruenta domum.
Vnicus, & patrias & avitas indole laudes
Iam complexe Nepos, tolleris ante diem.

Primævum teque addis avo nil tale voventi,
Vmbra per Elyſium ſanguinolenta nemus.
Quem canis irato furibundi dente necatum
Luſtravit Stygio nauta ter amne ſenex:
Ingemuitque videns; deploravitque peremptum,
Perque reluctantes non vehere optat aquas.
Heu miſerande puer! tabo ſanieque fluentem
Fovit adulanti Cerberus ipſe iuba.
Tum placide adlambens ſe gutture lingua trifauci
Exerit, ah quanto mitior illa tibi!
Vrna recuſavit tibi ducere Gnoſia ſortem:
Eumenis invitas immaduitque genas.
Ah pater orbari (ſi iam pater ille vocandus)
Haut tulit, ac votis ſe ſupereſſe ſuis:
Vulneraque effudit largos per hiantia fletus,
Arcuit inviſum teque cadente diem,
Invidiaque deos oneravit, inania queſtus;
Gaudia, iamque miſer, plangere ſola vocat.
Hic labor, hoc ſtudium eſt; huc tota negotia ſpectant:
Et curas, curis ut moderetur, alit.
Iam Senecam tractare piget: nihil excipit ultra
Livius, aſſuetam pagina trita manum.
Cum faſtidito removetur Apolline Pindus:
Cuncta ferunt lacrymæ tempora: ſomnus abeſt.
Lenta virum tabes depaſcitur: urit edendo
Mæror, & attenuans viſcera febris habet.
Mox colus inciſa eſt, nimijs ne fata querelis
Noxia funeſtet ſeque, pioſque lares.
Vita tibi, brevis illa licet, vir amice, negatur:
Stamina ſed meritis ſunt diuturna tuis.
Non ita Barbaries miſeros caligine Belgas,
Vt tibi ſit merces laudis adempta, premit.

Paſce-

Paſcere, & exulta, Styx, cladibus, invida, tantis:
Nil agis, ah luctu non ſatianda meo!
Laus fugit obſcœnæ tactum Rubenia Lethes:
Faucibus excutitur præda cupita tuis.
Ingenijs ſi durat honos, Clariamque cohortem
Si ſtata de domito tempore palma manet,
Ibimus in famam: nec ſæcula ſera negarint
Meque, Alberte, tuum, teque fuiſſe meum.
Eia age GEVARTI, *Phœbo ſtimulante, fleamus,*
Quod ferat ætatem, terſa quod auris amet.
Vos pia fraterno vinxit concordia nexu:
Patria vos, ſtudium vos ſociarat idem.
Pirithoum Ægides, Pylades ne iactet Oreſten;
Par amor, & pietas maior utrique fuit.
Quid meditor dare verba mihi? dolor avocat ægrum,
Interpellanti ſurdus, amice, lyræ.
Mœnia Mæoniden flerunt ſeptena, nec altum
Profuit Argolici Troia laboris opus:
Nata nec Alcinoi, nec Vlyſſi iuncta Calypſo,
Claráve Telemachi Telegonique parens.
Turbat aquam lacrymis mœrens Aganippida Clio,
Marcuit arentem Pegaſis umbra comam,
Solaque dat gemitum reſponſa petentibus augur
Delius; hæc adytis vox ſonat una ſuis.
Heu! ubi nunc tibi, Phœbe, lyra eſt? vbi præſcia laurus?
Nunc ubi non tonſæ, dic, nitor ille comæ?
Gaudia Pimplæo RVBENIVS *omnia ruri*
Abſtulit: Aonijs lux erat ille choris.
In cinerem (modo quantus!) abis. vix oſſa ſuperſunt
Et cutis, & ſordem præter, amice, nihil.
Quem licet oſtentent de corpore fata triumphum,
Pars melior Stygiæ neſcia ſortis aget.

IOAN-

IOANNES CHIFLETIVS,

Canonicus Tornacenſis, in Diſſertatione de Fonte Romano, AQVA VIRGO, *quæ expreſſa in Gemmâ priſcâ.*

AChates eſt Annularis e Cimeliarchio V.C. ALBERTI RVBENII, quem Bruxellæ abhinc quadriennium Reipublicæ litterariæ, in ipſo iuventutis flore, mors invidit. Dicere vix poſſum, quantopere ſummum illum virum ſuſpexerim dilexerimque. Regi in Conſilio ſanctiori a Secretis fuit, quia nihil altius voluit: Sereniſſimo Archiduci LEOPOLDO, Belgarum & Burgundionum Gubernatori, gratus acceptuſque, honeſtam quietem, atque Exedram Philoſophicam Senatorijs ſubſellijs conſtantiſſime prætulit, vel unico de GEMMA AVGVSTÆA & TIBERIANA, quæ in ſacro Regis Chriſtianiſſimi gazophylacio aſſervatur, Commentario futurus immortalis. Neque enim hunc laborem τȣ̃ μακαρείτȣ, fidei ſuæ commiſſum nobis eripi patietur Clariſſimus GEVARTIVS, Cæſareus Regiuſque Conſiliarius & Hiſtoriographus, Archigrammateus Antuerpianus, ad civium ſuorum, Litterarumque gloriam natus.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPVS IV. *Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, ac Potentiſſimus Belgarum & Burgundionum Princeps, Diplomate ſuo ſanxit, nequis præter Balthaſaris Moreti, Ioannis iunioris fil. voluntatem,* Alberti RubenI de Re Veſtiaria Veterum libros duos, & alia eiuſdem Opuſcula poſthuma, *ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſa, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaliáve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum, & alia gravi pœna multabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxellæ die* IX. *Septemb*. M.DC.LXIV.

Signat.

Loyens.

APPROBATIO CENSORIS.

QVam feliciter in rerum antiquarum ſtudio celebrem ſuum Parentem imitatus fuerit Cl. vir Albertus Rubenius, comprobant hæc eius ſcripta *De Re Veſtiaria, De Gemmis Tiberiana & Auguſtæa, &c.* quibus ut ea ad ſtudioſos rerum antiquarum Lectores per typos emittantur, do approbationem, & ſedulus Lector tam felicibus lucubrationibus meritam dabit laudem. Datum Antuerpiæ XI. Decemb. M.DC.LXV.

Ioannes de Capua
Canon. Cath. Eccl. & lib. Cenſor.

ELENCHVS CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Variæ virorum doctorum ſententiæ de lato clavo ad quinque capita relatæ. Egnatij, Sigonij, Accurſij, Lazij, Pancirolli, Cuiacij, Budæi, Salmaſij, Ferrarij, Ioſ. Scaligeri opiniones reiectæ. Claui non fuerunt flores, non fibulæ, nec globi, nec prætextæ, nec bullæ è purpura, & clavorum capita. Veſtes floridæ. Fibulæ in tunicis mulierum. Clavi tunicis inſerti. Prætexta toga. Tunicæ prætextæ Barbarorum veſtitus. Tunicæ prætextæ viriles limbis purpureis & aureis ſub Gallieno. Prætextæ magiſtratuum & puerorum. Περιπόρφυρα, μεσοπόρφυρα. *Vnus aut duo tantum clavi in veſte Romana. Plagulæ. Patagium. Nonius exploſus. Petronius & Varro explicati.* pag. 3.

CAP. II. *Clavi ſunt lineæ purpureæ. Gloſſarium emendatum.* Πορφύρη ἐνυφασμένη. μεσοπόρφυρα. περιπόρφυρα. μεσόλευκος χιτὼν. *Meſoleucos. Meſomelas. Zonæ. lineæ. virgæ. tramites. viæ.* σημεῖα. *Signa* πλατύσημος στενόσημος. ἐσθῆτες σημειωταὶ. *Clavi veſtibus adſuti, interdum intexti.* παρυφαὶ *clavi.* εὐπάρυφος *laticlavius.* ἐμβάλλειν *proprie de clavis. Suidas emendatus, & Athenæus.* παρυφὲς. *Dionyſius Halicarnaſſeus explicatus.* Τήβενναι περιπόρφυροι, φοινικοπάρυφοι. Ταβλία ῥούσαια. *Trabeæ equeſtres a Saliaribus diverſæ. Trabeæ purpura & cocco ornatæ. Chlamys interdum toga dicitur. Toga non fuit veſtimentum clauſum. Præclavium. Afranius apud Nonium emendatur. Vnde clavi dicti.* 13.

CAP. III. *Clavi vel tranſverſe, vel per medias veſtes deducebantur. Tranſverſi clavi poparum & publicorum ſervorum ornatus. Muliebres, & cytharædorum, aliorumque ſcenicorum tunicæ tranſverſos habuerunt clavos, ſed auratos, vel pictos. Paragaudæ. Anguſticlaviorum tunicæ rectos habebant clavos. Barbarorum indumenta pluribus clavis ornata. Tunicæ Gallorum matris Deûm. Sagula Gallorum. Pænulæ & tunicæ tres aut quatuor clavos habentes. Statius explicatus. Virilibus Romanorum tunicis haud plures quàm unus vel duo clavi inſeri ſoliti.* 22

CAP. IV. *Vittæ. diademata Regum Perſarum. mappæ. mantilia. lintea toralia. pulvinaria. chirothecæ clavatæ. manicæ. chirothecæ feminis in uſu: olim ſoli ruſtici eas portabant: erant ex rudi corio, ne ſpinæ lęderent manus: Romani adverſus frigus eas uſurpabant. Chirothecæ duplicis generis: quædam digitos omnes exprimebant, quædam ſine digitis erant. Digitalia,* δακτυλῆθραι. *delicatiorum chirothecæ ex lana coctili.* 24

CAP.

Cap.V. *Trabea clavata.Trabeæ veriverbium.quod genus veſtis.Tria trabearum genera ſecundum Suetonium, & Ioſ.Scaligerum. Hæc opinio refellitur. Vna tantum trabeæ ſpecies proprie ſic dictæ. Trabea cur toga dicta. Fuit brevior toga.Non multum diſsimili forma fuit a paludamento.Toga ſolo circumiectu diverſa a chlamyde Macedonica. Trabea ſolo colore a paludamento & chlamyde differt; illius color ex purpura & cocco.Coccinus color cum purpureo confunditur. Trabea quid & quomodo a paludamento differat. Regum & Cæſarum chlamydes cuius coloris fuerint.Limbus. Vindicatur Trebellius Pollio a Salmaſij emendatione. Salij & Equites trabeam fibula reſtrinxerunt.Reges & Conſules ritu Gabino trabeas portarunt.Cinctus Gabinus quid. Conſules cum Ianum aperirent hoc cinctu uſi, & Pontifices cum bellica ſacra facerent. Tertullianus explicatus: eius μνημονικὸς error.* 27

Cap.VI. *Chlamydes clavis ornatæ.Pollux vindicatus.Numæ tempore ea Romanis in uſu venerunt. Milites in dignitate aliqua poſiti tantum chlamydes portabant.Pœnulæ clavatæ. Forma pœnulæ.Pœnula fuit aperta.Lacernæ eadem forma fere qua pœnulæ. Lacernæ cucullatæ.Caracallæ etiam cucullos habuerunt. Ephod quale veſtis genus. Caracallæ Gallicum veſtimenti genus. Martialis explicatus. Pallæ & πέπλοι omnes tunicæ χιστοὶ.Pœnulæ cucullos habuerunt.Pœnulæ & lacernæ differentia.Pœnulæ ipſi cucullus adſutus:ſeparatur a lacerna.Feſtus explicatus.Iſidorus gloſſemate purgatus.Velleius Paterculus emendatus.Anguſticlavia pœnula contentus.Præfecti Vrbis militari habitu utebantur intra urbem.Equites Imperatorum ævo pœnulis clavatis aut lacernis uſi. In magno luctu Senatores poſita veſte Senatoria Equeſtrem ſumpſere. Ἱππὰς στολὴ lacerna aut pœnula.Aliqui Imperatores togarum uſum revocare ſtuduerunt.Mæcenas militari veſte utebatur, quia Præfectus Vrbis erat. Pœnula veſtis militaris.Cur Mæcenati obiectum quod diſcinctus, Cæſari quod cinctus incederet. Laticlavij non cingebantur. Milites cincti. Pœnulæ non cinctæ: ſed tunicæ quibus illæ ſuperinduebantur. Gellius illuſtratus. Caſula idem quod pœnula. unde dicta.* 33

Cap. VII. *Ricinia purpura clavata. Turnebi emendatio in Cicerone confirmata.Feſtus explicatus.Differentia clavi & prætexti purpurei. Ricinia duplicari ſolita.Varroni lux. Ricinijs utebantur muliebres Romanæ in adverſis rebus & luctibus.In funere depoſitis ricinijs pullas pallas ſumebant. Duplicatio pallij quid.* 42

Cap.VIII. *Tunicæ clavis ornatæ. Aliæ Anguſticlaviæ, aliæ laticlaviæ.Anguſticlaviæ. στενόσημος.Pauper clavus.Gloſſarium B.Benedicti correctum. ψιλόσημα. Anguſticlavia duos tantum clavos habuit, unum*

 a de-

à dextra, alterum a ſiniſtra parte. παραπήχυ. παραλουργές. παρυφές. *Heſychius explicatur. Forma anguſtorum clavorum. In Dalmaticis vetus anguſtorum clavorum uſus remanſit. Dalmaticæ olim clavatæ. quare. Latitudo clavorum arctorum. In feminarum veſtibus latiores quam in virilibus. Damaſcius apud Photium illuſtratus. Anguſticlaviæ tunicæ non diſtinxerunt Equeſtrem ordinem a plebeio; ſed utrique fuerunt communes. Annuli Equeſtris ordinis inſigne.* παραλουργεῖς *Non omnis purpura ſub Imperatoribus vetita, ſed certa ſpecies etiam ſub poſterioribus.* Ἁλουργίδες, *Thalaſſinæ. Conchyliatæ veſtis color glauco & iraſcenti mari ſimilis. Tunicæ Romanorum color. Cicero explicatur. Purpura eſt prætexta. Tribuni plebis non uſi ſunt prætextis. Aliud togam ad talos, aliud ad calceos dimittere. Tunicæ erant albæ purpureis clavis diſtinctæ. Aliquæ mellini coloris. Tunica ex lana Appula alba, ex Bætica melina. Melinus color. Togæ color. Lacernas portabant eius coloris, cuius erat factio Circenſium, cui favebant. Coniectura in Martiale.* 46

CAP. IX. *Matronæ etiam tunicas anguſticlavias portarunt. Regilla tunica purpura diſtincta. Varro emendatus. Regilla alba erat & recta. Recta tunica.* Ἄρραβος γιτὼν. *Heſychius vindicatus.* ὁ μὴ ῥαφαῖς συνειλημμένος χιτὼν. *Tunicæ mulierum fibulis conſtringebantur. Tunicæ viriles non erant apertæ, nec fibulis adſtrictæ. Tunica inconſutilis ex una tela contexta erat. Talis tunica talaris Pontificum.* Ὀρθοστάδιοι χιτῶνες. *Heſychius vindicatus. Quomodo tunicæ inconſutiles textæ.* 56

CAP. X. *Græcæ mulieres tunicis anguſticlaviis uſæ, ſed tantum lautiores. Apud Syracuſanos meretrices ſolum. Etiam viriles Græcorum tunicæ purpura clavatæ.* Παρυφῆ διαφανῆ Ταραντινίδια. *Viliorum tunicæ apud Græcos albis clavis diſtinctæ.* Λευκοπαρυφὸς. *Carthaginenſes tunicas purpura clavatas portarunt. An pallia Græcorum clavata?* Σημεῖα *in palliis non clavi, ſed litteræ.* Γάμμα. *Variæ litteræ palliorum laciniis inſertæ. Primariam patriæ ſuæ litteram in clypeis præferebant.* Παράσημα. Σφραγῖδες: *Nomina propria palliorum oris inſcripta. Teſſeræ palliorum.* Κύβος. *Orbiculi in palliis. Sub ultimi ævi temporibus veſtibus litteras inſcripſerunt Græci.* Μαργέλλια. ῥάμματα. ἀντίπανα. Γράμματα. *Grammaticis gruma.* 60

CAP. XI. Πλατύσημος. πλατυπόρφυρα ἱμάτια. *Lata purpura. Maior purpura. Laticlavium. Lati clavi deſcriptio.* κολωβίων. *Laticlavia unum tantum clavum habuit. Varro emendatus. Latus clavus in media tunicæ parte.* μεσοπόρφυρος. μεσόλευκος χιτὼν. *Latitudo clavi lati. Modeſtiam affectantes arctiore utebantur. Alexander & Severus non anguſticlavias portarunt. Laticlavia arctum clavum: anguſticlavia latos clavos habe-*

habere poterat. Ambitioſi purpuram ſuam extendebant. φυλακτήρια. Lati clavi menſura ordinaria palmi latitudo. Tunica palmata. 65

CAP. XII. *Baleares primi tunicis laticlavijs uſi. Tullus Hoſtilius primus Romæ lato clavo uſus. Omnes indiſcriminatim olim latum clavum portarunt. Poſtea Senatoribus proprius. Tunica Senatoria laticlavia. Non cingebatur. A Cæſare contra uſum cincta. Cur laticlaviam chirodotam portarit. Phryges habuerunt manuleatas tuntcas. Romani olim nullas tunicas habuerunt. Poſtea curtas tulerunt, dehinc cum manicis uſque ad cubitorum ima, tandem chirodotas. Tunicæ ſine manicis indecoræ poſterioribus temporibus. Eæ reis ignominiæ cauſa indutæ. Tunica laticlavia Senatorum inſigne. Latus clavus. Clavus pro lato clavo. Ambroſius emendatur. Chlamydis uſus Senatoribus interdictus: ijs, qui in comitatu Imperatoris extra urbem conceſſus. Præfectus urbis chlamyde uſus, & eius vicarius. Nonius Marcellus emendatus. Saraca tunicæ barbaræ genus. Leges duæ codicis Theodoſiani corriguntur. Tzanga barbarum calceamentum. Imperatores interdixerunt barbarica indumenta.* 71

CAP. XIII. *Faſcia in ſtatuis togatis poſterioris ævi non ſunt clavi, ſed oraria, quibus Senatores illorum temporum uſi. Oraria Diaconorum illis ſimilia. Imponebantur ſiniſtro humero: dextro ſubmittebantur. Σιμικίνθια, ſeu mappulas portabant, qui conſulares trabeas ferebant. Pallia Archiepiſcopalia ſunt faſciæ humerales. Aliæ faſciæ in antiquis ſtatuis in modum Archiepiſcopalis pallij poſitæ. In monumento apud Boiſſardum eſt vir chlamyde ornatus cum duobus iuvenibus pænulatis contra Gruterum. Officialium habitus pænula cum pallio. Pallia illa fuerunt faſciæ. Codex Theodoſianus, Iſidorus, Plautus explicati. Faſcijs uſi miniſtri conviviorum & ſacrificiorum. Lanea pallia dicta. Pallia linteis oppoſita. Byzantini Imperatores humeralem faſciam portarunt ex ſerico, auro, & gemmis. Lorum cum tiara confunditur. Mitra interdum eſt faſcia. Tiara integer pileolus. Lorum imperiale. Nummus apud Baronium, Theodoſium & Arcadium exhibet, non Philippum & Ioannem Apoſtolos.* 75

CAP. XIV. *Latum clavum Senatorum filij ante ætatem Senatoriam portarunt. Quando illam ſumpſerint. Senatorum Patritiorum liberi in prætexta eum portarunt. Statius, Suetonius explicati. Tyrij ſinus. Tunica potens. Octavius latum clavum in prætexta geſtavit. Patritij in tyrocinio tunica recta uſi, non laticlavia. Senatorum filij, qui non erant Patritij, ſub Conſulibus, non ante latum clavum geſtarunt quam ad honores pervenerant. Hoc Auguſtus mutavit. Suetonius emendatus. Latum clavum ſumebant cum ſe ad honores gerendos accingerent. Qui latum clavum ſumebant, calceos etiam mutabant. Illorum calcei e nigris pellibus, aliorum*

albi. Equitum filij in ſpem Senatoriæ dignitatis ſæpe latum clavum adipiſcebantur. Ad hoc requirebantur opes, origo, indulgentia Principis. Statio lux. Cenſus Senatorius ijs opus. Non conferebatur ea dignitas niſi ijs, qui ex antiqua Equeſtri familia. Caligula contra morem novis Equitibus latum clavum conceßit. Dio refellitur. Equites dicebantur ſplendidi. Senatorum filij poſt Auguſtum non opus habebant ad latum clavum ſumendum indulgentia Principis, ſed tantum Equitum filij: Equites nonnulli anguſto clavo contenti vivebant. Nonnulli latum clavum, quem ſumpſerant in ſpem Senatoriæ dignitatis, deponebant, & anguſticlaviam tunicam reſumebant. Laticlavij. Laticlavia dignitas gradus ad Senatorium Ordinem. Iuvenis ſecundi Ordinis. Laticlavij, qui Senatu moti inſignia Senatoria retinent. 81

CAP. XV. *Equites per tribunatum militum Senatores fiebant. Tribuni alij maiores, alij minores. Equitibus olim quina ſtipendia, poſt trina ſtipendia neceſſaria erant ut ad Tribunatum pervenirent. Senatorum filij ad hanc dignitatem nullis ſtipendijs opus habebant poſt Auguſtum. Tribuni Rufuli, Comitiati. Plebei Tribuni meritis & laboribus conſequebantur Tribunatum ſub Imperatoribus: Equeſtres voluntate Principis fiebant. Origo per Tribunatum ad Senatoriam dignitatem adſpirandi. Laticlavij Tribuni, qui ex Equeſtri aut Senatorio Ordine, Anguſticlavij, qui ex plebe, contra Lipſium. Equites qui ad Senatorium Ordinem adſpirabant per militiam latum clavum ante geſtos honores impetrabant. Cum ad tribunatum veniſſent, eum accipiebant, ſi ante nondum obtinuiſſent. Senatu moti per Tribunatum recuperabant Senatoriam dignitatem. Horatius exponitur contra Torrentium. Laticlavialis, Anguſticlavij tribuni, plebeij, qui per merita & labores ad tribunatum perveniebant. Anguſticlavij annulos portarunt. Sub Imperatoribus non per merita & labores, ſed ex favore potentum tribunatus obſcuris dabantur. Tribunatus dignitas Equeſtris. Qui fuerunt Tribuni ſemper poſtea inter Equites cenſebantur contra Salmaſium. Semeſtris militia. Iuvenalis emendatur. Poëta Paridis non eſt Statius, ut Salmaſius tradit. Statius Eques. Coniectura de Poëta Paridis. Anguſticlavij ſæpe poſt tres tribunatus laticlavij fiebant.* 89

CAP. XVI. *Feminæ Aſiaticæ latum clavum portaſſe videntur. Romanis non fuit in uſu. Matronæ illuſtriores ab alijs dignoſcebantur ſtola. Eam aliquando libertinæ portarunt. Differentia inter ſtolas plebeiarum feminarum & illuſtriorum. Error Abrami Equeſtris generis feminæ aureis pedum vinculis a plebeis diſtinctæ. Erant ea anſæ ſive obſtrigilla ſolearum. Male confunduntur cum periſcelijs. Plebeiæ feminæ argenteis pedum*

pedum vinculis uſæ. Monilia ex gemmis & margaritis geſtarunt illuſtres, ex auro plebeiæ feminæ. 97

CAP. XVII. *Sacerdotes Saturni lato clavo uſi, & ſacerdotes Gaditani Herculis, & Phœnicum ſacrificuli. Silio Italico lux. Calaſires. Exterarum religionum ſacerdotes habebant Calaſires. Martialis locus adhuc non intellectus illuſtratur. Scribæ & Phariſæi laticlavias veſtes portarunt. Phylacteria* στολαὶ & ἀμπεχόναι *diverſum veſtimenti genus.* Ἀμπεχόνη *pallium muliebre. Stola tenue amiculum feminarum ex byſſo vel ſerico. Scribæ & Phariſæi muliebres amictus portarunt, contra Petavium. Stola materia & forma differebat a toga & pallio. Romæ viri muliebribus ſtolis utebantur in convivijs. Veſtes cœnatoriæ ſtolæ dictæ. Marcus Antoninus nova luce perfuſus. Cytharœdorum veſtis ſtola.* Ἀναβόλαιον. *Amictorium.* Ἀναβολάδιον. Ἀμπεχόνιον *utrumque humerum includebat. Stola dextrum humerum excludebat. Stola toga feminarum. Scribæ & Phariſæi, & diaconi veteris Eccleſiæ amicula circumijciebant ad inſtar ſtolæ. Orarium. Diaconi id geſtarunt dextro humero excluſo.* 100

CAP. XVIII. *Colobia monachorum & Presbyterorum laticlavia. Colobium quid. Differentia dalmaticæ & colobij. Colobia ſine manicis. Colobium tunica Senatoria. Presbyteri colobijs uſi. Dalmaticæ Diaconorum huius ætatis anguſticlaviæ. Caſulæ ſacerdotum laticlaviæ, pars eius poſterior in crucis formatur figuram. Clericis purpura a Concilio Narbonenſe prohibita. Sanctimoniales tunicas purpura diſtinctas geſtarunt. Modus eis ſtatutus a patribus. In Africa purpureas mitellas portarunt. In Anglia monachi diu purpura uſi. Cruſtum. Lex Codicis Theodoſiani emaculatur.* 107

CAP. XIX. *Clavi aurei duplicis generis. Clavis aureis anguſtis uſi ſunt Reges Græci & primi Romani; latis vero ultimi Reges Romani & Conſules ac Prætores cum triumpharent & thenſas ducerent. Mantilia, ſtromata auro clavata.* 112

CAP. XX. *Chlamydes quædam auro clavatæ. Iis uſi Reges Romani. Chlamys Imperatorum pura purpurea. Reges barbarorum chlamydes habuerunt albas clavis aureis diſtinctas. Pallæ aureis clavis ornatæ, nonnumquam purpureis. Palla fuit indumentum, non amictus. Palla Græcis peplum. Peplum aureis clavis ornatum. Pepli forma. Peplum mixta ex pallio & tunica veſtis. Peplo utebantur illuſtriores feminæ in publicum proditure. Palla fibulatoria tunica Romanarum matronarum habitus. Candijs. Gallicæ pallæ. Tunicopallium. Pallæ dicuntur pallia. Palla & peplum interdum eſt exterior veſtis.* ξύστις *erat veſtis purpurea, auro diſtincta, Tragicis propria. Palla aurata veſtis Tragicorum, & omnium Dionyſia-*

Dionyſiacorum artificum, ac qui ad beſtias damnati. In pictura veteri eſt cytharœdus, non femina, contra Pignorium. 114

CAP.XXI. *Matronæ auro clavatas tunicas portarunt in nuptijs & feſtivitatibus publicis. Aureæ viæ. Reges aliqui Græcorum & Barbarorum tunicis albis & purpureis auro clavatis uſi, ut & Reges Romani. Romulus & veteres Quirites tunicas portarunt. Patagiata tunica Gracchi. Gladiatores & ad beſtias damnati pretioſis veſtibus ornabantur. Reges Romani tunicis auroclavatis uſi vſque ad Tullum Hoſtilium, aut Tarquinium. Palmata tunica. vnde dicta.* χρυσόσημος. *Tunica palmata. Iovis tunica dicta. cur? In Capitolino & Palatino multæ veſtes pretioſæ. Simulacra deorum veſtibus aureis & purpureis ornata. Veſtitores ſimulacrorum, faſces & virgæ ſimulacris deorum prælatæ. Lictor deorum. Magiſtratus curules quando thenſas ducebant, habitu triumphali uſi. Thenſas ducere. Suetonio, Iuvenali, Capitolino lux. Triumphalibus viris conceſſum ut ludos Circenſes palmatis induti ſpectarent. Cæſari ſella aurea & veſtis regia decreta. Dio eleganter emendatus. Veſtis regia toga purpurea. Confunditur cum veſte triumphali. Error Plutarchi & viri docti.* 121

CAP. XXII. *Poſterioris ævi Imperatoribus triumphantium inſignia tributa. Conſularis toga palmata. trabea dicta. varijs ſegmentis ornata. Segmenta. Cur trabea dicta veſtis conſularis. Eam cinctu Gabino portarunt Omnes Senatores illo tempore togam cinctu Gabino portarunt. Imperatores in conſulatu trabeas gemmatas portarunt. Schema. Exconſules in publicis ſollemnitatibus veſtes triumphales portarunt. Philoſtorgius & Sidonius emendati. Prætorij & Conſulares viri florente republica in ludis publicis prætextas conſulares portarunt. Ciceronis locus inſignis explicatus.* 129

CAP.XXIII. *Chryſoclavus picturæ ſpecies, non clavus aureus, contra Meurſium, Salmaſium, alios.* Χρυσοκόκκινον. Χρυσοπράσινον. Χρυσοκίζινον. Χρυσοκλαβάρικον. 133

CAP.XXIV. *Clavi picti. Clavi tabulæ dictæ, quia tabulis longis ſimiles erant. Salmaſij & Meurſij error. Seu pro &. Tabulæ ab orbiculis diſtinctæ. Orbiculus quid.* πλουμία *non ſunt clavi. Plumatæ veſtes. Plumeæ veſtes e plumis avium confectæ.* 134

CAP.XXV. *Scutulatæ veſtes non ſunt virgatæ, contra Salmaſium. Scutulatæ veſtes quæ rhombi figuram habebant. Scutulæ in pavimentis. Scutulæ lances* ῥομβοειδεῖς. 138

LIBER

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Calceus Senatoriæ dignitatis inſigne. Antiquiſſimi Romanorum omnes perones portarunt: qui Magiſtratum curulem geſſerant, calceos ex aluta mulleos. Cato menda purgatus. Calcei mullei alutati, aluminati. Mullei unde nomen acceperunt. Eos geſtarunt Albanorum Reges, & Romanorum, poſtea qui curulem Magiſtratum geſſerunt, ſed tantum diebus ſolemnibus, quum ludos celebrarent. Hi calcei inter triumphantium inſignia fuerunt. I. Cæſar contra conſuetudinem ſemper ijs uſus. Cur? Mullei calcei differebant a Patriciorum calceis. Illi erant ex ſandaliorum ſive crepidarum genere. Cothurnus. Tyrrhenici, Tuſci calcei. Mullei ſimiles cothurnis. Cothurnorum forma. Ad mediam uſque tibiam perveniebant. Crepidæ, ſandalia quid. Caligæ militum crepidæ. Σανδάλια. Calcei rubri Imperatorum Byzantinorum cothurnis mulleis ſimiles. 140

CAP. II. *Perones, calcei cavi ex crudo corio. Calceos ex aluta poſtea Romani geſſerunt. Perones effeminati. Mulleorum & patriciorum calceorum differentia contra Budæum, Lipſium, alios. Mullei crepidæ erant, patricij cavi. Patricijs calceis corrigia adſuta & lunula.* 144

CAP. III. *Patritij calcei quatuor corrigias habuerunt, quæ ad medium crus perveniebant. Dempſteri & Marcilij error. Plebeij unicam tantum ligulam, Patritij quatuor habebant. Lora patricia. Martialis obſcurus locus illuſtratus. Extrema ligula. Corrigiæ in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta. Non totus calceus niger, ſed ligula tantum. Non læſum pedem coccina aluta cingit. Coccini calcei ex Parthicis pellibus. eorum uſum ſibi ſoli Imperatores vindicarunt. Corrippus correctus. Calcei patriciorum vel albi erant, vel coccinei, vel aurati, vel κεντητοί.* 146

CAP. IV. *Lunula patritij calcei ornamentum. Cur ijs adſuta. Error Zonaræ & Ioannis Antiochenſis. Lunula hæc non fuit fibula eburnea lunæ corniculantis ſpecie. Fibulæ ſuperiori parti pedis appoſitæ. Vncinati & lunati calcei confuſi. Salmaſius refellitur. Lunulæ talis appoſitæ. ἐπισφύριον non fuit fibula. Heroum ocrea ex candido ſtanno: illarum ornamenta circa malleolos ἐπισφύρια. Lunulæ patritiorum erant eburneæ ad formam mediæ lunæ. Lunatis calceis utebantur tantum Senatores patritij: ſed & ij, qui patritij generis erant, ante Senatoriam ætatem. Calcei Senatorum, qui non patritij erant.*

**** Simi-

Similes fere erant patritijs, excepta lunula. Differebant etiam in flexione ligularum. 150

CAP. V. *Calcei Senatorij mutati ſub Imperatoribus. Caligas ſumpſerunt pro cavis calceis. Campagis ea fere ſimiles erant. Campagis Diaconi Romani uſi. Origo huius moris. Forma multum differebant a calceis Patritijs florentis Imperij contra Salmaſium. Campagi fuerunt ſandalia. Amalarius emendatus. Campagi intrinſecus ex albo corio erant, extrinſecus nigri, & Conſulum illius temporis calcei. Candido linteamine illuſtrabantur. Fuerunt inciſi. Campagi reticuli. Sandalia quædam apud Græcos inciſa. Pedules. Vdones.* Ὀδώνια. *Pedules Senatorum & Clericorum ex lino, aliorum ex lana. Conſtantianæ Donationi lux.* 155

CAP. VI. *Variæ eruditorum de togæ forma, & veſtibus quadratis ac rotundis opiniones. Veſtes quadratæ, quæ quatuor angulos habebant, duos in ſuperiori, duos in inferiori ora. Pallia Græcorum & aliarum gentium quadrata, &* χλαῖνα *veterum heroum. Rotundarum veſtium in ſolo expanſarum circularis forma. quarumdam ſemicircularis, aliarum laciniosa.* 159

CAP. VII. *Chlamydis forma. Fibula conſtringebatur in dextro aut ſiniſtro humero, vel circa pectus.* πτέρυγα, πτερύγια. *Theſſalica chlamys a Macedonica non fuit diverſa. Non quadratæ ſolum veſtes* πτέρυγα *habuerunt. Chlamydes Macedonicæ a Romanis & Græcis non fuerunt diverſæ. Chlamys Macedonica non undique claudebatur. erat fibulatoria. Chlamydis uſus a Macedonibus. Inferius erat rotunda, ſuperius contracta.* 162

CAP. VIII. *Toga Romana non forma ſed magnitudine differebat a chlamyde. Salij paludati. Pompeius chlamydem Alexandri Magni non Macedonum more portavit, ſed in togæ ſpeciem humeris circumiectam. Manutij & qui eum ſequuntur ſententia, togam fuiſſe undique clauſam, exploditur.* Αὐτοψία *non oſtendit togas fuiſſe clauſas. Apertæ erant. Togæ deſcriptio, circumiectus. Statua togata Ph. Rubenij per litteras expoſita. Quintilianus emendatus. Altius quam iunctura.* 165

CAP. IX. *Ora extrema veſtimenti pars ſumma & ima. Lacinia cum ora confunditur a Cuiacio. Lacinia pinnæ chlamydis, & togæ.* πτερύγια, κράσπεδα. 170

CAP. X. *Tiliæ & Philyræ vincula ex tenuibus membranis, inter corticem & lignum tiliæ: tranſlate cuiuſvis generis membranulæ. Tabulæ. Tiliæ in toga quæ. Reiecta eorum ſententia, qui arcas tiliacias exponunt.*

Tiliæ

Tiliæ & tabulæ dictæ. Ratio huius appellationis. 171

CAP. XI. *Vmbo non fuit ſinus, non nodus quo toga in humero conſtringitur: non fuit in anteriore & poſteriore parte veſtis: non centrum plicarum contra Caſaubonum: ſed tumor togæ circa humerum ſiniſtrum. Vmbo clypei. Quintilianus, Tertullianus, Curius Fortunatianus explicati. Palla non habet umbonem. In Apulei coniectura. Artifex nodus. Error veteris Perſij Scholiaſtæ. Vmbo in prætextis purpuratus.* 173

CAP. XII. *Sinus togæ non fuit adſutus, nec attextus, contra Anton. Auguſtinum, Turnebum, Manutium. non fuit cinctæ togæ pars. Lacinia diſtincta contra Sigonium. Sinus in togæ ſtructura. Philoſophi & auſteriores homines, breves, lautiores, inundantes habebant ſinus. Delicatiorum in ſinu formando cura. Vmbo togæ, ſi in brachium decideret, ruſticum declarabat. Gremium & ſinus confunduntur.* 175

CAP. XIII. *Toga non cingebatur. Præcinctura togæ. Macrobius explicatus. Toga ipſa Romani præcingebantur, balteo togæ. Cæſar fluxiore cinctura utebatur Suetonius explicatus Laticlavij tunicas inferiores Zona ſubſtringebant. Præcinctura a cinctu Gabino diverſa. Præcingi proprie dicitur, quando cinctus ab interiori tantum parte cingit hominem. Veteres Romani nullos ſinus habebant.* 178

CAP. XIV. *Augures amicti trabea & purpura & cocco. Videtur talis fuiſſe chlamys quam milites circumdederunt Chriſto. Dibaphus. Flamines læna amicti. Læna chlamys duplex. Lænæ & abollæ differentia. Flaminum læna purpurea. Ad pectus ſtringebatur ænea fibula. Erat & aurata. Hoc veſtitu utebantur tantum in ſacris. Pontifices prætexta utebantur. Prætexta circumcirca purpurata fuit, non in ima ora tantum.* Λέγνα. *ea prætexta. Pontifices ſacrificaturi aut vota ſuſcepturi prætextam capiti inijciebant. Virgilio lux. Purpureo velare comas amictu. Suffibulum. Purpura ſacerdotum non ex pretioſa, ſed plebeia. Cicero explicatur.* 181

CAP. XV. *Lucianus explicatus.* Πῖλος. *Reiecta Thomæ Mori verſio. Vlyſſes cum pileo fingebatur. Vlyſſes non habuit pileum umbellatum & galericulum contra H. Aleandrum.* 184

CAP. XVI. *Orpheus in antiquis monumentis cum tiara & braccis. Tiaras & braccas Scythæ portarunt.* 185

CAP. XVII. *Scabilla. Non legendum ſcamilla contra C. Langium & Torrentium. Non fuerunt Hiſpanorum caſcabelli, contra Scaligerum & Caſaubonum. Non ſcabella quæ pedis pulſu percutiebantur, contra Salma-*

 ſium.

ſium. Vera Scabillorum forma. Scabilla & Cymbala coniunguntur. Scabilla ex ligno, interdum ex ferro. Cymbalorum forma. Cymbala ſemirotundi pelves quos concutiebant. Non fuerunt ſimilia cymbalis Italicis & Hiſpanicis. Non percutiebantur malleolo. 186

Diſſertatio de Gemma Tiberiana. 195

Diſſertatio de Gemma Auguſtæa. 212

De Vrbibus Neocoris Diatribe. 227

Diſſertatio de Nummo Auguſti, cuius Epigraphe, Aſia recepta. 259

Diſſertatio de Natali die Cæſaris Auguſti. 281

Ioannis Baptiſtæ Donij diſſertatio de utraque pænula. 315

FINIS.

ALBER-

ALBERTI RVBENI
DE
RE VESTIARIA,
PRÆCIPVE
DE LATO CLAVO
LIBRI DVO.

ALBERTI RVBENI DE RE VESTIARIA, PRÆCIPVE DE LATO CLAVO,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Variæ virorum doctorum ſententiæ de lato clavo ad quinque capita relatæ. EgnatiJ, SigoniJ, AccurſiJ; LaziJ, Pancirolli, CuiaciJ, Budæi, SalmaſiJ, FerrariJ, Ioſ. Scaligeri opiniones reiectæ. Clavi non fuerunt flores, non fibulæ, nec globi, nec prætextæ, nec bullæ è purpura, & clavorum capita. Veſtes floridæ. Fibulæ in tunicis mulierum. Clavi tunicis inſerti. Prætexta toga. Tunicæ prætextæ Barbarorum veſtitus. Tunicæ prætextæ viriles limbis purpureis & aureis ſub Gallieno. Prætextæ magiſtratuum & puerorum. Περιπόρφυρα, μεσοπόρφυρα. *Vnus aut duo tantum clavi in veſte Romana. Plagulæ. Patagium. Nonius exploſus. Petronius & Varro explicati.*

NEMO qui vel ſummis labris attigit rem antiquariam Hiſtoriaſque Romanas, ignorat latum clavum inſigne fuiſſe Senatoriæ dignitatis, Curiamque ab Equite diſtinxiſſe. Sed quid fuerint clavi nondum ſatis liquet, quamvis nulla res æque diverſis doctorum virorum opinionibus iactata ſit. Omnium tamen opiniones ad quinque capita reduci poſ-

ſunt. Quidam etenim affirmant clavos fuiſſe flores intextos veſti; alij fibulas eſſe, aut globulos, quibus tunicæ connectebantur.

Tertia opinio eorum eſt, qui aiunt latum clavum fuiſſe tunicam purpura prætextam.

Quarta aſſerit fuiſſe plagulam, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, vt erat ἐπωμὶς Græcorum. Sed maior eruditorum pars in eam conceſſit ſententiā, vt credant clavos fuiſſe capita clavorum ex purpura vel auro intexta tunicæ.

Sed omnes hæ opiniones quoniam mihi non videntur cum ijs, quæ apud veteres de clauis veſtium obſervavi, convenire, primum ſigillatim eas, quantum in me eſt, refellam; deinde meam hac de re ſententiam proferam, quam ſubmitto eruditorum examini.

[a] *Ad Aurelianum Vopiſci.* [b] *Lib. 3. de Iudicijs cap. 19. & Io. Sarius Samoſcius l. 1. de Senatu Romano.* [c] *Cap 7. de Re veſtiaria.* [d] *Ad Ælij Lampridij Alexandrum.* [e] *Ad lib. 2 Metam. Apuleij.*

Ioannes [a] Baptiſta Egnatius Auroclavatas veſtes exponit *quæ clavos aureos habent, nos flores appellamus.* Ita [b] Sigonius quoque: *Clavata tunica fuit, quæ clavos purpureos intextos habuit, aut latos, aut anguſtos: fuerunt autem clavi quaſi flores panno intexti.* Sed hæc opinio merito refellitur a [c] Bayfio, & [d] Iſaaco Caſaubono: nec enim florida veſtis Romanis uſitata, niſi delicatioribus, ut & fœminis, ut bene notat [e] Colvius. Servi etiam floridam veſtem portabant: Aſterius Homilia vltima: Ἔγνων ἐγὼ γυναῖκα, καὶ τὴν κόμην κείρασαν καὶ ἀνδρικὴν περιθεμένην ἐσθῆτα, καὶ ταύτην ἀνθεινήν, ἵνα ἀνδρὸς φεύγοντος καὶ κρυπτομένου μὴ χωρισθῇ. Δοῦλος δὲ εἶναι δοκοῦσα, ἀληθῶς δουλεύει τῷ πάθω. *Novimus ipſi mulierem, quæ attonſa coma veſtem virilem, eamque floridam induit, ut ne virum fugientem latentemque deſerere cogeretur. Ita cum ſervitutem ſervire videatur, affectui vere ſervit.* Clavis autem omnes plerique utebantur, qui Senatores ab Equitibus diſcernebant. Deinde unus aut alter

alter clavus in veſtibus erat, cum florida veſtis tota floribus ſparſa eſſet.

Quidam clavos interpretantur fibulas, aut globulos aureos & purpureos, qui [a] vel ad pectus aſſuebantur, [b] vel latera tunicæ connectebant. His accedere videtur Bayfius cap. 7. de Re veſtiaria, qui tamen cap. 12. fatetur ingenue ſibi non liquere. Hieronymus quoque Boſſius Ticinenſis, ſingulari libro de lato clavo Senatorum edito, non multum ab his abit, & latos clavos fuiſſe fibulas purpura & auro mixtas affirmat, & ad pectus adſui ſolitas. Sed hæc magnorum virorum opinatio non eſt pluribus verbis refutanda; etenim nomine impellente per ſe corruit, cum in ſtatuis togatis & conſularibus, quæ ex ære & marmore ſuperſunt, nuſquam hæ fibulæ aut globuli appareant, quibus muliebres ſolum tunicæ quandoque connecti ſolitæ. Præterea conſtat, clavos veſti ut plurimum intextos fuiſſe. quis ſani ingenij negabit hoc non poſſe convenire fibulis? Deinde non ſolùm tunicæ & chlamydes clavis diſtinguebantur; ſed & mappæ & mantelia; quæ globulis aureis aut purpureis connexa fuiſſe quis credat?

a Accurſ. ad leg. §. 5. D. de auro & argento legato. Lazius l. 2. c. 3. & lib. 8. c. 4. comment. Reip. Rom.

b Panciroltus l. 1. rerum memorabiliũ. P. Gregor. parte 3. Syntagmatis Iuris univerſi l. 47. c. 23. num. 17.

Doctiſſimus Iuriſconſultorum Iacobus Cuiacius l. 12. Obſeruat. cap. 39. novam de lato clavo ſententiam proponens: *Non fuit autem*, inquit, *clavus, ſiue latus, ſiue anguſtus, quod exiſtimant fuiſſe vulgo. Invenio enim clavos eſſe potius partem veſtimenti, quam veſtimentum: & ſicut inſtitas, ut diximus cap. 24. ita clavos alios conſui veſtimento, alios non conſui, & indiſtincte veſtimento legato contineri quaſi partem, l. 19. §. Plane. leg. 23. §. 1. de auro & argento legato. Sane quibus honoris cauſa vtebantur Senatores, vel Tribuni, vel Equites, non erant conſuti veſti, ſed ſupra eam*

 demiſſi

demiſſi in pectus uſque, alij arctius, alij latius, ut recte Horatius dixerit: Latum demiſit pectore clavum. Et integer Acro in illum locum: Prætextam & latum clavum, prunæque batillum: Latum clavum, inquit, purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum, Græci τὸν κολοβίωνα *vocant. Et hanc interpretationem confirmant aperte Petronij Arbitri verba: Pallio coccino adraſum incluſerat caput, circaque oneratas veſte cervices laticlaviam immiſerat mappam, fimbrijs hinc atque illinc pendentibus.* Atque hæc Cuiacius; qui etiam addit noſtros quoſdam Monachos lato clavo vti, ſed viliore; id veſtimenti genus deſignans, quod nunc Scapulare vocant. Secundas illi agit Iacobus Cruquius Comment. in Horatij Sat. 5. lib. 1. & Ioannes Wouwerius ad Petron. Sed hæc maximi viri ſententia valde debili tibicine fulta eſt: nec enim ideo minus latus clavus in pectus dimittitur, aut purpura in pectore extenditur Senatorum, quamvis intexta aut adſuta ſit.

Nec ex allatis Horatij verbis aſſequor, qua ratione colligat clavum Senatorium tunicæ haudquaquam adſutum vel intextum fuiſſe. De Acrone poſtea videbimus. Petronij certe locus nihil ad rem pertinet; nec enim ibi deſcribitur Trimalcio in laticlavia tunica, ſed in veſte cœnatoria, cum ſudario clavato circa collum. Etenim & mappas purpura clavabant, ut apud Martialem: *Et lato variata mappa clavo.* Romanos autem in triclinijs mappas & ſudaria circa collum immittere ſolitos, conſtat ex Suetonio, qui de Nerone* narrat, eum plerumque ſyntheſinam indutum, ligato circa collum ſudario, prodijſſe in publicum; quod & Dio de eodem refert.

*Cap. 51.

Nec colobium etiam eſſe Scapulare Monachorum, quo hodie utuntur, ſatis patebit ex ijs quæ infra de colobijs

bijs dicemus, ubi locum illum Acronis, quem adfert, latius explicabimus.

Deinde refragantur Cuiacio omnes ſcriptores veteres, qui clavos tunicæ inſertos fuiſſe clare oſtendunt; ut ex ijs quæ infra dicemus ſatis innoteſcet. Immo & omnia marmora antiqua & numiſmata, quæ cum ſæpe viros Conſulares referant, qui ſine dubio latum clavum portabant, tamen nunquam habent Scapularia illa, quæ Monachi noſtri portare ſolent.

Maiori fundamento nititur [a] Budæus, qui arbitratur latum clavum *Tunicam fuiſſe purpura prætextam, latiorem tunica vulgari, longioremque ac diſcinctam, cui toga ſuperinduebatur*. Et ſecutores habuit [b] Coraſium, [c] Tiraquellum; quamvis ad lib. 5. cap. 18. clavos tradat eſſe ornamenta quædam purpurea clavorum ſpeciem præbentia, tunicis attexta ſeu adſuta.

a *Ad leg. ult. D. de Senatoribus.*
b *Ad leg.* 2. §. Deinde quia difficile. *num.* 42. *D. de Orig. Iuris.*
c *Commēt. ad Alexand. ab Alexand. Genial. l.* 4. *cap.* 11.

Carolus Neapolis etiam, ſplendidiſſimus juvenis immaturo fato ereptus, in noviſſimis ad Faſtos Ovidianos Commentarijs lib. 2. clavum interpretatur *Faſciam, qua veſtes in extremis oris ornabantur.* Veteres quoque Grammatici nonnulli huic interpretationi favere videntur, qui clavos cum purpura prætexta vel limbis veſtium confundunt. Ita Feſtus: *Ricinium omne veſtimentum quadratum ij, qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt. Verrius togam qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.* Iſidorus in Gloſſis: *Limbus navis piratica, vel clavus in veſte regia, ſive ipſa veſtis.* Sed ad hanc opinionem refutandam haud multis verbis opus eſt.

Prætexta toga, quam Græci περιπόρφυρον vocant, dicebatur ea, cuius ora & circuitus purpura prætextus erat, ut bene Bayſius obſervat. His utebantur Magiſtratus, Sacerdo-

cerdotes, & nobiles pueri. At apud Romanos florenti Imperio tunicam virilem unquam prætextam fuiſſe non legi, ſaltem ante Gallienum; quamvis apud Barbaros id in uſu fuerit, ut Ortyges ille Erythræorum Tyrannus, de quo Hippias lib. 2. Hiſtoriarum apud Athænæum lib. 6. quem muliebri cultu uſum idem notat. Sic & Hiſpani linteas tunicas purpura prætextas portabant, ut Polybius & Livius annotant. Et Longobardis erant veſtimenta laxa, & maxime linea, ornata inſtitis latioribus, vario colore contextis, teſte Paulo Diacono lib. 4. cap. 23. Et Carolus Magnus utebatur tunica, quæ limbo ſerico ambiebatur, ut Eginhardus narrat. Corippus lib. 2. de veſte Iuſtini Imperatoris:

Subſtrictoque ſinu veſtis divina pependit
Poplite fuſa tenus, pretioſo candida limbo.

Sed & apud Romanos creſcente luxu, & decreſcente Imperio, id eſt ſub Gallieno aut circiter, etiam tunicæ viriles his limbis purpureis aut aureis ornari cœperunt; hinc tunicæ paragaudæ, monolores, dilores, trilores, pentelores memorantur a Fl. Vopiſco in Aureliano; ſed de his accurate tractant Iſaacus Caſaubonus, & Claudius Salmaſius in Notis ad Vopiſcum. Hunc tamen miror ſcripſiſſe, *Poſtea luxu creſcente, virilibus quoque veſtimentis aurata ſegmenta adtexi cœpere; nam antea purpura tantum prætexebantur viriles tunicæ, ut erant prætextæ Magiſtratuum & nobilium puerorum.* Sed prætextas puerorum & Magiſtratuum fuiſſe togas, non tunicas, notum omnibus, niſi qui nondum ære lavantur.

Ex his ſatis conſtat errare eos, qui latum clavum exponunt prætextam purpura tunicam, cum Romani nunquam talibus tunicis uſi fuerint, ſolum uſu earum feminis

nis conceſſo. Deinde inter prætextas & clavatas veſtes omnes Romani ſcriptores paſſim diſtinguunt, ut etiam Græci inter τὰ περιπόρφυρα, id eſt, prætextas purpura, & μεσοπόρφυρα, id eſt clavatas purpura, ut Hieronymus interpretatur lib. 2. Comment. in Iſaiam. de quibus inferius.

Ad hæc ſi clavus erat limbus purpureus imæ tunicæ adtextus, non video qua ratione Horatius clavum in pectore collocet:

——*Et latum demiſit pectore clavum.*

& Acro, qui ſcribit latum clavum fuiſſe purpuram, quæ in pectore extenditur Senatorum. Non video etiam, quomodo Quintilianus præcipiat Anguſticlaviæ, ut purpuræ ſuæ, id eſt clavi, recte deſcendant. Vt & D. Eucherius, qui lib. 2. ad Salonium: *Pœnula eſt quaſi lacerna deſcendentibus clavis.* Qua de re poſtea latius agemus. Poſt tot eruditorum hac de re opinationes nunc omnium fere litteratorum Senatusconſulto ſancitum eſt, *Clavos fuiſſe velut bullas e purpura, & capita clavorum intexta tunicis.* Ita Lipſius l. 4. de Magnitudine Romana cap. 2. poſt Valtrinum lib. 3. cap. 13. de Re Militari. Torrentius ad Horatij Satyr. 6. lib. 1. Claudius Salmaſius ad Vopiſcum, & noviſſime [a] Octavius Ferrarius egregio illo opere, quo ita omnem de priſcis veſtibus materiam exhauſit, ut qui promiſſos a Caſaubono & Salmaſio de Re veſtiaria commentarios vix deſideremus. Sed nec inter ipſos huius ſententiæ aſſertores ſatis convenit. Aliqui enim [b] hoſce clavos extremam tunicæ partem inoculaſſe, [c] vel tota tunica diſperſos fuiſſe contendunt; alij ad pectus tunicæ eos adſuunt. Sic etiam quidam hæc fruſta vel fragmenta purpuræ, quæ clavorum capita imitabantur, rotunda fuiſſe affirmant, [d] alij quadrata. [e] Sed

a *Lib. 3. cap. 12.*
b *Nicolaus Abramus in Orat. Ciceronis adverſus Piſonem §. 23. n. 2.*
c *Idem in Cœlianam §. 77 n. 2.*
d *Ferrarius l. d.*
e *Salmaſius in Vopiſcũ.*

non video tamen, ſi quadrata vel rotunda fuerint, qua ratione latitudo eorum Curiam ab Equite diſtinxerit. Quadrata enim magnitudine excreſcere poſſunt, non latitudine, & nulla rotunditas (ut [a] Hieronymi verbis utar) latitudinem & longitudinem habet. Adhæc ſi clavi erant rotunda aut quadrata purpuræ fruſta, quæ ob ſimilitudinem a capitibus clavorum ferreorum nomen acceperunt; pluribus quidem eiuſmodi clavis tunicam Senatoriam diſtinctam fuiſſe oportet; una enim aut duæ bullæ haud grande lumen afferre poterant tunicæ Senatoriæ: & plures ſane clavos in una tunica concedit Salmaſius, & Ferrarius, qui Varronis auctoritate hoc confirmare nititur. Atqui unum modo aut duos ad ſummum clavos in veſte Romana admittit Horatius:

Purpureus late qui ſplendeat unus & alter
Adſuitur pannus.

a In Epiſt. ad Epheſ. cap. 3.

Et Quintilianus lib. 8. cap. 5. *Porro ut lumen affert clavus purpuræ loco inſertus; ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis.* Præterea Ammianus Marcellinus plane hanc ſententiam deſtruit. ſic enim lib. 16. *Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia ſunt in ijs regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam, intrinſecus ſtructuram omnem, ut amictus adornaverat principales, quæ res patrimonium dives evertit.* Quomodo hæc purpuræ fragmenta clavorum capitibus ſimilia in linteis toralibus ita ſibi inuicem arte miniſtrantium cohærere poſſint, ut amictum Imperialem, qui purpureus erat, referant, non perſpicio. Inter has duas tamen Cuiacij & Salmaſij, ac qui illos ſequuntur

tur opiniones, mediam ſectatur Ioſephus Scaliger in appendice Coniectan. ad lib. 8. Varronis, ubi ſcribit: *Clavus erat plagula, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, ut erat* ἐπωμὶς *Græcorum. Clavis quibuſdam conſita erat, in Senatoribus quidem, latioribus; in Equitibus, anguſtioribus. Propterea tota plagula ipſa vocabatur clavus.* Nonius: *Patagium*, inquit, *aureus clavus, qui pretioſis veſtibus immitti ſolet; nam patagium erat honeſtis matronis, quod clavus viris, & ipſum* ἔτυμον *declarat. Nam patagium dictum, quod quibuſdam quaſi maculis & nævis inſperſum erat;* πάταγος *enim, niſi fallor, eſt morbus peſtilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis.* Sed hæc Scaligeri ſententia ſatis convelli poteſt partim ijs quæ contra Cuiacium, partim quæ contra Lipſium & Salmaſium diximus. Deinde nec ipſe Varronis locus, ex quo elicit clavum plagulam eſſe, quæ clavis conſita ab humeris in pectus dimittebatur, ipſi opitulatur. Ille etenim ita ſcribit lib. 8. *Nam ſi quis tunicam in uſu ita conſuit, ut altera plagula ſit anguſtis clavis, altera latis: utraque pars in ſuo genere caret analogia.* Hoc ſenſu, ut mihi videtur, cum tunica conſtet ex duobus pannis, ſiue ex δυοῖν περιτμημάτων, [a] id eſt duabus plagulis, vt Varro hic appellat, quæ conſuuntur ad latera: ſi pars anterior tunicæ ſit anguſtis clavis ornata, pars vero poſterior latis clavis, utraque in genere ſuo caret analogia. Tertullianus huc alludit libro de Oratione, in principio: *Dei Spiritus, & Dei ſermo, & Dei ratio, ſermo rationis, & ratio ſermonis, & Spiritus utriuſque* IESVS CHRISTVS *Dominus noſter novis diſcipulis novi Teſtamenti novam orationis formam determinavit. Oportebat enim in hac quoque ſpecie novum vinum novis utribus recondi, &*

[a] *Vt Ioſephus ait l. 3. Antiquit. c. 8.*

novam plagulam novo adſui veſtimento. Et has duas plagulas tunicæ alibi Tertullianus utrumque corpus appellat lib. de Pudicitia cap. 8. *Pleroſque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in veſtibus purpura oculandis ſæpiſſime evenire eſt, quum putaveris recte conciliaſſe temperamenta colorum, & credideris comparationes eorum inter ſe animaſſe, erudito mox utroque corpore, & luminibus expreſſis errorem omnem traducta diverſitas evomet.* Quod etiam de patagio addit Scaliger haud omnino placet. Quamvis enim Nonius dicat patagium eſſe clavum aureum, qui pretioſis veſtibus immitti ſolet; valde improprie & pro more ſæculi ſui locutus eſt, quo omnia ſegmenta veſtimentorum, quamvis ad oras attexta eſſent, clavos appellabant, ut inferius dicemus. Patagium enim non erat clavus, ſed ſegmentum aureum, quo ſumma ora tunicæ circa guttur ornatur. Ita Feſtus, cuius maior auctoritas quam Nonij: *Patagium eſt quod ad ſummam tunicam aſſui ſolet.* Atque hanc ſententiam aperte firmat Apuleius lib. 2. Metam. *Vberes enim crines leniter emiſſos, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobatos in ſummum verticem nodus adſtrinxerat.* Vbi eleganter criſpos & flavos Fotidis crines circa collum eius diſpoſitos ſinuoſum patagium appellat. Patagiata etiam tunica ornatus eſt Gracchus apud Iuuenalem Satyr. 8.

Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum ſe
Porrigit.

Atque hæc breviter de Patagio. Eradicandus enim error ille, qui doctos viros [a] hactenus occupavit, patagium eſſe clavum aureum in veſtimentis mulierum.

[a] *Scaliger. ad Feſtum. Salmaſ. ad pallium Tertulliani & alios.*

CAPVT

CAPVT II.

Clavi ſunt lineæ purpureæ. Gloſſarium emendatum Πορφύρη ἐνυφασμένη. μεσοπόρφυρα. περιπόρφυρα. μεσόλευκος χιτών. *Meſoleucos. Meſomelas. Zonæ. lineæ. virgæ. tramites. viæ.* σημεῖα. *Signa.* πλατύσημος στενόσημος. ἐσθῆτες σημειωταί. *Clavi veſtibus adſuti, interdum intexti.* παρυφαὶ *clavi.* διπάρυφος *laticlavius.* ἐμβάλλειν *proprie de clavis. Suidas emendatus, & Athenæus.* παρυφές. *Dionyſius Halicarnaſſeus explicatus.* Τήβενναι περιπόρφυροι, φοινικοπάρυφοι. Ταβλία ῥούσαια. *Trabeæ equeſtres à Saliaribus diverſæ. Trabeæ purpura & cocco ornatæ. Chlamys interdum toga dicitur. Toga non fuit veſtimentum clauſum. Præclavium. Afranius apud Nonium emendatur. Vnde clavi dicti.*

EX his quæ diximus hactenus patet haud conſiſtere quæ viri doctiſſimi de clavis veſtium cenſuerunt. Ego vero aſſerere non vereor, clavos fuiſſe purpureas lineas, quæ medias veſtes interſecabant. Proprie enim purpurea hæc ornamenta, clavi appellata fuere; quamvis deinde etiam ad aurata & picta veſtium lumina in modum purpureorum clavorum veſtibus inſerta hoc nomen tranſlatum eſt. Lexicon Græco-Latinum, πορφύρα ὑφασμένη *clavus.* Malim, ἐνυφασμένη. Gloſſæ ſancti Benedicti Floriacenſis, *Clavare* πορφυρεῦσαι. Soſipater Chariſius: *Hic clavus, id eſt impurpurata veſtis, id eſt,* ἐμπόρφυρος ἐσθὴς καὶ ἔνηλος. Græcis dicuntur veſtes clavatæ μεσοπόρφυρα, ſicut prætextæ περιπόρφυρα. Sic enim paſſim eas veſtes diſtinguunt. Ita Septuaginta Interpretes cap. 3. Iſaiæ: Καὶ τὰ περιπόρφυρα καὶ τὰ μεσοπόρφυρα, καὶ τὰ ἐπιβλήματα κατὰ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ τὰ διαφανῆ λακωνικά. Ad

quem locum Baſilius: Τὸν ἐν τῇ ἐσθῆτι κόσμον τῶν καλλωπιζομένων γυναικῶν, ὡς περίεργον διαβάλλει· πορφύραν ποτὲ μὲν καὶ τὰ ἄκρα παρυφαινόντων, ποτὲ δὲ καὶ τὸ μέσον αὐτῶν ἐντιθέντων. *Ornatum mulierum, quo gloriam captant, tamquam ſuperfluum perſtringit; nam aut veſtium oris attexebant purpuram, aut eam parti mediæ immittebant.*

D. Hieronymus lib. 2. Comment. in Iſaiam τὰ μεσοπόρφυρα exponit tunicas clavatas purpura: *Pro faſcia*, inquit, *pectorali, quam interpretatus eſt Symmachus, Septuaginta tunicam* μεσοπόρφυραν, *id eſt clavatam purpura, tranſtulerunt: quod Aquila cingulum exultationis expreſſit.* Hinc poteſt colligi tunicas clavatas non περιπορφύρους, ſed μεσοπορφύρους, id eſt, in media parte diſtinctas purpura fuiſſe. Sic Perſarum Reges geſtabant χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον, tunicam purpuream, cuius medium albo intertextum erat. Curtius lib. III. *Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur, purpureæ tunicæ medium albo intextum erat.*

Sic etiam gemma *Meſoleucos* (vt Plinius ait lib. 37. cap. 10.) *eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea; Meſomelas, nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium.* Idem lib. 27. cap. 11. *Leuce Mercuriali ſimilis nomen ex cauſa accepit, per medium folium candida linea tranſcurrente; quare Meſoleucon quidam vocant.* Vt itaque πορφυροῦς χιτὼν μεσόλευκος purpurea tunica erat, cuius medium albo intextum erat; Meſoleucos gemma, quam mediam diſtinguit candida linea; Meſoleucos flos, qui candidam habet lineam tranſcurrentem per medium folium: ita μεσοπόρφυροι, ſive clavatæ tunicæ purpura in medio illuminatæ. Inde clare patet clavos fuiſſe purpureas lineas, ſive virgas, quæ medias veſtes interſecabant. Inde & in Dalmaticis Diaconorum noſtrorum, quas clavatas fuiſſe infe-

inferius oſtendemus, clavos Alcuinus & Remigius *virgulas*, Amalarius & Honorius *lineas*, Ioannes Diaconus *zonas*, Rabanus *tramites* appellat: quemadmodum Tibullus aureos clavos in femineis veſtibus *vias* vocat:

Jlla gerat veſtes tenues, quas femina Coa
Texuit auratas, diſpoſuitque vias.

Et [a] Servius de virgatis Gallorum ſagulis; *quæ habebant in virgarum morem deductas vias.* Hos clavos Græci σημεῖα etiam nominant. Gloſſæ antiquæ: *clavi*, σημεῖα. Sic & Latine aliquando clavi *ſigna* vocantur, vt apud Virgilium: a Ad 8. Æn.

—— Pallam ſignis auroque rigentem.

Et apud Lucretium lib. 5.

—— At nos nil lædit veſte carere
Purpurea, atque auro ſigniſque ingentibus apta.

Atque hinc dicitur veſtis πλατύσημος, στενόσημος, χρυσόσημος, πορφυρόσημος, &c. *laticlavia*, *anguſticlavia*, *auroclavata*, *purpura clavata*. Et ἐσθήτων σημειωτῶν meminit M. Antoninus l. 1. Τὸ ἄρχοντι καὶ πατρὶ ὑποταχθῆναι τῷ ὅς ἔμελλον πάντα τῦφον ἀφαιρήσειν μου, καὶ εἰς ἔννοιαν ἄξειν τοῦ ὅτι δυνατόν ἐστιν ἐν αὐλῇ βιοῦντα, μήτε δορυφορησέων χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων τῶν σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων, καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. *Me Principi & patri fuiſſe ſubiectum, qui mihi omnem faſtum excutere voluerit, oſtenderitque, poſſe in aula principem agere ſine ſtipatoribus, ſine veſtibus pictis, ſine facibus, ſtatuiſque huiuſmodi, ac ſimili luxu.* Vbi tamen credo palmatas aut ſigillatas veſtes intelligi debere. Latius enim patet σημεῖον Græce, quam *clavus* Latine: aliquando etiam ſumitur pro ſigillis & plumis veſtium. Hos vero clavos plerumque veſtibus adſui ſolitos, ex [b] Vlpiano diſcimus l. 13. §. 1. D. de auro, arg. leg. *Inſtitæ, picturæ, clavique qui veſtibus inſuuntur.* b L. 19. §. 5.

Idem

Idem Pomponius in libris Epiſtolarum, etſi non ſunt clavi veſtimentis conſuti, tamen veſte legata contineri. Sic Horatius:

> *Purpureus late qui ſplendeat unus & alter*
> *Adſuitur pannus.* ——

Nec tamen audiendi viri eruditi [a] qui præfracte negant clavos unquam veſtimentis intextos fuiſſe; ſed refellit eos idem Vlpianus in l. 7. D. ad Exhibendum: *Idem eſt, ſi granario vel naui tabulam meam, vel anſam ſcypho iunxeris, vel emblemata phialæ, vel purpuram veſtimento intexueris.* Feſtus: *Clavata veſtimenta, clavis intertexta.* Vetus Lexicon Græco-Latinum πορφύρα ἐνυφασμένη, *clavus.* Immo Græci clavos a texendo παρυφὰς videntur appellaſſe. Heſychius παρυφὴ, ἡ ἐν τῷ χιτῶνι πορφύρα: quamvis non neſciam παρυφὴν aliter exponi a viris eruditis. Nec miror; cum etiam Euſtathius ſe ignorare fateatur quid ſit παρυφή; ſcribit enim ad ſecundam Vlyſſeæ: ἐκ τοῦ ὑφῶ δὲ καὶ τὸ ὕφος, ἔτι δὲ καὶ ἡ παρυφή. Ἔστι δὲ αὐτὴ κατ' Ἀθήναιον κόσμου εἶδος ἐν ἱματίῳ, οὐκ ἐνδιαρθρώτως, οὐδὲ πάνυ σαφῶς, ὁποῖα ἴσως τὰ λεγόμενα ἐξεμπλωτὰ καὶ πλουμιστά. Ἔοικε δὲ μηδὲ εἶναι ὤα πρόσθετος διὰ τοῦτο ἡ παρυφή, ἀλλά τι κάλλος συνυφασμένον περί τινα μέρη. *A verbo* ὑφῶ, *id eſt texo, venit* ὕφος, *atque etiam* παρυφή: *eſt autem paryphe ſecundum Athenæum ornamenti genus in veſte: ſed non ſatis plane & aperte quid fuerit indicat. Forte fuit ut illa, quæ dicuntur exemplota & plumaria: nec tamen videtur fuiſſe ora veſti appoſita, ſed aliquod ornamentum quibuſdam partibus veſtimentorum attextum.* Vbi videmus Euſtathium, quamvis neget liquido ſibi conſtare quid ſit παρυφή, tamen haud accedere ijs qui παρυφὴν eſſe limbum extremæ oræ attextum exiſtimant. Quod tamen nunc omnibus fere eruditis viris perſuaſum. Sic Henricus Stephanus

[a] *Hieron. Boſſius Syntag 8. De lato slavo.*

nus in copioſiſſimo ſuo Theſauro linguæ Græcæ παρυφὴν interpretatur *limbum*. Salmaſius ad Vopiſcum: Τὴν παρυφὴν ἀπὸ τῆς ὤας *diſtinguunt Græci:* ὤαν, *extremam oram veſtis & infimam vocant;* παρυφὴν, *quod ad extremam oram adſutum eſt, purpureum prætextum*. Iulius Pollux etiam παρυφὰς cum limbis confundere videtur lib. 7. cap. 14. αἱ δὲ περὶ τὰς ὤας παρυφαὶ καλοῦνται πέζαι καὶ πεζίδες καὶ περίπεζα. ſed ibi improprie hac voce vſus eſt, ut Latini quoque Grammatici clavorum nomen ad limbos aliquando transferunt. Nam capite præcedenti ait: αἱ μέντοι ἐν τοῖς χιτῶσι πορφυραῖ ῥάβδοι παρυφαὶ καλοῦνται: *virgæ purpureæ in tunicis paryphæ vocantur.* Virgæ autem purpureæ vel aureæ non imis oris aſſuebantur, ſed medijs veſtibus inſerebantur, vt in ſagulis Gallorum, & Dalmaticis Diaconorum, quarum clavos Alcuinus & Remigius Antiſiodorenſis virgulas coccineas appellant; ut alibi latius dicemus. Sed & Lucianus lato clavo indutos εὐπαρύφους appellat in Demonacte: Ἰδὼν δέ τινα τῶν εὐπαρύφων ἐπὶ τῷ πλάτει τῆς πορφύρας μεγαλοφρονοῦντα: *Videns gloriantem quendam ex laticlavijs ob latitudinem purpuræ.* Proprie itaque Plutarchus de παρυφῇ loquens, verbo ἐμβάλλειν vſus eſt, libro de inſtitutis Laconicis, σακκοφόρον ἀνεῖλον διότι παρυφὴν εἰς τὸν σάκκον ἐνέβαλε. *Saccos ſolitum baiulare necarunt; quod prætextam ſacco inſeruiſſet.* Nam τὸ ἐμβάλλειν non de limbis aut prætexta purpura, ſed de clavis a Græcis dicitur. Suidas in voce χλαμύς: Νουμᾶς ὁ πρῶτος ῥωμαίων βασιλεὺς πρεσβείαν Ἰσαύρων δεξάμενος, καὶ τὸ σχῆμα τῆς φορεσίας αὐτῶν καταμαθὼν ἐξ αὐτῶν λαβὼν ἐφόρει τὴν χλαμύδος στολὴν, οὐκ ἔξωθεν ἐπιθεὶς, ἀλλ᾽ ἔσωθεν ἐμβαλὼν τὴν τῆς πορφύρας βαφήν. Vbi verba illa notanda, οὐκ ἔξωθεν ἐπιθεὶς, ἀλλ᾽ ἔσωθεν ἐμβαλὼν τὴν τῆς πορφύρας βαφήν. *Non extrinſecus addens, ſed intrinſecus immittens purpuram.*

Corrigendus hac occaſione Suidas in voce στολὰς, vbi

 ait:

ait: Ζήτει περὶ στολῆς νεῦμα ἐν τῷ χλαμύς. Quod interpres vertit: *Quære* περὶ στολῆς νεῦμα *in voce chlamys*, & addit: *at nihil ibi hac de re legitur.* Sed ego ſane miror eum non vidiſſe legendum eſſe, περὶ στολῆς Νουμᾶ, cum ibi tradat de Numa Rege, qui invenit τὴν χλαμύδος στολήν. atque hoc obiter. Phylarchus, & ex eo Athenæus lib. 12, & Euſtathius in Iliada, tradunt Syracuſanis lege cautum fuiſſe τὰς γυναῖκας μὴ κοσμεῖσθαι χρυσῷ, μηδ᾽ ἀνθινὰ φορεῖν, μήδ᾽ ἐσθῆτας ἔχειν πορφυρᾶς ἐχούσας παρυφάς. id eſt, *veſtes purpureis ornatas clavis.* Tarentini, vt Clearchus tradit apud Athenæum,
Lib. 12. ἐφόρουν καὶ παρυφὴν διαφανῆ πάντες ὅις νῦν ὁ τῶν γυναικῶν ἁβρύνεται βίος. Ad quem locum Caſaubonus: *Vel*, inquit, ἧ *ſcribendum pro* οἷς; vel ita potius concipienda, ἐφόρουν καὶ παρυφὴν διαφανῆ πάντα τε οἷς νῦν ὁ τῶν γυναικῶν ἁβρύνεται βίος. Mihi videtur una littera ablata locum hunc ita legi poſſe: ἐφόρουν καὶ παρυφῆ διαφανῆ πάντες οἷς νῦν ὁ τῶν γυναικῶν ἁβρύνεται βίος. ita ut τὸ παρυφῆ ſit accuſativus pluralis ἀπὸ τοῦ παρυφὲς. Vt enim ſupra ex Iulio Polluce demonſtravimus, τὸ παρυφὲς eſt veſtis, quæ purpureas παρυφὰς habet. Vt tamen in Athenæo, ita etiam legitur locus ille apud Euſtathium in β τῆς ὀδυσ. Adhæc inter purpuream prætextam & παρυφὴν palam diſtinguit Dionyſius lib. 2. Antiquitatum de Salijs: ἄγουσι τοὺς χοροὺς εἰς τε τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ Καπιτώλιον, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰδίους τε καὶ δημοσίους τόπους, χιτῶνας ποικίλους χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένοι καὶ τηβέννας, ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους ἃς καλοῦσι τραβέας. Sed vltima hæc verba doctorum virorum ingenia admodum exercent; nam interpres vertit: *palmatis e purpura togis amicti*, quod amplectitur incomparabilis Petavius ad orat. 11. Themiſtij. Ab Henrico Stephano φοινικοπάρυφος veſtis exponitur *puniceo limbo prætexta.* Bayſius de Re veſtiaria cap. 19. ſupraſcripta verba Dionyſij vertit, *togaſque anne-*

annectentes fibulis circumductas purpura ſubtegmine puniceo. Salmaſius corrigit τηβέννας ἐμπεπορπημένοι πορφυρᾶς φοινικοπαρύφους. Donyſius etenim lib. 6. Equitibus trabeas attribuit, πορφυρᾶς φοινικοπαρύφους. Sed inter trabeam Equeſtrem & Saliarem diſcrimen fuiſſe arbitror. Nam tria genera trabearum enumerat Servius ad 7. Æneidos, & Ioſephus Scaliger ad Feſtum in voce *Troſſuli.* Aldus Manutius τηβέννας περιπορφύρους φοινικοπαρύφους in Dionyſio interpretatur *togas purpura prætextas puniceo colore alternis intertexto.* quod non diſplicet. malim tamen: *togas purpura prætextas puniceis vel coccinis clavis diſtinctas*: nam trabeas fuiſſe purpura & cocco ornatas Servius & Iſidorus tradunt. ita ut fere credam coccinas παρυφὰς trabearum fuiſſe ταβλία ῥούσαια, quæ Numam chlamydibus inſeruiſſe Chronicon Alexandrinum, & Cedrenus volunt. Quamvis non ignorem magnam me aleam ſubire, ſi chlamydis nomen trabeæ attribuo, quam togam fuiſſe Dionyſius aſſerit. Verum tuebitur me Artemidorus, qui ipſam togam chlamydem appellat: Τὰ δ' αὐτὰ καὶ ῥωμαϊκὴ ἐσθὴς ἣν νῦν τήβενναν καλοῦσι ἀπὸ Τημένου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς πρῶτος τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα τοῦτον περιεβάλετο τὸν τρόπον. *Idem ſignificat Romana veſtis, quam nunc* τήβενναν *vocant a Temeno Arcade, qui primus chlamydem ſuam hunc in modum circumiecit.* Et quamvis non neſciam chlamydem & paludamentum a toga differre; tamen non meruit tam acerbe a viro erudito perſtringi Nicolaus Abramus, quia trabeam & paludamentum confundit, quod tamen & Ælius Stilo feciſſe videtur, qui ſcripſit, teſte Feſto, Salias virgines ſacrificium facere in regia, *paludatas cum apicibus in modum Saliorum.* Sed abripuit Ferrarium perſuaſio, quæ nunc omnibus fere doctorum mentibus infixa eſt, togam fuiſſe veſtimentum vndique clauſum,

Lib. 2. c. 3.

quod

quod immiſſum ſupra caput vno iniectu totum corpus operiret. Ita ut Franc. Francus in Confutat. animadv. Kerkoëtij pag. 48. Aldus Manutius lib. 1. de Quæſitis per Epiſtolas cap. 11. Ferrarius lib. 1. cap. 1. de Re veſtiaria, aſſeverare non vereantur, nugari eos qui cum Sigonio togam apertam faciunt, ac refelli αὐτοψία. Sed & hæc ipſa αὐτοψία veterum ſtatuarum & nummorum, ut etiam vidit Donius in elegantiſſima diſſertatione de utraque pœnula, hanc ſententiam plane damnat. Et Plutarchus in Gracchorum vita, αὐτοῦ δὲ τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὴν τήβενναν ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. *Tiberij fugientis apprehendit quidam amictum; ille toga relicta fugiens in tunica ceſpitavit*. Sed de hac re totoque togæ circumiectu latior alibi, Deo volente, dicendi locus erit.

Cæterum illud quod primo textum erat, ut deinde purpura aut auro illuminaretur, præclavium vocabant. Ita Nonius: *Præclavium pars veſtis, quæ ante clavum texitur.* Quod diſplicet Claudio Salmaſio, qui in Notis ad Fl. Vopiſcum Aurelianum negat ſe ſcire quid ſibi voluerit Nonius, qui ſimpliciter ſecutus verbi compoſitionem, *præ* eſt *ante*, ergo præclavium id quod ante clavum explicavit. Ipſe credit præclavium idem eſſe quod prætextam purpuram; Nonij tamen ſententia aperte firmatur verbis illis Afranij quæ adfert:

Mea nutrix ſurge, ſi vis, profer purpuram
Præclavium, contextus.

Si pro *contextus* legamus *contextum eſt*, quid clarius? Mulier illa apud Afranium imperat nutrici ſuæ, ut purpuram adferat, quia præclavium iam contextum eſt: nec quidquam adiuvat Salmaſium Gloſſarium Cyrilli, in quo παρυφὴ exponitur *præclava prætexta*, ſive *præclavium*. Nec

enim

enim ibi prætextum denotat purpuram quæ veſtium oris prætexitur; ſed ſimpliciter aliquid quod *præ*, id eſt *ante* textum eſt.

Ceterum cur σημεῖα veſtimentorum clavi dicti, inquirendum. Eruditi viri exiſtimant clavos appellatos fuiſſe a forma, quia capita clavorum referebant. Sed quia hanc opinionem abunde refutavimus, aliunde petenda verbi huius denominatio; quam ſane nuſquam reperio. Sed tamen, ne nihil dicam, coniecturam meam in medium proferam; quæ tamen nec mihi ipſi plane ſatisfacit. Exiſtimo igitur nomen hoc deſumptum & tranſlatum eſſe a vaſis & poculis, quæ olim varie exornabant κατὰ τὴν ἐμπαιστικὴν τέχνην. Etenim ornamenta quædam aurea in poculis argenteis, vaſis, & alijs inſtrumentis inſerebant, quæ, quia primum rotunda erant ut capita clavorum, & poculis ut clavi infigebantur, clavos appellabant. Ita de Neſtoris poculo Homerus:

Πὰρ δὲ δέπας περικαλλὲς ὃ οἴκοθεν ἦγε
Χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον.

Et alibi ſæpe, Hinc omnia alia ſigna calicibus, poculis, & alijs inſtrumentis infixa, quamvis longa aut quadrata eſſent, & generaliter πάντα τὰ ἐμπαίσματα videntur clavos appellaſſe, & Græci ἥλους. Forte etiam hinc Zacharias Calliergus in Idyllion Theocriti κισσύβιον ligneum, in quod inſertæ erant variæ tabulæ ligneæ figuris ornatæ, appellat ξύλινον ἔκπωμα κεκοσμημένον γόμφοισι πολλοῖς. Hinc cum veſtibus purpurea aut alterius coloris ſegmenta inſerebantur, per tranſlationem ea ſigna & clavos appellarunt; imo & eadem tranſlatione veſtes ipſas ſignis exornatas χρυσεμπαίστους dixerunt, ut ex Chryſoſt. probat Caſaubonus, quē vide. Et eodem modo dicunt ἐμβάλλειν immittere clavum veſtimento. *Lib. 9. Animadverſ. in Athen. cap. 12.*

CAPVT III.

Clavi vel tranſverſe, vel per medias veſtes deducebantur. Tranſverſi clavi, poparum & publicorum ſervorum ornatus. Muliebres, & cytharœdorum, aliorumque ſcenicorum tunicæ tranſverſos habuerunt clavos, ſed auratos, vel pictos. Paragaudæ. Anguſticlaviorum tunicæ rectos habebant clavos. Barbarorum indumenta pluribus clavis ornata. Tunicæ Gallorum matris Deûm. Sagula Gallorum. Pænulæ & tunicæ tres aut quatuor clavos habentes. Statius explicatus. Virilibus Romanorum tunicis haud plures quam unus vel duo clavi inſeri ſoliti.

HÆ vero lineæ purpureæ vel recte vel tranſverſe per medias veſtes deducebantur. Et tranſverſa quidem purpura cinctum poparum & publicorum ſervorum ornatum fuiſſe video. Hygenus de Limitib. conſtit: *Limites autem appellati a limo antiquo verbo, id eſt tranſverſi; nam & limum cinctum ideo, quod purpuram tranſverſam habeat.* Servius P. Danielis ad 2. Æneidos: *Alij nimbum clavum tranſverſum in veſte exiſtimant.* Iſidorus lib. 19. cap. 33. *Limus eſt cinctus, quem publici habent ſervi, & dictus limus, quia tranſverſas habet purpuras.* Muliebres quoque, & cytharœdorum, aliorumque artificum Dionyſiacorum tunicæ quandoque tranſverſis clavis ornatæ, qui tamen plerumque aurati erant, vel picti, & *paragaudæ* vocabantur, nec in virilem uſum venerunt, niſi poſt tempora Gallieni. Certe anguſticlaviorum purpuras rectas fuiſſe, & a ſumma tunicæ ora ad imam deſcendiſſe, Quintilianus indicat lib. 11. *Cui lati clavi ius non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paullum poſterioribus ad medios*

dios poplites vſque perveniant: ut purpuræ recte deſcendant levis cura eſt, notatur interim negligentia. Ita & de pœnul s Eucherius lib. 2. ad Salonium: *Pœnula in Apoſtolo Latinum eſt; eſt autem quaſi lacerna deſcendentibus clavis.* Nunc quot clavis veſtes diſtingui ſolerent diſquiramus. Nonnulla quidem Barbarorum indumenta pluribus clavis variata erant, ut tunicæ Gallorum matris Deûm. Scholiaſtes Iuvenalis in Sat. 8. *Galli in ſacris vtuntur tunica in modum organi, vtrimque decreſcentibus virgulis purpureis.* Apuleius lib. 8. Metam. *Quidam tunicas albas in modum lanceolarum, quaqua verſus fluente purpura depictas, cingulo ſubligati.* Et forſan erant eo modo variata ſagula Gallorum, quæ veteres virgata appellant, quamvis Scaliger in Coniectaneis ad Varronem ea cum ſcutulatis veſtibus confundat. In picturis quoque cœmiteriorum ab Antonio Boſio editis apparent quandoque pœnulæ & tunicæ tribus atque etiam quatuor clavis purpureis ab anteriori parte ornatæ. Et de tribus clavis forſan intelligendus Statius l. 8.

——Triplici velaverat oſtro
Surgentes etiamnum humeros & levia mater
Pectora.

Vbi *triplici oſtro*, ut apud Apuleium, *duplici purpura.* Sed in virilibus Romanorum tunicis haud plures quam vnum vel duos clavos inſeri ſolitos Horatius videtur aſſerere:

Purpureus late qui ſplendeat unus & alter
Aſſuitur pannus.

Quintilianus lib. 8. c. 5. *Porro ut affert lumen clavus purpuræ loco inſertus; ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis.* ex quibus verbis Gillius, Bayſio teſte, unicũ tantum clavum tunicæ inſertum fuiſſe conficit: quod verum eſt, ſi *Cap. 7.*
ad

ad laticlaviam tunicam reſtringas, ut poſtea docebimus; ſed anguſticlaviæ duobus clavis ab vtroque humero deſcendentibus ornatæ fuerunt, quod inferius oſtendemus.

CAPVT IV.

Vittæ. diademata Regum Perſarum. mappæ. mantilia. lintea toralia. pulvinaria. chirothecæ clavatæ. manicæ. chirothecæ feminis in vſu: olim ſoli ruſtici eas portabant: erant ex rudi corio, ne ſpinæ læderent manus: Romani adverſus frigus eas uſurpabant. Chirothecæ duplicis generis: quædam digitos omnes exprimebant, quædam ſine digitis erant. Digitalia, δακτυλῆθραι. delicatiorum chirothecæ ex lana coctili.

POſtquam iam explicavimus quid ſint clavi in veſtimentis, reſtat ut ſigillatim recenſeamus omnia illa quæ clavis ornari ſolebant. Ac primo quidem de vittis purpureis albo clavo diſtinctis Statius lib. 2. Thebaidos:

—— & ab arbore caſta
Nectent purpureas niveo diſcrimine vittas.

De diademate regum Perſarum Curtius lib. 3. *Cidarin Perſæ Regium capitis vocabant inſigne, hoc cærulea faſcia albo diſtincta circuibat.* Et lib. 6. de Alexandro: *Itaque purpureum diadema diſtinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit.* Etiam mappas, ut iam ſupra diximus, purpura clavabant. Petronius de Trimalcione: *Circaque oneratas veſte cervices laticlaviam immiſerat mappam.* Et Martialis:

Et lato variata mappa clavo.

De mantilibus auro vel cocco clavatis Lampridius in Alexandro Severo: *Convivium neque opiparum, neque nimis parcum,*

parcum, ſed nitoris ſummi fuit; ita tamen ut pura mantilia mitterentur ſæpius cocco clavata, aurata vero nunquam, cum hæc Heliogabalus iam recepiſset, & ante, ut quidam prædicant, Hadrianus habuiſset. De linteis thoralibus *clavos ita latiſſimos habentibus, ut ſibi invicem arte miniſtrantium cohærerent* Ammianus Marcellinus lib. 16.

Pulvinaria etiam aliquando clavis variata fuiſſe conſtat ex Clearcho Solenſi, qui ita ſcribit de juvene quodam Paphio, προσκεφάλαια δ' εἶχε ῥία μ' ὑπὸ τῇ κεφαλῇ βύσσινα ἁλουργῆ, id eſt, *byſſina purpura clavata*, ut latius infra diſputabimus. Apud Athenaeum l. 6.

Invenio etiam manuum illa tegmenta, quæ chirothecas appellamus, poſteriori ævo aliquando clavatas fuiſſe, ut nunc etiam fieri ſolet. Aldhelmus de laudibus virginitatis: *Nam cultus gemini ſexus huiuſcemodi conſtat, ſubucula byſſina ſive hyacinthina, tunica coccinea, capitium, & manicæ ſericis clavatæ, gallicula rubricatis pellibus ambiuntur.* Vt autem hic manicas pro chirothecis ſumam, non pro manicis tunicæ, facit D. Chryſoſtomus, qui itidem ſacris virginibus chirothecas tribuit Homil. 8. in 1. ad Timotheum: Τὰς δὲ χεῖρας, inquit, καθάπερ οἱ τραγῳδοὶ, ὑπὸ μετ' ἀκριβείας ἐνδιδύσκουσιν, ὥστε νομίζειν προσπεφυκέναι μᾶλλον αὐταῖς. *Manus vero ſicut Tragœdi tam accurate chirothecis muniunt, ut natura annexas eis exiſtimes.* Ex quo videmus illo tempore iam in uſu fuiſſe hæc manuum tegmenta fæminis accuratiora. Ante ſoli ruſtici ea portabant ex rudi corio, ut manus a ſpinis defenderent. Homerus Ω τῆς Ὀδυσ. de Laërte:

——περὶ δὲ κνήμῃσι βοείας
Κνημῖδας ῥαπτὰς δέδετο γραπτῦς ἀλεείνων
Χειρίδας ἐπὶ χερσὶ βάτων ἕνεκ'.

Circum autem tibias bovinas

D *Ocreas*

Ocreas confictas ligaverat (ſpinarum) punctiones vitans
Chirothecaſque in manibus ruborum gratia.

Romani etiam aliquando ad arcendum frigus eas portabant. Plinius Epiſt 5.lib.3. *Ad latus Notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cæli quidem aſperitas ullum ſtudij tempus eriperet.* Hæ autem chirothecæ duplicis generis erant; quædam enim digitos omnes exprimebant, quas Varro lib.1.de Re ruſtica cap.55. *digitalia* appellat, aut, ut Scaliger legit, *digitabula.* Græci δακτυλήθεας, ut Xenophon lib. 8. de Exped. Cyri, qui eas Perſis in uſu fuiſſe ſcribit.

Aliæ ſine digitis erant, ut eæ, quas nunc **wanten** appellamus. Euſtathius ad dictum locum Homeri: Ἰστέον δὲ ὅτι οὐ μόνον κατὰ ἀκανθῶν χειρῖδες ἐπινενόηνται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἔργων εὐχερείᾳ· καὶ τοξεύοντες γοῦν τινες χειρῖσι χρῶνται εἰ καὶ μὴ δακτυλωταῖς, καὶ πλύνοντες δὲ καὶ ζυμοῦντες. *Sciendum vero non ſolum propter ſpinas chirothecas eſſe inventas, ſed & ad alia opera prompte expedienda. Nam & ſagittas iacientes chirothecis utuntur, ſed non niſi digitabulis, ut & lavantes & fermentantes.* Delicatiorum autem chirothecæ aut ex lana coactili, aut ex textili erant; Muſonius apud Stobæum ſerm. 1. Διὰ τοῦτο οὐδαμῶς καλὸν οὔτε ἐσθήσεσι πολλαῖς καταςκέπειν τὸ σῶμα, οὔτε ταινίαις κατειλεῖν, οὔτε χεῖρας τε καὶ πόδας περιδέοντα πίλων ἢ ὑφασμάτων τινῶν μαλακύνειν τούτους μὴ νοσοῦντας. *Quare minime honeſtum eſt veſtitu nimio operire corpus, aut faſcijs involvere, aut manus pedéſve circumligatis cuiuſcumque generis pannis ac linteis quibuſdam molles & languidos reddere, cum morbo non ſint impliciti.*

CAPVT

CAPVT V.

Trabea clavata. Trabea veriverbium. quod genus veſtis. Tria trabearum genera ſecundum Suetonium, & Ioſ. Scaligerum. Hæc opinio refellitur. Vna tantum trabeæ ſpecies proprie ſic dictæ. Trabea cur toga dicta. Fuit brevior toga. Non multum diſſimili forma fuit a paludamento. Toga ſolo circumiectu diverſa a chlamyde Macedonica. Trabea ſolo colore a paludamento & chlamyde differt; illius color ex purpura & cocco. Coccinus color cum purpureo confunditur. Trabea quid & quomodo a paludamento differat. Regum & Cæſarum chlamydes cuius coloris fuerint. Limbus. Vindicatur Trebellius Pollio a Salmaſij emendatione. Salij & Equites trabeam fibula reſtrinxerunt. Reges & Conſules ritu Gabino trabeas portarunt. Cinctus Gabinus quid. Conſules cum Ianum aperirent hoc cinctu uſi, & Pontifices cum bellica ſacra facerent. Tertullianus explicatus: eius μνημονικὸς error.

INter veſtes prima occurrit trabea, quam clavis ornatam fuiſſe nomen ipſum indicat. Trabea enim dicta eſt, quod trabibus ſeu clavis intexta ſit. Sed quod genus veſtis fuerit trabea, diu multumque quæſitum eſt ab Antiquarijs, & Iſidorus quidem lib. 19. Originum ita definit: *Trabea erat togæ ſpecies ex purpura & cocco, qua operti Romanorum Reges initio procedebant.* Idem in Gloſſis: *Trabea veſtis Senatoria, vel Regia purpura, vel toga purpurea eſt.* Servius ad 7. Æneidos tradit ex Suetonij lib. de genere veſtium tria eſſe genera trabearum, *Vnum Dijs ſacratum, quod eſt tantum de purpura: aliud Regum, quod eſt purpureum; habet tamen aliquid album: tertium augurale, de purpura & cocco.* Ioſephus Scaliger ad Feſtum in voce *Troſſuli* itidem di-

ſtinguit trabeam, in Regiam, Quirinalem, & Troſſulam. *Regia*, inquit, *tota de ſola purpura, quam Græci* ὁλοπόρφυρον *dicunt, ea uti ſolis Regibus licebat, vel adoleſcentibus de ſtirpe Regia. Quirinalis concinnior, prælijs apta: hac, cum bellum ſuſciperetur, duces amicti Iani fores aperiebant. Troſſula cocco purpuráque pertexta erat, quam etiam Auguralem vocabant, Græci* ἐρεσείδα. Sed hæ Grammaticorum diſtinctiones non placent Lipſio ad Tacitum lib. 3. Annalium. ipſe credit fuiſſe veſtem trabibus purpuræ intextam. Cui ego in hoc aſſentior, trabeæ proprie dictæ vnam tantum fuiſſe ſpeciem, quamvis auguralis veſtis, quia eadem forma erat, qua trabea, ſic etiam potuerit appellari, vt & conſulare peplum poſterioris ævi. Igitur quod Grammatici tradunt trabeam togæ ſpeciem eſſe, id non ſimpliciter accipiendum. Trabeam enim, quæ & ipſa purpura prætexta erat, a toga prætexta diſtinguit aperte Plinius lib. 9. cap. 39. *Purpuræ uſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea: nam toga prætexta & latiore clavo Tullum Hoſtilium e Regibus primum uſum, devictis Hetruſcis, ſatis conſtat.* Et lib. 8. cap. 48. *Prætextæ apud Hetruſcos originem invenere, trabeis uſos accipio Reges.* Sed hac ratione togæ ſpeciem eſſe dixerunt, quod rotunda erat, non quadrata, ut pallium & chlæna Græcorum. Erat autem brevior quam toga, unde Virgilius:

——Parvaque ſedebat
Succinctus trabea.

Inde conſtat non multum diſſimili forma fuiſſe a paludamento aut chlamyde Romana. Hinc Salios, quos trabeatos facit Dionyſius, paludatos appellat Feſtus: *Salias virgines Cincius ait eſſe conductitias, quæ ad Salios adhibebantur cum apicibus paludatæ, quas Ælius Stilo ſcripſit ſacrificium facere*

in

in Regia paludatas cum apicibus, in modum Saliorum. Idque haud tam abſurde affirmavit Nicolaus Abrahamus, ut viſum fuit viro doctiſſimo, quod paulo ante monuimus. Nec enim multum ad rem facit, quod hic vehementer vrget, *trabeam togam* appellari a Servio & Dionyſio, cum paludamentum chlamys fuerit; nam etiam Artemidorus, ut alios omittam, togam appellat chlamydem, ut vidimus. Vnde ſatis conſtat, togam ſolo circumiectu fuiſſe diverſam a chlamyde Macedonica, quæ & ipſa rotunda erat. Non inficior tamen Abrahamum haud recte tunicas puniceas cum trabea & paludamento confundere. Sed ut in viam revertar, exiſtimo trabeam non forma, ſed ſolo colore a vulgari paludamento & chlamyde differre: is autem erat ex purpura & cocco. Sed qua ratione illi duo colores diſtincti erant, dubium eſt; ſed clare id demonſtrat Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. de Salijs: καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους ἃς καλοῦσι τραβέας. Et idem lib. 6. de Equitum tranſvectione Idib. Quintil. ἐν τηβέννας περιπορφύρους φοινικοπαρύφους ἃς καλοῦσι τραβέας. ubi videmus nullam eſſe differentiam inter Equeſtrem & Saliarem trabeam. Difficultatem quam movent ſuperius cap. 2. ubi de παρυφῇ egimus, minuimus, ac oſtendimus vertendum eſſe *purpura prætextas, & puniceis aut coccinis clavis aut trabibus diſtinctas*, (αἱ μὲν τοι ἐν τοῖς χιτῶσι πορφυραῖ ῥάβδοι παρύφαι καλοῦν), ut ait Iulius Pollux. Et ab his clavis ſive trabibus intertextis veſtis ipſa trabea vocata fuit. Coccinum autem colorem confundi a veteribus conſtat ex paludamento Imperatorum, quod cum coccinum fuerit, ut ex Plinio conſtat, φοινικοῦς appellatur a Plutarcho, & *punicum* ab Horatio, ut videri poteſt apud Lipſium lib. 2. de Milit. Rom. dial. 12. Scholia-

ſtes Ariſtophanis ἐν εἰρήνῃ· φοινικίδα περικεφάλαιαν φοινικῷ χρώματι βεβαμμένην. οἱ δὲ κόκκινα περιβλήματα.

Igitur cenſeo trabeam fuiſſe chlamydem albam purpura prætextam, & inſuper clavis aut trabibus e cocco diſtinctam, a quibus trabea dicebatur. Paludamentum vero Conſulum, quamvis & ij aliquando alba chlamyde, aliquando etiam trabea vtebantur, in hoc differebat, quod totum erat coccinum, ſed limbo purpureo prætextum. ita intelligo Iſidorum: *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco, purpura & auro diſtinctum.* D. Auguſtinus lib. 3. de Conſenſu Euangeliſt. de chlamyde Domini noſtri, quam Marcus purpuream appellat, Matthæus vero coccineam; *poteſt etiam fieri ut purpuram etiam Marcus commemorarit, quam chlamys habebat, quamvis eſſet coccinea.* Regum & Cæſarum chlamydes totæ purpureæ, aliquando picto limbo aut aureo circumtextæ erant. Hinc Virgilius 4. Æneidos:

Tandem progreditur magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Et ab hoc limbo totam chlamydem limbum appellat Trebellius Pollio de Zenobia: *Ad conciones galeata proceſſit cum limbo purpureo.* Vbi male Salmaſius corrigit *limo purpureo.* D. Hieronymus lib. 4. Comment. in Matt. cap. 27. *Illudentes hoc faciunt, ut nudatum priſtinis veſtibus induant chlamydem coccineam, pro ruffo limbo quo Reges veteres utebantur.*

Sed ut ad trabeam reuertamur; illud certum, Salios quidem trabeas ſuas fibula reſtrinxiſſe, ut & Equites. Martialis v.

Theatra loqueris & gradus & edicta,
Trabeaſque & Idus fibulaſque cenſuſque.

Non

Non ita Reges priſci & Conſules ad bellum profecturi, qui ritu Gabino trabeas ſuas portabant. Ita apud Virgil.

Ipſe quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Et de Pico Rege:

——*parvaque ſedebat*
Succinctus trabea.

Is enim erat cinctus Gabinus *cum toga aut trabea ſic in tergum reijcitur, ut una eius lacinia revocata hominem cingat*, ut ait Servius in 7. Æneidos. Ille enim plenius deſcribit quam aut Gloſſæ veteres Perſij aut Iſidorus. Hic cinctus cernitur clare in æreo ſigillo quod infra exhibebimus; ex quo ſatis cuivis patebit errare eos, qui cenſent Prætorem, qui in veteri lapide apud portam Nomentanam mappam mittit, hoc habitu eſſe. Expreſſus eſt hic lapis à Philippo Rubenio patruo meo lib. 1. Elect. cap. 30. Notum eſt Pontifices cum bellica ſacra facerent, & Conſules cum Ianum aperirent, hoc cinctu uſos. Sed hac occaſione elucidandus locus Tertulliani cap. 3. De Pallio, ubi ita de Catone ſcribit: *Atque adeo ipſe qui Græcos pellendos urbe cenſebat (litteras eorum vocemque ſenex iam doctus) idem Cato Iuridicinæ ſuæ in tempore humerum exertus, haud minus palliato habitu Græcis favit.* In quo loco explicando varie ſe torquent interpretes, ut videri poteſt apud Salmaſium in Notis ad libellum illum Tertulliani. Ipſe exploſis aliorum opinionibus exiſtimat, Tertullianum intelligere cinctum Gabinum, quo Magiſtratu tantum, id eſt Prætura, vel conſulatu utebantur. Sed ego non dubito affirmare, Tertullianum hic memoria lapſum, cum de Catone Cenſorio ſcribit, id quod Plutarchus & Aſconius de Vticenſi Catone produnt; nempe eum Præturæ ſuæ tempo-

Salmaſius ad Tertulliani pallium.

tempore, ſine tunica campeſtri ſub toga cinctum ius dixiſſe Græcorum Philoſophorum more, qui ſine tunica pallium ferebant, atque ita humerum exerebant. Ita dixit & de Cethego Silius lib. 8.

Ipſe humero exertus gentili more parentum
Difficili gaudebat equo.

Et Lucanus:

——*Exertique manus veſana Cethegi.*

Quia, ut inquit Porphyrion ad Horatium, omnes Cethegi hunc morem ſervaverunt, ut numquam tunica uterentur, ſed ſolo cinctu, ſive campeſtri. Nihil aptius afferri poteſt ad ſenſum Tertulliani. De trabea Conſulari poſterioris ævi infra dicemus cap. 22.

CAPVT

CAPVT VI.

Chlamydes clavis ornatæ. Pollux vindicatus. Numæ tempore ea Romanis in uſu venerunt. Milites in dignitate aliqua poſiti tantum chlamydes portabant. Pænulæ clavatæ. Forma pænulæ. Pænula fuit aperta. Lacernæ eadem forma fere quæ pænulæ. Lacernæ cucullatæ. Caracallæ etiam cucullos habuerunt. Ephod quale veſtis genus. Caracallæ Gallicum veſtimenti genus. Martialis explicatus. Pallæ & πέπλοι omnes tunicæ χιτοὶ. Pænulæ cucullos habuerunt. Pænulæ & lacernæ differentia. Pænulæ ipſi cucullus adſutus: ſeparatur a lacerna. Feſtus explicatus. Iſidorus gloſſemate purgatus. Velleius Paterculus emendatus. Anguſticlavia pænula contentus. Præfecti Vrbis militari habitu utebantur intra urbem. Equites Imperatorum ævo pænulis clavatis aut lacernis uſi. In magno luctu Senatores poſita veſte Senatoria Equeſtrem ſumpſere. Ἱππὰς στολὴ lacerna aut pænula. Aliqui Imperatores togarum vſum revocare ſtuduerunt. Mæcenas militari veſte utebatur, quia Præfectus Vrbis erat. Pænula veſtis militaris. Cur Mæcenati obiectum quod diſcinctus, Cæſari quod cinctus incederet. Laticlavij non cingebantur. Milites cincti. Pænulæ non cinctæ: ſed tunicæ quibus illæ ſuperinduebantur. Gellius illuſtratus. Caſula idem quod pænula. unde dicta.

ETiam chlamydes aliquando clavis ornari ſolitas oſtendit Iulius Pollux lib. 7. cap. 13. Χλαμύς ἡ μὲν ὁλόλευκος ὡς φιλέταιρος ὁ κωμῳδοδιδάσκαλος ὠνόμαζεν. ἡ δὲ παρυφὶς καὶ περιπόρφυρος, ἣ καὶ ὡς ἡ νέα κωμῳδία εὐπάρυφος. *chlamys & hæc quidem tota alba, ut Philetærus Comicus nominat: illa vero purpureis clavis ornata, quæ a nova Comœdia vocatur* εὐπάρυφος. Vbi haud recte Wolfgangus Seberus legendum cenſet παρυφὴς καὶ περιπόρφυρος; non enim hic agit Pollux de chlamyde prætexta, ſed de ea quæ clavis diſtincta eſt, quod indicant voces παρυ-

φὶς καὶ διπάρυφος. παραπόρφυρος vero vocatur eodem modo ut παραλουργής. idem Pollux appellat ἱμάτιον ἑκατέρωθεν ἔχον παρυφασμένην πορφύραν. *veſtem habens vtrimque clavos purpureos.* Chlamydes autem clavatas Numæ tempore Romanis in uſum veniſſe tradit Chronicon Alexandrinum: Οὗτος Νεμμᾶς ὁ καὶ Πομπίλιος δεξάμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φορούντων χλαμύδας, ἐχούσας ταβλία ῥούσαια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας, καὶ τερφθεὶς τοῦ σχήματος ἐπενόησεν πρῶτος ἐν Ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι τὰς μὲν βασιλικὰς πορφύρας ἐχούσας ταβλία χρυσᾶ τὰς δὲ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατείαις χλαμύδας σήμαντρον τῆς βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ ἀξίαν δηλοῦντα ῥωμαϊκῆς πολιτείας. *Iſte Numa Pompilius capiens Senatores ex regione Pelaſgorum, gerentium chlamydes, habentes coccineos clavos, quales Iſaurorum ſunt, & captus illo habitu primus inſtituit Romæ chlamydes geſtare, & ut regiæ quidem habeant clavos aureos, Senatorum vero & aliorum, qui in magiſtratibus & cum imperio ſunt chlamydes, ſignum regij veſtitus, habentes clavos purpureos, indicantes dignitatem Romanæ Reipublicæ.* Idem refert Suidas in voce Chlamys, & Cedrenus. ſanctus Dorotheus Archimandrita Doctrina 1. *Habet unuſquiſque Regi militans purpuram in læva ſua. Ex quo enim Rex purpuram ferre cœpit, omnes eius milites ſagulis ſuis purpurea ſigna appoſuere, ut ex his appareat, Regios ſeſe eſſe, & Regi commilitare.* Non tamen omnes milites huiuſmodi chlamydes portabant, ſed ij tantum qui in dignitate aliqua poſiti erant. Caſſiodorus lib. 6. cap. 21. in formula Rectoris provinciæ: *Chlamydis tuæ proculdubio inter alia clavos intende, quos ſcias non inaniter poſitos. Hinc fit, ut cum publicum agentes purpuram cernerent, de vigore ſemper Principis admonerent. Geniatus indutus, veſtis gratioſa, quam filio ſuo Priapo Venus*

nus dicitur texuiſſe, ut eximiæ pulchritudinis matrem ſingulariter ornatus filius teſtaretur.

Nec ſolum chlamydes & trabeæ clavis diſtinctæ erant, ſed & pœnulæ. D. Eucherius lib.2. ad Salonium : *Pœnula in Apoſtolo Latinum eſt; eſt autem quaſi lacerna deſcendentibus clavis.* Sedulius in Epiſt.2. Pauli ad Timotheum cap.4. *Pœnula Latinum eſt, id eſt, lacerna clavata.* Et pœnulæ clavatæ videntur in veteri pictura, quæ extat in Cœmiterio ſanctorum Marcellini & Petri, quam exhibet Boſius in Roma ſubterranea lib 3. cap. 37. & in alia quæ eſt in Cœmiterio Priſcillæ, apud eumdem Boſium, l.3.c.61.

In Bibliotheca Patrū T.V. parte 1.

Hæc autem quæ ibi exprimitur vera eſt forma pœnulæ, quod conſtat tam ex varijs Auctorum locis, quam antiquis imaginibus, quæ ſanctos Patres φαινολίοις ſuis amictos referunt. Quamvis Ferrarius lib.1. cap. 36. pœ-

nulam a caſula & planeta diſtinguat, eam apertam fuiſſe contendat, & fibula vel in humero vel in cervice necti ſolitam. Sed cum nobis facit Salmaſius ad Ælium Lampridium. Ex hac forma pœnulæ, quam exhibemus, ſatis videmus, cur Cicero Milonem pœnula irretitum dicat. Cur etiam Auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ aſſerat, *multum humilitatis eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas, quibus adſtricti ac veluti incluſi cum iudicibus fabulantur Oratores*. Artemidorus etiam, qui lib. 2. ſcribit cap. 3. Χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βηρεῖον καλοῦσι, θλίψιν καὶ στενοχωρίαν καὶ τοῖς δικαζομένοις καταδίκην μαντεύεται, διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ λεγόμενος φαινόλης. *Chlamys quam aliqui Mandyam, alij Epheſtridem, alij Bereon vocant, tribulationem & anguſtias, & litigantibus damnationem ſignificat, propterea quod corpus circumplectatur. Idem etiam pænula ſignificat*. vbi χλαμὺς ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βηρεῖον καλοῦσι, eſt lacerna, quæ eadem fere erat forma, qua pœnula, colore ſolo diſtabat; nuſquam enim obſervavi lacernas clavos habuiſſe. Adhæc lacernæ cucullatæ erant. Martialis:

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas;
Nunc tantum capiti pilea mitto tuo.

Horatius:

Odoratum caput obſcurante lacerna.

Statius:

Cæſis pilea ſuta de lacernis.

Sedulius in 2. Epiſt. D. Pauli ad Timotheum: *Lacerna ſtola, aut genus cucullæ ſubtilis*. Ita & caracallæ, quas lacernis ſimiles fuiſſe Dio tradit, cucullos habebant. D. Hieronymus in Epiſt. ad Fabiolam: *Et efficitur palliolum miræ pulchritudinis, præſtringens fulgore oculos in modum caracallarum, ſed abſque cucullis.*

Vbi

Vbi cum videamus Ephod excepto cucullo caracallam fuiſſe, facile divinare poſſumus, quali forma fuerit Ephod. Nempe erat manicatum & breve veſtis genus, lateribus ſciſſum, tunicæ illi quam feciales noſtri portant, vulgo *cotte d'armes* dictæ, ſimiles. Ioſephus lib. 6. ἁλώσεως & lib. 11. antiquit. de Ephod. cui ſane convenit Dio in legat. vbi caracallas deſcribit χειριδωτοὺς χιτῶνας ἐς θώρακος τρόπον τινὰ πεποιημένους ἐνδύνεσθαι. Caracalla autem Gallicum veſtimenti genus, ut Victor teſtatur de Antonino Caracallo: cum e Gallia veſtem plurimam devexiſſet, talareſque caracallas feciſſet; vnde facilis credo, caracallas eſſe tunicas illas χιτοὺς χειριδωτοὺς, quas Gallis tribuit Strabo. Martialis Gallicam pallam vocat:

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Pallæ enim & πέπλοι vocabantur omnes tunicæ χιτῶνες, ut alibi latius.

Novè autem Antoninus Severi F. caracallas talares fecit, cum antea Gallicæ caracallæ tantum dimidias nates tegerent, ut Salmaſius obſervavit. Sed & pœnulas cucullos habuiſſe affirmat Sedulius: *Pœnula eſt*, inquit, *lacerna in modum cucullæ*. Cui favere videtur Pomponius in Panuceatis apud Nonium: *Pœnulam in caput induce ne te noſcat*. Itaque pœnulæ erant veſtes cucullatæ fuſci coloris cum clavis: lacernæ autem eadem forma erant, ſed ſine clavis, & varij coloris.

Præterea hæc differentia fuiſſe videtur, quod pœnulæ ipſi cucullus adſutus erat; ſeparatus à lacerna autem cucullus erat; ſed cum lacerna induebatur ſimul. Martialis:

Iungere neſciſti nobis ô ſtulte lacernas;
Indueras albas, exue callainas.

Ita explico Feſtum: *Lacerna quod minus capitio eſt*, ita laxa

ut pœnula. Plinius capita pœnularum centunculo herbæ comparat. Capita ſunt capitia. Hinc gloſſema eluendum ex Iſidori lib. 19. cap. 24. *Inde autem lacernæ ſunt quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis ut pœnularum.* Delendum *fimbriarum*, quod ex ſuperioribus lineis irrepſit. Inde & apparet, lacernas breviores, nec ita laxas ut pœnulas fuiſſe. Lacernarum formam videre eſt in columna Traiana Ciacconij num. 237. & 244. ubi tam plebi Romanæ quam militibus lacernæ cucullatæ tribuuntur. Cum igitur pœnulæ clavatæ fuerint, forte hinc emendari poteſt locus Velleij Paterculi, qui lib. 2. hiſtor. de Mæcenate ita ſcribit: *Tunc Vrbis cuſtodijs præpoſitus Mæcenas, Equeſtri, ſed ſplendido genere natus, vir, ubi res vigiliam exigeret, ſane exſomnis, providens, atque agendi ſciens; ſimul vero aliquid ex negotio remitti poſſet, otio ac mollitijs pene ultra feminam fluens, non minus Agrippa Cæſari carus, ſed minus honoratus. quippe vixit Anguſticlavi pæne contentus, nec maiora conſequi potuit, ſed non concupivit.* Vbi Grammatica poſtulante legunt: *Auguſto clavo pæne contentus.* Quod Lipſius approbat: *Sed*, inquit, *τὸ pæne, an convenit? ille vero planiſſime contentus vixit, nec opus vocula hac imminuente vel ambigente. Magis ad Mæcenatis ingenium, bene contentus, vel plane.* Mihi videtur hic recte legi poſſe: *vixit Auguſticlavia pænula contentus.* Ita ut Velleius per Auguſticlaviam pœnulam intelligat dignitatem Præfecturæ Vrbis, quæ Equitibus concedebatur. Etenim præfecti Vrbis, ut erant Equites, anguſticlavias veſtes portabant; immo militari habitu utebantur etiam intra Vrbem, nempe abolla, vel chlamyde, vel pœnula. Imperatorum autem ævo Equites pœnulis (quæ clavatæ erant) aut lacernis vtebantur, Xiphilinus

cx

ex Dione: Τοιούτων δ᾽ οὖν τούτων γιγνομένων παρεμυθήσατο ἡμᾶς, ὅτι μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι παρήγγειλεν ἡμῖν ἔν τε τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν· ὅπερ οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μὴ τῶν αὐτοκρατόρων τις μεταλλάξειε. Idem refert de Commodo Lampridius: *Ipſe autem prodigium non leve ſibi fecit; nam cum in gladiatoris occiſi vulnus manum miſiſſet, ad caput ſibi deterſit, & contra conſuetudinem pœnulatos iuſſit * Senatores, non togatos ad munus convenire, quod funeribus ſolebat ipſe in pullis veſtimentis præſidere.* Ego exiſtimo hinc omen ſumptum fuiſſe, quod Senatores poſita veſte Senatoria, Equeſtrem ſumere iuſſerit, quod non fiebat niſi in magno & publico luctu. ita Dio lib. 56. poſt Auguſti mortem: Τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐγένετο, καὶ ἐς αὐτὴν οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἱππάδα στολὴν ἐνδεδυκότες συνῆλθον, οἱ δ᾽ ἄρχοντες τὴν βουλευτικήν, πλὴν τῶν ἱματίων τῶν περιπορφύρων. *Poſtridie Senatus habitus eſt, in eum reliqui Senatores Equeſtri habitu, magiſtratus Senatorio habitu, depoſitis prætextis venerunt.* Videndus P. Faber l. 1. Semeſtrium c. 2. Sane hanc ἱππάδα στολὴν lacernam aut pœnulam fuiſſe Herodianus docet lib. 4 de funere Severi: Τῆς δὲ κλίνης ἑκατέρωθεν καθέζονται ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἡμέρας, ἐν μὲν τῷ λαιῷ μέρει πᾶσα ἡ σύγκλητος μελαίναις ἐφεστρίσι χρώμενοι. *Circa lectum vero utrimque magnam partem diei ſedent, a læva quidem Senatus omnis pullis pœnulis amictus.* Suetonius etiam in Claudio cap. 6. docet, Equites lacernis uſos, dum ſcribit, *Equeſtrem ordinem Claudio ſpectaculis advenienti aſſurgere, & lacernas deponere ſolitum fuiſſe.* Aliqui tamen Imperatores veterem togarum uſum revocare ſtuduerunt. Ita Hadrianus, Lampridio teſte, *iuſſit Senatores & Equites in publico togatos eſſe.* Et ante eum Auguſtus (ut Suetonius refert cap. 40.) *habitum veſti-*

* *Ita lego cum Caſaubono,* non Spectatores.

veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit, ac viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans ait:

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur in foro circoque, niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere. Sed aliquis objiciat: Quomodo Mæcenas, qui Auguſti tempore vixit, pœnula vſus eſt, ſi Auguſtus uſum earum interdixit? ſed reſponderi commode poteſt, Auguſtum quidem cives Romanos pœnulis uti noluiſſe; Mæcenatem autem ab hac lege exemptum fuiſſe, quia Præfectus Vrbis erat, qui militarem habitum, etiam intra Vrbem, portabat. Iuvenalis:

———Primus, clamante Liburno,
Currite, iam ſedit: rapta properabat abolla
Gallicus, attonitæ poſitus modo villicus urbi.

Quamvis Ferrarius lib. 2. de Re veſtiaria cap. 11. contra nitatur, eum tamen ſatis revincit Caſſiodorus lib. 6. Variarum in forma Vicarij vrbis Romæ: *Additur, quod nec ſalutari te ſine chlamyde iura voluerunt, ſcilicet, ut ſub veſte militari ſemper viſus, numquam credereris eſſe privatus; ſed hæc omnia ad Præfecturæ gloriam iudicamus eſſe conceſſa, ut qui tantæ ſedis vicarium diceret, vmbratile nihil videret.* (Cap. 15.) Pœnulam autem veſtem militarem eſſe, cuivis notum. Cum igitur Mæcenas, utpote Præfectus Vrbis, militari habitu intra Vrbem uteretur, haud iniuria illi probro datum, quod ſolutis tunicis incederet; cum tamen Iulio Cæſari cinctura objiceretur: ſed diverſa vtriuſque ratio. Cæſar enim, qui Senator erat, cum laticlaviam tunicam cingeret, contra conſuetudinem peccabat; laticlavij enim diſcincti erant, ut ex Quintiliano conſtat. Mæcenas autem, qui pœnulam aut aliam veſtem militarem portabat, inſoli-

inſolito more ſolutis tunicis incedebat. *Omnes enim qui militant, cincti ſunt*, ut ait Servius ad 8. Æneidos ad illud, *diſcinctos mulciber Afros*. Hinc Seneca de Mæcenate Epiſt. 114. *Non ſtatim hæc cum legeris hoc tibi occurret, hunc eſſe, qui ſolutis tunicis in Vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum diſcincto petebatur*. Sic & Titus Caſtritius apud [a] Agellium: *Cum diſcipulos quoſdam ſuos Senatores vidiſſet die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos: Equidem, inquit, maluiſſem vos togatos eſſe; pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe & pœnulatos*. Ex quo loco viri docti [b] colligunt, pœnulas olim tam militares quam plebeias cinctas fuiſſe. haud recte meo iudicio; ut enim ex columna Traiana & picturis antiquis apud Boſium apparet, pœnulæ aut lacernæ non cingebantur, ſed tunicæ, quibus illæ ſuperinduebantur. Senatores autem illi apud Gellium tunicæ laticlaviæ diſcinctæ pœnulam ſuperinduerant, quod Caſtritio indecorum videtur, atque hinc exclamat: *Pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe & pœnulatos*, id eſt, ſi vultis pœnulati eſſe, quare ſaltem non eſtis cincti, cùm pœnula, utpote veſte militari indutos, cinctos eſſe conveniat? Atque hanc explicationem apertè confirmat Lex 1. lib. 14. T. 10. Cod. Theod. De habitu quo vti oportet intra Vrbem: *Officiales quoque per quos ſtatuta complentur, ac neceſſaria peraguntur, uti quidem pœnulis iubemus, verum interiorem veſtem admodum cingulis obſervare*. Ex quo apparet, non pœnulam ipſam, ſed interiorem veſtem, id eſt tunicam, cinctam fuiſſe. Caſula etiam cucullum habebat. Vide Greg. Turon. in Vita S. Nicetij t. 6. part. 2. bibl. Patr. f. 625.

[a] *Lib. 13. c. 20.*

[b] *Cl. Salmaſius in Ælium Lampridium.*

Caſula autem idem quod pœnula, ut exiſtimo, dicta per deminutionem a caſa, quod totum hominem tegat

quaſi minor caſa, ut Iſidorus ait. Cui etymologiæ favere videtur Philo Iudæus de victimis: αἰγῶν δὲ αἱ τρίχες αἱ δοραὶ συνυφαινόμεναί τε καὶ συρραπτόμεναι φορηταὶ γεγόνασιν ὁδοιπόροις οἰκίαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρατείαις, οὓς ἔξω πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διατρίβειν ἀναγκάζουσιν αἱ χρεῖαι τὰ πολλά. *Caprarum lana, & pelles contextæ & conſutæ, ſunt viatoribus portatiles domus, maxime militibus quos extra urbem ſub dio agere cogunt multæ neceſſitates.*

CAPVT VII.

Ricinia purpura clavata. Turnebi emendatio in Cicerone confirmata. Feſtus explicatus. Differentia clavi & prætexti purpurei. Ricinia duplicari ſolita. Varroni lux. Riciniÿs utebantur mulieres Romanæ in adverſis rebus & luctibus. In funere depoſitis riciniÿs pullas pallas ſumebant. Duplicatio palliÿ quid.

NOn poſſum hîc omittere, etiam ricinia purpura clavata fuiſſe, cum hoc ex lege 12. tabularum conſtet, de qua Cicero lib. 2. de Legibus: *Extenuato igitur ſumptu tribus riciniÿs & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationes.* vbi cum omnes MSS. præferant: *& vincula purpuræ*, recte meo iudicio Turnebus emendavit, *& clavis purpuræ*; niſi forte melius legi poteſt, *cum clavis purpuræ*; ait enim lex, tria ſolum ricinia purpurata mortuis injici poſſe: ricinia autem purpura clavata fuiſſe indicat Feſtus. *Ricinium*, inquit, *omne veſtimentum quadratum iÿ qui 12. interpretati ſunt eſſe dixerunt. Verrius togam, qua mulieres vtebantur, prætextam clavo purpureo. Vnde reciniati mimi planipedes.* Quo loco miror Verrium ita improprie locutum, ut dicat, ricinium clavo purpureo prætextum fuiſſe: etenim magna differentia inter clavum purpu-

purpureum & purpuram prætextam: niſi forte ita explicari poſſit, quod ricinium clavo purpureo ornatum erat; qui clavus, cum ricinium duplicabatur, purpuræ prætextæ vice fungebatur, quamvis medio ricinij loco purpureus is clavus inſertus eſſet.

Etenim hæc differentia inter clavos purpureos, & prætextum purpuræ, quod hoc quidem intexebatur aut aſſuebatur κατὰ τὰ ἄκρα, in oris; clavi autem inſerebantur κατὰ τὸ μέσον, in medio, ut Baſilius ait. Ricinia autem duplicari ſolita, Varro oſtendit lib. 4. de LL. *Ricinium quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorſum jaciebant. Ab reijciendo recinium dictum. Hinc quod facta duo ſimplicia paria, parilia primo dicta.* Et paulo poſt: *Lena quod de lana multa: duarum enim togarum inſtar, ut antiquiſſimum mulierum ricinium, ſic hoc duplex virorum.* Ex quo loco lux affulget alteri Varronis loco, quem Nonius [a] adfert, Ταφῆ Μενίππου: *Nihilo magis dicere muliebre, quam de muliebri ricinio palliolum ſimplex.* Quem locum, cum ſatis clarus ſit, miror à doctiſſimo viro [b] diſpunctione corrigi. Ait enim Varro: Si ex muliebri ricinio, quod duplex erat, ut iam diximus, aliquis ſibi ſimplex pallium faciat, id non amplius muliebre dici poſſe. Vtebantur autem ricinijs mulieres Romanæ in adverſis rebus & luctibus. Varro [c] de vita populi Romani l. 1. *Et quo mulieres in adverſis rebus ac luctibus cum omnem veſtitum delicatiorem ac luxurioſum poſtea inſtitutum ponunt, ricinia ſumunt.* In funere tamen ipſo depoſitis ricinijs, pullas pallas ſumebant. Varro [d] de vita populi Romani lib. 3. *Vt dum ſupra terram eßent, ricinijs lugerent: funere ipſo ut pullis pallis amictæ.* Idem eodem libro: [e] *Propinquæ adoleſcentulæ etiam Anthracinis, proximæ amiculo nigello capillo demiſſo ſequerentur luctum.*

a *V.* Ricinium.

b *Salmaſio ad Aurelianum Vopiſcum.*

c *Apud Noniū d. l.*

d *Apud Non. in V.* Pullus.

e *Apud Non. in V.* Anthracinus.

 Quod

Quod autem ricinia aut duplicia pallia in rebus adverſis aut luctibus Romanæ feminæ ſumebant, ex more Athenienſium tractum, penes quos idem mos, ut docet Lycurgus contra Leocratem : qua vero ratione pallia duplicabantur, operæ pretium eſt exponere, ut magnorum virorum certamina hac de re dirimantur.

Fol. 127.

Nam quid fuerit duplicatio Cynici pallij, valde controverſum apud eruditos, ut ait Salmaſius ad c. 5. Tertulliani de Pallio. Ipſe ſuam ſententiam his verbis proponit: *Græcanicum pallium commune vtrumque humerum operiebat, ut vtrimque regeſtum retrorſum in humeris fibula ſtrictum continebatur; Cynicum verò pallium humero dextro ſubjectum, & in ſiniſtrum conjectum, ante & retro duplicabatur; humerum ſiquidem lævum duplici textu tegebat, & dextrum nudabat cum commune in vtroque humero ſimplex ſederet. Quare Cynici, qui duplici pallio vtebantur, alterum humerum exertum habebant, alterum duplicato pallij textu coopertum: atque hæc erat duplicatio pallij, quam Crateti quidam, alij Antiſtheni, nonnulli Diogeni adſcripſere, quamque omnes exinde Cynici vſurpaverunt, qui pallio ſolo abſque tunica involvebantur.* Hactenus Salmaſius. Quem pluribus reprehendit Kerkoetius in ſuis animadverſis ad Tertull. de Pallio : ipſe aſſerit Cynicum pallium expanſum longius reliquis duplicatum iſta menſura conſtitiſſe. Quem oppugnat Franciſcus Francus in confut. animadverſ. authent. Kerkoetij. Sed hos motus animorum atque hæc certamina tanta componet ipſe Diogenes, quem exhibeo hic ex veteri numiſmate, quod olim penes Ful. Vrſinum extabat. Ex quo quidem videmus, partem illam pallij, quæ dextrum humerum operire debebat, duplicatam ſub dextro brachio corpus velaſſe.

CAPVT

DIOGENES.

APVD FVLVIVM VRSINVM
In Numiſmate ӕreo.

CAPVT VIII.

Tunicæ clavis ornatæ. Aliæ anguſticlaviæ, aliæ laticlaviæ. Anguſticlaviæ. στενόσημος. Pauper clavus. Gloſſarium B. Benedicti correctum. ψιλόσημα. Anguſticlavia duos tantum clavos habuit, vnum a dextra, alterum a ſiniſtra parte. παραπῆχυ. παραλουργὲς. παρυφὲς. Heſychius explicatur. Forma anguſtorum clavorum. In Dalmaticis vetus anguſtorum clavorum uſus remanſit. Dalmaticæ olim clavatæ. quare. Latitudo clavorum arctorum. In feminarum veſtibus latiores quam in virilibus. Damaſcius apud Photium illuſtratus. Anguſticlaviæ tunicæ non diſtinxerunt Equeſtrem ordinem à plebeio; ſed utrique fuerunt communes. Annuli equeſtris ordinis inſigne. παραλουργεῖς. Non omnis purpura ſub Imperatoribus vetita, ſed certa ſpecies etiam ſub poſterioribus. Ἁλουργίδες, Thalaſſinæ. Conchyliatæ veſtis color glauco & iraſcenti mari ſimilis. Tunicæ Romanorum color. Cicero explicatur. Purpura eſt prætexta. Tribuni plebis non uſi ſunt prætextis. Aliud togam ad talos, aliud ad calceos dimittere. Tunicæ erant albæ purpureis clavis diſtinctæ. Aliquæ mellini coloris. Tunica ex lana Appula alba, ex Bætica melina. Melinus color. Togæ color. Lacernas portabant eius coloris, cuius erat factio Circenſium, cui favebant. Coniectura in Martiale.

NVNC ad tunicas progrediamur, quas clavis ornari ſolitas nemo neſcit. Varro Modio: *Quam iſtorum vitreæ togæ oſtentant tunicæ clavos.* Atque aliæ quidem *anguſticlaviæ* erant, aliæ *laticlaviæ*; nam de Barbarorum tunicis, quæ pluribus clavis erant diſtinctæ, iam ſupra egimus. Primo de anguſticlavijs tunicis, deinde de laticlavijs tractabimus. Et anguſticlavia quidem tunica Græcis στενόσημος dicitur. Ita in lexico Græco-Latino Cyrilli: στενόσημον, *anguſticlavium.* Epictetus apud Arrianum, lib. 1. cap. 24. Λέγει σοι θὲς τὸ πλατύσημον· ἰδοὺ στενόσημος. θὲς καὶ ταύτην. ἰδοὺ ἱμάτιον μόνον· θὲς

Apud Nonium in voce Tunica & Vitreum.

θὲς τὸ ἱμάτιον. Ὑ'δὲ γυμνός. Præcipit tibi: *Depone latum clavum. Ecce anguſtus clavus in promptu eſt. Iſtum quoque depone. Ecce veſtis ſola. Depone & veſtem. Ecce nudus ſum.* Eodem modo Statius *Anguſtos clavos, arctum lumen purpuræ* vocat:

Contentus arcto lumine purpuræ.

& alibi, *pauperem clavum.*

In Gloſſario B. Benedicti anguſticlavia exponuntur ψειχόσημα. Vbi Bonaventura Vulcanius ψηφόσημα legendum cenſet. *Recte enim,* inquit, *ſupra σημεῖα interpretatur clavus; ψῆφους vero gemmas.* Cuius rationem ego quidem aſſequi non poſſum. Cl. Salmaſius ad Fl. Vopiſcum ψιχόσημα legit, quaſi quæ micas tantum purpuræ haberent; nimirum, ut ſententiam ſuam de clavis confirmet, eos nempe fuiſſe bullas quaſdam, aut capita clavorum veſtibus intexta. Sed ego non dubito legi debere ψιλόσημα. Sic enim & D. Hieronymus locutus eſt ad Euſtochium Epiſt. 22. *Purpura tantum in veſte tenuis, & laxius ut crines decidant, ligatum caput.* *Tom. I.*

Anguſticlavias autem tunicas duobus clavis ornatas fuiſſe, vno a dextra, altero a ſiniſtra parte, qui per vtrumq; humerum deſcendebant vſque ad infimam tunicæ oram, colligere mihi videor ex Quintiliani loco ſupra citato l. 11. qui pluſquam vnam purpuram ſeu clavum ijs tribuit: *Cui laticlavi ius non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paullum, poſterioribus ad medios poplites vſque perveniant; nam infra, mulierū eſt; ſupra, centurionum Vt purpuræ recte deſcendant, levis cura eſt; notatur interim negligentia.* Vbi bene admonet Anguſticlavios, ut purpurę eorum recte deſcendāt. Laticlavij enim hac admonitione non egebant, tum quia vnam tantum purpuram habebant; tum etiam quia non cingebātur. Apuleius l. 2. Floridorū: *Habebat induitui ad corpus tunicam interulam, tenuiſſimo textu, triplici licio, pur-*

purpura duplici; ipſe eã ſibi ſolus domi texuerat. Horat. de Arte:

Purpureus late qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Atque ita forſitan contexta erant indumenta, quæ a Græcis παραπῆχυ παραλουργὲς & παρυφὲς appellantur. Heſychius παραπήχυον, ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν. *παραπήχυον, veſtimentum ab utraque parte habens purpuram.* Pollux lib. 7. cap. 13. Τὸ δὲ παρυφὲς καὶ παραλουργὲς τὰ ἑκατέρωθεν ἔχον παρυφασμένην πορφύραν. *Veſtis quæ dicitur παρυφὲς & παραλουργὲς utrimque habet clavos purpureos.* Hinc explicandus Heſychius, à quo παραλουργεῖς exponuntur οἱ ἧττον ἔνδοξοι καὶ ἔντιμοι. vbi per παραλουργεῖς auguſticlavij, nempe qui pauperem clavum geſtabant, vt Statij verbis vtar, intelliguntur.

Et ſane in picturis antiquis cœmiteriorum, quas Antonius Boſius exhibet in Roma ſubterranea, videmus plerumque in tunicis & pœnulis duos clavos ab vtroque humero deſcendentes. In muſivo quoque Triclinij Leoniani, quod Diſſertatione hiſtorica illuſtravit Nicolaus Alemannus, in ſancti Petri, aliorumque Apoſtolorum tunicis, ſimiles clavi rubro colore expreſſi conſpiciuntur. Habui quoque dono Nobiliſſimi & Ampliſſimi Viri D. Nicolai Rokoxij, Conſulis Antuerpienſis, ſigillum æreum, nunc furto mihi ſubreptum, in quo annotavi duos clavos tunicæ immiſſos, ex illo genere æris quod orichalcũ nunc appellamus, & ab vtroque humero deſcendentes. Ex ijs quæ diximus, ſatis firmatum eſt, ni fallor, tunicis anguſticlavijs duos clavos arctos inſertos fuiſſe, eadem fere forma qua verſicoloribus vel pictis zonis ſeu lineis Dalmaticas Diaconorũ noſtrorum diſtingui videmus: in quibus vetus anguſtorum clavorum mos adhuc remanſit. Nam Dalmaticas in priſca Eccleſia clavatas purpura fuiſſe, ex Iſidoro liquet

liquet lib.19. cap. 22 Etymologici: *Dalmatica veſtis primum in Dalmatia Provincia Græciæ texta eſt tunica ſacerdotalis candida cum clavis ex purpura.* Alcuinus cap.40.de Celebratione Miſſæ de Dalmatica: *Habet & coccineas virgulas ſanguinem Chriſti pro ſalute mundi effuſum demonſtrantes.* Rabanus Maurus de inſtitutione clericorum cap.19. *Hæc veſtis in modum crucis eſt facta, & paſſionis Domini indicium eſt. Habet quoque & purpureos tramites, ipſa tunica a ſummo uſque ad ima ante & retro deſcendentes, net non per utramque manicam.* Amalarius de Eccleſiaſticis Officijs lib.2.cap.21. *Ipſa Dalmatica duas coccineas lineas habet retro, ſimiliterque in anteriori parte, quia vetus Teſtamentum & novum rutilant dilectione Dei & proximi.* Honorius Auguſtodunenſis in Gemma animæ lib. I. cap.212. *Dalmatica duas coccineas lineas ante & retro habet, quia vetus & nova lex dilectione Dei & proximi refulget. Idem tramites purpurei deſignant ſanguinem Chriſti pro duobus populis effuſum.* Ioannes Diaconus lib. 4. de vita S. Gregorij PP. cap. 83. *In altera mater Gregorij ſedens depicta eſt Silvia, candido velamine, a dextro humero taliter contra ſiniſtram revoluto contecta, ut ſub eo manus tanquam de planeta ſubducat, & circa pectus ſub gula inferior tunica pſeudolactini coloris appareat, quæ magno ſinuamine ſuper pectus defluat, duabus zonis ad ſimilitudinem Dalmaticarum, ſed latioribus omnino diſtincta.* Vbi videmus, quos Iſidorus *clavos* in Dalmatica appellat, ab Alcuino & Remigio *virgulas*, ab Amalario & Honorio *lineas*, a Ioanne Diacono *zonas*, a Rabano *tramites* nominari, quemadmodum Tibullus auratos clavos in femineis veſtibus *vias* vocat:

Illa gerat veſtes tenues quas femina Coa
Texuit, auratas diſpoſuitque vias.

Et Servius de virgatis Gallorum ſagulis: *Quæ habebant in virgarum morem deductas vias.* Rationes autem, quas Patres illi reddunt, quare clavis purpureis Dalmaticæ ornatæ fuerint, quamvis piæ ſunt, mihi non probantur. Ego ſimpliciter credo auguſticlaviam Dalmaticam ideo Diaconis datam eſſe, ut inferiores presbyteris dignitate cenſerentur, qui latum clavum portant, ut infra dicemus.

Quam lati fuerint clavi tunicæ anguſticlaviæ haud facile eſt definire; pro arbitrio enim aut extendebant, aut reſtringebant clavos, vt & de lato clavo infra dicemus, quod conſtat ex picturis veterum. Pauca purpura fuiſſe videtur in tunica anguſticlavia; Arrianus Epictetus Τὸ ὄλιγον ἐκεῖνο καὶ σιλπνόν. Credo tamen feminarum veſtes anguſticlavias latiores clavos habuiſſe, quam viriles tunicas. Photius in excerptis Damaſcij, de vita Iſidori: *ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνακειμένῳ ἐξαπίνης τὴν δίκην ἰδεῖν συνέβη λαμπρὰν κόρην εὔζωνον, κολοβὸν χιτῶνα μελινόχρουν ἀνεζωσμένην πορφυροῖς πλατέσι σημαδίοις κεκοσμημένον. In lecto iacenti ſubito Iuſtitiam videre contigit, ſplendidam virginem, & formoſam, colobium tunicam gerentem melini coloris recinctam, purpureis latis clavis ornatam.* Quamvis autem Caſaubonus ad Lampridium arbitretur illic tunicam laticlaviam deſcribi, ego vix id in animum inducere poſſum; tum quia feminæ non portabant latum clavum; tum etiam quia Damaſcius hîc plura σημάδια in tunica ponit, cum laticlavia vnum tantum haberet, ut infra latius probabo. Dicit igitur Damaſcius, tunicam hanc quidem anguſticlaviam fuiſſe, id eſt, duobus clavis ornatam; ſed clavos illos admodum latos fuiſſe. Ita & Ioannes Diaconus l. 4. de Vita S. Gregorij Papæ, tunicam Silviæ *duabus zonis ad ſimilitudinem Dalmaticarum, ſed latioribus omnino diſtinctam fuiſſe*

fuiſſe aſſerit. Ceterum anguſticlavias tunicas Equeſtrem ordinem a plebe diſtinxiſſe, ut latus clavus Senatores ab Equitibus diſcernebat, omnes Antiquarij fere conſentiunt. Ita Aldus Manutius lib. 2. de quæſitis per Epiſtolas. Roſinus lib. 5. Antiquitatum Roman. cap. 33. & alij paſſim; ego tamen exiſtimo nullum diſcrimen inter tunicam Equeſtrem & plebeiam fuiſſe: nam Appianus lib. 2. diſerte ſcribit excepta Senatoria veſte cæterum habitum Romæ promiſcuum fuiſſe, τῶν ἐμφυλίων· καὶ ὁ ἐξελεύθερος αὐτοῖς ἰσοπολίτης ἐστὶ καὶ ὁ δουλεύων ἔτι τὸ σχῆμα τοῖς δεσπόταις ὅμοιος. Χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς, ἡ ἄλλη στολὴ τοῖς θεράπουσίν ἐστιν ἐπίκοινος. *Et libertinus par civitatis ius habet, & ſervus habitu dominis ſimilis eſt; præter Senatoriam enim veſtem reliquus veſtitus ſervis eſt communis.* Plinius annulos, non anguſticlaviam tunicam Equeſtris ordinis inſigne fuiſſe affirmat l. 33. c. 1. *Annuli diſtinxere alterum Ordinem a plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis Senatum tantum, quamquam & hoc ſero, vulgoque purpura latiore tunicæ vſos invenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Ælij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem tertiumque plebi & patribus inſeruere.* Non itaque tunica, ſed annulis a plebe differebant Equites, ut Senatores ab Equitibus tunica Senatoria, qui ab intertexto lato clavo paſſim latus clavus vocatur ab Auctoribus antiquis. Hinc bene ab Heſychio παραλουργεῖς, id eſt anguſticlavij, ut iam diximus, exponuntur οἱ ἧττον ἔνδοξοι καὶ ἔντιμοι. Cum omnes illi, qui non erant Senatorij, Auguſticlavia tunica vterentur. Lampridius in Alexandro: *In animo habuit omnibus officijs genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut a veſtitu dignoſcerentur, & omnibus ſervis, ut in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus*

eſſet; ſimul, ne ſervi ingenuis miſcerentur. Sed hoc Vlpiano Paulloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, ſi faciles eſſent homines ad iniurias. Tum ſatis eſſe conſtituit, vt Equites Romani a Senatoribus clavi qualitate diſcernerentur. Ex quo conſtat ſolos Senatores ab Equitibus diſtinctos fuiſſe veſte; Equites vero ne a ſervis quidem illo tempore habitu diverſos fuiſſe, quod & ex Appiani loco modo laudato apparet. Per ϛολὴν autem ἱππάδα, Equeſtrem veſtem, quam Senatores togis depoſitis in luctu ſumpſiſſe Dio tradit, *lacernam* intellexiſſe puto: ijs enim in luctu vſos eſſe Senatores [a] ſupra oſtendi. Sed hæc quæ de promiſcuo clavorum purpureorum uſu diximus facile corruunt, ſi viris [b] doctis fides, qui purpuræ vſum, privatis omnibus interdictum fuiſſe ſub Imperatoribus tradunt. Sed mihi videtur non omnem purpuræ vſum ſed certas tantum ſpecies vetitas fuiſſe. Ita Iulius Cæſar [c] *Lecticarum vſum, item conchyliatæ veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies ademit.* Et Octavius teſte Dione lib. 149. τήν τε ἐσθῆτα τὴν ἁλουργῆ μηδένα ἄλλον ἔξω τῶν βουλευτῶν τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ἐνδύεσθαι ἐκέλευσεν. ἤδη γὰρ τινὲς καὶ τῶν τυχόντων αὐτῇ ἐχρῶντο. *Veſtis conchyliatæ vſum nulli niſi Senatoribus Magiſtratum gerentibus conceſſit. Tum enim & quidam plebeiorum illa vtebantur.* ἁλουργίδες autē non omnes veſtes purpureæ dicuntur, ſed Thalaſſinæ, ſive ἁλιπόρφυρα ἱμάτια. Ita in Artemidoro ἁλουργίδες a purpureis veſtibus diſtinguuntur, Sic etiam apud Perſas ὁ δὲ κάνδυς ὁ μὲν βασιλειος ἁλιπόρφυρος, ὁ δὲ τῶν ἄλλων πορφυροῦς: *Regia veſtis, quæ Candys dicitur, erat conchyliata, aliorum purpurea.* ut Iulius Pollux ait: dicebatur autem ἁλουργὶς a colore; ut idem Pollux tradit. Hinc exiſtimo ἁλουργίδα proprie vocari a Græcis conchyliatam veſtem, cui color auſterus in glauco,

a *Cap.6.*

b *Pancirol. Cuiacius lib.12. Obſ.c.24. Salmaſius in Flav. Vopiſcum. Lindenbrogius ad Ammianum.*

c *Suetonius in Iulio cap.43.*

co, & iraſcenti ſimilis mari, ut Plinius ait. Sic Etymologicon ἁλουργὶς ἡ ἀπὸ θαλασσίου κόχλου γινομένη καὶ ἐργαζομένη. Ἁλουργὶς, *quæ ex marino conchylio fit & paratur.* Hinc apparet, Iulium & Auguſtum non omnem purpuræ uſum Romano populo ademiſſe, ſed tantum τῆς ἐσθῆτος τῆς ἁλουργῆ, ſive conchyliatam. Sed hæ leges ſtatim obliteratæ fuerunt; nam cum ſub Tiberio multi ἐσθῆτι ἁλουργεῖ vterentur, quamquam vetitum id eſſet iam pridem, id neque reprehendit in quoquam Tiberius, neque mulctauit, tantum ludis, cum plueret, nulla ipſe pœnula indutus effecit, ne quis etiam alius veſtem inconceſſam vſurparet, teſte Dione lib. 57. Nero rurſus certas ſpecies purpuræ, Amethyſtini nempe ac Tyrij coloris, interdixit: quin etiam inter canendum animadverſam matronam e ſpectaculis vetita purpura cultam demonſtraſſe procuratoribus ſuis creditur, detractamque illico non veſte modo, ſed & bonis exuit, teſte Suetonio. Ita & ſub Imperatoribus poſterioris ævi non omnis purpuræ vſus prohibitus fuit, ſed ſolummodo certæ ſpecies, ut in L. 1. C. quæ res venire non poſſint, præcipue autem τὰ ἁλουργῆ ſive conchyliata, quæ ſoli Principi eiuſque domui dedicabantur. L. 4. C. de veſtibus Holoveris. Videnda etiam nouella 80. Leonis Auguſti.

Lib. 9. cap. 36.

Ex his quæ diximus, facile ſoluitur quæſtio, quæ inter eruditos viros agitatur, quo colore nempe tunicæ Romanorum fuerint. Aldus enim lib. 2. de quæſitis per epiſtolas c. 2. purpureas eas fuiſſe contendit. Aldo etiam aſſentitur Nicolaus Abramus in Milonianam Ciceronis §. 43. num 5. Ciceronis auctoritate permotus, ut ait, in Cluentiana de Quintio Tribuno plebis ita loquentis: *Facile, ut non ſolum mores eius & arrogantiam, ſed etiam vultum atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram*

recordemini; quod ſine dubio, inquit, de tunica intelligendum; nam de toga prætexta non poteſt, tum quod probrum eſſet togam ad talos demittere, ſaltem ævo Ciceronis; tum maxime quod Tribuni plebis toga prætexta non uterentur, ut ex Plutarcho conſtat.

Sed nihilominus hæc Ciceronis verba de prætexta capienda ſunt, ut ex Quintiliano apparet, qui lib. 5. *Vita etiam vultus, denique inceſſus habitus recte incuſari ſolet, ut adverſus Quintium Cicero non hæc ſolum, ſed ipſam etiam prætextam demiſſam ad talos inſectatus eſt.* Quod recte obſervavit Octavius Ferrarius lib. 2. de Re veſtiaria cap. 3. Sed male idem Plutarchum accuſat, & ex hoc loco Tribunos plebis prætextatos fuiſſe aſtruit. Nam haud ſolum Plutarchus, ſed & ipſe Cicero Tribunos plebis haudquaquam prætextam geſtaſſe oſtendit in interrogatione contra Vatinium: *Sic enim ex te quæro: Tribunus plebis fuiſti? Seiunge te a Conſule. Collegas habuiſti viros forteis novem, ex his tres erant, quos tu quotidie dicebas de cælo ſervare, quos irridebas, quos privatos eſſe dicebas, de quibus duos prætextatos ſedentes vides, te ædilitiam prætextam togam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe.* Igitur Tribuni plebis non prætextati erant, ſed ſæpe exacto tribunatu prætextati fiebant, cum ad ædilitatem vel præturam, abrogata iam Sullæ lege, aſcendebant; atque ita explico Ciceronem de Quintio, quem ait in tribunatu cuidam hominum generi pauliſper iucundiorem fuiſſe, ſed deinde cum nempe magiſtratum adeptus erat, odio etiam ſuis illis ipſis fuiſſe, per quos in altiorem locum aſcenderat, ob arrogantiam nempe, & demiſſam ad talos purpuram. Aliud etiam eſt togam ad talos demittere, aliud ad calceos; nam calcei Senatorum alti erant, & ad medium

dium crus perueniebant. Contra ea Lipſius lib. 1. Electorum cap. 13. albas fuiſſe tunicas aſſerit. Horum opiniones facile in concordiam redigi poſſunt. Albæ enim erant, ſed purpureis ſignis diſtinctæ; Senatorum quidem lato clavo, Equitum vero & plebeiorum anguſtis clavis; vnde Plinius lib. 9. cap. 36. de purpura: *Diſtinguit ab Equite curiam, dijs advocatur placandis, omnemque veſtem illuminat.* Sed non ſemper tamen tunicæ plane albæ erant; invenio enim & melini coloris aliquas fuiſſe. Photius in excerptis de vita Iſidori de iuſtitia, quam Senatoria tunica induit: ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνακειμένῳ ἐξαπίνης τὴν Δίκην ἰδεῖν συνέβη λαμπρὰν κόρην εὔζωνον, κολωβὸν χιτῶνα μελινόχρουν ἀνεζωσμένην πορφυροῖς πλατέσι σημαδίοις κεκοσμημένον. *In lecto iacenti ſubito Iuſtitiam ei videre contigit illuſtrem virginem & formoſam, indutam colobio tunica melini coloris recinctam, purpureis latis clavis ornatam.* Nec enim aſſentior Bulengero, qui μιλτινόχρουν legit, lib. de veſte Pontif. cap. 22. Cum enim Romani in patria veſte natiuo lanæ colore uterentur, tunicæ quidem ex alba lana Appula aut Altina textæ, albæ erant; quæ vero ex Bætica lana textæ erant, melinæ erant. Lana enim illa aurea erat, & rutila, ut Plinius & Martialis teſtantur: melinus autem color qualis in malis Cydonijs viſitur, a quibus nomen ſumpſit, ut & melinum oleum & melinum unguentum, non vero a melino pigmento, nec ab alijs malis, quæ matura a ſole rubeſcunt, ut Salmaſius [a] exiſtimat, qui etiam male luteum & melinum confundit; melinus enim erat medius inter flavum & album, & pallide aureus. Magna etiam controverſia eſt inter viros doctos de colore togæ, quem quidam purpureum fuiſſe oſtendit: Lipſius & Sigonius album; ſed Octavius Panagathus [b] cenſebat e quatuor illis colorum generibus

a *In exercitat. Plinianis.*

b *Apud Ant. Auguſtinum Dialogo 2. Antiquit.*

ribus fuiſſe, quibus Circenſibus in ludis currentes utebantur factiones, albo, rufo, praſino, & veneto. Cuius opinio ut de toga nequaquam ſubſiſtit, quæ alba ſine dubio erat, ut Lipſius exiſtimat, ita facile credo illos qui factionibus Circenſium favebant, lacernas portaſſe eius coloris cui addicti erant, quod Martialis videtur indicare in Epigrammat. 121. l. 14. cuius lemma eſt *Lacernæ coccineæ.*

Si veneto praſinoque faves qui coccina ſumis;
*Ne fias iſta transfuga * ſorte vide.*

* forſan legendum *veſte*

C A P V T IX.

Matronæ etiam tunicas anguſticlavias portarunt. Regilla tunica purpura diſtincta. Varro emendatus. Regilla alba erat & recta. Recta tunica. Ἄῤῥαβος χιτών. *Heſychius vindicatus.* ὁ μὴ ῥαφαῖς συνειλημμένος χιτών. *Tunicæ mulierum fibulis conſtringebantur. Tunicæ viriles non erant apertæ, nec fibulis adſtrictæ. Tunica inconſutilis ex una tela contexta erat. Talis tunica talaris Pontificum.* Ὀρθοστάδιοι χιτῶνες. *Heſychius vindicatus. Quomodo tunicæ inconſutiles textæ.*

NVNC videndum, an etiam matronæ Romanæ tunicas anguſtis clavis ex purpura ornatas portabant, quod extra dubium eſt; cum etiam virgines Deo devotæ aliquantulum purpuræ tunicæ inſertum geſtarent, quod Hieronymus teſtatur Epiſt. 22. ad Euſtochium: *purpura,* inquit, *tantum in veſte tenuis.* Sed de his latius infra. Cæteræ illuſtriores quamvis ut plurimum auro clavatis tunicis uterentur; tamen etiam ſæpe purpuratis veſtibus inſignes erant: & regillam quidem tunicam quam fæminæ portabant, ut ex Plauto conſtat, purpura diſtinctam fuiſſe, mihi colligere videor ex Varronis verſu, qui corrupte legitur apud No-

Nonium cap. 14. *Regilla, inquit, veſtis diminutive a Regia ficta, ut & Baſilica. Plautus Epidico: An Regillam tuniculam induam an mendiculam.*

Varro παπιαπάππα περὶ ἐγκωμίων

Collum procerum fictum levi marmore:
Regillam tunicam diffingitur purpura.

Ex quibus verbis nemo bonum ſenſum elicere poterit; vnde exiſtimo legendum eſſe:

Regilla tunica purpura diffinditur:

Id eſt, Regilla tunica purpura, clavis purpureis diſtinguitur, ſive interſecatur. Tunica autem regilla alba erat & recta. Ita Feſtus: *Regillis tunicis albis, & reticulis luteis, utriſque rectis, textis ſurſum verſum a ſtantibus, pridie nuptiarum virgines indutæ cubitum ibant.* In his tunicis rectis, quæ ſurſum verſum a ſtantibus texebantur, varie ſudant eruditi. Optime hanc texturæ rationem explicat Salmaſius in Fl. Vopiſcum. Recta autem tunica, ut bene annotat Scaliger ad Feſtum, erat ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. Atque hoc texturæ genere texta erat tunica Domini noſtri de qua Euangeliſta: ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν, ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. Sed quomodo tunica hæc eſſet ἄῤῥαφος contra omnium doctorum ſententiam definit Salmaſius dicto loco, cui non accedo. Ait enim, ἄῤῥαφον χιτῶνα eſſe tunicam, quæ circa latera concluſa eſt & acu conſuta, cui opponit τοὺς χιτοὺς, id eſt tunicas quæ circa latera apertæ erant, & fibulis adſtrictæ. Etiam corrigit locum Heſychij vbi legitur σύμπορπον τὸν μὴ ῥαφαῖς συνειλημμένον κατὰ τοὺς ὤμους χιτῶνα; negativam enim tollit & legit τὸν ῥαφαῖς συνειλημμένον, id eſt, ut exponit, fibulis adſtrictam. Sed bene habet Heſychius: tunicam enim non conſutam vocat τὸν μὴ ῥαφαῖς συνειλημμένον χιτῶνα. conſtringebant eam

H fibu-

fibulis, ut ex ſtatuis apparet, vbi ſæpe mulierum tunicas ita fibulatas videmus. Vide Philippum Rubenium lib. 2. Electorum cap. 20. Viriles autem tunicæ haudquaquam apertæ erant circa latera, & fibulis adſtrictæ, ſed conſutæ & ῥαφαῖς συνειλήμμενοι. Quod ex Suetonio ſatis conſtat in Auguſto cap. 44. *Sumenti virilem togam tunica laticlavi reſuta ex utraque parte ad pedes decidit*; nec enim mihi perſuadebit Salmaſius, qui *reſutam* hic exponit *refibulatam nodis ſcilicet ſolutis, quibus tenebatur in humeris ex utraque parte. χιστὴ enim fuit*, inquit, *illa laticlavi tunica.* Cui ſane cras credam, hodie nihil. Nec etiam vſquam vidi ſtatuas togatas, qui tunicas apertas habent. Addit præterea ἀκεστικὴν apud veteres: ὑφαντικῆς εἶδος εἶναι. unde ὑφαντὸς διʼ ὅλου tunica dicitur quæ nullas ſciſſuras habeat. Plato tamen in Politico apertè ἀκεστικὴν ab ὑφαντικῇ diſtinguit. Prætereà tunica inconſutilis ſive ἄρραφος nec fibulis nec ſuturis cohærebat: etenim haudquaquam ex duabus plagulis inter ſe conſutis compoſita, ſed ex vna tela contexta erat, nec vllas ſuturas circa humeros aut latera habebat. Talis erat tunica talaris Pontificum Hebræorum, de qua Ioſephus lib. 3. Antiquitatum cap. 8. ἔστι δʼ ὁ χιτὼν οὗτος οὐκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων, ὥστε ῥαπτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τῶν παρὰ πλευράν. φάρος δʼ ἐν ἐπιμήκες ὑφασμένον. *Hæc tunica non conſtat e duabus plagulis, ut ſuturas habeat in humeris ac lateribus. Eſt vero tela in longitudinem texta.* Qui locus ſolus ſatis deſtruit opinionem Salmaſij: erat enim illa tunica non a lateribus aperta, ſed ſolummodo circa capitium, & illic qua manus exerebantur. Vnde Philo Iudæus ſermone 2. de Monarchia appellat ἔνδυμα περιφερὲς ὅλον διʼ ὅλων ὑακίνθινον. *Veſtimentum rotundum totum vndique hyacinthinum.* Et Ioſephus de captivitate l. 6. στρογγύλον ἔνδυμα *ve-*

ſtem

ſtem rotundam. Talis erat & tunica Domini noſtri ἄῤῥαφος, & Rectæ tyronum, & Regillæ ſponſarum, & ὀρθοστάδιοι Græcorum. Clare id Heſychius: ὀρθοστάδιοι χιτῶνες, οἱ στατοί, ὑπόκομμα οὐκ ἔχοντες. Qui locus per ſe ſatis facilis, varijs interpretum explicationibus difficilis redditus eſt. Quidam enim per ὑπόκομμα capitium exponunt, ſive locum quo caput exerendum erat, & legunt ſublata negativa ὑπόκομμα ἔχοντες. Alij ὑπόκομμα dicunt eſſe præcincturæ locum, quod illæ tunicæ in loco cincturæ eſſent interciſæ, & partes inferiores ſuperioribus eſſent adſutæ, qui eodem modo ſine negativa hunc locum legunt. Salmaſius metaphoram eſſe ait ab inſectis animalculis, quæ ab ea parte qua inſectionem habent, graciliora ſunt. Vide eum, ſi placet, in notis ad pallium Tertulliani. Mihi videtur ſatis clarus Heſychij locus ex ijs quæ ſupra diximus. Cum enim aliæ tunicæ circa humeros & latera conſutæ eſſent; ex duabus enim plagulis conſutis inter ſe compoſitæ erant; tunicæ rectæ & ὀρθοστάδιοι χιτῶνες nullam inciſuram aut ὑπόκομμα habebant, inconſutiles enim erant. Quomodo autem hæ tunicæ inconſutiles texebantur, indicat Divus I. Chryſoſtomus Homilia 84. in Ioannem: ἐν παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες οὕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια. *In Palæſtina duos pannos committunt, ſic texunt veſtes.* Et clarius Theophylactus in cap. 18. Ioannis: ἐν τῇ παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες ἤτοι δύο πανία ὑφαίνουσι, τὰ ἱμάτια ἀντὶ ῥαφῆς χρώμενοι τῷ συνυφασμῷ. *In Palæſtina duos pannos committentes texunt veſtimenta, pro ſutura contextu utentes.* Duas igitur plagulas haud acu coniungebant, ſed textura. Theophanes Cerameus Homil. in Paſſionem Domini 27. f. 209. Ἄῤῥαφος δὲ ἦν ἐκ τοῦ ἄνωθεν ἐπειδὴ τοῖς μὲν Γαλιλαίοις σύνηθες ἦν τοὺς χιτῶνας ποιεῖν δυσὶ φαρσίοις ἄνωθεν κατὰ τὸν ὦμον συνεζευγμένας ῥαφῇ.

Nunneſius in Phrynichũ f. 47.

τὸ δὲ χιτῶνα τοῦτον ἓν ὕφασμα δεῖ λαμβάνειν ἄρραφον. Inconſutilis porro ſuperne erat, quoniam mos Galilæis erat tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris ſutura commiſſis. Hanc vero tunicam oportet intelligere uno contextu fuiſſe, nullaque commiſſura compactam. Receptæ opinioni, cui Ferrarius accedit, eam textam fuiſſe non quidem in tela, ſed per acus longiores, ut ſubucula & tibialia nunc reticulatim conficiuntur, obſtat quod artificium hoc texendi veteribus fuit incognitum, nec vſquam eius mentio apud Auctores. Inuenienda igitur alia ratio texendi, qua hæc & Pontificum tunica in orbem texta fuerit ἀῤῥάφως.

CAPVT X.

Græcæ mulieres tunicis anguſticlaviis vſæ, ſed tantum lautiores. Apud Syracuſanos meretrices ſolum. Etiam viriles Græcorum tunicæ purpura clavatæ. Παρυφῆ διαφανῆ. Ταραντινίδια. *Viliorum tunicæ apud Græcos albis clavis diſtinctæ.* Λευκοπαρυφὸς. *Carthaginenſes tunicas purpura clavatas portarunt. An pallia Græcorum clavata?* Σημεῖα *in palliis non clavi, ſed litteræ.* Γάμμα. *Variæ litteræ palliorum laciniis inſertæ. Primariam patriæ ſuæ litteram in clypeis præferebant.* Παράσημα. Σφραγίδες. *Nomina propria palliorum oris inſcripta. Teſſeræ palliorum.* Κύβος. *Orbiculi in palliis. Sub ultimi ævi temporibus veſtibus litteras inſcripſerunt Græci.* Μαργέλλια. ῥάμματα. ἀντίπανα. Γράμματα. *Grammaticis gruma.*

EGo exiſtimo etiam Græcis in vſu fuiſſe tunicas anguſticlavis ornatas: & de muliebribus tunicis id quidem certum eſt, cum Ariſtophanes ἐν Θεσμοφοριαζούσαις inter ornatum muliebrem recenſeat τὸ παρυφές. Locus exſtat apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Pædag. cap. 12. & Iulium Pollucem lib. 7.

cap.22. Sed non niſi lautiores feminas τὰ παρυφῆ portaſſe, conſtat ex Plutarcho de Genio Socratis, apud quem Caphiſias: σοὶ δὲ ὦ πάτερ Μιλησίαν χλαμύδα, τῇ δὲ μητρὶ περιαλουργὸν ὠνησόμεθα χιτώνιον. Ἄπαγε, εἶπεν ὁ πατὴρ, ὦ παῖ μηδέποτε τοιαύτην ἐπίδοιμι μετεκόσμησιν τοῦ βίου ἡμῶν. *Tibi pater Mileſiam chlamydem, matri vero clavatam emamus tunicam. Apage, reſpondit pater, numquam fili talem vitæ videam mutationem.* Apud Syracuſanos vero, ut iam ſupra diximus, lege ſancitum erat, ne feminæ portarent veſtes πορφυρᾶς ἐχούσας παρυφάς, niſi quæ ſe meretrices eſſe profitebantur, quam legem illi videntur ſumpſiſſe a Lacedæmonijs, de quorum hac in re inſtitutis vide Cragium de Republica Laconica lib.3.tabula 6.inſtitut.10. Nec ſolum muliebres tunicas, ſed etiam viriles, apud Græcos ſæpe purpura clavatas fuiſſe docet Apuleius lib. 2. Florid. de Hippia: *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam tenuiſſimo textu, triplici licio, purpura duplici.* Sed obſtare videtur Clearchus, qui de Tarentinis ſcribit: ἐφόρουν τε παρυφῆ διαφανῆ οἷς νῦν ὁ τῶν γυναικῶν ἁβρύνεται βίος. *Portabant veſtes clavatas pellucidas, quibus mulieres delicatæ nunc vtuntur.* vbi videtur innuere Tarentinos τὰ παρυφῆ portaſſe. quæ ſolum feminis decora erant; ſed non ibi Tarentinis probro dat τὰ παρυφῆ, ſed τὰ παρυφῆ διαφανῆ; pellucidæ enim veſtes ſemper parum viriles exiſtimatæ ſunt, ut apud Iuuenalem

Cretice pelluces.

Ita & Diodorus lib. 36. de Iuventute Romana: ἀκολούθως δὲ τούτοις οἱ νέοι κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐφόρουν ἐσθῆτας διαφόρους μετὰ τῆς μαλακότητι. Διαφανεῖς δὲ τε κατὰ τὴν λεπτότητα ταῖς γυναικείαις παρεμφερεῖς. *In excerptis ab H. Valeſio editis.* *Præterea iuvenes in foro veſtes geſtabant ex molliſſima lana, tenues ac pellucidas, prorſuſque muliebribus ſtolis perſimiles.* hæc autem παρυφῆ διαφανῆ Tarentinorum: ταραντινίδια vocabant.

Fol.583.

bant. Suidas ταραντινίδιον λεπτὸν καὶ διαφανὲς ἱμάτιον οὐ πάντως πορφυροῦν ὥς τινες ὑπέλαβον. Et pollux lib. 7. cap. 17. καὶ μὴν τόγε ταραντινίδιον διαφανές ἐστιν ἔνδυμα, ὠνομασμένον ἀπὸ τῆς ταραντίνων χρήσεως καὶ τρυφῆς:

Quod autem diximus Græcos purpura clavatas tunicas portaſſe, id de ditioribus intelligendum eſt; aliorum enim tunicæ albis clavis diſtinctæ erant. Hinc Alexander, referente Plutarcho: ἐπαινούντων ἐνίων τὴν Ἀντιπάτρου τὴν εὐτέλειαν ὡς ἀθρύπτως διαιτωμένου καὶ αὐστηρῶς, ἔξωθεν εἶπεν Ἀντίπατρος λευκοπάρυφός ἐστι, τὰ δὲ ἔνδον ὁλοπόρφυρος. *Quibuſdam Antipatri frugalitatem laudantibus, quippe qui dure aſpereque viueret: Antipater quidem, inquit, extrinſecus veſtes habet albis clavis ornatas, intus vero totus purpureus eſt.* Vbi male quidã Leucoparyphum exponunt albis indutum veſtibus. Veteres & Carthaginenſes tunicas purpura clavatas portaſſe teſtis Tertullianus de pallio cap. 1. *Tamen & vobis habitus aliter olim tunicæ fuere, & quidem in famam de ſubteminis ſtudio, & luminis concilio, & menſuræ temperamento.* Vbi luminis concilium, ut bene Salmaſius emendat & explicat, eſt conciliamentum coloris vnius & alterius clavi. Alia quæſtio eſt, an pallia Græcorum clavata fuerint. Quod affirmari poſſe videtur ex Athenæo, qui lib. 5. ſcribit: Ἀθηνίων εἰς Ἀθήνας ἐπ' ἀργυρόποδος κατακομίζεται φορείου, καὶ πορφυρῶν στρωμάτων, ὁ μηδὲ ποτε ἐπὶ τοῦ τρίβωνος ἑωρακὼς πορφύραν πρότερον. *Athenio in purpureis ſtragulis, ſella pedibus argenteis ſubnixa Athenas portabatur, qui prius pannoſo tritoque pallio veſtitus purpuram numquam viderat.* Ad quem locum Caſaubonus: *Mediocris conditionis homines purpureo clavo (Græci vocant* σημεῖον*) veſtem ornabant, aut inſtita purpura prætexebant; hoc igitur indignatur Athenæus, hominem, qui numquam fuerit* περιπόρφυρος, *factum repente* ὁλοπόρφυρον. Vbi male, ut alij, clavos

In Apophthegmatis.

Lib. 5. animad. c. 13.

vos veſtium cum purpura prætexta confundit, quemadmodum ſupra demonſtravimus. Deinde ego credo σημεῖα illa quæ pallijs intexebantur, non fuiſſe clavos quales deſcripſimus, ſed litteras lacinijs palliorũ inſertas: ita Suidas ζιβωνοφόρος ὁ φορῶν ςολὴν ἔχουσαν σημεῖα ὡς γραμμάτα; ζιβωνοφόρος *eſt gerens ſtolam habentem ſigna, ut litteras.* vbi Meurſius in Lexico Græco-barb. in voce γάμμα legendum cenſet γαμμάτα, cui facile aſſentior; ſic enim & Heſychius: ζίβων ςολὴ ἔχουσα σημεῖα ὡς γάμμα. Scio tamen non ſolum γάμματα, ſed etiam alias litteras pallijs intexi ſolitas, ut obſervari poteſt in picturis veterum cœmiteriorum, quas exhibet Boſius in Roma ſubterranea, vbi ſæpe ι litteram, aliquando τὸ H; ſæpe Υ, aut X, aut alias litteras lacinijs palliorum intextas videmus, ut & in Muſivo Triclinij Leoniani, in pallio D. Petri τὸ L, in aliorum pallijs aliæ litteræ rubro colore ſcriptæ ſunt. Ita Boëtius lib. 1. de Conſol. de veſtibus Philoſophiæ: *Harum in extremo margine* Π, *in ſupremo vero* θ *legebatur intextum, atque inter utraſque litteras in ſcalarum modum gradus quidam inſigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad ſuperius eßet adſcenſus.* Vnde aliquis haud abſurde ſuſpicari poſſet Græcis in vſu fuiſſe, ſigla aut monogrammatia patriæ aut gentis ſuæ tamquam inſigne pallijs intexere, ut in bello & clypeis ſuis primariam patriæ ſuæ literam præferebant, quod ex Xenophonte conſtat lib. 4. Hiſt. Græcæ. Hinc Heſychius has notas palliorum παράσημα vocat; σάμεια inquit, τὰ ἐν τοῖς ὤαις τῶν ἱματίων παράσημα. Eædem appellabantur σφραγίδες. Idem Heſychius σφραγίδες αἱ ἐπὶ τῶν δακτυλίων; καὶ τὰ τῶν ἱματίων σημεῖα. Sic enim & ſigna quæ pecorum armis inuri ſolebant, σφραγίδες vocantur: & D. Chryſoſtomus σφραγίδα appellat litteras Imperatoris nomen referentes, quibus milites

ſigna-

ſignabantur, Homilia 3. in II. ad Corinthios: καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγὶς οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. *Sicut militibus ſignum Imperatoris, ſic & fidelibus ſpiritus imponitur.*

Sed ut hæc quæ diximus mera coniectura nituntur, ita illud certum, aliquos nomen proprium palliorum oris inſcripſiſſe. Vopiſcus in Carino: *Inſcriptum eſt adhuc in choraulæ pallio Tyrianthino, quo ille velut ſpolio nobilitatis exultat, Meßallæ nomen & uxoris.* Plinius lib. 35. cap. 9. de Zeuxi: *Opes quoque tantas acquiſivit, ut in oſtentatione earum olympiæ aureis litteris in palliorum teſſeris intextum nomen ſuum oſtentarit.* Vbi teſſeras appellat palliorum quadratas tabellas pallijs intextas, quibus litteræ nomen referentes, inſcriptæ erant. Sic & Salaminij, Heſychio teſte κύβον vocant τὸ τοῦ ἱματίου σημεῖον. aliquando etiam non in quadratis ſigillis, ſed in orbiculis nomen deſcribebatur. Anaſtaſius in Leone IV. *Atque ſuper ipſum altare fecit veſtem auro textam, candidis per totum margaritis fulgentem, & in dextra lævaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis, quibus inſigne ipſius præſulis nomen eſt deſcriptum.*

Ita & ſub vltimi ævi Imperatoribus Græculi videntur veſtes litteris inſcriptas portaſſe. Balſamon in Canonem 27. Synodi 6. in Trullo: ἀνοίκειον δὲ τῷ κληρικῷ στολή ἐστιν, οὐχὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν ἐνδύματα. ταῦτα γὰρ εἴποτέ τις κληρικὸς ἐνδυθῇ μεγάλως κολασθήσεται, ἀλλὰ τὰ πολυτελῆ χρυσοΰφαντα ἐπιβλήματα τὰ δημοτικῶς λεγόμενα μαργέλλια, γράμματα καὶ ἀντίπανα, καὶ τὰ ἐκ κογχύλης πορφυρίζοντα ἱμάτια. niſi forte cum Cl. Salmaſio in Fl. Vopiſcum f. 406. ῥάμματα legendum, qui hæc tria μαργέλλια, ῥάμματα, & ἀντίπανα, idem eſſe contendit. Diſtinguit tamen hæc Balſamon in 16. Canone Synodi 7. in Trullo: αἰτιωμένων δὲ τῶν λαμπρειμονούντων κληρικῶν διὰ ἱματίων λεγομένων ἐξανι-

ἐξαμίτων ἐχόντων οὐ μόνον ἑτερόχροα ἀντίπανα, ἀλλὰ καὶ χρυσόπαστα, πρὸς δὲ καὶ γράμματα πολυτελῆ χρυσᾶ, εἴ πού τινες τὸν κανόνα ἐκφωνηθῆναι διὰ τὴν τότε οὖσαν ἀταξίαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, &c. Sed exiſtimo γράμματα eſſe lineas ſive lora aurea. Ita grammatias gruma vocatur, quæ linea alba tranſverſa præcingitur, ut Plinius ait.

CAPVT XI.

Πλατύσημος. πλατυπόρφυρα ἱμάτια. *Lata purpura. Maior purpura. Laticlavium. Lati clavi deſcriptio.* κολοβίων. *Laticlavia unum tantum clavum habuit. Varro emendatus. Latus clavus in media tunicæ parte.* μεσοπόρφυρος. μεσόλευκος χιτών. *Latitudo clavi lati. Modeſtiam affectantes arctiore utebantur. Alexander & Severus non anguſticlavias portarunt. Laticlavia arctum clavum: anguſticlavia latos clavos habere poterat. Ambitioſi purpuram ſuam extendebant.* φυλακτήρια. *Lati clavi menſura ordinaria palmi latitudo. Tunica palmata.*

EXplicatis omnibus quæ ad anguſtos clavos pertinent, nunc ad latum clavum progrediamur, quem Græci ſemper πλατύσημον vocant. Ita in Gloſſario *latus clavus* πλατύσημος, & Strabo lib. 3. ubi de Balearibus agit, Herodianus lib. 3. Epictetus apud Arrianum lib. 1. cap. 24. Diodorus Siculus in Eclogis lib. 36. Memnon in excerptis apud Photium circa finem ferè, & alij. Archippus apud Pollucem lib. 7. cap. 14. laticlavias veſtes πλατυπόρφυρα ἱμάτια vocat. Sic & in Sibyllinis oraculis lib. 8.

Καὶ τότε πενθήσεις πλατυπόρφυρον ἡγεμονήων
Φῶς ἐκδυσαμένη καὶ πένθιμον αἷμα φοροῦσα.

Et tunc dolebis quum laticlavium ducum lumen exueris & triſtem cruorem geßeris. Ita & Latini *latam purpuram* vocant clavum latum in veſte; Plinius lib. 33. cap. 1. *Vulgoque*

 pur-

purpura latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones. Et Tertullianus de pallio cap. 4. *Cùm latioris purpuræ ambitio & glatici ruboris ſuperiectio Saturnum commendat.* Iuvenalis maiorem purpuram appellat Satyra 1.

——*Quid confert purpura maior*
Optandum.

Vbi bene vetus Scholiaſtes *laticlavium* exponit. Veſtimenta laticlavia etiam μεσοπόρφυρα dicuntur apud Iſaiam cap. 3. ut infra latius explicabimus. Gloſſæ veteres in Perſium Sat. 1. laticlaviam tunicam *purpureum veſtimentum* fuiſſe aſſerunt. Rectius ſane ſi *purpuratum* dixiſſent, ut Chariſius, *hic clavus id eſt impurpurata veſtis*, id eſt, ἐμπόρφυρος ἐσθὴς ἢ ἔνηλος. Vetus commentator Horatij a Crucquio editus ad Sat. 5. l. 1. ita deſcribit: *Latus clavus colobion Græce, dicebatur veſtis quæ ad pectus Magiſtratuum extendebatur in formam lati clavi.* Sed optime omnium Acro ad illud ex Satyra 5. lib. 1. *Prætextam & latum clavum. Latum clavum*, inquit, *purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum, Græci τὸ κολωβίωνα vocant.* Et addit: *Vſum eius retinent hodie principes inijcientes veſti a cervice ad pectus indumentum ex purpura vel pellibus pretioſis muris Pontici, vel alijs, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Quæ ab aliquo alio poſteà adſcripta eſſe credo. Nunc ut ad formam tunicæ laticlaviæ progrediamur, quemadmodum anguſticlavia duos clavos habebat; ita laticlavia vnum ſolum ab anteriore & poſteriore parte. Perſuadent hoc mihi omnes ſcriptores, qui cùm de tunica laticlavia mentionem faciunt, vnam tantum purpuram aut clavum illi tribuunt. Ita Iuvenalis:

——*Quid confert purpura maior*
Optandum.

Lucia-

Lucianus in Demonacte: ἰδὼν δέ τινα τῶν εὐπαρύφων ἐπὶ τῷ πλάτει τῆς πορφύρας μέγα φρονοῦντα. *Cum aliquem vidiſſet laticlaviorum latitudine purpuræ ſuperbientem.* Quintilianus lib. 8. cap. 5. *Porro ut affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis veſtis.*

Plinius lib. 33. cap. 1. *Vulgoque purpura latiore tunicæ vſos invenimus etiam præcones.* Sic & Horatius:

—— latum demiſit pectore clavum.

Suetonius in Auguſto cap. 75. *Veſte non temere alia domeſtica vſus eſt, quam ab vxore & ſorore & filia neptibuſque confecta, togis neque reſtrictis neque fuſis, clavo nec lato nec anguſto.* Et ne quis cenſeat hic latum clavum non pro ipſo clavo, ſed pro tunica laticlavia ſumi, Silius clare oſtendit veſtem ipſam laticlaviam vnico tantum clavo diſtinctam fuiſſe lib. 3.

Diſcinctis mos thura dare, atque ex lege parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clavo.

Ita & de mappa laticlavia Martialis:

Et lato variata mappa clavo.

Sed optime omnium Herodianus hoc declarat lib. 5. vbi de Heliogabali ſacrificijs agit: Τὰ δὲ σπλάγχνα τῶν ἱερουργηθέντων τά τε ἀρώματα ἐν χρυσοῖς σκεύεσιν ὑπὲρ κεφαλῆς οὐκ οἰκέται δή τινες, ἢ εὐτελεῖς ἄνθρωποι ἔφερον, ἀλλ' οἵ τ' ἔπαρχοι τῶν στρατοπέδων, καὶ οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν ἀνεζωσμένοι χιτῶνας ποδήρεις καὶ χειριδωτοὺς νόμῳ φοινίκων ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν. *Exta vero victimarum atque aromata intra lances aureas, capitibus impoſita geſtabant, non quidem famuli aliqui aut humiles perſonæ, ſed præfecti exercitibus, & quicumque maximas dignitates obtinebant: induti tunicas talares ac manuleatas, Phœnicum more, vnamque in medio purpuram ferentes.* Vbi videmus, veſtem Sacerdotalem Phœnicum, quam πλατύσημον fuiſſe in-

 fra

ſra docebimus, vnam tantum purpuram habuiſſe. Obſtare tamen videtur huic ſententiæ locus Varronis lib. 8. de LL. *Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clavis, altera latis, vtraque pars in genere ſuo caret analogia.* Sed aut locus hic de anguſticlavia tunica intelligendus, cuius vna plagula latioribus quam altera clavis diſtincta ſit, aut legendum eſt: *vt altera plagula ſit anguſtis clavis, altera lato.* Quod magis reor. Sed recte legit Sciopij editio: *Vt altera plagula ſit anguſti clavi, altera lati.* Latus autem clavus in tunica Senatoria non erat inſertus loco quo anguſti clavi, nempe ad latus dextrū vel ſiniſtrū, ſed in media tunicæ parte. Horatius l.1.Sat.6.

> *Nam ut quiſque inſanus nigris medium impediȷt crus*
> *Pellibus, & latum demiſit pectore clavum.*

Ad quem locum Acro: *Demiſit pectore, media parte corporis.* Idem ad Sat.5.lib.1. *Latum clavum purpuram dicit, qui in pectore extenditur Senatorum.* Et Herodianus lib.5. ubi ſupra de ſacrificijs Heliogabali ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν. Hinc quia purpura illa in medio tunicæ loco poſita erat; veſtem laticlaviam μεσοπόρφυρον etiam vocabant. Iſaias c.3. καὶ τὰ περιπόρφυρα καὶ τὰ μεσοπόρφυρα, καὶ τὰ ἐπιβλήματα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν. *Et veſtes prætextatas purpura, & clavatas purpura, & veſtimenta per domum.* Ad quem locum D. Baſilius τὸν ἐν τῇ ἐσθῆτι κόσμον τῶν καλλωπιζομένων γυναικῶν, ὡς περίεργον διαβάλλει, πορφύραν ποτὲ μὲν κατὰ τὰ ἄκρα παρυφαινόντων, ποτὲ δὲ κατὰ τὸ μέσον αὐτὴν ἐντιθέντων. *Cultum veſtimentorum, quo ſuperbiunt mulieres, tamquam nimium reprehendit, utpote quæ modo oris attexant purpuram; modo mediæ veſti inſerant.* D. Hieronymus l.2. comment. in Iſaiam: *Pro faſcia pectorali, quam interpretatus eſt Symmachus, Septuaginta tunicam* μεσοπόρφυρον, *id eſt clavatam purpura, tranſtulerunt, quod Aquila cingulum*

exulta-

exultationis expreſſit. Sic etiam μεσόλευκον χιτῶνα appellant tunicam purpuream lato clavo albo diſtinctam, qualem Perſarum Reges portabant, ut ex Xenophonte conſtat lib 8. de Pædia Cyri: ἐπεὶ δὲ τούτοις ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προυφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἅρματος ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν, καὶ χιτῶνα πορφυροῦν, μεσόλευκον, ἄλλῳ δ' οὐκ ἔξεστι μεσόλευκον ἔχειν. *Poſthæc iam ipſe Cyrus prodibat ex portis in conſpectum ſuper currum, rectam tiaram habens, tunicamque purpuream albo clavo diſtinctam. Alij enim non licet habere tunicam albo clavo ornatam.* Male autem Caſaubonus in Athenæo μεσόλευκα παραπετάσματα interpretatur *mediocriter albicantia,* ut bene obſervat Claudius Salmaſius. Optimè Curtius, qui χιτῶνα μεσόλευκον reddit *purpuream tunicam, cui medium album intextum erat.* lib. 3. *Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur, purpureæ tunicæ medium album intextum erat:* μεσόλευκον χιτῶνα etiam διάλευκον alij vocant. Vide Briſſonium lib. 1. de Regno Perſarum. Sic Meſoleucos gemma vocatur, gemma quaſi albo clavo diſtincta. Plinius lib. 37. cap. 10. *Meſoleucos eſt, mediam gemmam candidâ diſtinguente linea. Meſomelas nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium.* Qua autem latitudine purpura illa fuerit, quæ veſti laticlaviæ inſerebatur, haud bene definiri poteſt. Quidam enim, qui modeſtiam affectabant, quamvis laticlavij eſſent, tamen purpura non magna utebantur. Spartianus de Severo: *Hic tam exiguis veſtibus uſus eſt, ut vix tunica eius aliquid purpuræ haberet. Chlamydes hirtas Severi, & tunicas aſemas, vel macrocheras ex purpura non magna ad uſum revocavit ſuum.* Errant tamen qui hinc credunt, Severum & Alexandrum anguſticlavias tunicas portaſſe. Vt enim ex his quæ diximus conſtat; non ſolum latitudine clavi, ſed etiam qualitate & forma, laticlavia tunica ab anguſticla-

Lampridius de Alexandro Severo.

ſticlavia differebat; hinc & laticlavia arctum clavum, & anguſticlavia latos clavos habere poterat, non tamen ideò minus aut hæc anguſticlavia, aut illa laticlavia erat. Vt autem Severus & Alexander laticlaviæ tunicæ exiguum clavum inſerebant; ita contra alij ambitioſiores, purpuram ſuam admodum dilatabant. Lucianus in Demonacte: ἰδὼν δέ τινα τῶν εὐπαρύφων ἐπὶ τῷ πλάτει τῆς πορφύρας μέγα φρονοῦντα, κύψας αὐτοῦ πρὸς τὸ οὖς, καὶ τῆς ἐσθῆτος λαβόμενος, καὶ δείξας, ἔφη, τοῦτο μέντοι πρὸ σοῦ πρόβατον ἐφόρει, καὶ ἦν πρόβατον. *Cum laticlavium quemdam vidiſſet, purpuræ latitudine ſuperbientem, admoto illius auri capite, prehenſaque veſte, & commonſtrata, inquit, hoc ante te ovis ferebat, & ovis erat.*

Cap.23. Ita & Dominus noſter apud Matthæum increpat Scribas, quod dilatent phylacteria ſua: Πάντα, inquit, τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις: πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. *Omnia opera ſua faciunt ut videantur ab hominibus; dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fimbrias.* Vbi Epiphanius explicat τὰ φυλακτήρια clavos purpureos. Sed de his infra.

Lib.1.adverſus hæreſes.

Cap.73. De Auguſto autem tradit Suetonius (quem tunicam laticlaviam portaſſe nemo negabit) *eum nec anguſtum nimis clavum, nec nimis latum portaſſe: veſte, inquit, non temere alia quam domeſtica vſus eſt, ab vxore & ſorore & filia neptibuſque confecta, togis neque reſtrictis neque fuſis, clavo nec lato, nec anguſto.* Ordinariam autem lati clavi menſuram fuiſſe credo palmi latitudinem. Feſtus Pompeius: *Tunica autem palmata a latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur.* Tunica enim palmata erat veſtis purpurea, lato clavo aureo ornata, ut infra plenius exponemus.

CAPVT

CAPVT XII.

Baleares primi tunicis laticlavijs uſi. Tullus Hoſtilius primus Romæ lato clavo vſus. Omnes indiſcriminatim olim latum clavum portarunt. Poſtea Senatoribus proprius. Tunica Senatoria laticlavia. Non cingebatur. A Cæſare contra uſum cincta. Cur laticlaviam chirodotam portarit. Phryges habuerunt manuleatas tunicas. Romani olim nullas tunicas habuerunt. Poſtea curtas tulerunt, dehinc cum manicis uſque ad cubitorum ima, tandem chirodotas. Tunicæ ſine manicis indecoræ poſterioribus temporibus. Eæ reis ignominiæ cauſa indutæ. Tunica laticlavia Senatorum inſigne. Latus clavus. Clavus pro lato clavo. Ambroſius emendatur. Chlamydis uſus Senatoribus interdictus: ijs, qui in comitatu Imperatoris extra vrbem conceſſus. Præfectus vrbis chlamyde uſus, & eius vicarius. Nonius Marcellus emendatus. Saraca tunicæ barbaræ genus. Leges duæ codicis Theodoſiani corriguntur. Tzanga barbarum calceamentum. Imperatores interdixerunt barbarica indumenta.

STRABO lib. 3. tradit Baleares omnium primos tunicis laticlavijs uſos: οὗτοι δὲ καὶ ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. *Hi vero primi hominum dicuntur geſtaſſe tunicas laticlavias.* Et ex eo Euſtathius in Dionyſium: οἱ δὲ ἐν αὐταῖς ἄνθρωποι πρῶτοι πλατυσήμους χιτῶνας ἐφόρεον. *Incolæ vero Balearium primi invenerunt laticlavias tunicas.* Non recte autem Lipſius, qui πλατυσήμους χιτῶνας Balearium cum prætextis purpura tunicis confundit, quas Hiſpanis tribuunt Livius & Polybius. *Cent. V. Epiſt. 53.*

Primus Romæ Tullus Hoſtilius lato clavo vſus. Plinius lib. 9. cap. 39. *Purpuræ vſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea; nam toga prætexta & latiore clavo Tullum Hoſti-*

Hoſtilium e Regibus primum uſum Hetruſcis devictis ſatis conſtat. Et deinde longo tempore omnes indiſcriminatim latum clavum portabant. Idem Plinius lib. 33. cap. 1. *Anuli diſtinxere alterum ordinem a plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum; quamquam & hoc ſerò, vulgoque purpura latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Ælij Stilonis, Præconini ob id cognominati.* Sed poſtea Senatoribus propria facta laticlavia tunica, uti ex hoc loco patet, & omnibus conſtat.

Tunica igitur Senatoria apud Romanos purpuram palmi latitudine ut plurimum in medio habebat; atque ea quidem non cingebatur. Quintilianus lib. 11. *Latum habentium clavum modus eſt, ut ſit paullum cinctis ſubmiſſior.* Hinc contra uſum Iulius Cæſar, de quo Suetonius cap. 45. *Etiam cultu notabilem ferunt. uſum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter, quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Sullæ dictum conſtat, optimates ſæpius admonentis, ut malè præcinctum puerum caverent.* Qui & hoc præter morem, quod laticlaviam chirodotam ferebat, forte ut ſe a Phrygibus & Ænea oriundum hoc habitu teſtaretur. Phrygibus manuleatæ tunicæ in uſu erant. Virgilius:

Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Et ſic Iulus Æneæ filius cernitur apud Triſtanum in Gemma regia cum tunica chirodota vſque ad digitos.

Romani autem, ut Gellius ait lib. 7. c. 12. *primo quidem ſine tunicis, toga ſola amicti fuere, poſtea ſubſtrictas & breves tunicas citra humerum deſinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξώμιδας.* Talis tunica apparet in veteri lapide ad portam Nomentanam, quem exhibet Ph. Rubenius in Electis.

Atque

Atque ita quidem antiquiſſimis temporibus. Poſteà tunicas portarunt cum manicis vſque ad cubitorum ima peruenientibus, ut ex antiquis ſtatuis & nummis conſtat. Deinde labente iam Imperio, ſub Gallieno credo, aut circiter, etiam chirodotæ & talares tunicæ a Romanis portari cœperunt; ita ut poſtea indecoræ viſæ ſint tunicæ ſine manicis. D. Auguſtinus lib. 3. de Doctrina Chriſtiana: *Sicut enim talares & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honeſto loco natis, cum tuncati ſunt, non eas habere flagitium eſt; ſic animadvertendum eſt in cetero quoque uſu rerum abeſſe oportere libidinem.* Hinc ignominiæ cauſa reis tunicas ſine manicis induebant. Paulus Diaconus lib. 22. Hiſt. Miſcellæ: *Et indutum hunc laneo, brevi ac ſine manicis veſtimento, ſedere fecerunt ſuper aſinum ſagma ferentem.* Et ſæpius occurrit in Scriptoribus ævi illius. Tunicam autem lato clavo ornatam Senatorum inſigne fuiſſe in confeſſo eſt. Hinc & latus clavus paſſim vocatur ab Auctoribus priſcis, & interdum abſolute clavus, ſi Acroni credimus ad illud Horatij lib. 1. Sat. 6.

Sumere depoſitum clavum.

& antiquo Horatij interpreti a Cruquio edito in Horatij Sat. 7. lib. 2. Bonifacius Comes in litteris ad Auguſtinum de Caſtino: *Sufficit pro funere victi tanta deiectio; adoravit ſarracam clavus, timuit Senator Barbarum caput, tremuit militem dux.* Hinc forte emendandus D. Ambroſius de Sacerdotali dignitate cap. 3. *Ergo, fratres, ſicut Senatorem chlamys ornat, ſicut agricultura ruſticum; ſicut nautam navigationis peritia, & ſingulos quoſque opifices operis ſui qualitas ipſos demonſtrat auctores; ſic Epiſcopum non aliud niſi Epiſcopalis opera deſignat.* Vbi corrigendum videtur,

Apud Auguſtinum in appendice Epiſt. Tom. 10.

tur, *ſicut Senatorem clavus ornat.* prona enim mutatio verbi *clavus* in *chlamys.* nec veriſimile videtur, Ambroſium Senatoribus chlamydem aſſignare pro inſigni Senatoriæ dignitatis, cum Gratianus, Valentinianus & Theodoſius lib. 14. tit. 10. l. 1. Cod. Theod. Senatoribus in vrbe Roma chlamydum uſum interdicat: *Sine exceptione temporis, matutini dumtaxat, intra mœnia conſtitutus, nullus Senatorum habitum ſibi vindicet militarem, ſed chlamydis terrore depoſito, quieta colobiorum ac pœnularum induat veſtimenta. Cum autem vel conventus ordinis candidati cœperit agitari, vel negotium eius ſub publica iudicis ſeſſione cognoſci, togatum eumdem intereſſe mandamus.* Non tamen nego Senatoribus, qui in comitatu Imperatoris extra Vrbem erant, chlamydum uſum conceſſum fuiſſe: nec ego in Vrbe ipſa Præfectum Vrbis & Vicarium eius præfecturæ chlamydes portaſſe; quod ſuperius oſtendimus ex Caſſiodoro & Velleio Paterculo. Sicut Ambroſij, ita corruptus etiam erat eodem modo Nonij Marcelli locus: *Patagium aurea chlamys, quæ pretioſis veſtibus immitti ſolet.* ubi bene viri eruditi corrigunt, *aureus clavus qui pretioſis veſtibus immitti ſolet.* Porro ex loco Bonifacij ad Ambroſium conſtat, ſarracam eſſe tunicæ barbaræ genus. Anaſtaſius in Benedicto: *Sarracam de Holovero cum Chryſoclavo.* Hinc aliquando ſuſpicatus ſum mendum latere in l. 3. C. Theodos. de habitu quo uti oportet intra Vrbem. ubi Imperatores vetant, ne quis *intra Vrbem Romam ragis vel tzangis utatur.* Et lib. 2. ibid. *uſum tzangarum atque braccarum intra Vrbem venerabilem nemini liceat uſurpare.* Quamvis enim viri docti explicent de braccis, mirum tamen mihi videtur, ſub tam gravi pœna vetari braccarum uſum, cum illæ iam a tempore Alexandri Severi Romæ eſſent re-

Tit. de habitu quo uti oportet intra Vrbem.

ceptæ.

ceptæ. Vnde Lampridius de eo: *Braccas albas habuit.* Hinc haud abſurdum forte ei ſubſtituamus *ſaracas* pro *racis* & *bracis*. ut enim ſaraca barbara tunica, ita tzanga barbarum calceamentum, ut docet Caſaubonus in Trebellium. Solebant autem Imperatores interdicere barbarica indumenta civibus Romanis. Vnde etiam lib. 4. eod. tit. *maiores crines, & indumenta pellium* prohibentur, qui Gothorum propria erant, ut ex Sidonio, Syneſio & alijs conſtat.

CAPVT XIII.

Faſcia in ſtatuis togatis poſterioris ævi non ſunt clavi, ſed oraria, quibus Senatores illorum temporum uſi. Oraria Diaconorum illis ſimilia. Imponebantur ſiniſtro humero: dextro ſubmittebantur. Σιμικίνθια, ſeu mappulas portabant, qui conſulares trabeas ferebant. Pallia Archiepiſcopalia ſunt faſciæ humerales. Aliæ faſciæ in antiquis ſtatuis in modum Archiepiſcopalis pallij poſitæ. In monumento apud Boiſſardum eſt vir chlamyde ornatus cum duobus iuuenibus pænulatis contra Gruterum. Officialium habitus pænula cum pallio. Pallia illa fuerunt faſciæ. Codex Theodoſianus, Iſidorus, Plautus explicati. Faſcijs uſi miniſtri conviviorum & ſacrificiorum. Lanea pallia dicta. Pallia linteis oppoſita. Byzantini Imperatores humeralem faſciam portarunt ex ſerico, auro, & gemmis. Lorum cum tiara confunditur. Mitra interdum eſt faſcia. Tiara integer pileolus. Lorum imperiale. Nummus apud Baronium, Theodoſium & Arcadium exhibet, non Philippum & Ioannem Apoſtolos.

ILlud etiam hoc loco annotandum in ſtatuis togatis poſterioris ævi faſcias quaſdam cerni quæ ſiniſtrum humerum tegunt, & ſub brachium dextrum deſcendunt, ut videri poteſt in ſarcophagis marmoreis apud Boſium in Roma ſubterranea fol. 431. 245. 285. & alias ſæpe. De quibus nihil

hoc loco dicerem, niſi vidiſſem Romæ quoſdam antiquitatis ſtudioſos exiſtimare has zonas ſive faſcias clavos eſſe, qui ſane toto cælo errant; quamvis non multum abeant a Cuiacij & Scaligeri ſententia, quam pluribus ſupra confutavimus. Si enim clavi ſunt, cur non illos videmus in ſtatuis antiquioribus, ſed ſolummodo in ijs quæ poſt Conſtantinum ſculptæ ſunt, cum clavi uſus antiquiſſimus fuerit, & a Tullo Hoſtilio cœperit, ſi Plinio credimus?

Exiſtimo igitur faſcias has oraria eſſe, quæ illo tempore Senatores portabant, ut infra dicemus, atque in hanc ſententiam me perducit, quod videam oraria Diaconorum noſtrorum, in quibus ſolummodo uſus eorum perſtat etiamnum, haud abſimilia eſſe his zonis quas obſervavimus in ſtatuis. Etenim & illa ſiniſtro humero impoſita, dextro brachio ſubmittantur. Honorius Auguſtodunenſis Gemma animæ cap. 204. de Orario: *Primitus ſiniſtro humero imponitur, & trans cor in dextrum latus reflectitur.* Concilium Toletanum quartum T. 4. *Ergo orarium oportet levitam geſtare in ſiniſtro humero, propter quod orat, id eſt, prædicat, dextram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad miniſterium ſacerdotale diſcurrat.* Chryſoſtomus in λειτουργίᾳ de Diacono: καὶ τὸ μὲν ὠράριον ἀσπασάμενος ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ. *Orarium oſculans imponit dextro humero.* Senatores autem illo tempore oraria geſtaſſe conſtat ex Gloſſis Baſilicῶν in quibus ὀδονάρια καὶ ὀδόνια ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὠράρια παρά τισιν λέγονται· ταῦτα δὲ οἱ εἰς παλάτιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτυον. *Odonaria & Odonia ſunt panni longi, qui & Oraria dicuntur a quibuſdam. Hæc fere qui in palatium ibant Senatores, gerebant, illis utebantur ad emungendum & expuendum.* Non tamen illi qui conſulares trabeas ferebant,

bant, oraria portabant, ſed loco illorum mappulas ſive σιμικίνθια. Hoc teſtatur illuſtris locus apud Theophylactum in Acta Apoſtolorum cap. 19. Σουδάρια καὶ σιμικίνθια λινοειδῆ εἰσιν ἀμφότερα πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται· τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὠράρια φορέσαι· οἷοί εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στόλας, πρὸς τὸ ἀπομάττειν τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου. *Sudaria & ſemicinctia linea ſunt utraque, ſed ſudaria quidem capiti imponuntur, ſemicinctia vero in manibus tenent, qui non poſſunt ſudaria (oraria) geſtare, quales ſunt qui geſtant conſulares ſtolas, ut abſtergant humores faciei, &c.* In alijs monumentis eiuſdem ævi videmus faſcias quaſdam alio modo poſitas. Etenim utroſque humeros ambiunt, & deinde in pectus deſcendunt, eodem fere modo quo pallia ficta videmus in Græcorum Patrum imaginibus. *Pallium enim,* ut ait Scaliger Epiſt. 345. ad Carolum Labbæum, *Eſt circulus ex ſubtili panno quatuor aut quinque digitorum amplitudine, ex quo duæ ex eodem panno propendent faſciæ, ita ut cum circulus humeris antiſtitis fuerat impoſitus, duæ illæ faſciolæ a pectore & a tergo dependeant.* Vide ſi placet, Ioannem Diaconum lib. 4. cap. 81. de Vita S. Gregorij. Rupertum lib. 1. de Divinis Officijs cap. 27. Honorium Auguſtodunenſem in Gemma animæ cap. 221. Alcuinum & alios. Sed mihi non eſt animus hic de pallijs Archiepiſcoporum tractare, ſufficit annotaſſe me in antiquis quibuſdam marmoribus faſcias in modum pallij Archiepiſcopalis poſitas. Ita apud Boiſſardum T. III. Antiquitatum fol. 92.

Vir quidam chlamyde ornatus viſitur, & duo iuvenes pœnulati cum faſcijs ſive pallijs pœnulæ iniectis. Immaniter enim errant, qui monumentum hoc deſcribentes dicunt, expreſſum eſſe virum togatum cum duobus pueris prætextatis. Ego enim hic neque video togam puram, neque prætextam; ſed, ut dixi, militem chlamyde, & duos iuvenes pœnulis indutos, quibus faſciæ illæ ſive pallia humeros & pectus tegunt; vnde credo duos illos juvenes officiales eſſe. Eorum enim habitus pœnula cum pallio ſive faſcia circumiecta L. 1. C. Theodoſiano de habitu quo uti oportet intra Vrbem: *Officiales quoque per quos ſtatuta complentur, ac neceſſaria peraguntur, uti quidem pœnulis iubemus, verum interiorem veſtem admodum*

Gruterus inſcript. f. 554.

cingulis

cingulis obſervare: ita tamen, ut diſcoloribus quoque pallijs pectora contegentes conditionis ſuæ neceſſitatem ex huiuſcemodi agnitione teſtentur. Qui locus haudquaquam de pallijs græcanicis intelligi poteſt, ſed de his faſcijs humeralibus. Et de ſimili ferè genere pallij intelligi debet Iſidorus: *Pallium eſt quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, ut dum miniſtrant, expeditius currant.* Plautus: *Si quid facturus es, appende in humeris pallium; & pergat quantum valet tuorum pedum velocitas.* Etenim videmus etiam in venerandæ antiquitatis monumentis, miniſtros ferè omnes tam conuiuiorum quam ſacrificiorum habere in ſiniſtro humero ſuſpenſam faſciam quamdam latam cirris dependentibus, quam credo pallium appellatam, quando ex lana, non ex lino erat, ut & Archiepiſcoporum & Officialium ὠμοφόρια. Sic pallia linteis opponit Petronius: *Iam Trimalcio unguento perfuſus tergebatur non linteis, ſed pallijs ex molliſſima lana factis.* Sed ut ſimul & ſemel omnem hanc τῶν ὠμοφορίων materiam per ſaturam abſolvam, ipſi etiam Imperatores Byzantini humeralem faſciam ſive lorum portabant, ſed ex ſerico & auro, ac gemmis diſtinctum. Ita in donatione Conſtantini: *Deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimulque phrygium, nec non & ſuperhumerale, videlicet lorum, quod imperiale ſolet circumdare collum.* Vbi errat Balſamo, qui lorum cum phrygio ſive tiara confundit, quamvis eum defendere conetur Claudius Salmaſius ad Fl. Vopiſcum. Etenim licet aliquando mitra pro tenia ſive faſcia capitali ſumatur, tiara tamen Phrygia ut & Pontificia, non faſcia aut lorum erat, ſed integer pileolus, ut bene obſeruat ipſe Salmaſius in exercitationibus Plinianis. Lorum igitur hoc quod Imperiale circumdare

ſolet

ſolet collum, faſcia erat auro atque gemmis diſtincta, quæ vtrique humero impoſita, deinde in pectore crucis ſignum exprimebat, ut analabus antiquorum monachorum, & ſtola noſtrorum Sacerdotum. Et hoc quidem ornatu Imperatores videmus in nummis Michaëlis III.

Fol.300. *Fol.307.* *Conſtantini Ducis apud Stradam; * ita & in nummo illo Theodoſij quem exhibet Baronius ad annum Chriſti 394. duo Imperatores Theodoſius & Arcadius hoc habitu expreſſi ſunt; quos tamen Baronius exiſtimat eſſe Apoſtolos Philippum & Ioannem. Atque etiamnum Imperatores noſtri, quando coronantur, hoc modo ornantur.

CAPVT

CAPVT XIV.

Latum clavum Senatorum filij ante ætatem Senatoriam portarunt. Quando illam ſumpſerint. Senatorum Patritiorum liberi in prætexta eum portarunt. Statius, Suetonius explicati. Tyrij ſinus. Tunica potens. Octavius latum clavum in prætexta geſtavit. Patritij in tyrocinio tunica recta uſi, non laticlavia. Senatorum filij, qui non erant Patritij, ſub Conſulibus, non ante latum clavum geſtarunt quam ad honores pervenerant. Hoc Auguſtus mutavit. Suetonius emendatus. Latum clavum ſumebant cum ſe ad honores gerendos accingerent. Qui latum clavum ſumebant, calceos etiam mutabant. Illorum calcei e nigris pellibus, aliorum albi. Equitum filij in ſpem Senatoriæ dignitatis ſæpe latum clavum adipiſcebantur. Ad hoc requirebantur opes, origo, indulgentia Principis. Statio lux. Cenſus Senatorius ijs opus. Non conferebatur ea dignitas niſi ijs, qui ex antiqua Equeſtri familia. Caligula contra morem novis Equitibus latum clavum conceſſit. Dio refellitur. Equites dicebantur ſplendidi. Senatorum filij poſt Auguſtum non opus habebant ad latum clavum ſumendum indulgentia Principis, ſed tantum Equitum filij: Equites nonnulli anguſto clavo contenti vivebant. Nonnulli latum clavum, quem ſumpſerant in ſpem Senatoriæ dignitatis, deponebant, & anguſticlaviam tunicam reſumebant. Laticlavij. Laticlavia dignitas gradus ad Senatorium Ordinem. Iuvenis ſecundi Ordinis. Laticlavij, qui Senatu moti inſignia Senatoria retinent.

NVnc poſtquam de Senatoribus & eorum inſignibus ſatis diximus, ad latum clavum reuertamur, & videbimus, qui alij latum clavum portaverint. Filios quidem Senatorum etiam ante ætatem Senatoriam eum portare ſolitos nemini dubium; ſed quæſtio de tempore, quo hi latum clavum ſumpſerint; nempe an cum virili toga eum indue-

rint,an vero Principis indulgentia opus fuerit ad lati clavi honorem; de qua re copioſe diſputant Aldus Manutius lib.2.de quæſitis per Epiſt.cap.2.Caſaubonus in lib.2. Suetonij, & alij.

Ego, omiſſis doctorum virorum de hac re velitationibus, breviter ſententiam meam proponam.

Primò, an filij Senatorum ante virilem togam latum clavum portarint, quæritur; quod Caſaubonus negat, & fatetur ſe nuſquam legiſſe, prætextatos laticlavia tunica ornari ſolitos, in qua eadem ſententia eſt Aldus Manutius. Sed ego non vereor affirmare, liberos Senatorum, ſaltem eos qui Patritij erant, etiam in puerili prætexta latum clavum portaſſe. Fundus meæ opinionis in Statio eſt, qui lib. 5. Siluarum in Protreptico ad Criſpinum illi latum clavum tribuit:

Sic te clare puer genitum ſibi curia ſenſit,
Primaque patritia clauſit veſtigia luna,
Mox Tyrios ex more ſinus, tunicamque potentem
Agnovere humeri.

Vbi non dubium eſt, per *Tyrios ſinus*, prætextam puerilem, *per tunicam potentem*, laticlaviam deſignari. Nec enim Bernartio aſſentior, qui *tunicam patentem* legit; non enim tunica laticlavia magis patens quam anguſticlavia.

Criſpinum autem illo tempore, quo ei Statius *Tyrios ſinus* & *tunicam potentem* tribuit, nondum virilem togam ſumpſiſſe, ſatis ex ijs quæ ſequuntur compertum:

Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

Hinc patet fruſtra æſtuare Caſaubonum, dum quærit quomodo Octavio, ut Suetonius refert, *Sumenti virilem togam tunica laticlavia, reſuta ex utraque parte ad pedes decidit.*

decidit. Octavius enim laticlaviam tunicam in prætexta geſtabat; fuerat enim allectus inter patritios a Cæſare. Etiamſi Caſaubonus ad ſecundum librum Suetonij exiſtimet eum patricium factum a Cæſare poſt virilem togam ſumptam, ex Dione lib. 45. ſed hoc non neceſſario infertur ex illo Dionis loco. Damaſcenus in Excerptis a Valeſio editis: διατρίβων δ' ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀποδείκνυται εἶναι τῶν πατρικίων: hoc eſt: *Dum in Vrbe moratur, Senatuſconſulto in Patricios allectus eſt.* Ex his quæ diximus, ſatis conſtat, Patritios laticlaviam geſtaſſe etiam in prætexta puerili. Etiam illud in confeſſo, eos hanc cum prætexta depoſuiſſe, & cum toga virili tunicam rectam accepiſſe, qua illos in tyrocinio ſuo ſolum vſos credo.

Sed an alij Senatorum filij, qui non erant Patritij, ante virilem togam laticlaviam portabant? quod ſane haudquaquam affirmare audeo. Illud ſcio, ſub Conſulibus eos nequaquam laticlavios fuiſſe, niſi poſtquam ad honores pervenerant. Iſidorus lib. 9. cap. 4. *Quamvis autem Senatoria quiſquam origine eſſet, vſque ad legitimos annos Eques Romanus erat; deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.* Mutavit hoc Auguſtus, qui, Suetonio referente, *Liberis Senatorum, quo celerius Reipublicæ aſſueſcerent, protinus virilem togam latum clavum induere & curiæ intereſſe permiſit.* Vbi cum in multis M. S. codicibus ſcriptum ſit, quod Caſaubonus notat, *virili toga* malim legere, *protinus a virili toga latum clavum induere, & curiæ intereſſe permiſit.* Nec enim cum toga virili latum clavum *ſimul accipiebant, ſed tunicam rectam*, ut diximus. Auguſtus autem permiſit, ut ſtatim poſt virilem togam ſumptam, ante geſtos honores latum clavum geſtarent. Latum clavum autem ſumebant, cum ſe ad Rem- *Cap. 38.*

publicam gerendam , & honores capeſſendos accingerent. Plinius lib. 8. Epiſt. 23. *Latum clavum in domo mea induerat , ſuffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat.* Qui autem latum clavum ſumebant, etiam calceos mutabant. Sumebant enim calceos e nigris pellibus vſque ad medium crus pervenientes , ut ex antiquis ſtatuis conſularibus patet, cum ceteri albos portarent. Patritij autem hoc præcipuum habebant, quod ἐπισφύριον eburneum mediæ lunæ forma talis adſutum erat. Sed de calceis Patritiorum alio loco. Verum nec ſolum Senatorum filij , ſed & Equitum , ſæpe in ſpem Senatoriæ dignitatis latum clavum adipiſcebantur. Statius lib. 4. Sylvarum ad Iulium Menecratem, Equitem , cui natam filiam gratulatur , verſibus hiſce gratulatur a Cl. Gevartio nitori ſuo reſtitutis :

Quippe & opes & origo ſinunt hanc lampade prima
Patritias intrare fores ; hos, pube ſub ipſa,
(Si modo prona bonis invicti Cæſaris adſint
Numina) Romulei limen pulſare Senatus.

Vbi tria notat neceſſaria Equitum filijs ad laticlaviam dignitatem , opes , originem & indulgentiam Principis. De indulgentia Principis, qua opus habebant Equitum filij, non etiam Senatorum poſt Auguſtum , ex Plinio quoque conſtat lib. 2. Epiſt. 9. *Ego Sexto latum clavum a Cæſare noſtro , ego quæſturam impetravi.* Spartianus in Severo: *Poſtea ſtudiorum cauſa Romam venit, latum clavum D. Marco petijt, & accepit, favente ſibi Septimio Severo affine ſuo bis iam Conſulari.* De opibus etiam certum eſt Senatorium cenſum neceſſarium fuiſſe. Hinc , vt Vlpianus ait : *Principalibus conſtitutionibus conceſſum eſt mulieri , in hoc donare viro ſuo , ut is ab Imperatore lato clavo, vel equo publico ſimi-*

ſimilíve honore honoretur. Et L. 42. ff. de donat. inter virum & vxorem: *Nuper ex indulgentia Principis Antonini recepta eſt alia cauſa donationis, quam dicimus honoris cauſa, ut ecce ſi vxor viro lati clavi petendi gratia donet, vel ut Equeſtris Ordinis fiat, vel ludorum gratia.*
Addit Statius *Originem*; etenim & illa deſiderabatur, ut aliquis Equeſtris Ordinis latum clavum obtineret, nec enim facile conferebatur niſi ijs qui ex antiqua Equeſtri familia erant. Ita Ovidius poſt virilem togam ſumptam cum fratre ſuo latum clavum geſtavit. Ipſe l. 4. Triſtium Eleg. 10.

Interea tacito paſſu labentibus annis
Liberior fratri ſumpta mihique toga.
Induiturque humeris cum lato purpura clavo,
Et ſtudium nobis quod fuit ante manet.

Ovidium autem ex antiqua familia Equeſtri natum fuiſſe teſtatur ipſe:

Seu genus excutias, Equites ab origine prima
Vſque per innumeros inveniemur avos.

Hinc contra morem Caligula, qui novis Equitibus latum clavum conceſſit, Dio de eo lib. 59. τοῦτε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς, τοῖς τε συγγενέσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καὶ τισὶν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ, καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν, δι' ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τι ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. πρότερον γὰρ μόνοις (ὡς ἔοικε) πως τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. *Cum ordo equeſtris diminutus eſſet, ex omni etiam extra Italiam multos tam affinitatibus & opibus auctos primarios arceſſitos in eum allegit, quibuſdamque eorum uſum veſtis Senatoriæ, antequam Magiſtratum ullum geſſiſſent, quo in Senatum aditus paratur, conceſſit: ut ſpem Senatoriæ dignitatis haberent adipiſcendæ. Ante ſolis Senatorio genere natis*

id permiſſum. Vbi quod ait, antea ſolum Senatorio genere natis id conceſſum fuiſſe falſum eſt, ut enim iam diximus, etiam ſplendidiorum Equitum filij ex indulgentia Principis lato clavo ornabantur ut Ovidius, ſic & Lucanus filius Mellæ Equitis Romani pube ſub ipſa latum clavum ſumpſit. Auctor incertus in Vita eius: *Declamavit & Græce & Latine cum magna admiratione audientiū, ob quod puerili mutato in Senatorium cultum, & in notitiam Neronis Cæſaris facile pervenit, & honore vixdum ætati debito dignus iudicatus eſt.* Sic & apud Statium Metius Celer ante geſtos honores latum clavū conſecutus eſt. l.3. Sylv.

——Puer hic ſudavit in armis,
Motus adhuc tantum maioris munere clavi.

Hunc autem Metium, Equitem ſolum fuiſſe, teſtatur ipſe Statius in præfatione, ubi eum *ſplendidiſſimum iuvenem vocat.* Qui titulus Equitum eſt, ut iam Lipſius annotavit in lib. xi. Annal. Taciti. Vbi tamen haud aſſentior illi, dum ſcribit, ſplendidos Equites vocari eos ſolum qui laticlaviam adepti erant; imo omnes illi, qui ex antiqua familia equeſtri orti erant, Equites ſplendidi vocantur. Velleius l.2. de Mecænate: *Equeſtri & ſplendido genere natus.* Ex his ſatis patet, Senatorum filijs haudquaquam permiſſione poſt Auguſtum Principis opus fuiſſe ad ſumendum latum clavum, ſed Equitum filijs ſolum, quibus (cum opes & antiqua origo concurrebant) facile latus clavus concedebatur, ſi ad gerendos honores civiles vel militares ſe accingebant. Alij enim, quibus vita quieta placebat, anguſtoclavo contenti viuebant, ut Pomponius Atticus, Mecænas, & Septimius ille Severus, de quo Statius lib. 4. Sylvarum:

Hic parvus inter pignora Curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ

Creſcis,

Creſcis, ſed immenſos labores
Indole patritia ſecutus.

Hinc ſæpe eveniebat, ut unus ex fratribus laticlavius, alter anguſticlavius eſſet. Suetonius in Veſpaſiano c. 2. *Sumpta toga virili, latum clavum quamquam fratre adepto diu averſatus eſt, neque ut tandem appeteret compelli niſi a matre potuit. Ea demum extudit magis convitio quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat.* Sic etiam Seneca & Gallione Senatoribus, Mella frater eorum in Equeſtri gradu ſubſtiterat per ambitionem præpoſteram, ut Tacitus ait lib. 16. Annalium: *Ut Eques Romanus Conſularibus potentia æquaretur, ſimul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis Principis negotiis.*

Sæpe etiam ij qui latumclavum ſumpſerant in ſpem Senatoriæ dignitatis, vel quia non aſſequebantur honores qui in Senatum ducunt, vel quod animo mutato diverſum iter ingredivolebant, depoſito lato clavo ad anguſticlaviam tunicam redibant, quod de ſe teſtatur Ovidius:

Curia reſtabat, clavi menſura coacta eſt,
Maius erat noſtris viribus illud onus.
Nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
Sollicitæque fugax ambitionis eram.

Ita ille apud Horatium: *qui*
Vixit inæqualis, clavum & mutavit in horas.

Ita Auguſtus, ut Suetonius ait cap. 40. *Comitijs tribunitijs ſi deeſſent candidati Senatores, ex Equitibus Romanis creavit; ita ut poteſtate tranſacta in utro vellent ordine manerent.* Quod & narrat Dio lib. 54. Hi Senatorum vel Equitum filij, qui in ſpem Senatoriæ dignitatis, ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι, ut Dio loquitur, latum clavum portabant,

bant, propriè laticlavij vocantur. Suetonius in Nerone cap. 26. *Ac ſæpe in eiuſmodi rixis oculorum ac vitæ periculum adijt. A quodam laticlavio, cuius uxorem attrectaverat, prope ad necem cæſus.* Quem hic laticlavium Suetonius appellat, Tacitus lib. 13. Annal. vocat Iulium Montanum *Senatorij Ordinis, ſed qui nondum honores capeſſiſſet.* Ita & Tribuni laticlavij ſunt, ut mox dicemus, non qui Senatores ſunt, ſed qui ex Equitibus tribunatum militum gerunt, ut per eum ad Senatorium ordinem perveniant. Laticlavia enim dignitas non ipſe ordo Senatorius eſt, ſed gradus ad eum. Caſſiodorus lib. 6. Variarum cap. 14. *Jam Senatui prædeſtinatus eſt, cui nos contulimus laticlaviam dignitatem.* Sed non recte Caſaubonus in Suetonij Auguſtum, hos iuvenes laticlavios ſecundi Ordinis appellatos fuiſſe exiſtimat, primo gradu ijs conceſſo, qui domum Auguſtam vel ſanguine vel adfinitate, aut aliqua neceſſitate contingerent; & adfert locum Statij in Præfatione lib. 4. Silvarum: *Proximum eſt lyricum carmen ad Septimium Severum juvenem, uti ſcis, inter ornatiſſimos ſecundi ordinis.* Cum tamen ipſe Statius hunc Septimium *contentum arcto lumine purpuræ* vixiſſe teſtetur. Rectius igitur Domitius ſecundum ordinem Equeſtrem interpretatur. L. 1. C. Theodoſ. de Equeſtri dignitate: *Equites Romani, quos ſecundi gradus in urbe omnium volumus obtinere dignitatem.* Laticlavij etiam ſunt qui Senatu moti ſunt ſervatis tamen ijs inſignibus Senatorijs. Suetonius in Auguſto c. 35. *Quoſdam ad excuſandi ſe verecundiam compulit, ſervavitque etiam excuſantibus inſigne veſtis & ſpectandi in Orcheſtra, epulandique publice jus.* Et Dio lib. 54. de iiſdem: τότε γε αὐτοῖς καὶ συνθεάσασθαι καὶ συνεστιάσασθαι τοῖς βουλεύουσι τῇ αὐτῇ σκευῇ χρωμένοις συνεχώρησε, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα τὰς ἀρχὰς αἰτεῖν ἐπέτρεψε. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν πλείους

ἐπανῆλ-

ἐπανῆλθον χρόνῳ ἐς τὸ συνέδριον ὀλίγοι δὲ τινὲς ἐν τῷ μέσῳ μήτε τῆς γερουσίας μήτε τοῦ δήμου νομιζόμενοι κατελείφθησαν. *Ijs dum Auguſtus inter Senatores eodemque habitu convivia & ſpectacula frequentandi, ac deinceps magiſtratus petendi copiam fecit. Horum plerique poſtmodo in Senatum denuo recepti ſunt, pauci in medio inter Senatum ac populum loco reputati manſerunt.*

CAPVT XV.

Equites per tribunatum militum Senatores fiebant. Tribuni alij maiores, alij minores. Equitibus olim quina ſtipendia, poſt trina ſtipendia neceſſaria erant ut ad Tribunatum pervenirent. Senatorum filij ad hanc dignitatem nullis ſtipendijs opus habebant poſt Auguſtum. Tribuni Rufuli, Comitiati. Plebei Tribuni meritis & laboribus conſequebantur Tribunatum ſub Imperatoribus: Equeſtres voluntate Principis fiebant. Origo per Tribunatum ad Senatoriam dignitatem adſpirandi. Laticlavij Tribuni, qui ex Equeſtri aut Senatorio Ordine, Anguſticlavij, qui ex plebe, contra Lipſium. Equites qui ad Senatorium Ordinem adſpirabant per militiam latum clavum ante geſtos honores impetrabant. Cum ad tribunatum veniſſent, eum accipiebant, ſi ante nondum obtinuiſſent. Senatu moti per Tribunatum recuperabant Senatoriam dignitatem. Horatius exponitur contra Torrentium. Laticlavialis. Anguſticlavij tribuni, plebeij, qui per merita & labores ad tribunatum perveniebant. Anguſticlavij annulos portarunt. Sub Imperatoribus non per merita & labores, ſed ex favore potentum tribunatus obſcuris dabantur. Tribunatus dignitas Equeſtris. Qui fuerunt Tribuni ſemper poſtea inter Equites cenſebantur contra Salmaſium. Semeſtris militia. Iuvenalis emendatur. Poëta Paridis non eſt Statius, ut Salmaſius tradit. Statius Eques. Coniectura de Poëta Paridis. Anguſticlavij ſæpe poſt tres tribunatus laticlavij fiebant.

EQuites qui ad Senatoriam dignitatem adſpirabant, aut per vrbanos honores, aut per militares progrediebantur. poſtquam enim ad Tribunatum militum aſcenderant, Senatores fiebant. Seneca Epiſt. 47. *Variana clade quam multos ſplendidiſſi-*

didiſſime natos (id eſt ex Equeſtri ordine) *Senatorium per militiam auſpicantes gradum fortuna depreſſit.* Epictetus apud Arrianum lib.3.cap.26. *Attamen ſi ius annulorum mihi concederetur, tum demum optime res meæ haberent, eſſemque beatiſſimus. id quidem ius ut conſequatur patitur ea quæ meretur, deinde adeptus eiſdem conflictatur malis. poſtea aliò converſus, In militiam, inquit, ſi abiero, his omnibus miſerijs liber evaſero. Verſatur in militia haud meliore conditione, vivit ut verbero quivis, & nihilominus ſecunda itemque tertia ſtipendia requirit. Poſtea ſi colophonem impoſuerit, factuſque fuerit Senator, tum primum efficitur ſervus.* Vt enim Lipſius bene explicat ex Polybio, alij Tribuni ex Equeſtri ordine creabantur, alij ex plebeis, hi minores, illi maiores vocabantur. Ita Vegetius lib.2.cap.7. *Tribunus maior per Epiſtolam ſacram Imperatoris iudicio deſtinatur, minor Tribunus provenit ex labore.* Statius:

Lib.1. de Militia Roman. dial.2.

Quem deceat clari præſtantior ordo Tribuni.

Et tempore quidem Polybij quina ſtipendia Equiti neceſſaria erant ut ad Tribunatum perveniret, poſteà mutatum, & ad trina redactum eſt. Ita explico Epicteti illa loco ſupra citato: καὶ οὐδὲν ἧττον δευτέραν αἰτεῖ στρατείαν, ἢ τρίτην. *Et nihilominus ſecunda, item tertia ſtipendia requirit.* Senatorum vero filijs nulla ſtipendia neceſſaria erant poſt Auguſtum, qui, teſte Suetonio, *Liberis Senatorum militiam auſpicantibus non tribunatum modo legionum, ſed & præfecturas alarum dedit.* Vt autem ſub Conſulibus quidam Tribuni a populo, alij in exercitu creabantur, hi Rufuli, illi dicebantur Comitiati, ita ſub Imperatoribus plebei quidem Tribuni per merita & labores ad hanc dignitatem aſcendebant. Equeſtres autem voluntate Principis fiebant. ita intelligo Vegetium: *Tribunus maior per epiſto-*

epiſtolam ſacram Imperatoris iudicio deſtinatur; minor Tribunus provenit ex labore. Ita & Statius libro quinto Silvarum maioris Tribuni creationem Imperatori aſſignat:

Præterea fidos Dominus ſi dividat enſes
Pandere, quis centum valeat frænare maniplos,
Intermiſſus Eques? quis præcepiſſe cohorti,
Quem deceat clari præſtantior ordo Tribuni.

Tamen Claudius Salmaſius ad Fl. Vopiſcum Probum per maiores Tribunos intelligit Tribunos legionum, per minores Tribunos cohortium perperam. Origo autem huius moris ad Senatoriam dignitatem adſpirandi ab Auguſto, ut exiſtimo. Nam Velleius Paterculus, qui tribunus militum iam erat cum C. Cæſar in Orientem profectus eſt, immo & ante ſub M. Vinicio & P. Silio in Thracia Macedoniaque, ut ipſe tradit, demum latum clavum adeptus eſt vna cum quæſtura, quando cum Tiberio ad bellum Dalmaticum profectus eſt: *Finita equeſtri militia; deſignatus quæſtor, necdum Senator æquatus Senatoribus.* Cum igitur ex Polybio conſtet, alios Tribunos ex Equeſtri ordine, alios ex plebe militum legi ſolitos fuiſſe, exiſtimo eos, qui ex Equeſtri, aut Senatorio genere erant, (olim enim *quamvis Senatoria quis origine eßet, uſque ad legitimos annos Eques Romanus erat*, ut Iſidorus ait) laticlavios dictos, plebeios vero Tribunos Anguſticlavios. Lipſius tamen, & qui eum ſequuntur, exiſtimant *Lib. 2. c. 9. de militia.* laticlavios eſſe qui ex Senatu, Anguſticlavios qui ex Equite nati; quos in hunc errorem induxit, quod putarent ſolos Senatores laticlaviam, ſolos Equites auguſticlaviam portaſſe; ſed ut ſupra abunde probavimus, auguſticlavia plebi & Equeſtri ordini communis erat. Equites autem qui ad Senatorium ordinem aut per vrbanos honores, aut

per militiam aſpirabant, facile latumclavum adipiſcebantur, etiam ante honores geſtos. Ita Metius Celer Equeſtri genere natus, primis ſtipendijs iam latumclavum geſtabat. Statius: ——*Puer hic ſudavit in armis*

Notus adhuc tantum maioris munere clavi.

Ita & Severus longo tempore antequam tribunatum gereret, latumclavum impetravit a D. Marco, ut Spartianus de eo refert. Imo Equites etiamſi antea latumclavum nondum obtinuerant, cum tamen ad Tribunatum pervenirent, eum adipiſcebantur. *Epiſt.47.* Hinc Seneca ait *eos Senatorium per militiam auſpicari gradum.* Atque hanc noſtram de Tribunis laticlavijs opinionem aperte firmat Xiphilinus ex Dione: *In Domitiano,* Εἷς δ' οὖν τις νεανίσκος Ἰούλιος Καλούαστρος χιλιαρχηκὼς εἰς βουλείας ἐλπίδα παραδοξότατα ἐσώθη. *Quidam ergo iuvenis Iulius Calvaſter Tribunus militum in ſpem Senatoriæ dignitatis præter omnium opinionem ſervatus eſt.* Ecce hic Iulius Calvaſter in ſpem Senatorij Ordinis Tribunatum militum geſſerat. Ergo nondum Senator erat. Aſt hunc eumdem Tribunum laticlavium appellat Suetonius in Domitiano cap. 10. *Satiſque conſtat, duos ſolos e notioribus venia donatos, Tribunum laticlavium & Centurionem.* Vt igitur in vrbe ij laticlavij, qui Senatorio vel Equeſtri genere orti ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι latum clavum portant; ita & Tribuni laticlavij ſunt non ſolum ij, qui ex Senatu lecti ſunt, ut Lipſius autumat, ſed qui ex Equeſtri vel Senatoria ſtirpe, ad Tribunatus dignitatem peruenerunt, ea ſpe, ut per Tribunatum in Senatum ingrediantur. Etenim tam expedita erat via, per Tribunatum ad Senatoriam dignitatem, ut etiam Senatu moti regrederentur per eum in Curiam. Horatius l.1. Sat.6. ——*Quo tibi Tulli*

Sumere depoſitum clavum, fieriqueTribunum?

Hic

Hic enim Tullius Senatu motus, atque ita depoſito lato clavo in Equeſtri ordine conſiſtens, ut rurſus Senatorium ordinem acciperet, militiæ ſe dederat, atque ita ad Tribunatum perveniens, latumclavum iterum ſumpſerat. Male etenim Torrentius, qui Tribunum plebis eum factum credit. Vetus Commentator: *Tullius hic Senatu motus eſt a Cæſare quaſi Pompeianus; occiſo vero Cæſare recepit latum iterum clavum, hoc eſt, Senatoriam dignitatem, & Tribunus militum factus eſt.* Dio lib. 42. de Salluſtio: στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο. *Vt Senatoriam dignitatem reciperet tunc Tribunus factus eſt.* Ita & Lentulus apud Dionem lib. 37. ὁ Λέντουλος ὁ Πούπλιος, ὁ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐκ τῆς γερουσίας ἐκπεσών, ἐστρατήγει γὰρ ὅπως τὴν βουλείαν ἀναλάβῃ. *P. Lentulus, qui poſt geſtum Conſulatum Senatu exciderat, ac Senatoriæ dignitatis recuperandæ cauſa Tribunatum tunc gerebat.* Tribunus autem laticlavius etiam *laticlavialis* vocatur in veteri inſcriptione, quæ extat apud Gruterum:

C. MARIVS. DRVSVS. C. F. PR. PR.
DICTVS. EX. PROVINCIA. DACICA
TRIBVNVS. LATICLAVIALIS. PRÆF
LEG. XIII. FONTIVM. AQVARVMQ.
COELESTIVM. EX. MONTIB. DELA-
BENTIVM. TORRENTI. SVFFLAMEN. HIS.
MVRIS. FOSSAQ. OPPOSVIT. ET. AD.
PLANA PERDVXIT.

Vt autem laticlavij Tribuni erant Equitum aut Senatorum filij; ita anguſticlavij erant plebeij, qui per merita & labores ad Tribunatum perveniebant. Suetonius in Othone cap. 10. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiæ decimæ legionis Tribunus Anguſticlavius.* Atque ut laticlavij Tribuni Senatoria ornamenta & latum cla-

vum portabant, ita hi annulos Equeſtris ordinis inſigne geſtabant, quos & laticlavij, ut & Senatores Romæ portabant. Appianus in Lybicis: Ἀχθομένων δὲ πάντων ἐπὶ τῇ τῶν πεσόντων ἀταφίᾳ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῖς χιλιάρχοις ὁ Σκιπίων τινὰ λύσας τῶν αἰχμαλώτων ἔπεμψε πρὸς Ἀσδρούβαν καὶ παρῄνει θάψαι τοὺς χιλιάρχους· ὁ δ' ἐρευνησάμενος τὰ νεκρὰ, καὶ ἀπὸ τῆς σφραγῖδος διαγνοὺς χρυσοφοροῦσι γὰρ τῶν στρατευομένων οἱ χιλίαρχοι τῶν ἐλαττόνων σιδηροφορούντων ἔθαψεν αὐτούς. *Quum omnes moleſte ferrent relictos inhumatos milites, præcipue tribunos, Scipio captivum quemdam ſolutum vinculis miſit ad Aſdrubalem, rogans, ut ſepeliret tribunos; ille quæſitos inter cadavera & aureorum annulorum agnitos indicio (his enim differunt a vulgo militum ferreos geſtantium.) ſepelijt.* Quia per tribunatus hos anguſticlavios plebeij ad Equeſtrem dignitatem aſcendebant: hinc ſub Imperatoribus non per merita & labores, ſed ex favore eorum, qui potentia pollebant, obſcuris hominibus Tribunatus titulus dabatur, ut per eum Equites fierent. Sic Paris Hiſtrio ſub Domitiano, Poëtis, qui tragœdias illi ſcribebant, Tribunatus largiebatur. Hinc illa querela Iuvenalis Satyrâ 7. de Paride:

Ille & militiæ multis largitur honorem
Semeſtri, vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres dabit Hiſtrio. Tu Camerinos
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas,
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.

Incertus Auctor qui vitam Iuvenalis conſcripſit, quem aliqui Suetonium eſſe arbitrantur: *Deinde paucorum verſuum Satyra non abſurde compoſita in Paridem Pantomimum, Poëtamque eius ſemeſtribus militiolis tumentem genus ſcripturæ induſtrioſe excoluit.* Qui legiſſe videtur verſus illos Iuvenalis hoc modo, ut bene obſervat

vat Salmaſius in Exercitationibus Plinianis in Solinum:

Ille & militiæ multis largitus honorem
Semeſtris, vatum digitos circumligat auro.

Quæ lectio magis mihi placet quam vulgata; quamquam enim dignitas Tribunorum *ſemeſtris* erat, non tamen inſigne Tribunatus ſemeſtre erat, annulus videlicet aureus, (quod Salmaſius credit) ſed qui ſemel ſemeſtrem Tribunatum militum geſſerant, ſemper poſtea inter Equites cenſebantur, atque annulos aureos geſtabant. Ita Martialis Poëta per Tribunatum ad Equeſtrem ordinem pervenit. Ipſe lib. 4. Epigr. 95.

Eſt & in hoc aliquid, vidit me Roma Tribunum,
Et ſedeo qua te ſuſcitat Oceanus.

Semeſtris autem militia in Iuvenale, & *ſemeſtres militiolæ* in Auctore vitæ eius, eſt ſemeſtris Tribunatus militum, quem Plinius etiam *brevem militiam* appellat in Panegyrico. Malim tamen legere in illo Iuvenalis loco:

Ille & militiæ multis largitus honorem
Semeſtrem, vatum digitos circumligat auro.

Quod vero Salmaſius per Poëtam Paridis notari credit Statium Poëtam, qui ſcilicet a Paride Tribunatum militum & annulum Equeſtrem adeptus ſit ob ſcriptas illi tragœdias, id mihi non perſuadet: Statius etenim quamvis pauper, nobili ſtirpe ortus erat, quod ipſe indicat in Epicedio in patrem:

Non tibi deformes obſcuri ſanguinis ortus,
Nec ſine luce genus (quamquam fortuna parentum
Arctior expenſis) etenim te divite ritu
Ponere purpureos infantia adegit amictus
Stirpis honore datos, & nobile pectoris aurum.

Nec

Nec dubium eſt illum Equitem fuiſſe. Interfuit enim epulis illis Domitiani, quibus

——Romuleos proceres, trabeataque Cæſar
Agmina mille ſimul iuſſit diſcumbere menſis.

Vnde ſi Tribunatum militum accepiſſet, non annulorum iure, quod antea habebat, ſed laticlavi honore decoratus fuiſſet. Exiſtimo igitur Iuvenalem in Satyra illa, mentione Paridis facta, cui Statius Agaven vendere coactus erat, verſus illos infarciſſe, quos olim fecerat in Paridem, & Poëtam eius, qui favore eius ad Tribunatum & Equeſtrem ordinem aſcenderat. Quis autem fuerit Poëta hic, haud facile dictu. Sed ſi coniecturæ locus eſt, cenſeo Memorem eſſe tragicum illius temporis nobiliſſimum, qui Libertino genere natus ad Tribunatum militum forſan progreſſus erat favore Paridis. Ita de fratre eius Turno vetus Scholiaſtes Iuvenalis in Satyram 1. *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem. Turnus hic Libertini generis ad honores ambitione provectus eſt, potens in aula Veſpaſianorum Titi & Domitiani.* Sed ut ad Tribunos Anguſticlavios revertamur, aliquando illis poſt duos aut tres Tribunatus geſtos latus clavus concedebatur ab Imperatore, atque ita laticlavij fiebant. Alexander Severus apud Capitolinum: *Maximus Tribunus, cui ego latum clavum addidi, ad me confugit.*

CAPVT

CAPVT XVI.

Feminæ Aſiaticæ latum clavum portaſſe videntur. Romanis non fuit in uſu. Matronæ illuſtriores ab alijs dignoſcebantur ſtola. Eam aliquando libertinæ portarunt. Differentia inter ſtolas plebeiarum feminarum & illuſtriorum. Error Abrami. Equeſtris generis feminæ aureis pedum vinculis a plebeis diſtinctæ. Erant ea anſæ ſive obſtrigilla ſolearum. Male confunduntur cum periſcelijs. Plebeiæ feminæ argenteis pedum vinculis uſæ. Monilia ex gemmis & margaritis geſtarunt illuſtres, ex auro plebeiæ feminæ.

REſtat ut videamus an feminis etiam in uſu latus clavus fuerit; quod mihi non videtur, niſi fortè in Aſia olim; Iſaias enim inter cultum muliebrem, *τὰ μεσοπόρφυρα*, recenſet ſecundum Septuaginta Interpretum verſionem. Aquila tamen, Symmachus, Theodotion & D. Hieronymus illum locum Iſaiæ aliter interpretati ſunt. Romanas certe matronas etiamſi Senatorum vxores aut filiæ eſſent, latumclavum haudquaquam portaſſe credo, cum nuſquam id apud Scriptores inveniam. Imo Imperatores Valentinianus & Valens L. 18. C. Theodoſ. de Prætoribus & Quæſtoribus, aperte feminis lati clavi uſum adimunt: *Etſi, iniuſtum enim* (verba legis ſunt) *atque dedecus videtur, mulieres ad laticlavum atque inſignia procedere, tamen carbonariam præturam iuxta glebam paternæ ſubſtantiæ cognoſcere poterunt.* Vt igitur Senatores ab Equitibus lato clavo diſcernebantur, ita matronæ illuſtriores ab alijs dignoſcebantur ex ſtola. Feſtus: *Matronas appellabant eas fere quibus ſtolas habendi ius erat.* Stolam aliquando libertæ portabant. Quintilianus declamat. 342. ubi agit de ancilla

miſſa in nuptias Archipiratæ ad liberandum captum filium: *Hæc, de qua queritur, dico voluntate tua eſſe in libertate: hoc quomodo probo? quo uno probari poteſt. Fecit aliqua tamquam libera. Nondum dico, ad piratas pervenit. Diſſimulo & illud, qua cauſa volueris eam in libertate eſſe: interim & vidente te & ſpectante, habitu matronæ fuit. Hoc ſatis erat, etſi poſtea nulla eſſent conſecuta. An vero maius in hoc putamus eſſe momentum, ut circumverteres mancipium, aut ſi una voce liberum eſſe iuſſeris, quam ſi habitum dederis, ſtolam dederis? quod ne manumiſſis quidem omnibus contigit.* Et apud Macrobium l.1. Saturnal. cap.6. refert M. Lælius augur duumviros inſpectis libris Sibyllinis nuntiaſſe, *in Capitolio ſupplicandum, lectiſterniumque ex collata ſtipe faciendum, ita ut libertinæ quoque, quæ longa veſte uterentur, in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent.* At differentia aliqua in ſtola, ut plebeiarum feminarum fuerit ſtola alba cum aureo limbo: illuſtriorum ſtola purpurea cum aureis ſegmentis, ut apud Propertium Eleg. 25.

Illaque plebeio vel ſit ſandycis amictu.

In pr apeijs alibi:

Cum tunica ſtolaque rufa.

Vnde errat Abramus, qui in 2. Philipp. cap. 31. numero 8. ſolas Senatorij ordinis feminas ſtola uſas tradit. Sed ut annuli diſtinguebant Equites a populo, ita ſecundi gradus feminæ aureis pedum vinculis a plebeis mulieribus diſtinguebantur. Plinius lib.33. cap.3. *Habeant feminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris; diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, ut in ſomno quoque unionum conſcientia adſit: etiamne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium feminarum Equeſtrem ordinem facit.*

Hæc

Hæc autem vincula pedum erant anſæ ſive obſtrigilla ſolearum, quæ ex auro erant. Athenæus lib. 12. de Parrhaſio: Χρυσοῖς τε ἀνασπαςοῖς ἐπέσφιγγε τῶν βλαυτῶν τοὺς αναγωγέας. *Aureis habenis conſtringebat calceorum anſas.* Ita & apud Petronium: *Iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum candor intra auri gracile vinculum poſitus Parium marmor extruxerat.* Manilius:

Et pedibus niveis fulſerunt aurea vincla.

Perperam viri docti hæc vincula aurea cum periſcelijs confundunt, quæ ſunt, ut in Gloſſis eſt, *Ornamenta vel circuli aurei crurum muliebrium.* Qualia obſervavimus Romæ in antiqua ſtatua. Plebeiæ vero feminæ argenteis his pedum vinculis utebantur. Plinius lib. 33. cap. 12. *Argentum ſuccedit ex re aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes ſibi ex eo facientium, quas induere aureas mos triſtior vetat.* Vbi videmus aureis pedum vinculis plebeijs feminis interdictum fuiſſe, an etiam aureis monilibus? quod non credo. Veriſimile magis, in luxu illo Romano illuſtres feminas monilia ex gemmis & margaritis geſtaſſe, plebeias ex auro. Hinc Iuvenalis plebeiam feminam ita deſcribit:

Quæ nudis longum oſtendit cervicibus aurum.

Nec aſſentior hîc Salmaſio, qui legendum contendit:

Quæ nullis longum oſtendit cervicibus aurum.

Gloſſa vetus ad Horatij Satyr. 2. lib. 1. apud Caſp. Barthium l. 38. ad verſ. cap. 6. *Matronarum aut nobilium feminarum tantum erat geſtare lapillos & margaritas, & talia* Sic & ſcenicis mulieribus permiſſum monilia ex auro portare. V. tit. Cod. Theodoſ. de Scenicis.

CAPVT XVII.

Sacerdotes Saturni lato clavo uſi , & ſacerdotes Gaditani Herculis , & Phœnicum ſacrificuli. Silio Italico lux. Calaſires. Exterarum religionum ſacerdotes habebant Calaſires. Martialis locus adhuc non intellectus illuſtratur. Scribæ & Phariſæi laticlavias veſtes portarunt. Phylacteria στολαὶ *&* ἀμπεχόναι *diverſum veſtimenti genus.* Ἀμπεχόνη *pallium muliebre. Stola tenue amiculum feminarum ex byſſo vel ſerico. Scribæ & Phariſæi muliebres amictus portarunt, contra Petavium. Stola materia & forma differebat a toga & pallio. Romæ viri muliebribus ſtolis utebantur in conviuijs. Veſtes cœnatoriæ ſtolæ dictæ. Marcus Antoninus nova luce perfuſus. Cytharædorum veſtis ſtola.* Ἀναβόλαιον. *Amictorium.* Ἀναβολάδιον. Ἀμπεχόνιον *utrumque humerum includebat. Stola dextrum humerum excludebat. Stola toga feminarum. Scribæ & Phariſæi, & diaconi veteris Eccleſiæ amicula circumijciebant ad inſtar ſtolæ. Orarium. Diaconi id geſtarunt dextro humero excluſo.*

ATque hæc ſatis de ijs qui Romæ lato clavo utebantur. Nunc videndum de barbaris qui veſtes lato clavo ornatas portabant. Ac primum quidem Sacerdotes Saturni Carthagine latiore purpura ornatas tunicas geſtaſſe teſtis Tertullianus de pallio cap. 4. *Cum latioris purpuræ ambitio & Galatici ruboris ſuperiectio Saturnum commendat.* De Sacerdotibus Gaditani Herculis Silius Italicus lib. 3.

——Nec diſcolor ulli
Ante aras cultus, velantur corpora lino,
Ex Peluſiaco præfulget ſtamine vertex;
Diſcinctis mos thura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clavo.

Sed

Sed & Carthaginenſes, & Gaditanos ſacerdotes credo has tunicas laticlavias ſumpſiſſe a Tyrijs, quorum Coloni erant; nam Tyrij etiam templum Herculis Gadibus exſtruxerunt, teſte Pomponio Mela lib. 3. c. 6. & alijs. Curtius lib. 4. *Quippe Carthaginem Tyrij condiderunt ſemper parentum loco culti.* Itaque *ex lege parentum* eſt ex lege Tyriorum. Phœnicum autem ſacrificulos tunicas laticlavias portaſſe, luculentè docet Herodianus lib. 5. de ſacrificijs Eleogabali: Τὰ δὲ σπλάγχα τῶν ἱερουργηθέντων τά τε ἀρώματα, ἐν χρυσοῖς σκεύεσιν ὑπὲρ κεφαλῆς οὐκ οἰκέται δή τινες ἢ ἐντελεῖς ἄνθρωποι ἔφερον, ἀλλ' οἵ τ' ἔπαρχοι τῶν στρατοπέδων, καὶ οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν ἀνεζωσμένοι χιτῶνας ποδήρεις, καὶ χειριδωτοὺς νόμῳ φοινίκων, ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν, ὑποδήμασί τε λινοῦ πεποιημένοις ἐχρῶντο· ὥσπερ οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία προφητεύοντες. *Exta victimarum atque aromata in lances aureas capitibus impoſita geſtabant non quidem famuli aliqui aut humiles perſonæ, ſed præfecti exercitibus, & quicumque maximas dignitates obtinebant, induti tunicas talares ac manuleatas, Phœnicum more, unamque in medio purpuram ferentes: ſed & lineis calceamentis utebantur, quemadmodum vates in eis regionibus conſueverant.* Hæ autem lineæ tunicæ laticlaviæ ſacrificulorum Calaſires vocabantur. Interpres Ariſtophanis in Aves: ὁ δὲ καλάσιρις χιτὼν πλατύσημος. *Calaſiris tunica laticlavia.* Heſychius: Καλάσιρις χιτὼν πλατύσημος, ἔνιοι δὲ λινοῦν καὶ ποδήρη χιτώνιον. *Calaſiris tunica laticlavia, nonnullis eſt & lineata & talaris tunica.* Ex quo corrigendus Suidas, apud quem χιτὼν πλατύς legitur, ut bene animadvertit Briſſonius lib. 2. de Regno Perſarum. Nec Phœnices ſolum, ſed & omnes alij fere externarum religionum Antiſtites Calaſires habebant laticlavios. Euſtathius in 3. Rhapſod. Iliad: καλάσιρις λινοῦς χιτὼν ἱερατικός. *Calaſiris linea tunica ſacerdotalis.* Atque hinc lux

 Mar-

Martiali lib. 5. Epigrammat. 17. cuius acumen nemo hactenus cepit:

Dum proavos atavoſque refers, & nomina magna;
Dum tibi noſter Eques ſordida conditio eſt:
Dum te poſſe negas niſi lato Gellia clavo
Nubere, nupſiſti, Gellia, Ciſtifero.

Hæc Gellia tumida ob nobilitatem, dum non vult nubere anguſticlavio, nec ad Senatorias nuptias pervenire poteſt; ut tamen non niſi laticlavio nubat, nupſit Ciſtifero, id eſt, externæ religionis ſacrificulo, qui tamen laticlavius erat. Portabat enim calaſirin lineum latoclavo ornatum. Apud Hebræos Scribæ & Phariſæi laticlavias portabant veſtes. Epiphanius lib. 1. Hæreſi 15. de Scribis: Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθεντο, τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας, νομίσαι δ' ἄν τις ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο ἐμφέρεται μὴ ἄρα περὶ περιάπτων λέγει, ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασί τινες τὰ περίαπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν. οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτου. ἀλλ' ἐπειδὰν στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο καὶ δαλματικὰς, εἴτ' οὖν κολωβίωνας ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἀλουργυφεῖς κατεσκευασμένας, τὰ δὲ σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἠκριβωμένοι μετονομάζειν. *Ad hæc veſtes Phylacterijs diſtinctas gerebant, quæ ſunt latiora quædam purpuræ ſegmenta. De quibus cum Evangelium meminerit, ſuſpicari quiſpiam poſſit, de amuletis hic ſermonem inſtitui: quod a nonnullis amuleta Phylacteria vocentur Verùm longe alia ratio eſt. Quippe cum ſtolis, ſive veſtimenti genere quodam uterentur iſti, quod Dalmaticas aut colobia appellare poſſumus, quæ amplioribus ex purpura ſegmentis erant intexta. Eiuſmodi porro ſegmenta qui accuratius loquuntur, nominare Phylacteria ſoleant.* De Phariſæis paullo poſt tradit illos eodem quo Scribas habitu vti. Idem refert etiam in reſponſione ad Epiſtolam

Pau-

Pauli & Acacij, & in Anacephalæoſi. Nicetas Choniates Theſauri Orthodoxi l. 1. c. 39. *Dalmaticis, quæ nunc colobia dicuntur, purpuraque prætexuntur, induti, phylacteria ſua oſtentabant.* Forte autem hi clavi purpurei eadem ratione phylacteria appellata ſunt, (ſi modo Epiphanio hac in re fides) qua Perſius prætextam in togis puerorum purpuram cuſtodem appellat. Sat.4.

Cùm primum pavido cuſtos mihi purpura ceſſit.

ad quem locum videndus Caſaubonus. Sic forſan & Ovidius lib.3. de Ponto Eleg. 8.

Purpura ſæpe tuos fulgens protexit amictus.

Sed & nodus eſt in illis Epiphanij verbis: ἀλλ' ἐπειδὰν στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ οὗτοι ἀνεβάλλοντο καὶ δαλματικὰς εἴτ' οὖν κολοβίωνας ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἀλουργοφεῖς κατεσκευασμένας. Quæ Petavius vertit: *Quippe cum ſtolis ſive veſtimenti genere quodam uterentur iſti, quod Dalmaticas aut colobia appellare poſſumus.* Vbi videmus, Petavium στολὰς ſive ἀμπεχόνας cum dalmaticis ſive colobijs confundere, quem ideo reprehendit Salmaſius in notis ad Tertullianum de Pallio. Ipſe στολὰς pallia exponit, dalmaticas, ſive colobia, tunicas, quamvis Petavium defendere conetur Kerkoëtius in Elencho confutationum Claudij Salmaſij. Mihi non eſt dubium στολὰς ſive ἀμπεχόνας diverſum genus veſtimenti eſſe a dalmaticis ſive colobijs, non tamen ſimpliciter στολὰς ſive ἀμπεχόνας *pallia* verterem, ſed pallia muliebria. Credo igitur magis Epiphanium differentiam gradus quamdam inter Scribas deſignaſſe, quorum alij pro amictu habebant ſtolas Dalmaticas, alij ἀμπεχόνια cum colobijs. Quid autem interſit inter ſtolam & ἀμπεχόνιον videndum. De ſtola certum, tenue amiculum feminarum fuiſſe ex byſſo vel ſerico, ita & ἀμπεχόνη. Heſychius: Αμπέχονιον σύμμεζον περίβλη-

περίβλημα. Ἀμπεχόνη λεπτὸν ἱμάτιον, ἀμπεχόνιον ὅμοιον. Ἀμπεχόνιον, *aptum pallium.* Ἀμπεχόνη, *tenue veſtimentum.* Ἀμπεχόνιον, *eiuſdem generis veſtis.* Theocritus Idyll. 15. τὠμπέχονον φέρε μοι. Muliebres autem amictus Scribas & Phariſæos portaſſe teſtis ipſe Epiphanius in Hæreſi Phariſæorum: Τῷ δὲ προειρημένῳ σχήματι τῶν γραμματέων προσήρχοντο, διά τοι τῆς ἀμπεχόνης καὶ διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων καὶ γυναικικῶν ἱματίων ἐν πλατείαις ταῖς κρηπῖσι καὶ γλωττίσι τῶν ὑποδημάτων προϊόντες. ad quem locum Petavius: *Magnopere mirandum, ſi modo verum eſt, muliebribus palliolis vſos eſſe Phariſæos.* Sed mihi videtur mirum, dubitare doctiſſimum virum an hoc verum fuerit, cum Dominus noſter in Euangelio reprehendat Scribas, quod in ſtolis, hoc eſt femineis veſtibus, ambulabant. Apud D. Marcum cap. 12. Βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν. *Cavete a Scribis, qui volunt in ſtolis ambulare, & ſalutari in foro.* Et apud D. Lucam cap. 20. προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς. *Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro.* Quod bene explicat Zacharias Chryſopolitanus Epiſcopus lib. 3. cap. 141. *In ſtolis ambulare, eſt in cultioribus veſtimentis in publicum procedere: quod reprehenditur in divite qui induebatur purpura & byſſo.* Stola enim & materia & forma differebat a toga & pallio; longior enim erat, & cum togæ ex lana eſſent, ſtolæ erant byſſinæ, bombycinæ aut ſericæ. Martialis:

Tom 12. Bibl. Patrum.

Tenuia ne madidi violent bombycina crines.

Varro περὶ φθορᾶς κόσμου: *aliam cerneres cum ſtola holoſerica.* Sed & Romæ viri muliebribus ſtolis utebantur, ſed in convivijs. L. 33. ff. de auro arg. leg. *Nam & Q. Mutius ait, ſcire ſe quendam Senatorem muliebribus cœnatorijs uti ſolitum, qui ſi legaret muliebrem veſtem, non videretur de ea ſenſiſſe,*

Apud Nonium in Stola.

ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili utebatur. Sed quod Q. Mutius de vno Senatore narrat, id poſtea ſub Imperatoribus promiſcuum fuit. Vide P. Fabri Semeſtrium lib. 1. cap. 15. Hinc cœnatoriæ veſtes ſtolæ appellantur. Dio in Hadriano: Ἀμέλει καὶ Κορνήλιος Φρόντων ὁ τὰ πρῶτα τῶν τότε Ῥωμαίων ἐν δίκαις φερόμενος, ἑσπέρας ποτὲ βαθείας ἀπὸ δείπνου οἴκαδε ἐπανιὼν, καὶ μαθὼν παρά τινος ᾧ συνηγορήσειν ὑπέσχετο, δικάζειν αὐτὸν, ἐν τε τῇ στολῇ τῇ δειπνίτιδι, ὥσπερ εἶχεν, ἐς τὸ δικαστήριον αὐτοῦ εἰσῆλθε. *Cornelius etiam Fronto, qui cauſis agendis inter eius ætatis Romanos primas ferebat, quum aliquando veſpere profundo a cœna domum rediret, ac intellexiſſet a quodam cui patrocinium promiſerat, Hadrianum ius dicere, in amictu cœnatorio, quo tunc erat indutus, ad tribunal eius acceſſit.* Et ſic ego explico Marcum Antoninum lib. 1. καὶ τὸ μὴ ἐν στολῇ κατ᾽ οἶκον περιπατεῖν, μηδὲ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν. Quæ Xylander malè vertit, *domi neque veſtitu neque alijs huiuſmodi rebus utendum.* nec rectius Caſaubonus in Suetonium *ſtolam* hic pro toga capit. Sed mihi nullum dubium eſt hic Marcum per *ſtolam* veſtem cubicularem intelligere, qua cum Imperatores quidam, ut Nero, & alij, etiam in publico uterentur, Marcus nec per domum quidem ea indutus ambulabat, quod tamen uſu licitum erat. Sic & Auguſtus de quo Suetonius c. 75. *Forenſia autem & calceos numquam non intra cubiculum habuit ad ſubitos repentinoſque caſus parata.* Eodem modo Cytharædica veſtis, quæ longa & muliebris erat, ſtola vocatur a Varrone lib. 3. de re ruſtica cap. 13. *Quintus Orphea vocari iuſſit, qui cum eo veniſſet cum ſtola & cythara, & cantare eſſet iuſſus, buccam inflavit.* Perſarum quoque veſtis ſtola dicitur eamdem ob rationem. Sed de ſtolæ muliebris forma, materia & colore, latius agemus in noſtro de habitu muliebri commentario. Ἀμπεχόνιον Græci

etiam ἀναβόλαιον vocabant & ſyndonem, Latini amictorium, atque ἀναβολάδιον etiam Hieronymus in Iſaiam. Et Iſidorus: *Anabolæon amictorium lineum feminarum.* Ex quo conſtat, vtroſque humeros hoc amiculo coopertos fuiſſe. Vt igitur pallium Græcorum vtrumque humerum includebat, ita & ἀμπεχόνιον ſive ἀναβόλαιον feminarum. Vt autem toga dexterum humerum excludebat, ita ſtola, excluſo quoque eodem humero, in ſiniſtrum brachium reijciebatur; hinc ſtolam, *togam feminarum* interpretatur Acro in illud, *velatumque ſtola.* Qui igitur ex Scribis aut Phariſæis Dalmaticas geſtabant, ij amicula ſua ſtolæ matronalis forma circumijciebant, & excludentes dextrum humerum, in ſiniſtrum brachium reijciebant. Ita & Diaconi in veteri Eccleſia, qui etiam Dalmaticas portant, eodem circumiectu oraria ſua portabant; orarium enim erat amictus longus ex lino aut byſſo: vnde & flammeum nuptiale a veteri Scholiaſte Iuvenalis apud Caſaubonum ad Vopiſcum orarium vocatur. Hoc Diaconi geſtabant dextro humero & brachio περιβεβλημένον. Matthæus Blaſtares in ſynopſi Conciliorum: τοῖς διακόνοις δέδοται καὶ μόνοις τῷ λαιῷ τῶν ὤμων τοῦτο περιτιθέναι. Synodus Romana 2.

Fol. 15.

T. 1 fol. 318.

ſub Silveſtro can. 6. *Vt Diaconi non eſsent amplius per parochiarum examen niſi duo, & Diaconi Cardinales vrbis Romæ ſex; ita tamen ut Dalmaticis uterentur, & pallia linoſtima lævam eorum tegerent.* Chryſoſtomus in Λειτουργίᾳ de Diacono: καὶ τὸ μὲν ὠράριον ἀσπασάμενος ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ. *Et orarium oſculans imponit dextro humero.* Sed poſtea ut pro pallio Archiepiſcopali ſucceſſit zona quædam, quæ humeros ambiens amictum pallij exprimebat; ita pro ſtola hac, ſive orario vſui receptæ ſunt ſtolæ, quæ circumiectum ſolum ſtolæ aut orarij deſignabant.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Colobia monachorum & Presbyterorum laticlavia. Colobium quid. Differentia dalmaticæ & colobij. Colobia ſine manicis. Colobium tunica Senatoria. Presbyteri colobijs uſi. Dalmaticæ Diaconorum huius ætatis anguſticlaviæ. Caſulæ ſacerdotum laticlaviæ, pars eius poſterior in crucis formatur figuram. Clericis purpura a Concilio Narbonenſe prohibita. Sanctimoniales tunicas purpura diſtinctas geſtarunt. Modus eis ſtatutus a patribus. In Africa purpureas mitellas portarunt. In Anglia monachi diu purpura uſi. Cruſtum. Lex Codicis Theodoſiani emaculatur.

COlobia etiam Monachorum & Presbyterorum olim vnico clavo purpureo diſtincta, id eſt laticlavia erant. Clarè id docet Dorotheus Abbas Doctr. I. Ἔχει δὲ τὸ κολόβιον ἡμῶν σημεῖόν τι ποτὲ πορφυροῦν. τί θέλει εἶναι τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν; ἕκαστος στρατευόμενος τῷ βασιλεῖ πορφύραν ἔχει εἰς τὸ χλανίδιον αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ βασιλεὺς πορφύραν φορεῖ, πάντες οἱ στρατευόμενοι αὐτῷ βάλλουσι πορφύραν εἰς τὰ χλανίδια αὐτῶν. τουτέστι τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα, ἵνα διὰ τούτου δείξωσιν ὅτι τοῦ βασιλέως εἰσί, καὶ ὅτι αὐτῷ στρατεύονται. οὕτω καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν εἰς τὸ κολόβιον ἡμῶν, δεικνύοντες, ὅτι τῷ Χριστῷ ἐστρατεύθημεν καὶ χρεωστοῦμεν ὑπομεῖναι ὅλα τὰ πάθη μετὰ αὐτοῦ ὅσα ὑπέμεινεν δι᾽ ἡμᾶς. *Habet vero colobium noſtrum clavum purpureum. Quidnam deſignat clavus ille purpureus? vnuſquiſque Regi militans habet purpuram in ſago ſuo; ex quo enim Rex purpuram ferre cœpit, omnes qui militant ei, immittunt purpuram ſagulis ſuis, ut inde appareat, regios illos eſſe, & Regi commilitare. Sic & nos in colobio noſtro purpureum clavum apponimus, ut demonſtremus nos Chriſto commilitare, & debere tantum illius cauſa perferre, quantum ille noſtri cauſa pertulit.* Ex quo patet colobia Monachorum vno clavo pur-

 pureo

pureo diſtincta fuiſſe, atque ita laticlavia fuiſſe. Colobij autem deſcriptionem etiam habemus apud Ammianum Marcellinum l.14. *Poſt hæc inquit indumentum regale quærebatur, & miniſtris fucandæ purpuræ tortis confeſſiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, vt appellant Chriſtiani, Diaconus, cuius literæ prolatæ, ſcriptæ Græco ſermone ad Tyrij textrini præpoſitum celerari ſpeciem perurgebat, quam autem non indicabat.* Vbi per tuniculam purpuratam ſine manicis colobium deſcribitur, non dalmatica; vt benè vidit P. Pytheus lib. 1. ſubſec. cap. 16. differebat enim dalmatica à colobio, quod dalmatica manicata erat, colobium ſine manicis. Adhæc illa anguſtis clavis diſtincta erat, vt ſupra diximus; colobium lato clavo ornatum, vt ex Dorotheo conſtat. Colobia autem clauata fuiſſe etiam videmus ex Stephani III. PP. Epiſtola ad Hilduinum: *Et vidi,* inquit, *ante altare bonum Paſtorem D. Petrum, & magiſtrum gentium D. Paulum, & nota mente illos recognoui de illorum ſurcarijs, & ter beatum D. Dionyſium ad dexteram D. Petri, ſubtilem & longiorem, pulchra facie, capillis candidis, collobio indutum candidiſſimo, purpura clavato, pallio toto purpureo, auro interſtellato, & ſermocinabantur inter ſe lætantes.*

T. 5. Concil. gener. fol. 509.

Abdias lib. 9. Hiſtoriæ Apoſtol. de S. Bartholomæo: *Capillo nigro capitis eſt & criſpo, caro illius candida, oculi grandes, nares æquales & deiectæ, aures coopertæ crine, capitis barba prolixa habens paucos canos, ſtatura æqualis, quæ nec brevis nec longa poſſit adverti. Veſtitur colobio albo clavato purpura, induitur pallio albo habente per ſingulos angulos ſingulas gemmas purpureas.* Damaſus PP. in Eutychiano: *Qui hoc conſtituit, vt quicumque fidelium martyrem ſepeliret, ſine dalmatica aut colobio purpurato nullatenus ſepeliret.* Hinc vide-

videmus, haud malè Acronem latum clavum exponere κολοβίωνα ad illud e Satyra 5. l. 1. *Prætextam & latum clavum*; *latum clavum*, inquit, *purpuram, quæ in pectore extenditur Senatorum, Græci τὰ κολοβίωνα vocant.* Et Commentator Cruquij ad eumdem Horatij locum: *Latus clavus colobion Græce dicebatur, veſtis quæ ad pectus magiſtratuum extendebatur, in formam lati clavi.* Hinc quoque tunica Senatoria colobion dicitur L. 1. Cod. Theodoſ. de habitu quo uti oportet intra vrbem: *Sine exceptione temporis matutini dumtaxat intra mœnia conſtitutus nullus Senatorum habitum ſibi vindicet militarem, ſed, chlamydis terrore depoſito, quieta colobiorum ac pænularum induat veſtimenta.* Presbyteros autem ſæpe colobia portaſſe, teſtis eſt Epiphanius Hæreſi 69. de Ario qui Presbyter erat: ἡμιφόρειον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολοβίωνα ἐνδιδυσκόμενος γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ. Vt igitur Diaconi anguſticlavias tunicas portabant, ut Equites & alij, ita Presbyteri laticlavia colobia more Senatorum. Honorius Auguſtodunenſis de antiquo ritu Miſſæ lib. 1. cap. 232. de indumentis clericorum: *Huiuſcemodi veſtitu etiam Senatores uſi ſunt, ex quibus in Eccleſiaſticum vſum tranſierunt.* Atque hinc hodie Dalmaticæ quidem Diaconorum duobus anguſtis clavis ornatæ ſunt: caſulæ verò Sacerdotum uno clavo lato diſtinctæ; & poſterior quidem pars clavi multis in locis in crucis figuram formatur; quia ut Tertullianus ait de Corona militis ad Chriſtianum: *Tui Ordinis, & tui Magiſtratus, & ipſum Curiæ nomen Eccleſia eſt Chriſti illius. Et conſcriptus in libris vitæ: illic purpura tuæ ſanguis Domini, &* CLAVVS LATVS *in cruce ipſius.* Concilium autem Narbonenſe ſub Recaredo Rege Clericis purpuram prohibet: *Hoc regulariter definitum eſt, ut nullus Clericorum veſtimenta pur-* *Apud Baronium ad annũ Chriſti 598.*

 purea

purea induat, quæ ad iactantiam pertinent mundialem, non ad religioſam dignitatem, vt ſicut eſt deuotio in mente, ita & oſtendatur in corpore; quia purpura maxime laicorum poteſtate præditis debetur, non Religioſis. Idem ſenſit Bonifacius in Epiſtol. ad Cathbertum 105. *Superuacuam & Deo odibilem veſtimentorum ſuperſtitionem omni intentione prohibere ſtude, quia illa ornamenta veſtium (vt illis videtur, quod ab alijs turpitudo dicitur) latiſſimis clavis vermium imaginibus clavata adventum Antichriſti ab illo tranſmiſſa præcurrunt, illius calliditate per miniſtros ſuos introducere intra clauſa monaſteriorum fornicationem & luxuriam.* Sed nec cui incredibile videatur Monachos colobijs purpuratis uſos; pauca de ſacrarum virginum habitu dicenda ſunt. Illæ igitur etiam tunicas purpura diſtinctas portabant. Hieronymus ad Euſtochium Epiſt. 22. *Purpura tantum in veſte tenuis, & laxius, vt crines decidant, ligatum caput, ſoccus vilior, vt per humeros hiacynthina maforta volitans, ſuccinctæ manicæ brachiis adhærentes, & ſolutis genubus fractus inceſſus: hæc apud illos tota virginitas.* Sed cum luxus harum nimium creſceret, proviſum eſt a patribus. Concil. Toletanum x. cap. 4. de viduis quæ ſe Deo vovent: *Ac tunc accepta a Sacerdote vel miniſtro apta Religionis uſui veſte, ſeu lectulo quieſcens, ſive quocumque loco conſiſtens incunctanter utatur, nec diverſi coloris aut diverſæ partis eadem ſit notabilis veſtis, niſi religioſa & non ſuſpecta, quæ careat & varietatibus colorum & diverſitatibus partium, adeo ut abſque ulla ſuſpicione tranſgreſſionis maneat apta uſui ſanctæ Religionis, & ſuo ſexui competens ad teſtimonium probitatis: ut autem deinceps nil devocetur in dubium, pallio purpureo vel nigri coloris caput contegat ab initio ſuſceptæ Religionis.* Ita & in Africa Sanctimoniales purpureas

Tom. 8. Bibliothec. magn. f. 113.

pureas mitellas portabant teſte Optato Milvetiano lib.6. Tamen in Anglia longo poſt tempore adhuc obtinuit mos ille, vt tam Monachi quam Moniales ſumptuoſis veſtibus uterentur, licet reclamantibus Epiſcopis. Aldhelmus de virginit. *Non ergo ruituri vetita mundi ornamenta purpureæ pretioſis tincturæ muricibus colorata alumnis Cœnobij vernaculis Chriſti, virginibus Eccleſiæ contra Apoſtolica ſtatuta & legalia ſcita rite ac regulariter congruere queunt.* Et paulo poſt: *Pudet fere quorumdam frondoſam elationis impudentiam & comptam ſtoliditatis inſolentiam, quæ in utroque ſexu non ſolum Sanctimonialium ſub regimine cœnobij converſantium, verum etiam Eccleſiaſticorum ſub ditione Pontificali in clero degentiũ contra Canonum decreta & regularis vitæ normam deprehenduntur, uſurpatæ ob id ſolũ, ut cruſto interducto, phalerataq; venuſtate carnalis ſtatura comatur, ac altitudo corporea mẽbratim ac particulatim ornetur.* Bibliotheca Patrum T.8.f.51.

Cruſtum ubi expono purpuræ ſpeciem, de qua L.11. C.Theodoſiani de Scenicis: *His quoque veſtibus noverint abſtinendum, quas Græco nomine a Latino cruſtas vocant, in quibus alio admixtus colori puri rubor muricis inardeſcit.* vbi forte pro *cruſtas* legendum *cruſta*. Sed ut ad cultum Monachorum & Sanctimonialium revertar, eum pulchre deſcribit Aldhelmus idem: *Nam cultus gemini ſexus huiuſcemodi conſtat, ſubucula biſſyna, ſive hyacinthina, tunica coccinea, capitium & manicæ ſericis clavatæ, gallicule rubricatis pellibus ambiuntur, antiæ frontis & temporum cincinni calamiſtro criſpantur, pulla capitis velamina candidis & coloratis mavortibus cedunt, quæ vittarum nexibus adſutæ talotenus prolixius dependent, & ungues ritu falconum, accipitrum, ſeu certe ad inſtar calvanorum acuuntur.* Hinc Bonifacius Epiſcopus in Epiſt. ad Cuthbertum Archiepiſcopum Anglo- Tom.7. fol.51.

rum eum monet, ut clericos & Sanctimoniales de tenuitate & pompa veſtium argueret. Præterea ne miraretur quod alienum negotium ageret, cum ſua nil intereſſet, quomodo & quibus modis Anglorum gens viveret, ſciret ſe a Gregorio Papa III. ſacramento adſtrictum, ne conterminarum gentium mores Apoſtolicæ notitiæ ſubtraheret. Quapropter blandis admonitionibus non ſuccedentibus, acturum ſe, huiuſmodi vitia ne Papam laterent. Sane de tenuitate veſtium Clericalium Alcuinus Athelardum Archiepiſcopum, Cuthberti ſucceſſorem, oblique caſtigat, monens, ut cum Romam vadens Carolum Magnum Imperat. viſitaret, non adduceret clericos vel monachos verſicoloribus & pompaticis veſtibus indutos, quod non ſolerent Francorum Clerici niſi religioſis veſtibus amiciri. In Orientali vero Eccleſia ſacras virgines tam immenſo luxu uſas non credo: accuratum tamen earum circa veſtes ſtudium deſcribit & notat D. Pater Chryſoſtomus in 1. Epiſt. ad Timoth. cap. 2. Hom. 8. f. 455. T. 6. in novum Teſtamentum.

CAPVT XIX.

Clavi aurei duplicis generis. Clavis aureis anguſtis uſi ſunt Reges Græci & primi Romani; latis vero ultimi Reges Romani & Conſules ac Prætores cum triumpharent & thenſas ducerent. Mantilia, ſtromata auro clavata.

SAtis, ut exiſtimo, explicauimus formam & qualitatem clavi purpurei; supereſt, ut de clavis aureis aliquid dicamus, qui tantum purpureis præſtabant, quantum purpuram aurum præcedit. Doctiſſimi viri, qui naturam clavorum haud ſatis perceperunt, credunt, clavum aureum Patagium dictum

à veteribus; ſed eorum errorem ſupra ſatis refutavimus. Vt autem claui purpurei duplicis generis erant, alij enim anguſti, alij lati erant; ita & aurei. Illis utebantur Reges Græci, & primi Romanorum uſque ad Tarquinium: his vltimi ex iſtis Regibus, ut & expulſis regibus Conſules aut Prætores, quando triumphabant aut thenſas ducebant. Sed ſigillatim de omnibus agemus, qui aut latos clavos aureos, aut anguſtos portabant. De his ut eumdem hic ordinem ſervemus quem ſupra; primo de mantilibus & veſte ſtragula dicemus. Mantilibus auro clavatis primus vſus eſt Adrianus, ut quidam dicunt, deinde Heliogabalus. Lampridius in Alexandro Severo: *Convivium neque opiparum neque nimis parcum, ſed nitoris ſummi fuit: ita tamen ut pura mantilia mitterentur ſæpius cocco clavata, aurata vero nunquam, quum hæc Heliogabalus iam recepiſſet, & ante, ut quidam prædicant, Hadrianus habuiſſet.* Vbi aurata ſunt, auro clavata χρυσόσημα, ut bene obſervant viri ſummi Iſ. Caſaubonus & Cl. Salmaſius.

Deinde Galienus mantilibus aureis ſemper ſtravit, ut Pollio ait in eius vita. STROMATA etiam auro virgata ſeu clavata fuiſſe, conſtat ex Athenæo qui lib. 7. ita ſcribit de piſce quodam: γίνεται δ' ὅμοιος ἰχθῦς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ ὁ προσαγορευόμενος στρωματεύς, ῥάβδους ἔχων δι' ὅλου τοῦ σώματος πεπαμένας χρυσιζούσας, ὡς ἱστορεῖ Φίλων ἐν τῷ μεταλλικῷ. *Similis in rubro mari piſcis eſt, quem ſtromateum vocant, habens per totum corpus clavos extentos aureos, ut tradit Philo in Metallico.* Fol. 322.

CAPVT XX.

Chlamydes quædam auro clavatæ. Iis uſi Reges Romani. Chlamys Imperatorum pura purpurea. Reges barbarorum chlamydes habuerunt albas clavis aureis diſtinctas. Pallæ aureis clavis ornatæ, nonnunquam purpureis. Palla fuit indumentum, non amictus. Palla Græcis peplum. Peplum aureis clavis ornatum. Pepli forma. Peplum mixta ex pallio & tunica veſtis. Peplo vtebantur illuſtriores feminæ in publicum prodituræ. Palla fibulatoria tunica Romanarum matronarum habitus. Candys. Gallicæ pallæ. Tunicopallium. Pallæ dicuntur pallia. Palla & peplum interdum eſt exterior veſtis. ξύςις *erat veſtis purpurea, auro diſtincta, Tragicis propria. Palla aurata veſtis Tragicorum, & omnium Dionyſiacorum artificum, ac qui ad beſtias damnati. In pictura veteri eſt cytharœdus, non femina, contra Pignorium.*

INter veſtes obſervavi chlamydes quaſdam aureis clavis diſtinctas fuiſſe. Conſtat ex Cedreno: Νουμᾶς βασιλεύσας Ῥωμαίων, καὶ δεξάμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων πελασγῶν, φοροῦντας χλαμύδας ἐχούσας, ταβλία ῥούσια καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς ἰσαυρίας χώρας, καὶ τερφθεὶς τῷ σχήματι ἐπενόησε πρῶτος ἐν τῇ ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι. Τὰς μὲν βασιλικὰς πορφύρας ἐχούσας ταβλία χρύσεα. *Numa Rex Romanorum capiens Senatores ex regione Pelaſgorum, geſtantes chlamydes coccineos clavos habentes, quemadmodum qui ex Iſauria regione, & delectatus hoc habitu, primus Romæ inſtituit chlamydes portare, & ut regiæ quidem haberent clavos aureos.* Eadem habet Chronicon Alexandrinum. Ταβλία autem hic clavos eſſe poſtea latius demonſtrabo. Ex quo patet, Reges Romanos portaſſe chlamydes auro clavatas. Sed an purpurea chlamys Imperatorum eadem forma fuerit, in dubio eſt. Ego magis exiſtimo eam puram purpuream

puream fuiſſe. Ceterum alios Reges & Satrapas portaſſe chlamydes albas clavis aureis diſtinctas in confeſſo eſt. Clare Agathias lib. 3. de Rege Lazorum: Ἤδη δὲ ὁ Τζάθης ἅμα Σωτηρίχῳ τῷ στρατηγῷ ἐκ Βυζαντίου ἀφῖκτο, τήν τε πατρῴαν ἀρχὴν καὶ τὰ ταύτης παράσημα πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, ἧπερ ἐκ παλαιοῦ νενόμισται, δεδεγμένος. εἰσὶ δέ γε ταῦτα, στέφανος χρυσοῦς λιθοκόλλητος, καὶ χιτώνιον ποδῆρες, ὑπόχρυσον, πέδιλά τε κοκκοβαφῆ, καὶ μίτρα ὁμοίως χρυσῷ τε καὶ λίθοις πεποικιλμένη. Χλαμύδα δὲ ἁλουργῆ τοῖς βασιλεῦσι τῶν λαζῶν οὐ θέμις ἀμπίσχεσθαι. λευκὴν δὲ μόνον οὐ μέντοι παντάπασί γε κοινὴν οὕτω καὶ εἰθισμένην; ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαίτατον ἐκείνη χρυσῷ ὑφάσματι ἑκατέρωθεν καταλάμπεται. βασιλικὸν δὲ τὸ ἐμπερόνημα τῆς χλαμύδος λίθοις τε ἐκκρεμέσι καὶ τῇ ἄλλῃ διασκευῇ διαπρέπον. *Iam vero Tzathes una cum Sotericho Byſantio advenerat, quum paternum regnum, eiuſque inſignia a Romanorum Imperatore veteri more ac ritu accepiſſet. Sunt autem hæc, corona aurea pretioſis diſtincta lapidibus, & palla ad talos demiſſa, auro intertexta, calcei murice tincti, & mitra ſimiliter auro & lapidibus variata. Chlamydem vero purpuream Lazorum regibus geſtare fas non eſt, ſed tantum albam, non tamen omnibus communem & conſuetam. Circa medium enim illius aureus clavus intextus utrimque reſplendet. Regia autem fibula chlamydis lapidibus etiam aureis inde pendulis, alioque apparatu eſt inſignis.* Procopius etiam lib. de Ædificijs Iuſtiniani de Satrapis Armeniæ: Τῇ δὲ ἄλλῃ Ἀρμενίᾳ ἥπερ ἐντὸς Εὐφράτου ποταμοῦ οὖσα διήκει εἰς Ἀμίδαν πόλιν Σάτραπαι ἐφειστήκεισαν Ἀρμένιοι πέντε καὶ κατὰ γένος μὲν ἐσαεὶ τὰς ἀρχὰς ἐκαλοῦντο ταύτας ἐχόμενοι αὐτῶν ἄχρι ἐς θάνατον. σύμβολα μέντοι αὐτῶν πρὸς τοῦ ῥωμαίων βασιλέως ἐδέχοντο μόνον. ἄξιον δὲ τὰ σύμβολα ταῦτα δηλῶσαι λόγῳ ἐπεὶ οὐκέτι ἐς ἀνθρώπου ὄψιν ἀφίκετο. Χλαμύς ἐξ ἐρίων πεποιημένη, οὐχ οἷα τῶν προβάτων ἐκπέφυκεν, ἀλλ' ἐκ θαλάσσης συνειλεγμένων, πίννους τὰ ζῶα καλεῖν νενομίκασιν, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐρίων ἔκφυσις γίνεται. Χρυσῷ δὲ ἡ τῆς πορφύρας καταλέλειπτο

μοῖρα, ἐφ' ἧς εἴωθεν ἡ τῆς ἀλουργίδος ἐμβολὴ γίνεσθαι. *In altera vero Armenia, quæ trans Euphratem ſita eſt, venit in urbem Amidam. Illi præerant quinque ſatrapæ Armenij, qui quidem hanc præfecturam tenent ad mortem uſque, inſignia autem a Romanorum Imperatore accipiunt. Opere vero pretium commemorare inſignia illa, quoniam numquam in hominis conſpectum veniunt. Chlamys eſt lanea, non tamen ex illa lana quam oves producunt, ſed quæ in mari colligitur. Animalia, quæ illam proferunt, vocare ſolent Pinnas. Auro vero illa pars clavata eſt, cui ſolet purpura immitti.* Ex Virgilio etiam conſtat pallas ſæpe aureis clavis ornatas fuiſſe:

——Pallam ſignis auroque rigentem.

id eſt, ut Servius explicat, *ſignis aureis* χρυσόσημον. Statius:

Si decet aurata Bacchum veſtigia palla
Verrere.

Et paſſim apud Auctores auratæ pallę occurrunt; quamvis etiam pallæ ſæpe purpura clavatæ erant. Ovidius l.2. Faſt.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam.

Sed quodnam genus veſtis palla fuerit, adhuc quærendum. Et quidem vulgata opinio eſt, pallam fuiſſe amiculum muliebre, quod ſtolæ ſuperinduebatur: [a] at contra pallam indumentum fuiſſe non amictum probari poteſt ex Cornificio lib. 4. ad Herennium: *Vti cytharœdus cùm prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus varijs intexta.* Ita & Varro [b] pallam recenſet inter veſtimenta quæ indutui ſunt. Et Livius lib. 27. narrat Ptolomæo Ægypti regi dono a Senatu miſſam tunicam & togam purpuream, Cleopatræ reginæ pallam pictam cum amiculo. Ovidius lib.14. Metam. de Circe: *——Pallamque induta nitentem*

Inſuper aurato circumvelatur amictu.

[a] *Torrētius in Horat. Sat.2. l.1. Fr. Franc. in Confut. animadu. A. Kerckoëtij. Aldus Manutius lib.2. de Quæſit. per Epiſt. c.2.*

[b] *Lib.4. de L. L.*

Opti-

Optime Sidonius in Epithalamio Polemij & Arondolæ:

Squameus ad mediam thorax non pervenit alvum,
Poſt chalybem pendente peplo tegit extima limo
Circum palla pedes, qui cum ſub veſte moventur
Criſpato rigidæ crepitant in ſyrmate rugæ.

Vbi peplum cum palla confundit, & recte quidem. Ego enim exiſtimo pallam eſſe id genus veſtis, quod Græci peplum appellant; ita in Gloſſis: *Palla* πέπλος. Etiam peplum aureis clavis diſtinguebant Græci, ut oſtendit Lutatius ad lib. 10. Statij. Quæ autem forma pepli fuerit, cognoſci poteſt ex Euſtathio ad E Iliadis: ἐστὶ δὲ πέπλος καὶ ἐνταῦθα γυναικεῖος χιτὼν ὃν οὐκ ἐνεδύοντο ἀλλ' ἐπερονῶντο. *Peplum eſt etiam tunica muliebris, quam non induunt, ſed fibulis conſtringunt.* Homerus σ τῆς Ὀδυσ.

Ἀντινόῳ μὲν ἔνεικε μέγαν περικαλλέα πέπλον
Ποικίλον· ἐν δ' ἄρ' ἔσαν περόναι δυοκαίδεκα πᾶσαι
Χρύσειαι κληῖσιν εὐγνάμπτοις ἀραρυῖαι.

Antinoo quidem portavit magnã perpulchram veſtem variam, intus autem erant fibulæ duodecim omnes aureæ, iuncturis flexibus aptatæ. Ad quem locũ Euſtathius: Πέπλον δὲ φασί τινες τὸν ἐνταῦθα μέγαν καὶ περικαλλέα καὶ ποικίλον περιβόλαιον εἶναι, σκέπον τὸν ἀριστερὸν ὦμον, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν συνάγον τὰς δύο πτέρυγας εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν γυμνὴν ἐῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ τὸν ὦμον εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει τί δήποτε δώδεκα περόνας ἐχρῆν ἔχειν αὐτὸν μανδυοειδῆ ὄντα; δοκεῖ δὴ μάλιστα γυναικεῖον ἱμάτιον εἶναι ὁ πέπλος κατὰ τὰ δωρικὰ χίτον ἐπὶ μόνα τὰ ἔμπροσθεν, καὶ διὰ τοῦτο περόνας ἔθελον πολλάς. *Peplum quidam aiunt magnum & perpulchrum & pictum pallium eſſe, tegens dextrum humerum, ante & pone adducens duas oras in dextrum latus; nudam ſinens dextram manum & humerum, ante & pone adducens duabus lacinijs in dextrum latus, ita ut nuda relinquatur dextra manus & humerus. Si vero ita ſe res habet,*

bet, cur duodecim fibulis opus habet, quum ſit forma chlamydis? Videtur potius peplum eſſe veſtimentum muliebre, qualia ſunt Dorica, apertum ſolum a parte anteriore, & propterea multis fibulis indigens. Hinc conſtat dubitaſſe veteres Grammaticos, an peplum tunica, an vero pallium eſſet. Mixtum enim erat ex pallio & tunica veſtimentum, atque tunicæ & pallij vſum præſtabant, ut ait Pollux lib. 7. cap. 13. Etenim erat tunica fibulatoria quam feminæ illuſtres ſumebant, quando in publicum prodibant, & fibulis ad pectus conſtringebant; deinde aliud amiculum ſuperijciebant. *Idyllio 15.* Ita apud Theocritum Praxinoë primo ſumit τὴν περονατρίδα. Deinde τὠμπεχόνιον. περονατρίδα autem exponit vetus Scholiaſtes τὸ πέπλον καὶ ἔνδυμα ὅπερ πρῶτον ὑπεζώννυτο. εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ περονᾶσθαι καὶ τῆς ἐπωμίδος ἐπιλαμβάνεσθαι ὡς αἱ μακεδονίτιδες. Eodem modo Romanæ matronæ pallam & ſtolam portabant in publicum prodeuntes. Pallam autem fuiſſe fibulatoriam tunicam, ut peplus apud Græcos præter ceteros *Lib. 3.* Curtius oſtendit, qui pallam appellat Candyn Perſarum. Eſt autem Candys χιτὼν περσικὸς ὃν ἐμπορποῦνται οἱ στρατιῶται. *Perſica palla, quam fibulis conſtringunt milites.* ut Heſychius ait. Ita & Martialis Gallorum χιτοὺς χιτῶνας χειριδωτοὺς *Gallicas pallas* appellat. Quia autem palla muliebris ut & peplus Græcorum erat χιτὼν ὁμοῦ καὶ ἱμάτιον, hinc *tunico pallium* ſive *tunicapallium* compoſita voce vocabatur. Interpres Cruquij ad Horatij Sat. 2. lib. 1. *Palla* pro *peripodio ponitur, quod tunicopallium dici poteſt,* Servius ad 1. Æneidos:

—Pallamque rigentem.

Duram propter aurum ſicut & novas veſtes videmus. Significat autem tunicæ pallium (Leg. *tunico palliũ*) *quod, ſecundum Varronem, Palla dicta eſſe ab irrugatione & mobilitate, quæ eſt circa finem huiuſmodi veſtium* ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Nonius:

Palla

Palla eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium. L. *tunicopallium.* Sed & abſolute ſæpe pallæ pallia dicuntur antiquis. Quod multos in errorem induxit, qui inde credidere pallam fuiſſe exterius amiculum, quod & perſuadere videtur locus Horatij:

—— Multæ ubi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, paraſitæ,
Ad talos ſtola dimiſſa, & circumdata palla,
Plurima quæ officiant pure apparere tibi rem.

Ex quo loco colligunt interpretes, demiſſæ ad terram ſtolæ pallam circumdatam fuiſſe. Sed mihi videtur ita legendum eſſe: —— *& circumdata palla*
Plurima.

Ita ut Horatius innuat officere ſtolam dimiſſam ad pedes, & plurima alia quæ palla circumdantur, id eſt, ſupparum, induſium, aliaque huius generis. Non nego tamen aliquando pallam ut & peplum apud Græcos pro extima veſte ſumi, ſed numquam ſtolæ ſuperijci. Haud multum pallæ abſimile veſtimenti illud genus fuit quod Græci ξυςίδα appellant. Erat enim & hoc ἔνδυμά τε ὁμοῦ καὶ περίβλημα καὶ χιτών. *Indumentum, & pallium, & tunica,* ut Pollux ait, & fibula adſtringebatur. Athenæus lib. 12. ὁ δὲ Σικελίας τύραννος Διονύσιος ξυςίδα καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπὶ περόνῃ μετελάμβανε τραγικόν. *Siciliæ tyrannus* ξυςίδα *tragicorum veſtem, & auream coronam fibulis conſertam ſumpſit.* Vide & Suidam. Erat autem ex purpura. Sic Ariſtophanis Scholiaſtes in nubes ξυςίδα πορφυρίδα exponit. Sed & auro diſtinguebatur ut palla; ita apud Pollucem ξύσις χρυσόπαστος, & alibi ſæpe. Hæc autem veſtis Tragicis propria erat. Heſychius: ξύσις τραγικὸν ἔνδυμα ξύσις. *veſtimentum Tragicum,* ut & Palla. Ovid. *Riſit amor pallamque meam pictoſque cothurnos.*

Tra-

Tragici, Cytharœdi, ut & Tibicines, & omnes Dionyſiaci artifices, immo etiam gladiatores, & ad beſtias damnati auratas pallas & ξυστίδας portabant. Imo aliquando etiam chlamydas, lacerinas, tunicas, & alia veſtium genera auro clavata, ut ex infinitis auctorum locis verum apparet, quas hic referre ſuperfluum. Vnus Luciani locus non prætermittendus in Anacharſi: τραγῳδοὶ ὑποδήματα ἔχουσι βαρέα καὶ ὑψηλὰ, χρυσαῖς δὲ ταινίαις τὴν ἐσθῆτα ποικίλλονται. *Tragœdi calceos habent graves & altos, veſtem autem aureis tænijs diſtinguunt.* Quamvis & hic locus de tunicis paragaudijs accipi poſſit, quæ circa imam oram ornatæ erant multis inſtitis, ſive loris ex auro. Nam & in pictura veteri, quæ apud Aldobrandinum eſt, cernitur cytharœdus longa tunica aureis ſegmentis ornata, indutus, quem Pignorius perperam feminam eſſe putat.

CAPVT

CAPVT XXI.

Matronæ auro clavatas tunicas portarunt in nuptijs & feſtivitatibus publicis. Aureæ viæ. Reges aliqui Græcorum & Barbarorum tunicis albis & purpureis auro clavatis uſi, ut & Reges Romani. Romulus & veteres Quirites tunicas portarunt. Patagiata tunica Gracchi. Gladiatores & ad beſtias damnati pretioſis veſtibus ornabantur. Reges Romani tunicis auroclavatis uſi uſque ad Tullum Hoſtilium, aut Tarquinium. Palmata tunica. unde dicta. χρυσόσημος. Tunica palmata. Iovis tunica dicta. cur? In Capitolino & Palatino multæ veſtes pretioſæ. Simulacra deorum veſtibus aureis & purpureis ornata. Veſtitores ſimulacrorum. faſces & virgæ ſimulacris deorum prælatæ. Lictor deorum. Magiſtratus curules quando thenſas ducebant: habitu triumphali uſi. Thenſas ducere. Suetonio, Iuvenali, Capitolino lux. Triumphalibus viris conceſſum ut ludos Circenſes palmatis induti ſpectarent. Cæſari ſella aurea & veſtis regia decreta. Dio eleganter emendatus. Veſtis regia toga purpurea. Confunditur cum veſte triumphali. Error Plutarchi & viri docti.

NVnc de tunicis auroclavatis. Matronas auroclavatas tunicas portaſſe compertum eſt vel unico Tibulli teſtimonio:

Illa gerat veſtes tenues, quas femina Coa
Texuit, auratas diſpoſuitque vias.

Apuleius lib 2. Metam. *Aurum in gemmis & in tunicis ibi inflexum, hic intextum, matronam profecto confitebatur.* Auratas illas vias nihil aliud eſſe quam aureos clavos ſupra abunde probavimus. Achilles Tatius lib. 2. de Clitophontis & Leucippes Amoribus: Ἐωνεῖτο δὲ τῇ κόρῃ τὰ πρὸς τὸν γάμον περιδέραιον μὲν λίθων ποικίλων, ἐσθῆτα δὲ τὸ πᾶν μὲν πορφυρᾶν. ἔνθα δὲ τῶν ἄλλων ἐσθήτων ἡ χώρα τῆς πορφύρας, ἐκεῖ χρυσὸς ἦν. *Emebat vero puella ad nuptias monile ex varijs gemmis, veſtem vero totam purpuream. In alijs vero veſtibus erat via*

purpurea, *auro diſtincta.* Heliodorus lib. 3. Æthiopicῶν: χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. *Tunica vero conchiliata talari aureis radijs ornata induta erat.* vbi non male clavos aureos radios appellat. Aurelianus etiam apud Fl. Vopiſcum Humilæ vxori Bonoſi dari præcipit tunicam auroclavatam ſubſericam librilem vnam. Vtebantur igitur matronæ hoc cultu in nuptijs & feſtivitatibus publicis. Nec mihi dubium, Auguſtas huius generis tunicis uti ſolitas. Illud etiam credo me facile cuivis perſuaſurum, Reges aliquos Græcorum & Barbarorum tunicis albis aut purpureis auroclavatis vſos. De Demetrio aperte Plutarchus, qui χρυσοπαρύφοις ἁλουργίσιν *purpureis tunicis auroclavatis*, & chlamyde Poli imagine intertexta uſum aſſerit. Sed & Romanorum Reges ante tunicæ palmatæ inventum tales portaſſe tunicas exiſtimo. Nam illorum opinioni haud accedo, qui Romulum & veteres Quirites nullas tunicas geſtaſſe credunt. Quos aperte refellit Plutarchus, qui Romulum ἁλουργῆ indutum fuiſſe tunica tradit. Cui tamen adverſatur Plinius lib. 9. cap. 39. qui Romulo tantum in trabea purpuræ vſum fuiſſe adſerit. Cui ſane plus credo hac in re quam Plutarcho & alijs Græcis. Sed ut hanc rem in medio relinquam, non dubium eſſe credo, Romulum vel purpuream vel albam tunicam geſtaſſe, & quidem anguſtis clavis aureis diſtinctam. Hoc mihi ſuadet imago Romuli, quam ex ueteri ſigno expreſſam inveni inter ſchedas patris. Eam hic apponere lubet. Nam noſtram de clavis veſtium opinionem valide confirmat. Videmus hic Romulum ipſum non ſolum clavis, ſed & patagio diſtinctam tunicam habere. Namque vt hoc addam, Patagium non eſt ipſe clavus aureus, ut Nonius ait, idque ſupra probavimus. Patagiata

Manutius ex Gellio V. Octavū Ferrarium l. 3. de re veſtiaria. cap. 1.

hoc

hoc modo tunica ornatus eſt Gracchus apud Iuvenalem:

> *Credamus tunicæ de faucibus aurea cum ſe*
> *Porrigit.*

Nam gladiatores, ut etiam ij qui ad beſtias damnati erant, aut ad aliud ſupplicij genus in theatro producebantur, pretioſiſſimis veſtibus ſpectabiles, ut viris doctis notatum. Romulus igitur & alij poſt illum Reges tunica aureis clavis anguſtis diſtincta vſi ſunt vſque ad Tullum Hoſtilium, de quo Euſebius in Chronico: *Tullus Hoſtilius primus Regum Romanorum purpura & faſcibus vſus eſt* Aut ad Tarquinium, qui a Tuſcis accepit tunicam palmatam, & omnem alium triumphantium cultum, ut Florus & alij tradunt. Erat ea purpurea & aureo latoclavo ornata, vnde & palmata dicta eſt, quia clavus aureus palmi magnitudine erat, ſi Feſto fides. χρυσόσημον Græci appellant, Gloſſæ: χρυσόσημον *auriclavum.* Dionyſius de Tarquinio lib. 3. Ταύτας λαβόντες οἱ πρέσβεις τὰς ἀποκρίσεις ᾤχοντο, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρῆσαν οὐ λόγους αὐτῷ μόνον φέροντες ψιλούς, ἀλλὰ καὶ σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, οἷς ἐκόσμουν αὐτοὶ τοὺς σφετέρους βασιλεῖς κομίζοντες, στέφανόν τε χρύσεον καὶ θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον ἀετὸν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον καὶ περιβόλαιον ποίκιλον, οἷα Λυδῶν τε καὶ Περσῶν ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς πλὴν οὐ τετράγωνόν γε τῷ σχήματι καθάπερ ἐκεῖνα ἦν ἀλλ' ἡμικύκλιον. τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀμφιασμάτων Ῥωμαῖοι μὲν τόγας, Ἕλληνες δὲ τήβεννον καλοῦσιν οὐκ οἶδ' ὁπόθεν μαθόντες. Ἑλληνικὸν γὰρ οὐ φαίνεταί μοι τοὔνομα εἶναι. *Cum hoc reſponſo Legati dimiſſi poſt paucos dies redeunt, non nuda verba tantum afferentes, ſed & principatus inſignia, quibus ſuos reges ornare conſueverant, coronam auream & ſellam eburneam, ſceptrumque in ſummitate habens aquilam, & purpuream tunicam aureo clavo ornatam, & togam pictam, qualia Lydorum ac Perſarum reges geſtant, niſi quod non quadrata, ut illa, ſed*

figura ſemicirculi, quod veſtimenti genus Romani togas, Græci τήβεννον *appellant, neſcio unde ſumpto vocabulo, non enim mihi videtur Græcum vocabulum eſſe.* Idem alibi triumphantibus tribuit χρυσόσημον χιτῶνα καὶ ποικίλον περιβόλαιον. Tunicam nempe palmatam & togam pictam, quæ erat toga palmis, ſtellis aut alio picturæ genere variegata, &, ut Dionyſius ait, ſemicirculari forma, ſicut omnes aliæ togæ; ſed hæc alias latius Deo iuvante; nec enim mihi doctiſſimorum virorum opinio de rotundis & quadratis veſtibus probatur, ut nec illorum qui togam haudquaquam apertam, ſed vndique concluſam fuiſſe aſſerunt. Hæc tunica palmata etiam tunica Iovis vocabatur, ut notum eſt ex notiſſimo Iuvenalis verſu:

Sat. 10. v. 36.

In tunica Iovis & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Livius lib. 10. *Qui Iovis Opt. Max ornatu decoratus curru aurato per Vrbem vectus in Capitolium deſcenderit.* Suetonius in Auguſto cap. 94. *Sequenti nocte ſtatim videre viſus eſt filium mortali ſpecie ampliorem cum fulmine & ſceptro, exuviiſque Iovis Opt. Max. ac radiata corona ſuper laureatum currum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.* Vocabatur autem tunica Iovis, quia ex Capitolio ſumebatur, ut & toga picta. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam numquam niſi Conſul accepit, & eam quidem, quam de Jovis templo ſumptam Prætores & Conſules accipiebant.* Capitol. de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent vel de palatio.* Erant enim in Capitolino & Palatino multæ veſtes pretioſæ repoſitæ, quibus deorum ſimulacra ſtatis diebus ornabantur. Lactantius lib. 2. *His* (Deos intelligit) *peplos*

& indumenta pretioſa, quibus uſus velaminis nullus eſt, his aurum & argentum conſecrant. Simulacra autem deorum purpureis & auratis veſtibus ornari ſolita nemini ignotum. Hinc *veſtitores ſimulacrorum* apud Firmicum. Egregie Tertullianus cap. 18. de Idololatria: *Ceterum purpura, vel cetera inſignia dignitatum & poteſtatum inſertæ dignitati & poteſtatibus idololatriæ ab initio dicata habent profanationis ſuæ maculam, cum propterea ipſis etiam idolis induantur prætextæ & trabeæ, & laticlavi, faſces quoque, & virgæ praferantur, & merito. Nam dæmonia Magiſtratus ſunt ſæculi huius vnius collegij inſignia, faſces, & purpuras geſtant.* Vnde diſcimus etiam faſces & virgas ſimulacris deorum prælatos fuiſſe. Hinc apud Senecam *lictor deorum* in fragmento: *In Capitolium perveni, pudebat publicatæ dementiæ, quod ſibi varus furor adtribuit, officij alius nomina Deo ſubijcit, alius horas Iovi nuntiat, alius lictor eſt, alius vnctor, qui vano motu brachiorum imitatur vngentem.* Lipſius tamen pro *lictor* ſcribit *fictor:* & explicat de fictoribus Pontificum. Sed hæc parergως. Nobis ſatis eſſe monſtraſſe palmatam tunicam Iovis appellari, quia ſimulacri Iovis Capitolini cultui dedicata erat.

Apud D. Auguſtinũ lib. 6. c. 10. de Civitat. Dei.

L. 2. Elect. cap. 18.

Nunc agendum de ijs quibus tunicam palmatam pictamque togam geſtare licebat. Tradit Dionyſius lib. 4. Antiquit. exactis Roma regibus Iunium Brutum auctorem fuiſſe, ne magiſtratibus inſignia regni concederentur: Τῶντε παρασήμων, ἃ τοῖς βασιλεῦσι παραδέδοται πολλῶν ὄντων, εἴ τινα λυπηρὰς ὄψεις καὶ ἐπιφθόνους τοῖς πολλοῖς παρέχεται, τὰ μὲν μειῶσαι, τὰ δὲ ἀφελεῖν οἴομαι δεῖν. Τὰ σκῆπτρα ταυτὶ λέγω καὶ τοὺς χρυσοῦς στεφάνους, καὶ τὰς ἁλουργεῖς καὶ χρυσοσήμους ἀμπεχόνας πλὴν εἰ μὴ κατὰ καιρούς τινας ἑορταίους καὶ ἐν πομπαῖς θριάμβων. *E tam multis regijs inſignijs, ſi quæ ſunt invidioſa & moleſta populo, partim minuenda, partim plane*

tollenda iudico: ſceptra iſta dico, & coronas aureas, & purpureas, & auro diſtinctas veſtes, niſi ſtatis feſtis, & in pompis triumphalibus aſſumantur honoris deorum gratia. Et de triumphis quidem hic dicere ſuperſedeo, ne actum agere videar. Videndum ſolummodò, quinam dies illi feſti fuerint, quando Magiſtratibus toga picta tunicaque palmata uti conceſſum fuerit. indicat id Livius lib. 5. *Romæ*, inquit, *ſatis iam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compoſitis, turba ſeniorum domos regreſſa, adventum hoſtium obſtinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules geſſerant Magiſtratus, ut in fortunæ priſtinæ, honorumque aut virtutis inſignibus morerentur, quæ auguſtiſſima veſtis eſt thenſas ducentibus, triumphantibuſque, ea veſtiti, medio ædium eburneis ſellis ſedere.* Vnde apparet Magiſtratus, curules quando thenſas ducebant, habitu triumphali uſos. Thenſas autem ducere dicebantur ij, qui in Circenſibus ludis pompam ducebant. Dionyſius lib. 7. de Pompa Circenſi: Πρὶν ἄρξασθαι τῶν ἀγώνων πομπὴν ἔστελλον τοῖς θεοῖς, οἱ τὴν μεγίστην ἔχοντες ἐξουσίαν ἀπὸ τοῦ καπιτωλίου τέ καὶ διὰ ἀγορᾶς ἄγοντες ἐπὶ τὸν μέγαν ἱππόδρομον. *Priuſquam ludorum inirentur certamina, viri, penes quos ſumma erat poteſtas, pompam dijs a Capitolio per forum deducebant in circum maximum.* Ita explico Suetonium in Auguſto c. 43. *Accidit votivis Circenſibus, ut correptus valetudine lectica cubans thenſas deduceret.* Quod inſolitum; nam curru triumphali ſolebant vehi thenſas ducentes. Sic Prætorem pompæ Circenſis ducem eleganter deſcribit Iuven.

Quid ſi vidiſſet prætorem curribus altis
Exſtantem, & medio ſublimem in pulvere Circi
In tunica Iovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non ſufficit unus.

Et

Et alibi: —*Similiſque triumpho*
Præda Caballorum Prætor ſedet.

Tertullianus de Corona militis cap. 13. *Coronant & publicos ordines laureis publicæ cauſæ: Magiſtratus vero inſuper aureis, ut Athenis, ut Romæ. Præferuntur etiam illis Etruſcæ, hoc vocabulum eſt Coronarum, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iovem inſignes ad deducendas thenſas cum palmatis togis ſumunt.* Hinc etiam lux Capitolino in Vita Marci: *Iam in ſuos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem ſceleſtum atque impurum cito nomen Cæſaris, & mox Sacerdotium, ſtatimque nomen Imperatoris ac triumphi participationem & Conſulatum, quo quidem tempore ſenex Imperator filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit.* Ita enim recte emendat hunc locum clariſſimus Salmaſius: quamvis haud ita recte explicet, cur Commodo triumphalis currus detur. Etenim intelligendus hic locus de hac Circenſi pompa, quam Commodus Conſul triumphali habitu deducebat; Marcus autem pedes filio adfuit. Sic & Iuvenalis de Prætore:

—*Et præcedentia longi*
Agminis officia, & niveos ad frena Quirites.

Sed & triumphalibus viris aliquando conceſſum, ut omnes ludos Circenſes palmatis induti veſtibus ſpectarent. Ita Paulo Æmilio *a populo & Senatu conceßum eſt, ut ludis Circenſibus triumphali veſte uteretur*, ut ait Auctor de viris illuſtribus. *Ita abſente Cn. Pompeio T. Ampius & T. Labienus tribuni plebis legem tulerunt, ut ludis Circenſibus corona laurea & omni cultu triumphantium uteretur, ſcenicis autem prætexta coronaque aurea; id ille non plus quam ſemel (& hoc ſane nimium fuit) uſurpare ſuſtinuit.* Non ea mo- *Velleius l. 2* *Dio l. 37.*

dera-

deratione fuit Iulius Cæſar, qui τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐν πάσαις ταῖς πανηγύρεσι κατὰ δόγμα ἐνεδύετο, *veſtem triumphalem in omnibus ludis ex decreto geſtavit*, ut Dio tradit lib. 43. Itaque Senatus qui tum adulatione certabat, denuo ei decrevit φέρεσθαί τε αὐτὸν ἀεὶ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκότα, καὶ καθέζεσθαι ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου πανταχῇ πλὴν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ἐψηφίσατο· τότε γὰρ ἐπί τε τοῦ δημαρχικοῦ βάθρου καὶ μετὰ τῶν ἀεὶ δημαρχούντων θεάσασθαι ἔλαβε. *Vt ſemper etiam in ipſa Vrbe uteretur veſte triumphali, & ſederet in ſella curuli, præterquam in ludis. Tum enim ei ſeſſio in tribunitio ſubſellio cum ijs, qui quoque tempore tribunatum plebis gererent, concedebatur.* Ita Dio lib. 44. Sed nec ſatis fuit ſella eburnea & veſtes palmatæ: nam cum odioſis illum honoribus prægravare vellet Senatus, tandem ei decrevit, ut ſella aurea & veſte regia uteretur. Ita idem Dio lib. eodem, ſed corruptus: ὡς δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρε, δίφρος τε οἱ ἐπίχρυσος καὶ στήλη, ᾗ ποτὲ οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο, ἐδόθη. Quod Interpres vertit, *His, quum ea Cæſar læto animo accepiſſet, additum eſt, ut ſella aurata uteretur; ſtatuaque ei poſita eſt qualis regibus quondam.* Sed hoc merito ſuſpectum eſt Caſaubono ad Suetonij librum primum, qui tentat hunc locum exponere de Cippo aliquo, nec tamen definit. Mihi videtur planiſſime legendum eſſe, καὶ στολὴ ᾗ ποτὲ οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο. Nam poſtquam Senatus omnes honores ſtante Rep. claris viris olim conceſſos exhauſerat, ad eos converſus eſt qui olim regibus tributi fuerant: itaque Iulio auream ſellam & veſtẽ regiam decrevit. Confirmat hoc ipſe Dio paulo poſt, dum deſcribit Cæſarẽ ab Antonio in Lupercalibus oblatũ diadema reſpuentem: Τῇ τε ἐσθῆτι τῇ βασιλικῇ κεκοσμημένος, καὶ τῷ στεφάνῳ τῷ διαχρύσῳ λαμπρυνόμενος ἐπὶ τὸν δίφρον τὸν κεχρυσωμένον ἐκαθίζετο. *Pro roſtris aurea in ſella conſedit, regia veſte, aureaque corona ornatur.* Vbi videmus, ſellam

ſellam auream & veſtem regiam coniungi, ita ut nullus dubitationi locus relinquatur, quin hic locus ita reſtitui debeat. Hanc autem veſtem regiam, togam purpuream fuiſſe exiſtimo; etenim ab omni ævo purpureũ amiculum regni inſigne fuit. Ad hæc Cicero 2. Philippica hæc lupercalia deſcribens: *Sedebat*, inquit, *roſtris collega tuus amictus toga purpurea in ſella aurea coronatus.* Idem tradit, Cæſari Dictatori, quo die primum veſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis cor in extis defuiſſe. Quod & Plinius refert l.11.c.37. Hinc patet errare Plutarchum, dum Iulio tribuit veſtem triumphalem, cum Antonius ei diadema obtulit; nec minus viros doctos, qui togã hanc purpuream Cæſaris cum triumphali confundunt.

Ferrarius de Re veſtiaria l.2. cap.10.

CAPVT XXII.

Poſterioris ævi Imperatoribus triumphantium inſignia tributa. Conſularis toga palmata. trabea dicta. varijs ſegmentis ornata. Segmenta. Cur trabea dicta veſtis conſularis. Eam cinctu Gabino portarunt. Omnes Senatores illo tempore togam cinctu Gabino portarunt. Imperatores in conſulatu trabeas gemmatas portarunt. Schema. Exconſules in publicis ſollemnitatibus veſtes triumphales portarunt. Philoſtorgius & Sidonius emendati. Prætorij & Conſulares viri florente republica in ludis publicis prætextas conſulares portarunt. Ciceronis locus inſignis explicatus.

SVb Imperatoribus poſterioris ævi omnia triumphantium inſignia Conſulibus tributa fuiſſe in comperto eſt. Incepit hoc paulo ante Aurelianum, ut exiſtimo. Nam ante illum Conſules palmatis veſtibus uſos non invenio, niſi in deductione thenſarum, & editione ludorum. Conſularis au-

tem hæc toga, quam trabeam ſive palmatam appellabant, erat varijs ſegmentis pictis illuſtrata, ſicut trabea antiquorum trabibus ex cocco & limbo purpureo inſignis erat. Sidonius Carm. 15.

Attamen in trabea ſegmento luſerat alto
Quod priſcis illuſtre thoris.

Idem lib. 6. cap. 8 *Dixit diſpoſite, graviter, ardenter, magna acrimonia, maiore facundia, maxima diſciplina, & illam Sarranis ebriam ſuccis inter crepitantia ſegmenta palmatam plus picta oratione, plus aurea convenuſtavit.* Hinc *ſegmenta* pro trabea poſuit Ennodius in Panegyrico: *Ille,* inquit, *annus habuit Conſulem, qui Rempublicam non tam ſolicitudine quam opinione tueretur: quo in ſegmentis poſito quæ ab hoſtibus ſumpta fuerunt arma tremuerunt.* Fuit autem dicta trabea hæc veſtis Conſularis, vel quia erat his ſegmentis aureis & pictis ornata, ut trabea antiquorum, & puniceis clavis & limbo purpureo inſignis; vel potius quia Gabino cinctu portabant, ut trabeam antiquam veteres. De hac Virgilius:

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul.

Et alibi:

Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea.

Sic & Romulus, cui *trabeati* Epitheton Ovidius dat, opima ferens Iovi τὴν ἐσθῆτα περιεζώσατο. Ita etiam Conſules poſterioris ævi palmata incinctos fuiſſe indicat Claudianus de 6. Conſulatu Honorij:

—— agnoſcunt proceres habituque Gabino
Principis, & ducibus circumſtipata togatis
Iure paludatæ iam curia ſerviet aulæ.

Idem

Idem de 4. Conſulatu Honorij:

Nunc quoque quos habitus, quantæ miracula pompæ
Vidimus, Auſonio cum iam ſuccinctus amictu,
Per Ligurum populos ſolito conſpectior ires.

Et l.2. in Eutrop. *— Spado Romuleo ſuccinctus amictu*
Sedit in Auguſtis laribus.

Et lib. II. de laudibus Stiliconis:

Tunc habiles humeros armis Dea veſtibus ambit
Romuleis, Latij ſederunt pectore cultus,
Loricæque locum decuit toga.

Et ſæpius apud illum atque etiam apud Corippum occurrit. Immo & omnes Senatores illo tempore togas ſuas ritu Gabino portabant. Caſſiodorus lib.6.cap.14. *Sic nos virtutum iucundiſſimas laudes in cinctum Gabinum deſideramus includere.* Ita enim legendum, non *cinctum Gaium*, ut editum eſt. Illud etiam notandum quod clariſſimus Petavius ex Syneſio annotavit, Imperatores, cum Conſules erant, trabeas gemmatas portaſſe, cum alijs hoc non licitum eſſet. Teſtatur hoc præter Syneſium etiam Claudianus de 3. Conſulatu Honorij: *In Orat. II. Themiſty.*

—— Cinctuſque mutata Gabinos
Dives Hydaſpæis augeſcat purpura gemmis.

Idem de 6. Conſulatu Honorij.

Membraque gemmato trabeæ viridantia cinctu.

Idem de 4. Conſulatu Honorij. *—— Aſperat Indus*
Velamenta lapis, pretioſaque fila ſmaragdis
Ducta virent.

& cætera, quæ prolixe ſequentibus verſibus exequitur. Sic & Corippus lib.4. de Conſulatu Iuſtini:

Cuius id aſpiciens radicabat purpura gemmis
Vincens luce diem.

Hinc exiſtimo Eutropio Eunucho crimini datum fuiſſe, quod in Conſulatu ſuo gemmata trabea uſus fuerat, quæ ſolis Imperatoribus dicata. Ita de eo Nicephorus lib. 13. cap. 4. ait eum accuſatum ὡς ἡνίκα εἰς τὴν ὕπατον ἀξίαν προέβη, κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο, οἷς μόνῳ ἔξεστι βασιλεῖ ἀμφιέννυσθαι. *Quod cum ad Conſulatum evectus eſſet, cultu ſit uſus illam dignitatem non decente, quo ſoli Imperatores induuntur.* Sed turbat Philoſtorgius, ex quo hæc mutuatus eſt Nicephorus, qui ſcribit Eutropium reum factum ὡς ὁπόταν ὕπατος ἐγεγόνει βοσκήμασιν ἀπεχρήσατο, οἷς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐξῆν μὴ ὅτι γε μόνῳ βασιλεῖ. Quod doctiſſime Iacobus Gothofredus de equis explicat. Ego tamen exiſtimo ſcribendum in Philoſtorgio, ut cum Nicephoro concilietur, κοσμήμασι, vel σχήμασι pro τοῖς βοσκήμασι. Schema enim eo tempore appellabant togam aut trabeam. Vide Faſtos Siculos ſub Monaxio & Plinta Coſſ. Non vero ſolummodo Conſules in ipſo Conſulatu, ſed etiam Exconſules in publicis ſolemnitatibus veſtes triumphales portabant. Sidonius lib. 1. Epiſt. 5. de nuptijs Ricimeris: *Iam quidem virgo tradita eſt, iam corona ſponſus, iam palmata conſularis, iam Cyclade pronuba, iam toga Senator honoratur, iam pœnulam deponit inglorius;* ubi malim legere, *iam toga Senator exoneratur.*

Corippus de Conſulatu Iuſtini:

Inceſſit lætus præclara in veſte Senatus.
Pars trabeis, pars compta togis, ut cuique probatus
Ordo locum cultumque dabat.

Ita & florente Rep. Prætorij & Conſulares viri in ludis publicis prætextas conſulares portabant. Seneca Rhetor l. 1. controv. 8. *Prætorio licet prætexta toga uti feſtis aut ſolemnibus diebus.* Cicero 2. Philippica: *Neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe, te autem ipſum ad popu-*

populum tuliſſe, ut quintus præterea dies Cæſari tribueretur, cur non ſumus prætextati? cur honorem Cæſaris tua lege datum deſeri patimur? in quo loco explicando mire ſe torquent viri docti; nam ex eo Manutius elicit, Senatores omnes prætextatos fuiſſe lib. 1. de quæſitis per epiſt. c. 11. *Manutius Ferrarius lib. 2. de Re veſtiar. c. 2*

CAPVT XXIII.

Chryſoclavus picturæ ſpecies, non clavus aureus, contra Meurſium, Salmaſium, alios. Χρυσοκόκκινον. Χρυσοπράσινον. Χρυσοκίτρινον, Χρυσοκλαβάρικον.

INvaluit pridem apud viros doctos ea opinio, τὰ χρυσοκλαβάρικα apud Codinum, & veſtes pictas de chryſoclavo apud Anaſtaſium, eſſe veſtes aureis clavis diſtinctas. Ita Meurſius in Lexico Græcobarbaro, Bulengerus de veſte Pontificia lib. 1. c. 45. Gretſerus in Codinum, Salmaſius in Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores, & alij. Quod tamen mihi non plane arridet: invenio enim apud Anaſtaſium veſtes ornatas tabulis & orbiculis qui varias hiſtorias continebant, pictas de chryſoclavo. Item veſtibus ſæpe inſertas eſſe cruces, rotas, & ſtellas chryſoclavas, ita ut picturæ porius ſpecies ſit chryſoclavus, quam clavus aureus antiquorum, apud quos veſtes pictæ a clavatis diverſæ ſunt, ut etiam annotavit Salmaſius in Vopiſcum. Vt igitur meam ſententiam adferam, exiſtimo Græcos, cum viderent Romanos ſæpe clavum abſolute pro clavo purpureo ponere, hinc clavum ἁπλῶς pro purpura dixiſſe. Ita in Gloſſario Cyrilli πορφύρα ἐνυφασμένη *clavus*. Itaque ut χρυσοκόκκινον vocabant id quod auro & cocco variatum erat, χρυσοπράσινον id quod aureis Praſini coloris licijs mixtum, χρυσοκίτρινον id quod aureo

& Citrino colore fulgebat; ita χρυσοκλαβάρικον vocarunt quidquid ex auro & purpura textum erat. Papias: *Chryſoclavus aurata purpura.* Anaſtaſius in Leone III. *Enim vero iſdem præcipuus antiſtes fecit in eadem Eccleſia veſtem chryſoclabam cum periclyſi, cum chryſoclabo, unam; ſed & aliam veſtem de blattin, habentem in medio crucem de chryſoclabo, & tabulas chryſoclabas quatuor cum gemmis ornatas, atque gammadias in ipſa veſte chryſoclabas quattuor cum periclyſi de chryſoclabo.* Ex quo vno loco Anaſtaſij, ut alios omittam, ſatis patet, chryſoclavum non eſſe aureum clavum veſtibus inſertum, etiamſi vera eſſet opinio illorum, qui clavos putant eſſe bullas quadratas aut rotundas, ut capita clavorum eſſe ſolent.

CAPVT XXIV.

Clavi picti. Clavi tabulæ dictæ, quia tabulis longis ſimiles erant. Salmaſij & Meurſij error. Seu pro &. Tabulæ ab orbiculis diſtinctæ. Orbiculus quid. πλουμία *non ſunt clavi. Plumatæ veſtes. Plumeæ veſtes e plumis avium confectæ.*

POſteriori ævo etiam clavi picti in uſu eſſe cœpere. Ita in Chronico Alexandrino: Φορέσας στέφανον Ῥωμαίων καὶ χλαγίδιν ἄσπρον ὁλοσήρικον ἔχον ἀντὶ πορφυροῦ χρυσοῦν βασιλικὸν ταῦλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ στηθάρια ἀληθεῖδιν μικρὸν τοῦ βασιλικοῦ χαρακτῆρος Ἰουστίνου καὶ στιχάριν ἄσπρον παραγαύδιν καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία βασιλικά. *Geſtans coronam Romanorum, & lænulam albam holoſericam, habens pro purpureo aureum regium clavum, in cuius medio erat imago parva Iuſtini in regio cultu, & tunicam albam paragaudiam, quæ ipſa habebat clavos aureos regios.* Tabulas enim illo

illo tempore appellabant clavos veſtium, ut viris doctis obſervatum. Ita in eodem Chronico: οὗτος Νουμᾶς ὁ καὶ Πομπίλιος δεξάμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φορούντων χλαμύδας ἐχούσας ταβλία ῥούσαια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας, καὶ τερφθεὶς τῷ σχήματι ἐπενόησεν πρῶτος ἐν Ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι τὰς μὲν βασιλικὰς πορφυρᾶς, ἐχούσας ταβλία χρυσᾶ, τὰς δὲ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατείαις χλαμύδας σήμαντρον τῆς βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ ἀξίαν δηλοῦντα Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. *Iſte Numa Pompilius capiens Senatores ex regione Pelaſgorum, gerentium chlamydes habentes coccineos clavos, quales Iſaurorũ ſunt, & captus illo habitu primus inſtituit Romæ chlamydes geſtare, & ut regiæ quidem clavos habeant aureos, Senatorum vero & aliorum, qui in Magiſtratibus & cum imperio ſunt, chlamydes, ſignum regij veſtitus, habentes clavos purpureos indicantes dignitatem Romanæ Reipublicæ.* Eadem habet Cedrenus. Anaſtaſius in Hormiſta: *Pallia Olobera blattea cum tabulis auro tectis de chlamyde vel ſtola imperiali.* Tabulæ autem dicebantur clavi, quia tabulis longis ſimiles erant. Nec viro doctiſſimo aſſentior, qui clavos tabulas dictas vult a forma teſſerarum aut calculorum. Tabulas enim, inquit, infimæ latinitatis auctores appellarunt orbiculos illos ligneos, quibus in tabula luditur. Et ut probet, tabulas has veſtium rotundas fuiſſe, adducit locum Anaſtaſij in Leone III. *Hic a Deo protectus venerabilis & præclarus Pontifex, fecit in circuitu Altaris B. Petri Apoſtoli nutritoris ſui tetravela rubea, holoſerica alethina, habentes tabulas ſeu orbiculos de chryſoclavo, diverſis depictos hiſtorijs.* Et alius vir doctus ſcribit Anaſtaſium alibi tabulas orbiculos interpretari. Sed illos in errorem induxit phraſis Anaſtaſij, qua ſæpe particula *ſeu* pro particula *&* utitur. Ita in Paſchali Primo: *Qualiter Angelus B. Cæciliam ſeu Valerianum*

Salmaſius ad Flaviũ Vopiſcum.

Meurſius in Lexico Græco-barbaro. v. ταβλίον.

num & Tiburtinum coronavit. Et in Gregorio Secundo: *Quem viri Romani ſeu omnes populi in Pontificatus ordinem elegerunt.* Zacharias Papa in Epiſtolis: *Domino Excellentiſſimo atque Chriſtianiſſimo Pipino Maiori domus, ſeu dilectiſſimis nobis univerſis Epiſcopis.* Aperte vero idem Anaſtaſius tabulas ab orbiculis diſtinguit in Leone III. *Pari modo ut ſupra & alia tretravela alba holoſerica roſata Paſchatiles habentes tabulas, atque orbiculos de chryſoclavo.* Et in Leone IV. *Atque ſuper ipſum altare fecit veſtem auro textam, candidis per totum margaritis fulgentem, & in dextra lævaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis, quibus inſigne ipſius Præſulis nomen eſt deſcriptum.* Tabulæ igitur erant clavi lati in veſte habentes ut plurimum effigies. Orbiculi vero erant parva rotunda ſcuta, in quibus hiſtoriæ depingebantur, quæ veſtibus inſerebantur, ut ex Anaſtaſio patet. Idem vir ſummus exiſtimat πλέμια in veſte eſſe clavos aureos intextos, cui non omnino adſentior. Credo enim πλέμια eſſe omne id quod in veſtibus plumaria arte intextum erat, ſive eſſent tabulæ, ſive orbiculi, vel rotæ. Gloſſæ βασιλικῶν. πλεμία ποικιλτὰ ὑφάσματα. πλεμία, *picta textura*, atque ut orbiculi & rotæ intextæ πλεμία erant, ſic etiam clavi ſive tabulæ pictæ eodem nomine appellabantur. Procopius de ædificijs: Χιτὼν ἐκ μετάξης ἐγκαλλωπίσμασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὡραϊσμένος, ἃ δὴ νενομίκασι πλέμμια καλεῖν. *Tunica ſerica aureis ornamentis undique diſtincta, quæ πλέμμια dicere ſolent.* In loco Chronici Alexandrini, quem paulo ante laudavimus, non confunduntur τάβλια & πλεμία generatim, ſed πλεμία cum tabulis pictis. A plumijs veſtes ita variatæ, dicebantur plumatæ. Lucanus: ——*Aut auro plumata nitet.*

Scholiaſtes Lycophronis: Τὰς ἁπλῶς βεβαμμένους διὰ πολλῶν

βαφῶν

βαφὰς καὶ πεποικιλμένους καὶ πλουμαρικοὺς λέγει. *Simpliciter tinctos variis coloribus & pictos etiam plumatos dicit*. Hieronymus Epiſt. 130. *In Exodo ceteriſque locis, ubi deſcribuntur veſtes plumaria arte contextæ, opus Cherubin, id eſt varium atque depictum eſſe factum deſcribitur*. Aldhelmus de Virginitate cap. 7. *Siquidem cortinarum ſive ſtragularum textura, niſi panniculæ purpureis, immo diverſis colorum varietatibus fucatæ inter denſa filorum ſtamina ultro citroque decurrant, & arte plumaria omne textrinum opus diverſis imaginum thoracibus perornent, ſed uniformis coloris fucis ſigillatim confecta fuerit: liquet profecto, quomodo nec oculorum obtutibus iocunda, nec oculorum pulcherrimæ venuſtati formoſa videbitur*. Procopius Gazæus in lib. 2. Regum cap. 13. Χιτὼν ἀστραγαλωτός] Σύμμαχος χειριδωτός. Ἀκύλας καρπωτός ἀντὶ τοῦ καρποὺς ἐνυφασμένους ἔχων· οἱ νῦν δὲ αὐτὸν καλοῦσι πλουμαρικόν. *Tunica talaris] Symmacho dicitur manicata. Aquilæ* καρπωτὸς, *quia fructus habebat intextos, hodie plumata dicitur*. Sumpſit hæc Procopius ex Theodoreti quæſtionibus ad lib. Regum. Sed cur καρπωτὸς dicatur, aliam & veriorem rationem reddit Salmaſius ad Vopiſcum; diverſæ ab his plumeæ veſtes, quæ e plumis avium verſicoloribus confectæ erant. De his Prudentius: —*Hunc videas laſcivas præpete curſu*
Venantem tunicas, avium quoque verſicolorum
Indumenta novis texentem plumea pennis.

Monachus Sangallenſ. l. 2. de geſtis bellicis Caroli M. *Ceteri vero utpote feriatis diebus, & qui modo de Papia veniſſent, ad quam nuper Venetici de tranſmarinis partibus omnes Orientalium divitias advectaſſent, Phœnicum pellibus avium ſerico circumdatis, & Pavonũ collis cum tergo & clunis mox floreſcere incipientibus, Tyria purpura vel diacedrina litra decoratis, alij de lodicibus, quidam de gliribus circumamicti procedebant*.

CAPVT XXV.

Scutulatæ veſtes non ſunt virgatæ, contra Salmaſium. Scutulatæ veſtes quæ rhombi figuram habebant. Scutulæ in pavimentis. Scutulæ lances ῥομβοειδεῖς.

SCutulatarum veſtium mentio eſt apud Juvenalem, Prudentium, Arrianum in Periplo Maris rubri, & alios; ſed unde dicantur, magna apud eruditos quæſtio. Olim enim putaverunt ſcutulas eſſe rotundas forma. Primus Turnebus lib. 27. cap. 24. dixit ſcutulas non eſſe rotunda figura, ſed quadratas oblongas. Sed abit Salmaſius ad Fl. Vopiſcum, qui contendit ſcutulam idem eſſe quod virgam, atque hinc virgatas & ſcutulatas veſtes eaſdem eſſe: quod ſane ingenioſe magis quam vere dictum eſt. Vt enim concedam omnes veſtes ſcutulatas fuiſſe virgatas, ita negandum eſt, omnes virgatas ſcutulatas fuiſſe. Scutulas enim appellarunt veteres omne id quod rhombi figuram habebat. Auctor Fragmenti illius quod Cenſorino ſubiungitur ex edit. Lud. Carrionis: *Scutula, id eſt rhombos, quod latera paria habet, nec angulos rectos ſimiles ſcutulæ.* Ita in Emplaſtratione Plinius iubet eximi ſcutulam ex Catone quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine. Sic & in pavimentis ſcutulæ dicuntur, quando rhombis diſtinguuntur. Vitruvius lib. 7. c. 1. *Nulli gradus in ſcutulis aut trigonis aut quadratis, ſeu favis exteret.* Palladius l. 1. tit. 9. *Vel teſtaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel teſſeras aut ſcutulas, quibus æquale reddatur, angulis lateribuſque coniunctis.* Hinc & lances ῥομβοειδεῖς ſcutulas aut ſcutellas vocarũt. Mart. l. 11.

L. 17. c. 16. (margin note beside "tione Plinius")

Et leves ſcutulas cavaſque lances.

Nam

Nam quod Salmaſius ait, cum ſcutellæ rotundæ fuerint, non quadratæ, ab his ſcutulatum rete & ſcutulatas veſtes dici non poſſe; profectò fugit eum ratio. Scimus enim pleraſque antiquorum lances quadratas fuiſſe, non rotundas. Iſidorus lib. 20. cap. 4. *Paropſis quadrangulum & quadrilaterum vas.* Caſſianus etiam laterculum, ad quem ſagittarij collimant, ſcutulam vocat: *Quemadmodum hi, quibus uſus eſt bellica tela tractandi, cum ante Regem artis ſuæ cupiunt peritiam demonſtrare, in parviſſima quadam ſcutula, quæ depicta in ſe continet præmia, iacula & ſagittas intorquere contendunt.* Ex his ſatis conſtare poteſt, quæ fuerit forma ſcutulatarum veſtium, quas ſæpe videmus in nummis Imperatorum Conſtantinopolitanorum.

Coll. 1.c.5.

ALBERTI RVBENI
DE RE VESTIARIA,
LIBER SECVNDVS.
CAPVT I.

Calceus Senatoriæ dignitatis inſigne. Antiquiſſimi Romanorum omnes perones portarunt: qui Magiſtratum curulem geſſerant calceos ex aluta mulleos. Cato menda purgatus. Calcei mullei alutati, aluminati. Mullei vnde nomen acceperunt. Eos geſtarunt Albanorum Reges, & Romanorum, poſtea qui curulem Magiſtratum geſſerunt, ſed tantum diebus ſolemnibus, quum ludos celebrarent. Hi calcei inter triumphantium inſignia fuerunt. I. Cæſar contra conſuetudinem ſemper ijs uſus. Cur? Mullei calcei differebant a Patriciorum calceis. Illi erant ex ſandaliorum ſive crepidarum genere. Cothurnus. Tyrrhenici Tuſci calcei. Mullei ſimiles cothurnis. Cothurnorum forma. Ad mediam uſque tibiam perveniebant. Crepidæ, ſandalia quid. Caligæ militum crepidæ. Σανδάλια calcei rubri Imperatorum Byzantinorum cothurnis mulleis ſimiles.

LOcus hic poſtulare videtur, ut cum de lato clavo Senatorio ſatis actum ſit, aliqua etiam de calceis dicamus: duo enim hæc Senatoriæ dignitatis ornamenta; unde & Horatius ea coniungit:

Nam ut quiſque inſanus nigris medium impedijt crus
Pellibus, & latum demiſit pectore clavum.

Sed ut de lato clavo, ita etiam de calceis Senatorijs magna inter

inter eruditos controverſia; dum alij rubros, alij nigros fuiſſe contendunt. Ego, quoniam nemo adhuc in hac materia mihi plene ſatisfecit, omiſſis aliorum ſententijs, hic breviter opinionem meam in medium proferam. Olim quidem in ipſo naſcentis Reip. exordio tam Senatores, quam alij, perones, id eſt, calceos cavos ex crudo corio portabant: ſoli illi qui Magiſtratum curulem geſſerant, calceos ex aluta habebant, & quidem mulleos, id eſt, rubros aut puniceos. Aperte id Cato indicat lib. 7. originum: [a] *Qui Magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos alutacinatos, ceteri perones.* Qui locus mirum in modum torquet interpretes. Quidam enim emendant, *Vncinatos*;[b] nonnulli *lunulatos* [c]; alij *mulleo calceatus* [d]. nec deſunt qui [e] *aluta cinnatos* legendum eſſe contendunt. Ego accedo ijs, qui [f] *mulleos alutatos* legunt, aut, ſi mavis, *aluminatos*: ſic enim & Marcellus [g] *pellem aluminatam* dicit. Illo igitur tempore de quo Cato loquitur, non alij calcei ex aluta in uſu erant, niſi mullei, qui vel nomen a colore mulli piſcis acceperunt, ut Iſidorus aſſerit, vel id nomen piſci illi a colore mulleorum calceamentorum datum, ut Feneſtella apud Plinium exiſtimat. Hos autem mulleos Albanorum Reges portarunt [h], deinde & Romanorum Reges. Etenim & Romulus πεδίλοις ἐκέχρητο ἐρυθροῖς, *calceis utebatur rubris*, ut Zonaras ait lib. 2. Annal. Sed expulſis regibus, & Reip. forma mutata, mulleorum uſus perſtitit penes eos qui Magiſtratum Curulem geſſerant, ſi Feſto credimus. Nec tamen exiſtimo eos ſemper & vbique ijs calceis uſos; ſed diebus ſolemnibus ſolum, ut quando ludos celebrabant, aut thenſas ducebant. Tunc enim etiam palmatam, & cetera triumphantium ornamenta portabant, ut ſupra latius diximus, cum de palmata tractavimus. Vnde credo

a *Apud Feſtum in Mulleos.*
b *Scaliger in Feſtum.*
c *Ravard. l. 1. variorum c. 8.*
d *Savaro ad Sidoniũ Epiſt. 20. lib. 4.*
e *Torrent. in Horatiũ Sat. 6. l. 1.*
f *Turneb. lib. 19. adverſ. c. 24.*
g *Apud Salmaſiũ Plinian. Exercit.*
h *Vt Feſtus ait.*

etiam calceos mulleos inter inſignia triumphantium fuiſſe: illi enim eodem quo priſci Romæ Reges cultu utebantur, ut Dionyſius tradit. Atque ita coniunguntur veſtis triumphalis, & calcei punicei in veteri inſcriptione de C. Mario: DE MANVBIEIS CIMBRICIS ET TEVTONICEIS AEDEM HONORI VICTOR FECIT VESTE TRIVMPHALI CALCEIS PVNICIEIS. Iulius Cæſar autem inſolens in eo viſus eſt eſſe, quod diebus etiam non feſtis mulleos calceos geſtabat, nempe ut ſe ab Regibus Albæ oriundū teſtaretur, qui ijs calceis olim vſi fuerāt. Dio l. 43. Καὶ τότε ἔτι καίπερ παρηβηκὼς ἐς κάλλος ἤσκει. τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνεβρύνετο, καὶ τῇ ὑποδέσει, καὶ ταύτῃ μὲν ἐνίοτε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκων σφίσι διὰ τὸν Ἴουλον ἐχρῆτο. *Atque is iam provectiori iam ætate formæ ſtudebat; delicatiori enim veſte ſemper luxuriabat, atque iam calceamento, quo interdum quoque utebatur, alto & puniceo ex more Regum Albanorum, ad quos genus ſuum referebat ab Iulo.* Vbi videmus calceos Regum Albanorum mulleos fuiſſe, ſolo alto, & colore puniceo. Vnde Salmaſius haud male colligit, hos mulleos eoſdem fuiſſe cum Tuſcis aut Thyrrenicis calceis. Quod ſi verum eſt, longe ſane differebant mullei à patricijs aut Senatorijs Romanorum calceis, qui cavi erant, & totum pedem tegebant, cum Tyrrhenici ex ſandaliorum ſive crepidarum genere eſſent, ut Pollux & Heſychius teſtantur. Sane mulleos *ſimiles eſſe cothurnorum* Iſidorus ait. *Cothurnus* autem, ut idem aſſerit, *eſt calceamentum in modum crepidarum.* Et forte Tyrrhenici calcei ijdem cum cothurnis, cum Ovidius cothurnum Lydium appellet, id eſt Tyrrhenicum aut Tuſcum:

Lib. 19. Etymol. c. 34.

Lydius apta pedum vincla cothurnus erat.

Sed

Sed ut hoc non auſim aſſeuerare, ita non vereor affirmare mulleos Regum Albanorum fere ſimiles fuiſſe cothurnis. Vtrique enim punicei erant, vtrique etiam ſolo alto & fulmentato, ut iam vidimus. Vtrique etiam tibiatim calceabantur, ut de mulleis prodit Titinnius apud Feſtum, de cothurnis Virgilius:

Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.

Sed optime omnium cothurnos deſcribit Sidonius in Panegyrico Anthemij de Roma Dea:

Perpetuo ſtat planta ſolo, ſed faſcia primos
Siſtitur ad digitos, retinacula bina cothurnis
Mittit in adverſum vincto de fomite pollex,
Quæ ſtringant crepidas, & concurrentibus anſis
Vinclorum pandas texant per crura catenas.

Ex quo abunde videmus cothurnos hos, quamvis crepidæ ſive ſandalia eſſent, tamen ad mediam uſque tibiam perveniſſe. Crepidæ enim ſive ſandalia, appellantur omnia calceamentorum genera, quæ digitos pedum haud includunt, quamvis etiam medium crus tegant: ita & caligæ militum Romanorũ crepidæ erant aut ſandalia, quamvis ad mediam vſque tibiam aſcendebant, ut conſtat ex arcu Conſtantini, ubi caligam clavatam videmus, quam exhibet Ioſephus Caſtalio decade 2. obſeruat. cap. 4. Atque hinc haud male vetus Actorum interpres σανδάλια caligas vertit, ut & Gloſſæ σανδάλια caligæ. Etenim & caligæ ex ſandaliorum genere erant, quamvis tibiatim calceabantur: digitos enim pedum haud includebant. Quod non animadverterunt viri eruditiſſimi, qui magno animorum motu diſputant, an caligæ ſandalia ſint, an vero calcei cavi. Illud non poſſum hîc omittere, calceos rubros Imperatorum Byzantinorum ſimiles omnino fuiſſe cothurnis

Salmaſius ad pallium. Kerkoëtius in animadverſis.

nis mulleis Regum Albanorum; erant enim crepidæ puniceæ, ut ex Nicephoro Gregora conſtat lib. 3. c. 8. quæ tibiatim calceabantur, ut Procopius aſſerit lib. 3. de Ædificijs. Hinc non improprie Corippus cothurnos appellat:

Purpureo ſuræ reſonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis.

Vetus Gloſſarium: *cothurnus* βασιλικὴ τζάγγη.

CAPVT II.

Perones, calcei cavi ex crudo corio. Calceos ex aluta poſtea Romani geſſerunt. Perones effeminati. Mulleorum & patriciorum calceorum differentia contra Budæum, Lipſium, alios. Mullei crepidæ erant, patricij cavi. Patricijs calceis corrigiæ adſutæ & lunula.

EX his quæ diximus ſatis conſtat, calceos mulleos Regum Albanorum crepidas fuiſſe, ſive cothurnos ex aluta rubra, quos ſoli illi portabant diebus ſolemnibus, qui Magiſtratus curules geſſerant; alij autem omnes illo tempore, de quo Cato loquitur, perones portabant, id eſt, calceos cavos ὠμοβυρσίνους ex crudo corio; hinc *crudus* pero Virgilio, & *ſetoſus* Sidonio. Sed poſtea Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta, qui tamen ut perones cavi erant, & totum pedem tegebant, quos ideo Tertullianus *perones effeminatos* vocat, quia crudi perones magis viriles ſunt. Patricij tamen calcei à plebe differebant; portabant etenim calceos patricios, quos omnes recentiores, Budæus, Revardus, Briſſonius, Lipſius, Petavius ad Themiſtium, & alij cum mulleis confundunt; ſed male meo iudicio. Si etenim omnes patricij ijs utebantur, non video, quare Iulius Cæſar notatus fuerit, qui ὑποδεδέσθαι ἐρυθροχρόῳ κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἄλβῃ

ποτέ

πότε γρυομύλυας ἐχρῆτο. *Calceamento puniceo utebantur, quale olim Reges Albani geſtarunt.* Iulium enim Patritium fuiſſe omnes norunt. Adhæc mullei erant crepidæ, vt aperte probavimus, cum omnes calcei vrbani Romanorum, tam Patritij qui plebeij, cavi eſſent, ut totum pedem tegerent, ut omnes confitentur. Vnde miror Feſtum ſcribere: *Mulleos genus calceorum aiunt eſſe, quibus Regum Albanorum primi, deinde Patritij uſi ſunt.* Niſi forte illos ſolum patritios intelligit, qui magiſtratus curules geſſerant. Iſidorus ſane, qui multa ex optimis auctoribus habet, patritios a mulleis diverſos facit. Separatim enim vtroſque deſcribit: *Mullei,* inquit, *ſimiles ſunt cothurnorum ſolo alto, ſuperiore autem parte cum oſſeis vel æreis malleolis, ad quos lora deligantur: dicti autem ſunt a colore rubro, qualis eſt mulli piſcis.* De patritijs ibidem: *Patritios calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, aſſutaque luna. Iis ſoli Patritij utebantur, luna autem in ijs non ſideris formam, ſed notam centenarij numeri ſignificabat, quod initio Patritij Senatores centum fuerint.* Vbi duo notat in calceis Patritijs eximia, quatuor nempe corrigias, & lunulam adſutam; vt & Zonaras qui calceos Patritiorum alijs diverſos fuiſſe ait: τῇ τε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων καὶ τῷ τύπῳ τοῦ γράμματος. *Inflexione lororum & nota littera.*

T CAPVT

CAPVT III.

Patritij calcei quatuor corrigias habuerunt, quæ ad medium crus perveniebant. Dempſteri & Marcilij error. Plebeij unicam tantum ligulam, Patritij quatuor habebant. Lora patritia. Martialis obſcurus locus illuſtratus. Extrema ligula. Corrigiæ in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta. Non totus calceus niger, ſed ligula tantum. Non læſum pedem coccina aluta cingit. Coccini calcei ex Parthicis pellibus. eorum vſum ſibi ſoli Imperatores vindicarunt. Corrippus correctus. Calcei patritiorum vel albi erant, vel coccinei, vel aurati, vel κεντητοί.

PAtricij igitur calcei quatuor corrigias ſive ligulas habebant, quæ ad medium vſque crus perveniebant, quod Horatius innuit:

Nam ut quiſquam inſanus nigris medium impedijt crus
Pellibus.

Ad quem locum Acro: *Et circumdedit medium crus, quia altiores ſunt calcei Senatorum.* Vbi ſatis apparet, Acronem non loqui de altitudine ſoli, ut male exiſtimāt Dempſterus ad Roſinum l.5.c.36. Marcilius ad Perſium, & alij; ſed de altitudine ipſius calcei, qui altius crus tegebat quam plebeius. Cum enim calcei plebeij unicam tantum ligulam ſive corrigiam haberent, qua religabātur: Patritij quatuor corrigiarum erant, ut Iſidorus ait, quæ inter ſe implexæ ad medium uſque crus aſcendebant. Ita Zonaras l.2. Annal. Patritiorum calceos inſignes fuiſſe ait τῇ τε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων καὶ τῷ τύπῳ τοῦ γράμματος. atque has corrigias Seneca *lora patritia* vocat lib. de Tranquillitate animæ cap.11. *Quæ dignitas cuius non prætextam & augurale, & lora patritia, & ſordes comitentur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio?* & ita in antiquo prope portam

Numen-

Numentanam prætor qui mappam mittit, habet calceos cavos, quorum corrigiæ inter ſe implexæ vſque ad ſuras aſcendunt. Vide apud Philippum Rubenium lib. 1. Elect. cap. 30. Ex his quæ diximus forſitan explicari poteſt difficillimus Martialis locus lib. 2. Epigr. 29.

Rufe, vides illum ſubſellia prima terentem,
Cuius & hinc lucet ſardonychata manus:
Quæque Tyron toties epotavere lacernæ,
Et toga non tactas vincere iuſſa nives.
Cuius olet toto pinguis coma Marciliano,
Et ſplendent vulſo brachia trita pilo.
Non extrema ſedet lunata ligula planta,
Coccina non læſum cingit aluta pedem.
Et numeroſa linunt ſtillantem ſplenia frontem
Ignoras quis ſit? ſplenia tolle, leges.

Vbi illud, *non extrema ſedet*, male habet: omnes interpretes, & alij quidem ſubſtituunt, *non heſterna:* alij, *non externa:* quidam etiam illud, *non extrema*, conantur exponere, ſed inuito Apolline. Ego exiſtimo hic a Martiale ligulam illam, quæ in pede ſedet, non extremam dici, quia Stigmatias ille, in quem invehitur Martialis, calceos patritios quatuor corrigiarum portabat, atque ita ligula illa infima, quæ pedem tangit, haudquaquam extrema erat, cum contra in calceis plebeijs extrema eſſet: illi enim non habebant alias illas ligulas, quæ inter ſe implexæ vſque ad ſuras aſcendebant. Has autem corrigias in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta fuiſſe indubitatum eſt. Horatius:

Nam ut quiſque inſanus nigris medium impedijt crus
Pellibus.

An vero totus calceus niger fuerit, dubitari poteſt, cum

Horatius ſolummodo loquatur de parte calcei, quæ crus tegebat, id eſt de ligulis ſive corrigijs: imo ex Iuvenali contrarium elici poteſt: nempe haudquaquam totum calceum, ſed partem ſolummodo ſuperiorem ad tibias pervenientem nigram fuiſſe; ait enim Satyra 7.

Adpoſitam nigræ lunam ſubtexis alutæ.

Si enim lunula hæc, quæ circa talos adſuta erat, ſubtexebatur nigræ alutæ, ergo pars quidem calcei, quæ ſupra talos erat, & crus impediebat, ex nigra aluta erat; non illa quæ talos & pedem tegebat. Ad hæc verbero ille apud Martialem, qui omnia Patritiorum ornamenta ſibi arrogabat, pedes cingit coccina aluta:

Coccina non læſum cingit aluta pedem.

Vbi & illud notandum, quod Martialis reprehendit in eo, quod *non læſum pedem* coccina aluta cingit. Etenim illi qui pedes læſos habebant, ſine reprehenſione coccina aluta uti poterant. Parthicæ enim pelles, ex quibus coccini calcei concinnabantur, molliſſimæ erant, atque ideo læſis pedibus aptæ; quamvis poſtea cum Imperatores ſoli vindicarunt ſibi coccinos calceos, alijs omnibus interdictus fuerit illorum uſus. Corippus de Caligis Imp. Conſtantinop.

Parthica Campano dederant quæ tergora fuco
Sanguineis prælata roſis, laudata rubore,
Lectaque pro ſacris tactu molliſſima plantis.

In libris M. SS. eſt:

Parthica campago dederant quæ tergora fucus.

Videndum an forte legendum ſit:

Parthica campago dederant quæ tergora fucis
Sanguineis prælata roſis.

De campagis paulo poſt agemus. Sed ut ad calceos nigros rever-

revertamur, Scholiaſtes Iuvenalis ad Satyram 1. negat, Senatores tempore Iuvenalis nigros calceos portaſſe. *Illo enim tempore*, inquit, *necdum Senatores nigris calceis utebantur.* Quando autem ijs uſi ſint, poſteà dicemus. Vnde mihi perſuadeo, corrigias quidem & lora patritia ex nigra aluta fuiſſe; non vero ipſos calceos; qui vel albi erant, vel coccinei, vel aurati, vel etiam κεντητοί. De albis calceis Martialis lib. 7. Epigr. 32.

Sordidior cœno cum ſit toga, calceus autem
Candidior prima ſit tibi Cinna nive.

De coccinis idem:

Coccina non læſum cingit aluta pedem.

Et hos quidem etiam mulleos vocarunt deinde a colore, quamvis multum diverſi eſſent a forma mulleorum, quibus Albani Reges uſi ſunt. De Auratis & κεντητοῖς Epictetus cap. 61. Enchridij: Καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑποδήματος ἐὰν τὸν πόδα ὑπερβῇς γίγνεται κατάχρυσον ὑπόδημα εἶτα πορφυροῦν, εἶτα κεντητόν. *Vt & in calceo ſi ultra pedem progreßus fueris, fit auratus calceus, deinde purpureus, deinde acu pictus.* ad quem locum Simplicius: Ταύτῃ δὲ ἦν ὡς ἔοικε παρὰ Ῥωμαίοις καὶ περὶ τὰ πορφυρᾶ καὶ κεντητὰ περιεργία, ὥστε καὶ τῶν καταχρύσων αὐτὰ προτιμᾶσθαι. *Tanta videtur apud Romanos in conficiendis calceis purpureis & acu pictis fuiſſe curioſitas, ut auratis etiam præferrentur.* κεντητὰ autem ὑποδήματα ſunt quæ arte Phrygionis laborata ſunt & acu picta, ut Salmaſius ait in Fl. Vopiſcum. D. Chryſoſtomus Homil. 22. ad populum Antiochenum: Καὶ γὰρ πολλοὶ πρὸς τοῦτο βλακείας καὶ ἀσωτίας ἐξώλισθον, ὡς καὶ τὰ ὑποδήματα καλλωπίζειν, καὶ πάντοθεν αὐτὰ ποικίλλειν οὐχ ἧττον ἢ τὰς ὄψεις ἑτέρων. *Eo mollitiei & luxuriæ multi prolapſi ſunt, ut etiam calceamenta varijs coloribus fucent, & ubique pingant, non ſecus ac alij vultus.* Et hæc quidem ſentio de calceis patritijs

Romanorum, à qua opinione non admodum abit doctiſſimus Petavius in Notis ad Orationem 14. Themiſtij.

CAPVT IV.

Lunula patritij calcei ornamentum. Cur ijs adſuta. Error Zonaræ & Ioannis Antiochenſis. Lunula hæc non fuit fibula eburnea lunæ corniculantis ſpecie. Fibulæ ſuperiori parti pedis appoſiti. Vncinati & lunati calcei confuſi. Salmaſius refellitur. Lunulæ talis appoſitæ. ἐπισφύριον non fuit fibula. Heroum ocrea ex candido ſtanno: illarum ornamenta circa malleolos ἐπισφύρια. Lunulæ patritiorum erant eburneæ ad formam mediæ lunæ. Lunatis calceis utebantur tantum Senatores patritij: ſed & ij, qui patritij generis erant, ante Senatoriam ætatem. Calcei Senatorum, qui non patritij erant. Similes fere erant patritijs, excepta lunula. Differebant etiam in flexione ligularum.

ALterum patritij calcei ornamentum erat lunula adſuta, de qua videndus Plutarchus problem. 86. ubi diverſas eius rei rationes ponit, quarum tamen nulla placet viris doctis, qui magis probant eam quam Iſidorus aſſignat: *Luna autem*, ait, *in eis non ſideris formam, ſed notam centenarij numeri ſignificabat, quod initio Patritij Senatores centum fuerint.* Vnde male Zonaras, qui, cum alibi legiſſet, littera centenarium numerum deſignante calceos patritios ornatos fuiſſe; id de R. littera interpretatus eſt, quæ apud Græcos nota eſt numeri illius. Nec diſſimilis error Ioannis Antiochenſis, cuius locus extat apud Cl. Salmaſium in Notis ad Pollionem, & ad ſcriptionem Regillæ. Communis Doctorum opinio hoc inſigne calcei patritij fuiſſe fibulam eburneam lunæ corniculantis ſpecie in malleolo pedis. Ita Alexander ab Alexandro cap. 18. lib. 5. Cœlius Rhodiginus lect. Antiqua-

quarum lib.20.cap.26.Pierius lib. 44.Hieroglyph.cap.23. Iſaacus Grangæus in Satyram 7. Iuvenalis, & alij. Quæ ſententia quamvis haud tam abſurda eſt,ut eam exiſtimat M.Zuerius Boxhornius; tamen mihi haud omnino probatur. Video enim in antiquis ſtatuis fibulas calceorum non apponi malleolis pedum, ſed in ſuperiore parte pedis. Iſidorus de mulleis: *Superiore autem parte, cum oſſeis vel æreis malleolis ad quos lora religantur.*

Ad quaſt. Rom. Plutarchi fol.132.

Alij per lunulam patritiam uncinum intelligunt, in fronte prima calcei infixum, unde uncinatos ſive repandos calceos cum lunatis confundunt. Ita Cl. Salmaſius in Notis ad dedicat. ſtatuæ Regillæ, & M. Zuerius Boxhornius, quos ſatis refellit Philoſtratus, dum ait, lunulas has non in parte anteriore calcei, ſed circa talos & malleolos pedis fuiſſe appoſitos. Totum illius locum adſcribam,quia nemo plenius patritias lunas deſcribit. Sic igitur ille lib.2. de Vitis Sophiſtarum in Herode Attico: Ἐπὶ τούτοις ὡς ἀληθέσι γράφεται αὐτὸν φόνου Βραδούας ὁ τῆς Ῥηγίλλης ἀδελφὸς εὐδοκιμώτατος ὢν ἐν ὑπάτοις, καὶ τὸ ξύμβολον τῆς εὐγενείας περιηρτημένος τῷ ὑποδήματι, τοῦτο τέ ἐστιν ἐπισφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδές, καὶ παρελθὼν ἐς τὸ Ῥωμαίων βουλευτήριον, πιθανὰ μὲν οὐδὲν διῄει περὶ τῆς αἰτίας, ἣν ἐπῆγεν, ἑαυτοῦ δὲ ἔπαινον ἐμακρηγόρει περὶ τοῦ γένους. ὅθεν ἐπικόπτων αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, σὺ ἔφη, τὴν εὐγένειαν ἐν τοῖς ἀσραγάλοις ἔχεις. id eſt: *Ob hæc,quaſi vera eſſent, ipſum accuſat Braduas Regillæ frater, celeberrimus inter Conſules, & nobilitatis notam appoſitam calceis geſtans; hæc vero nota eſt* ἐπισφύριον *ex ebore, lunæ inſtar. Inde cum in Senatum Romanum veniſſet,nihil probabile de crimine quod accuſabat enarravit, ſed laudes ſuas proſapiæ ſuæ longo ſermone produxit; unde Herodes irridens eum: Tu, inquit,nobilitatem in pedum malleolis habes.* Vbi videmus,lunulam Patritiorum fuiſſe ἐπισφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδές. Sed diffi-

difficultas vertitur in voce ἐπισφύριον, quæ etiam extat apud Homerum Iliados γ. & Iliad. τ.

> Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
> Καλὰς ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.

Quos verſus ita reddit Eobanus Heſſus:

> *——tum cruribus aptat*
> *Ære renidentes ocreas, quas fibula loris*
> *Arctabat niveis.*

Et ſic etiam omnes lexicographi recentiores τὸ ἐπισφύριον fibulam ocrearum exponunt. vnde Cælius & alij etiam lunulam patritiam fibulam eſſe exiſtimarunt; ſed obſtant omnes veteres Grammatici, qui aliter hanc vocem interpretantur. Didymus: ἐπισφυρίοις] τοῖς τῶν σφυρῶν καλύμμασιν, *malleolorum tegumentis*. Heſychius: ἐπισφύρια τὰ καλύπτοντα τὰ σφυρὰ ἐπισφύρια, *quæ tegunt malleolos*. Vide etiam Euſtathiū, & alios. Vnde arbitror, antiquorum Heroum ocreas, quæ erant ἑανοῦ κασσιτέροιο, id eſt, ex candido ſtanno, ut Homerus, circa talos aut malleolos pedum ornamenta quædam habuiſſe ex argento vel auro, quæ Homerus ἐπισφύρια vocat, quia malleolos pedum tegunt. Atque ita etiam Patritios Romanorum calceos eodem in loco ornamentum eburneum ad formam mediæ lunæ habuiſſe, quod a Philoſtrato ἐπισφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδὲς vocatur. Vnde in veteri inſcriptione, quæ dedicationem ſtatuæ Regillæ continet, hi calcei dicuntur πέδιλα ἀστερόεντα περὶ σφυρά. Omnes verſus qui ad hanc rem faciunt apponam, quia unice opinionem noſtram confirmant:

> Αὐτὰρ ὁ ἀστερόεντα περὶ σφυρὰ παιδὶ πέδιλα
> Δῶκεν ἔχειν τά λέγουσι καὶ Ἑρμάωνα φορῆναι
> Ἦμος ὅτ' Αἰνείαν πολέμου ἐξῆγεν Ἀχαιῶν,
> Νύκτα διὰ δνοφερήν. ὁ δὲ οἱ περὶ ποσσὶ σαωτὴρ

Παμ-

Παμφανόων ἐνέκειτο σεληναίης κύκλος αἴγλης
Τόνδε καὶ Αἰνεάδαι παρεναρράψαντο πεδίλῳ
Σύμβολον Αυσονίοισιν ἐϋγλυφέεσσι γεραίον.
Ὥς μιν ἐκόσμησεν καὶ Κεκροπίδην περ ἐόντα
Πορσλιωῶν ἀρχαῖον ἐπισφύριον γέρας ἀνδρῶν.

Quos ſic vertit illuſtris Salmaſius:

At princeps lunata pedum dat vincula nato:
Qualia Mercurius quondam geſtaße putatur,
Cum flamma Æneam, belloque eduxit Achivûm
Per noctem: at multa cum luce ſalutifer illi
Circulus hærebat pedibus, lunæ æmulus orbi.
Quem talo adſutum mox nexuit Æneadum gens,
Nobilibus clarum Auſonijs inſigne futurum
Cecropidem quamvis, Graiaque ab gente profectum,
Hunc, talare decus Tuſcorum exornat avorum.

Lunatos hos calceos portabát omnes Senatores Patritij, ut a novitijs diſtinguerentur. Interpres Iuvenal. ad illud Sat. 7.

Adpoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ,

Patricius Senator eſt, nam adſuta calceis lunulæ diſcernuntur Patritij a novitijs. Sed & Patritij ante ætatem ſenatoriam, immo ante prætextam depoſitam, lunulas habebant in calceis. Papinius lib. v. Sylvarum:

Sic te clare puer genitum ſibi Curia ſenſit,
Primaque patritia clauſit veſtigia luna,
Mox Tyrios ex more Sinus, tunicamque potentem
Agnovere humeri.

Supereſt ut videamus, quibus calceis Senatores, qui non erant Patritij, uſi fuerint florente Imperio. Nam ſane haudquaquam lunatos fuiſſe eorum calceos, ſatis in confeſſo eſt, & tamen diverſos fuiſſe à plebeijs, ex Cicerone conſtat 13. Philippica: *Eſt etiam Aſinius quidam Senator volunta-*

luntarius, lectus ipſe a ſe, apertam curiam vidit poſt Cæſaris mortem, mutavit calceos, Pater Conſcriptus repente factus eſt. Servius Senatores crepidas olim geſtaſſe ait ad illud ex 8. Æneidos:

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:

Tuſca calceamenta: & dicit crepidas, quas primo habuere Senatores, poſt Equites Romani, nunc milites: alij calceos Senatorios volunt, quia hoc genus calceamenti a Tuſcis ſumptum eſt. Quæ vera ſunt, ſi illa reſtringamus ad Senatores, qui Magiſtratus curules geſſerant. Si enim, ut ſupra diximus, aliquando geſtabant crepidas mulleas, quæ ſimiles Tuſcis calceamentis, ut Salmaſius probat. Neque aliter Servius explicari poteſt; alij enim Senatores omnes ſemper calceos cavos portabant; crepidæ enim antiquis temporibus ſemper probroſæ Senatoribus. Vide D. Petavium ad Orat. 14. Themiſtij, Ioannem Sarium Zamoſcium in Tractatu de Senatu Romano, ubi Servij ſententiam damnat, quam tamen defendere conatur H. Magius lib. 3. Miſcellaneorum cap. 3. Mihi ſane indubium videtur, Senatores Romanos florente Imperio calceos cavos portaſſe, atque eos quidem haudquaquam multùm diſſimiles patriciorum calceis, ſi lunulam eburneam excipias, quæ propria patriciorum. Etenim & corrigias illas nigras habebant, quæ crus tegebant. Horatius:

Nam ut quiſquam inſanus nigris medium impedijt crus
Pellibus, & latum demiſit pectore clavum.

Tamen etiam aliqua differentia fuiſſe videtur inter calceos Patricios, & Senatorios in ipſa inflexione ligularum: quod elicio ex Zonara lib. 2. Annal. ubi de Servij Tullij regno agens, ea occaſione, quod Regem illum plurima plebi indulſiſſe dixerat, addit, eum aliquos etiam ex plebe

in

in Senatum legiſſe; qui olim quidem plurimis in rebus deteriore quam patritij jure uſi fuerint. Tandem vero, ſi inter regnum & Sacerdotia quædam excipias, exæquati ſunt Patricijs, ita ut calceis ſolummodo differrent: Τοῖς γὰρ εὐπατρίδαις, inquit, τὰ ὑποδήματα ἀσυκὰ καὶ τῇ τε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ γράμματος ἐκεκόσμητο. *Patritij habebant calceamenta quæ & inflexione corrigiarum & nota littera ornabantur.*

CAPVT V.

Calcei Senatorij mutati ſub Imperatoribus. Caligas ſumpſerunt pro cavis calceis. Campagis ea fere ſimiles erant. Campagis Diaconi Romani uſi. Origo huius moris. Forma multum differebant a calceis Patritijs florentis imperij contra Salmaſium. Campagi fuerunt ſandalia. Amalarius emendatus. Campagi intrinſecus ex albo corio erant, extrinſecus nigri, & Conſulum illius temporis calcei. Candido linteamine illuſtrabantur. Fuerunt inciſi. Campagi reticuli. Sandalia quædam apud Græcos inciſa. Pedules. Vdones. Ὀδώνιξ. *Pedules Senatorum & Clericorum ex lino, aliorum ex lana. Conſtantianæ Donationis lux.*

HÆc vero forma calcei Senatorij, quam modo deſcripſimus, mutata fuit ſub Imperatoribus poſterioris ævi; tunc enim caligas ſumpſerunt Senatores. Cyprianus, ſive quis auctor eſt carminis in Senatorem Iſacum:

——Caligaque remota
Gallica ſit pedibus molli redimita papyro.

Ex quo ſatis liquet, Senatores illo tempore, abdicatis calceis cavis, caligas portaſſe, quod ſane non fecerunt florente Imperio, quo milites ſoli caligas habebant, ut notum eſt; non tamen has Senatorum caligas ſimiles omnino fuiſſe caligis militaribus exiſtimo; ſed ex illo caliga-

rum genere, quas poſterior ætas Campagos appellavit, qui ſane haud multum diverſi erant a caligis. Vnde Iulius Capitolinus, caligam & campagum confundit in Maximinis: *Nam*, inquit, *cum eſſet Maximinus pedum, ut diximus, octo, & prope ſenis, calceamentum eius, id eſt, Campagum regium, quidam in luco, qui eſt inter Aquileiam & Arziam, poſuerunt, quod conſtat pede maius fuiſſe hominis veſtigio atque menſura; unde etiam vulgo tractum eſt, quum de longis atque ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini.* Non tamen omnino ſimiles inter ſe fuiſſe campagos & caligas teſtatur Trebellius Pollio, qui caligas & campagos diſtinguit de Gallieno: *Caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret.* Senatorias autem caligas campagos fuiſſe, colligi poteſt ex Iuliano veteri Novellarum interprete, qui in Novella 126. ubi interdicitur Advocatis & alijs, ne, cum cauſas agunt non præſente Imperatore, dignitatis ſuæ inſignia aſſumant, togam nempe & calceos; ibi calceos hos campagos exponit. Hi campagi poſtea Diaconis Romanis conceſſi ſunt. Papias: *Campagi calceamenti genus, quo utebantur Diaconi Romani, vel quibus a Pontifice conceſſum eſt.* Recte: etenim & Meſſinenſes Diaconi ex priuilegio Pontificum campagos portabant. D. Gregorius lib. 7. Epiſt. 28. *Pervenit itaque ad nos, Diaconos Eccleſiæ Catanenſis calceatos campagis procedere præſumpſiſſe. Quod quia nullis hactenus per totam Siciliam licuit, niſi ſolis tantummodo Diaconis Eccleſiæ Meſſanenſis, quibus olim a prædeceſſoribus noſtris non dubitatur eſſe conceſſum, bene recolitis.* Vide Alb. Puciolum de antiquo iure Siculæ Eccleſiæ cap. vlt. Natus autem hic mos, ut Diaconi Romani calceis Senatorijs, ſive campagis uterentur, a Conſtantino Magno. Ille enim, ſi donationi eius

eius credimus, Clericis Romanis calceos Senatorios conceſſit. Verba Donationis ſunt: *Et ſicut noſter Senatus calceamentis utitur cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis, ſic utantur & Clerici.* In Græco eſt: ὑποδήματα ἤτοι σανδάλια λευκὰ δι' ὀθονίων. Vbi ſatis videmus, calceos, ſive campagos Senatorios illorum temporum, ſandalia fuiſſe, non calceos cavos; unde forma multum differebant a calceis Patritijs florentis Imperij, quamvis contrarium videatur Cl. Salmaſio in Trebellium. Etenim & Amalarius Eccleſiaſt. Offic. lib. 2. cap. 18. ſandalia Epiſcoporum campagos vocat. *Quia*, inquit, *uſque ad pedes Beda pervenit diſſerendo de lineis veſtibus, congruum eſt, ut noſmetipſi abſolvamus de ſandalijs, ſive, ut alio nomine, campagis, qui ſuperſunt in pedibus.* Ita legendum, non *campobis*, ut editum eſt. Idem cap. 25. Sandalia hæc Clericorum, quæ a Campagis Senatorum fluxerint, accurate deſcribit, ut & Honorius Auguſtodunenſis in Gemma animæ lib. 1. c. 210. Vbi inter alia tradunt, albo corio intrinſecus circumdata fuiſſe ſandalia hæc, extrinſecus vero nigra fuiſſe: unde facile exiſtimo, etiam Senatorios campagos hac forma fuiſſe; etenim & Scholiaſtes Iuvenalis cum negat Senatores Iuvenalis tempore nigris calceis vſos, ſatis oſtendit, id ſuo tempore in uſu fuiſſe; ſic enim ſcribit ad illud ex Satyr. 1. *T. 9. Bibl. Patrum. fol. 339.*

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis:
oſtendit plus honoris videri in calceis, quam in perſona; illo enim tempore nondum Senatores nigris calceis utebantur. Sed obſtare videntur verba Donationis Conſtantinianæ, ibi enim vocantur hi campagi ὑποδήματα ἤτοι σανδάλια λευκὰ δι' ὀθονίων; vnde vulgo exiſtimant, ſandalia hæc fuiſſe alba, ex lino. Sed verba Latinæ Donationis evincunt, quæ non alba fuiſſe ipſa calceamenta, ſed candido linteamine illu- *V. Bulengerum de veſte Pontificiali, cap. 14.*

ſtrata oſtendunt. *Et ſicut noſter Senatus calceamentis utitur cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis.* Vnde cenſeo, campagos hos inciſos fuiſſe & πολυσχιδεῖς, ut & olim ſandalia quædam apud Græcos, de quibus Cephiſodorus: Σανδάλια τι τῶν λεπτοσχιδῶν. *Sandalia ex tenuiter inciſorum genere.* Ita Honorius Auguſtodunenſis de campagis ſive ſandalijs Epiſcoporum: *Eſt autem genus calceamenti inciſi, quo pes partim tegitur, partim nudus cernitur.* Hinc Gallienus *campagos reticulos* appellabat: *Quia interciſi erant, ut æſtivi calcei hodieque ſunt multifores*, ut ait Caſaubonus in Notis ad Trebellium. Quam rationem improbari à Salmaſio haud mirum ſane, cùm ille credat, campagos eoſdem eſſe cum calceis antiquis patritijs. Sed præter hos campagos ita interciſos habebant etiam Senatores & Clerici pedules ſive udones ex lino, qui tranſparente per inciſuras calceamentorum candido linteamine, campagos illuſtrabant. Hoc patet ex verbis Conſtantinianæ Donationis, ſi recte ea intelligamus: *Et ſicut noſter Senatus calceamentis utitur, cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis.* Vdones ſive ὀδώνια, ut viri docti obſervant, ſunt τὰ περιαπτόμενα τοῖς ποσὶν ὑφάσματα. Videndus Salmaſius in Notis ad Ælium Lampridium. Meurſius in Lexico Græco barbaro ὀδώνια. Cum autem alij portarent udones ex lana, Senatores, & eorum imitatione Clerici Romani, portabant pedules ex lino, ut ex hoc loco apparet, & ex Amalario lib. 2. de Eccleſiaſt. officijs cap. 18. *Sicut per linum, quo pedes veſtiuntur, caſtigatio pedum ſignificatur; ita per ſandalia profectus ad prædicandum.* Atque ita calceamenta candido linteamine illuſtrabantur, & erant λευκὰ διὰ ὀθονίων, ſive ὀδονίων.

Apud Pollucem l. 7. c. 22.

In Notis ad Trebellium.

CAPVT

CAPVT VI.

Variæ eruditorum de togæ forma, & veſtibus quadratis ac rotundis opiniones. Veſtes quadratæ, quæ quatuor angulos habebant, duos in ſuperiori, duos in inferiori ora. Pallia Græcorum & aliarum gentium quadrata, & χλαῖνα veterum heroum. Rotundarum veſtium in ſolo expanſarum circularis forma. quarumdam ſemicircularis, aliarum lacinioſa.

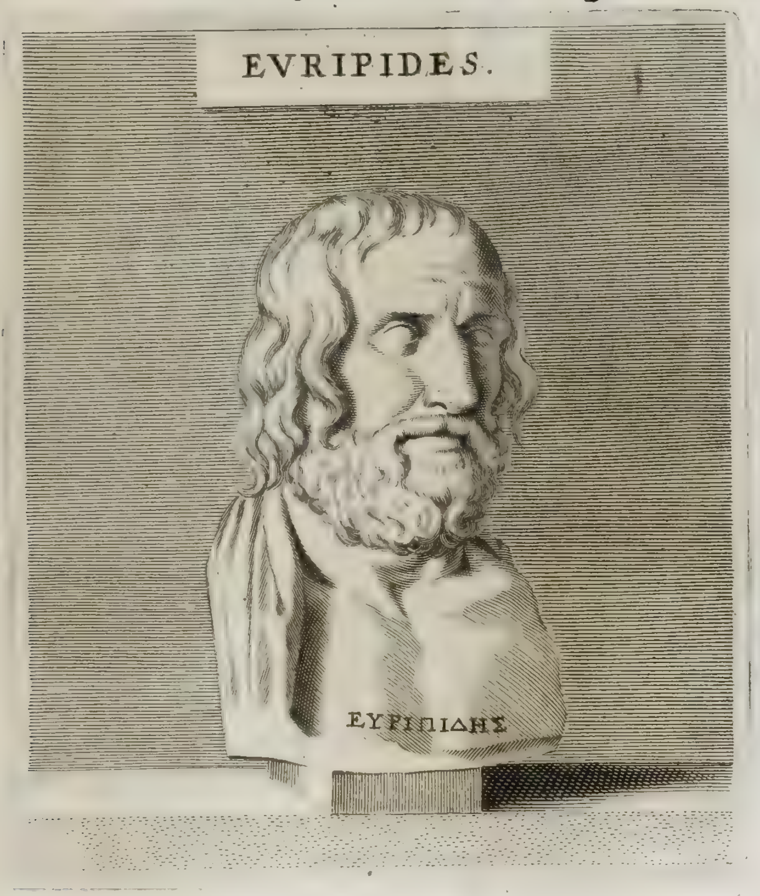
COnſequens videtur, ut cum de lato clavo & calceis Senatorijs abunde actum ſit, aliquid etiam de toga dicamus, cuius ſtructuram, quamvis a Quintiliano & Tertulliano accurate deſcriptam, viri docti ita implicarunt, ut ſe extricare non poſſint, ſed irretiti hæreant, non ſecus ac Agamemnon apud Tragicos. Nolo hic ſigillatim commemorare quæ de togæ ſinu, tabulis, vmbone ſcripſerunt, quia, ut ingenue fatear, magna eorum pars captum ingenij mei excedit. Adeat ſi quis volet Sigonium lib.3.de iudicijs, Aldum Manutium lib.2.de quæſitis per epiſtolas, Claudium Salmaſium in Tertulliani pallium, cum animadverſis Kerkoëtij, & confutationibus Franciſci Franci, Ioannem Mercerium, Edmundum Richerium, & Ludovicum Lacerdan in eiuſdem Tertulliani libellũ, & noviſſimum Octavij Ferrarij Commentarium de Re veſtiaria. Quos inter ſane non vereor ſymbolam conferre. Nam ſi nec ipſe ſcopum attingo, facile veniam impetrabo, homo Belga, craſſoque ſub aëre natus, cum viri omnis eruditionis & antiquitatis peritiſſimi, immo & ipſi Itali, quibus tot ſtatuæ togatæ ex ruinis vrbium ſuperſtites ob oculos continuo verſantur, longius aberrent.

Togæ forma quænam fuerit, controverſum eſt inter viros

viros doctos. Manicatam fuiſſe Crinitus adſerit: contra Manutius & alij, quorum ſententia melior. Petrus Victorius, & Carolus Sigonius togam quadratam fuiſſe adſerunt, decepti male intellecto Athenæi loco. Marcellus Donatus partim rotundam, partim quadratam fuiſſe: contra Manutius, Salmaſius, Ferrarius, alijque, rotundam fuiſſe contendunt, quibus favet Tertullianus, qui togam *teres pallium* appellat, & interpres Perſij, atque Iſidorus, qui togam deſcribunt: *pallium purum forma rotunda & fuſiore.* Adſtipulatur etiam Quintilianus, *ipſam togam rotundam eſſe, & apte cæſam velim*; Dionyſius vero Halicarnaſſeus ἡμικύκλιον τῷ σχήματι fuiſſe clare adfirmat. Sed ut meam hac de re opinionem proferam, pauca primum de quadratis & rotundis veſtibus dicenda ſunt; nam nec illi etiam qui togam rotundam eſſe ſentiunt, bene exponunt, ut mihi quidem videtur, quænam differentia ſit inter veſtes quadratas & rotundas. Hadrianus Iunius exiſtimat veſtes quadratas adſimiles fuiſſe dalmaticis noſtrorum Diaconorum; rotundas vero ſemicirculari forma, ut indumenta Presbyterorum. Claudius Salmaſius in Tertulliani pallium cenſet eas veſtes, quæ circa imas oras apertæ non erant, ſed vndique concluſæ & commiſſæ, rotundas dictas eſſe; quadratas vero a ſummo ad imum apertas. Vide etiam Franciſcum Francum in Confutat. animadverſ. Kerkoëtij. Quæ opinio oppugnatur ab A. Kerckoëtio in animadverſis ad Tertullianum de Pallio, qui etiam ſuam opinionem de veſtibus quadratis & rotundis adfert in Maſtigophoro tertio, quem vide, ſi lubet. Sed Octauius Ferrarius lib. 1. de Re veſtiaria cap. 4. ab his omnibus diſſentit, & novam ſententiam hac de re dicit. Ego, omiſſis clariſſimorum virorum altercationibus, exiſtimo amicula qua-

L. 1. Animadv. c. 13.

quadrata fuiſſe, quæ ex panno quadrato conſtabant, & quatuor angulos habebant, duos in ſuperiori, duos in inferiori ora. Tale erat pallium Græcorum & aliarum gentium. Ita Deuteronomij cap.22. *Funiculos in fimbrijs facies per quatuor angulos pallij tui, quo operieris.* Et Exod.15. *Loquere filijs Iſraël, & dices ad eos, ut faciant ſibi fimbrias vel angulos palliorum.* Tertullianus l.1.de Pallio: *In viris autem pallij extrinſecus habitus & ipſe quadrangulus.* Et hi quatuor anguli facile conſpiciuntur in ſtatua Euripidis marmorea, quæ videri poteſt in prima editione imaginum Vrſini.

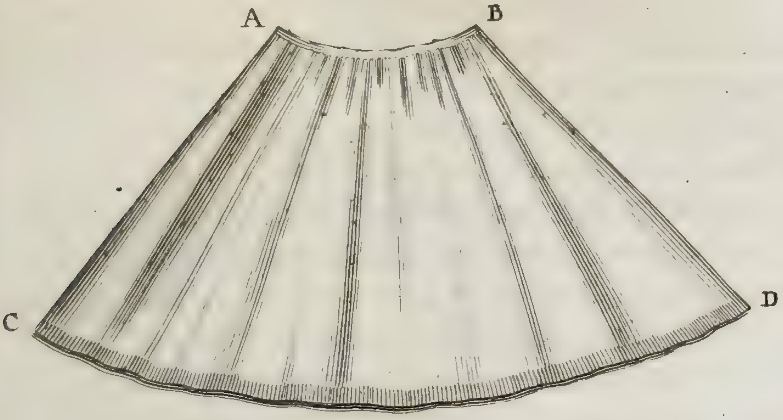
Ita & χλαῖνα veterum heroum,ut Ammonius ait,erat τετράγωνον ἱμάτιον. Atque hoc ſimpliciſſimum erat veſtis genus; nullo enim artificio conficiebatur. Vnde Tertullianus de Pallio:*Prius etiam ad ſimplicem ſpecta telam eius.* Contra, rotundæ veſtes, quæ amictui erant, ita conficiebantur,ut in ſolo expanſæ non quadratæ eſſent,ſed circulari forma, ut pallia noſtra, quibus vulgo utuntur. Non tamen exiſtimo, omnes rotundas antiquorum veſtes in terra extenſas plenum circulum impleviſſe; ſed quaſdam ſemicirculares fuiſſe, alias circinato orbe laciniosas anguloſo procurſu, ut de chlamyde Macedonica ait Plinius. Quam tamen inter rotundas veſtes vulgo recenſent. Etymologicon: Χλαμὺς δὲ τὸ περιφερὲς καὶ κυκλοειδὲς τὸ ἐν συνηθείᾳ λεγόμενον σαγμάντιον; ſed ut meliùs figuram togæ oſtendam, pauca de chlamyde prætermittenda.

CAPVT VII.

Chlamydis forma. Fibula conſtringebatur in dextro aut ſiniſtro humero, vel circa pectus. πτέρα, πτερύγια. Theſſalica chlamys a Macedonica non fuit diverſa. Non quadratæ ſolum veſtes πτέρα habuerunt. Chlamydes Macedonicæ a Romanis & Græcis non fuerunt diverſæ. Chlamys Macedonica non undique claudebatur. erat fibulatoria. Chlamydis uſus a Macedonibus. Inferius erat rotunda, ſuperius contracta.

FOrmam vero chlamydis facile adſequi poſſumus ex Strabone l. 1. qui terræ habitabilis χῆμα χλαμυδοειδὲς, *formam chlamydi ſimilem* conſtituit, ut & ex Plinio, qui tradit Dinocharem Architectum Alexandriæ aream deſignaſſe *ad effigiem Macedonicæ chlamydis orbe gyrato lacinioſam,dextra levaque anguloſo procurſu.* Obſcurius Plutarchus in Alexandro,qui de

de eadem re ita ſcribit: Ἐν πεδίῳ μελαγγείῳ κυκλοτερῆ κόλπον ἦγον οὗ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν αἱ εὐθεῖαι βάσεις, ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδων εἰς σχῆμα χλαμύδος ὑπελάμβανον ἐξ ἴσου συνάγουσαι τὸ μέγεθος; ex quibus omnibus ſtatuere licet chlamydem hac fere figura fuiſſe.

Chlamydis autem ora deſignatur litteris A & B. fibula infrænebatur in dextro aut ſiniſtro humero, vel circa pectus, ut Theſſali illi equites apud Heliodorum. Anguli vero chlamydis erant partes illæ C & D. litteris ſignatæ, quas etiam πτερὰ & πτερύγια a ſimilitudine pinnarum vocabant. Ita Heſychius, & alij Grammatici Græci: Θετταλικὰ πτερὰ; τοῦτο εἴρηται διὰ τὸ πτέρυγας ἔχειν τὰς Θεσσαλικὰς χλαμύδας. πτέρυγες δὲ καλοῦνται αἱ ἑκατέρωθεν γωνίαι διὰ τὸ ἐοικέναι πτέρυξι. Θετταλικὰ πτερὰ *dicuntur, quia chlamydes Theſſalæ habent angulos.* πτέρυγες *enim dicuntur anguli ab vtraque parte, quia ſimiles ſunt angulis.* Atqui Theſſalicam chlamydem a Macedonica haudquaquã diverſam fuiſſe exiſtimo: vnde corruit doctorum virorum opinio, qui exiſtimant quadratas ſolum veſtes πτερὰ habuiſſe. ijdem concedunt, chlamydem rotundum

fuiſſe veſtimenti genus. Nec mihi placet clariſſimi Salmaſij opinio, qui putat Macedonicas chlamydes a Romanis & Græcis diverſas fuiſſe, atque has quidem apertas fuiſſe, Macedonicas vero vndique concluſas, atque ideo rotundas. Sed nullum inter chlamydem Macedonicam & Græcam aut Romanam diſcrimen fuiſſe ſatis indicat Strabo, Plutarchus, & Diodorus, qui Alexandriæ urbi, quam Dinochares Architectus, ut Plinius ait, ad effigiem chlamydis Macedonicæ metatus eſt, ſimpliciter chlamydis figuram tribuunt. Adhæc, chlamydem Macedonum non vndique clauſam fuiſſe, ſed fibulatoriam, & a latere apertam, evincit Plutarchus, qui de Alexandro ait: Τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι. *Solvens ſuam chlamydem iniecit corpori.* Adſtipulantur etiam omnes gemmæ veteres quæ Alexandrum referunt, fibulatoria chlamyde amictum. Chlamydis autem uſum primi Macedones invenerunt, ab illis vicini Theſſali & Arcades acceperunt; vnde poſtea ad cæteros Græcos, & deinde ad Romanos tranſijt. Erat vero in inferiori quidem parte rotunda, ſed in ſuperiori parte contracta. Vnde Ammonius ait, eam in infima ſolum parte rotundam fuiſſe. Verba eius ſunt: Εἰς τέλειον περὶ τὰ κάτω συνῆκται.

CAPVT

CAPVT VIII.

Toga Romana non forma ſed magnitudine differebat a chlamyde. Salij paludati. Pompeius chlamydem Alexandri Magni non Macedonum more portavit, ſed in togæ ſpeciem humeris circumiectam. Manutij & qui eum ſequuntur ſententia, togam fuiſſe undique clauſam exploditur. Αὐτοψία *non oſtendit togas fuiſſe clauſas. Apertæ erant. Togæ deſcriptio, circumiectus. Statua togata Ph. Rubenij per litteras expoſita. Quintilianus emendatus. Altius quam iunctura.*

TOgam Romanam haud multum forma a chlamyde diverſam fuiſſe, ſed magnitudine ſolum & circumiectu exiſtimo. Fundus opinionis meæ in Artemidoro lib 2. cap. 3. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ Ῥωμαϊκὴ ἐσθὴς ἣν νῦν Τήβεννον καλοῦσιν ἀπὸ Τιμένου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς πρῶτος τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα τοῦτον περιεβάλλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας κατὰ τὸν Ἰόνιον κόλπον καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων, ἀφ' οὗ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκευάσαντο τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα Τιμένιον, ἐπώνυμον Τιμένου τοῦ δ' εὑρόντος. ὕστερον δὲ χρόνῳ διαφθαρὲν τὸ ὄνομα Τήβεννος ἐκλήθη. *Eadem ſignificat & veſtis Romana, quam nunc Tibenum vocant, a Timeno Arcade, qui primus ſuam chlamydem hoc modo circumdedit, quum per ſinum Ionium navigaſſet, & ab his qui iſtic habitant ſuſcepta eſſet, a quo indigenæ edocti eodem modo præparaverunt, & veſtitum Timenium vocarunt, cognominem Timeno inventori. Verum poſterioribus temporibus corrupto nomine Tibenus appellatus eſt.* Vnde & Salias, quæ choros agebant, τηβέννας, ſive trabeas ἐμπεπορπημένοι, ut Dionyſius tradit; paludatas, id eſt chlamydatas fuiſſe Feſtus adſerit : *Salias*, inquit, *virgines Cincius ait eſſe conductitias, quæ ad Salios adhibeantur, cum apicibus paludatas. Quas Ælius Stilo ſcripſit ſacrificium facere in Regia paludatas cum apicibus in modum Saliorum.* Addi his

poſſunt quæ ex Suetonio Faſti Siculi & Cedrenus ac Suidas ſcribunt de chlamydis vſu a Numa invento. Adhæc Appianus tradit, Pompeium in triumpho ſuo chlamyde Alexandri M. amictum fuiſſe χλαμύδα ἔχων ὥς φασιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος. Quam tamen, ut exiſtimo, non Macedonum more portabat fibula adſtrictam, ſed in togæ ſpeciem humeris circumiectam, ut alij triumphantes togam pictam, atque ut Ammonius de chlamyde tradit: εἰς τέλειον περὶ τὰ κάτω συνῆκται: ita etiam togam Dionyſius affirmat ἡμικύκλιον τῷ σχήματι *ſemicirculari forma* fuiſſe. At ſi verum eſt, ut ego exiſtimo, togæ ſchema fere χλαμυδοειδὲς fuiſſe, ſane corruit Manutij opinio, qui togam cenſet fuiſſe veſtimenti genus a ſummo ad imum clauſum. Quem tamen tam vnanimiter viri docti ſequuntur, ut Sigonium temeritatis condemnent, qui togam apertam fuiſſe adſerere auſus fuit. Immo etiam nugari eos dicunt, qui cum Sigonio togam apertam faciunt, ac refelli αὐτοψίᾳ. Ego ſane Romæ & alibi multas ſtatuas togatas accurate contemplatus ſum, ſed ſane αὐτοψία non me docuit togam fuiſſe undique concluſam; niſi forte quis pallia noſtra concluſa eſſe adſerat, ſi laciniam dextra in lævum humerum conijciamus. Nec video, qua ratione ritu Gabino togæ lacinia incingebantur, nec quomodo Scipio Naſica lævam manum potuit apertæ togæ circumdediſſe, ſi toga undique clauſa fuit. Nam non ſatisfacit mihi Ferrarius, & alij, qui hunc nodum diſſolvere nituntur. Adhæc & ipſe togæ circumiectus, quem Quintilianus & Tertullianus deſcribunt, probat togam apertam fuiſſe. Quintilianus, Tertullianus, & Gloſſæ veteres Perſij, ita graphice togæ circumiectum deſcribunt, ut per illorum veſtigia veram togæ ſtructuram comprehendere haud magnopere difficile; cum præſertim tot ſtatuæ ſuperſtites ſint, quæ nobis

Lib. 1. de quæſitis per Epiſt. cap. 11.

Vide Ferrarium l. 1. de Re veſtiaria. Franc. Francum in cõfutat. animadv. A. Kerkoëtij. fol. 48.

bis

bis eam ob oculos ponunt. Ex quibus ego, ut & ex antiquis Scriptoribus, verum togæ circumiectum eruere conabor. Quamvis Patruus meus Philippus Rubenius lib. I. Electorum cap. 17. tam accurate hæc præſtiterit, ut mirum ſit, viros omnis antiquitatis & eruditionis apprime gnaros poſt inventas fruges adhuc βαλανοφαγεῖν. Sed immaturus obitus non permiſit illi totam togæ formam plene deſcribere. Itaque ſuccedere enitar & ſpicas ab eo derelictas legere. Gloſſæ veteres in Perſium, & ex ijs Iſidorus ita togam definiunt: *Toga eſt pallium purum forma rotunda & fuſiore, & quaſi inundante ſinu, & ſub dextro veniens ſuper humerum ſiniſtrum ponitur, cuius ſimilitudinem in operimentis ſimulacrorum vel picturarum adſpicimus, eaſque ſtatuas togatas vocamus.* Plenius Quintil. l. XI. amictum oratoris deſcribens, togæ ſtructuram exhibet: *Ipſam togam*, inquit, *rotundam eſſe, & apte cæſam velim, aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior medijs cruribus optime terminatur, poſterior eadem portione, altiùs quam cinctura. Sinus decentiſſimus, ſi aliquando ſupra imam togam fuerit, numquam certe ſit inferior. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducitur velut balteus, nec ſtrangulet nec fluat. Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior. Nam ita & ſedet melius, & continetur. Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne ad lacertum in actu redeat; tum ſinus inijciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non dedecet. Operiri autem humerum cum toto iugulo non oportet; alioqui amictu fiet anguſtus, & dignitatem, quæ eſt in latitudine pectoris, perdet. Siniſtrum brachium eouſque allevandũ eſt, ut quaſi normalem illum angulum faciat, ſuper quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.* Sed accuratiſſime omnium Tertullianus cap. 5. de Pallio quod cum toga comparat: *Prius etiam ad ſimplicem ſpecta telam eius, nullo tædio conſtat, adeo nec artifice neceſſe*

neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti umbonis figmentum cuſtodibus forcipibus adſignet; dehinc diluculo, tunica prius cingulo correpta (quam præſtabat moderatiorem texuiſse) recognito rurſus umbone, &, ſi quis exorbitavit, reformato, partem quidem de lævo promittat; ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, & excluſa dextera in lævam adhuc congerat cum alio pari tabulato, in tergo devoto, atque ita hominem ſarcina veſtiat. Qui loci Tertulliani & Quintiliani magnam omnium oculis nebulam offuderunt, quam diſpellere conabor.

Quintiliani igitur & Tertulliani ætate, (nam de antiqua toga inferius agemus) togam χλαμυδοειδέα & apertam, forcipibus primo in rugas & tabulas contrahebant. πτερύγιον ſiniſtrum togæ de lævo promittebant, quæ pars mediis cruribus optime terminatur, ut Quintilianus ait, deinde circumdabant, & brachio dextro ſubijciebant, ac rugas in ſiniſtro humero formatas inde deducebant in tilias, id eſt, in tenues tabellas: quæ tabulata congregatio fulciebat redundantiam togæ, & a ſiniſtro humero uſque ad dextrum brachium perveniebat: deinde ſub humero ſiniſtro, ubi iam tabulata illa congregatio deficiebat, retrahebant togam a ſcapulis, eamque duplicabant, ita ut pars illa retracta a ſcapulis, atque in rugas conglomerata, a ſiniſtro ad brachium dextrum duceretur velut balteus; & impoſita togæ parte de lævo promiſſa conſtringeretur; ſumma vero ora togæ, ab humero dextro deſcendens, paulo ſupra imam togæ oram in humerum recurrens, lævum inundantem ſinum efficeret. Sed ut hæc liquidius pateant, proponã ſtatuam togatam a patruo meo publicatam; & per indices litteras ſpero me facile lectori veram togæ ſtruturam ac περιβολὴν ob oculos poſiturum.

A. Pars

ICONISMVS STATVÆ TOGATÆ.

A. Pars togæ prior medijs cruribus optime terminatur. Quintilianus.

B. Rugæ quæ pridie ab exordio formabantur, & inde deducebantur in tilias.

C. Tabulata congregatio, quæ redundantiam togæ fulcit. Tabulæ vel tiliæ dicuntur μεταφορικῶς, a tabulis aut a pugillaribus, quæ in tenues tabellas aut tilias ſcindebantur; quarum formam hæ plicæ referebant.

D. Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis (id eſt, ubi tabulata illa congregatio finitur) retrahat a ſcapulis. Tertullianus.

E. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat. Quintilianus. qui inde deducitur in humerum dextrum cum pari tabulato.

F. Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior; nam ita & ſedet melius & continetur. Quintilianus. Atque hic formatur vmbo togæ.

G. Tum ſinus inijciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non dedecet. Quintilianus,

H. Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, & excluſa dextra in lævam adhuc congerat (nempe balteum) cum alio pari tabulato in tergo devoto. Tertullianus. id eſt, inferiori ſinus, qua etiam in plicas contrahitur.

H. Tabulatum in tergo devotum, quod altius quam cinctura terminari debet, ſi Quintiliano credimus, qui ita ſcribit: *pars eius prior* (id eſt πτερύγιον togæ, quod ab anteriori parte eſt) *medijs cruribus optime terminatur, poſterior* (id eſt alterum πτερύγιον, quod in tergum reijcitur) *eadem portione* (aut *proportione*) *altius quam cinctura*. Sed cum in

omnibus ſtatuis antiquis hæc pars togæ multum infra cincturam deſcendat, hæc lectio mihi ſemper ſuſpecta viſa eſt. Itaque libenter legerem: *altius quam iunctura*, id eſt, quam crurum aut genuum iunctura, ut fere apparet in ſtatuis antiquis. Ita Ovidius:

Tum genuum iunctura riget.

Nam mihi numquam perſuadebit Ferrarius cincturam poni pro toga cincta.

CAPVT IX.

Ora extrema veſtimenti pars ſumma & ima. Lacinia cum ora confunditur a Cuiacio. Lacinia pinnæ chlamydis, & togæ. πτερύγια, κράσπεδα.

VT hæc quæ de circumiectu togæ, & ſupra de cinctu Gabino dicta ſunt, plenius intelligantur, intelligendum quid ſit ora & lacinia. Et de ora quidem nullum dubium eſt, eam eſſe extremam veſtimenti partem, & fuiſſe duplicem, ſummā nempe & imam. De lacinia maius dubium. Neque bene definitum a viris eruditis. Beroaldus in 1. librum Apuleij Metamorphoſeon, ait, laciniam eſſe partē veſtimenti flexuoſam ſinuoſamque. Ita & Elmeuhorſtius in Indice Apuleiano, & alij, laciniam veſtis cum ora confundunt. Ita Cuiacius lib. 12. obſervat. cap. 24. ubi laciniam exiſtimat eſſe oram, ſive extimum veſtis. Ego credo laciniam nihil aliud eſſe quam ipſas pinnas chlamydis ſive togæ; Græci πτερύγια appellāt, & aliquando κράσπεδα, quamvis & aliquando κράσπεδα pro fimbrijs ſumantur, quia nempe extremitati laciniæ ſæpe fimbriæ attexebantur. Id autem notare laciniam, clare patet ex antiquorum Auctorum locis. Plautus in

Mer-

Mercat. ſcena 2. Actu 1. verſu 16. *At tu ædepol ſume laciniam, atque abſterge ſudorem tibi.* Et in Aſinaria, Actu 3. ſcæna 2. v. 41. *Lacrimantem lacinia tenet.* Suetonius in Claudio cap. 15. *Illud quoque a maioribus natu audiebam, adeo cauſidicos patientia eius ſolitos abuti, ut deſcendentem e tribunali non ſolum voce revocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo, retinerent.* In Caio cap. 35 *Ita ſe proripuit e ſpectaculis, ut calcata lacinia togæ præceps per gradus iret.* In Nerone cap. 19. *Circuitis templis, cum in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhæſit.* Plinius lib. 5. cap. 5. *Aliſmatis folia lacinioſa magis quam plantaginis.* Pollux lib. 5. cap. 4. Ἔστι δέ τι ἄρκυος μέρος, καὶ ἀκρολένια, ὅπερ ἐστὶ τὰ περιττὰ τῶν ἀρκύων, ἃ οἱ μὲν κράσπεδα, οἱ δὲ πτερύγια ὠνόμασαν. Plutarchus in Gracchis de Scipione Naſica: Τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Laciniam togæ imponens capiti:* Valerius Maximus de Piſone, qui Titum Equitum Præfectum, quod loco fugitivis ceſſerat, his ignominiæ generibus affecit: *Juſſit eum toga laciniis abſciſſis amictum, diſcinctaque tunica indutum, nudis pedibus a mane in noctem uſque ad principia per omne tempus militiæ adeſſe.* *Lib. 11. c. 7.*

CAPUT X.

Tiliæ & Philyræ vincula ex tenuibus membranis, inter corticem & lignum tiliæ: tranſlate cuiuſvis generis membranulæ. Tabulæ. Tiliæ in toga quæ. Reiecta eorum ſententia, qui arcas tiliacias exponunt. Tiliæ & tabulæ dictæ. Ratio huius appellationis.

Αὐτοψία modo nos docuit quid ſint tiliæ in toga. Iam dudum viris eruditis animadverſum, a Plinio lib. 16. cap. 14. tilias & philyras vocari vincula ex tenuibus membranis, quæ inter corticem & lignum tiliæ reperiuntur; hinc & cuiuſvis generis membranulas tenues, quamvis compoſitas ex

alia materia, tilias aut philyras appellabant. Plinius lib.13.cap. 11. de Papyro. *Præparantur ex eo chartæ diviſo acu in prætenues, ſed quam latiſſimas philyras.* Quas philyras Plinius paulo poſt tabulas appellat lib.13.12. *Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua.* Videndus Politianus c.72. Miſcellaneorum. Pari ſimilitudine Tertullianus prætenues illas plicas, quæ in ſtatuis togatis a ſiniſtro humero per tergum & ſcapulas ſub brachium dextrum ducuntur, tilias ſive philyras appellavit, quas & tabulas vocant. Nec enim accedo ſententiæ eorum qui [a] per tilias intelligunt hic arcas tiliacias, in quibus forenſia veſtimenta condi ſolebant, teſte Columella. Quamvis vero non ſim neſcius, Scaligerum [b] & Salmaſium [c] aliter hunc locum Plinij legere, an recte alij viderint, mihi non eſt animus hic extra orbitam evagari; nec de papyri confectione longum ſermonem texere. Si cui tamen coniectura Salmaſij placet, qui in Tertulliano talias pro tilijs reponit, non repugno. Sufficit mihi digito oſtendere quas Tertullianus in toga tilias ſeu tabulas appellet. Has eaſdem tabulas appellat idem Tertullianus cap.eodem de pallio: *Nihil de tabularum fide laborat.* & c.1. *Exinde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuſpenditis, & pallij iam teretis redundantiam tabulata congregatione fulcitis.* quæ tranſlatio ducta eſt a tabellis eburneis aut tileaceis, in quibus ſcribi ſolebat quæ pro numero πτυχῶν, quibus conſtabant, aut δίπτυχα, aut τρίπτυχα, aut πολύπτυχα appellabantur, ut & Salmaſius obſervavit.

a *Io. Hieronymus Sopranes in Davide digreſſ 1. diſput.3. c.1.§.13.*
b *In animadverſ. cõtra Guilandinum membro 16*
c *In Hiſt. Auguſtæ Scriptores fol.444.*

CAPVT

CAPVT XI.

Vmbo non fuit ſinus, non nodus quo toga in humero conſtringitur: non fuit in anteriore & poſteriore parte veſtis: non centrum plicarum contra Caſaubonum: ſed tumor togæ circa humerum ſiniſtrum. Vmbo clypei. Quintilianus, Tertullianus, Curius Fortunatianus explicati. Palla non habet vmbonem. In Appulei coniectura. Artifex nodus Error veteris Perſij Scholiaſtæ. Vmbo in prætextis purpuratus.

NVnc de vmbone pauca dicenda, in quo explicando viri docti valde æſtuant. Nam quidam [a] vmbonem cum ſinu confundunt, alij [b] nodum eſſe aſſerunt, quo toga in humero conſtringebatur: quidam etiam non infimi nominis viri vmbonem aiunt tam in anteriore quam poſteriore parte veſtis fuiſſe; atque ita ſingulas togas geminos vmbones habuiſſe, anteriorem vnum, alterũ a tergo, ſed lautiorum ac elegantiorum hominum togas ſolummodo habuiſſe vmbones, non Ciceronis, ac aliorum. Caſaubonus ait, centrum fuiſſe plicarum. Sic enim inquit: *Lautiorum toga componebatur, ut corrugata in multa πτύγματα clypei ſpeciem præberet, cuius centrum proprie appelletur vmbo.* Si libri eius de Re veſtiaria, quos promittit, lucem vidiſſent, non nunc magnopere laborandum eſſet de tota hac materia, ut exiſtimo. Vide etiam quæ ſcribit Ferrarius lib. 1. cap. 6. de Re veſtiaria. Optime omnium Lipſius, qui ait, Latinos veſtis poſitum qui ad pectus exibat in tumorem, vmbonem vocaſſe. Cui adſentior; & exiſtimo vmbonem dictum fuiſſe partem illam togæ, quæ circa humerum ſiniſtrum in varias rugas contracta deſcendebat in pectus, & imponebatur balteo illi, qui ſub humero dextro ad ſini-

a *Marcil. & Lacerda in Tertull. pallium.*
b *Mercer. & Salmaſ. ad Tertul. pallium.*

ſiniſtrum ducebatur, atque ita vmbonem cingebat. Vt enim vmbo dicebatur σιδηρᾶ κόγχος, quæ aptabatur clypeo ſupra duplex tabulatum, Polybio teſte; ita etiam vmbo dicebatur in toga pars illa togæ quæ imponebatur duplicatæ togæ, & vmbonis quidē partem de lævo ita promittebant, ut infra balteum ipſum deſcenderet. Clare Quintilianus: *Pars togæ quæ poſtea imponitur, ſit inferior* (nempe qui balteus) *nam ita & ſedet melius, & continetur.* Sed clariſſime Tertullianus de pallio: *Adeo nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti vmbonis fragmentum cuſtodibus forcipibus adſignet. Dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta (quam præſtabat moderatiorem texuiſſe) recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitavit reformato, partem quidem de lævo promittat: ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, &c.* De ambitu ex quo ſinus naſcitur iam deficientibus tabulis, paulo poſt dicemus. Vt vmbonem abſolvam, Curius Fortunatianus lib.3. poſtquam definivit, quomodo tunica cingenda ſit, deinde quærit, quomodo balteus togæ vmbonem decenter cingat: *Quemadmodum cingemur? nec ſubmiſſe nec ſuccincte. Quid in vmbone? nec fluxe nec adſtricte.* Quintilianum ſequitur, qui ita de balteo togæ, qui vmbonem cingit: *Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducitur velut balteus, nec ſtrangulet nec fluat; pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior.* Hinc & Apuleio lux affulget, qui ſcribit lib.11. Metam. de Iſide: *Palla ſub dextrum latus ad humerum lævum recurrens, vmbonis vice deiecta partem laciniæ, multiplici contabulatione dependula.* Vbi bene ait, *vmbonis vice.* Nam palla ipſa quadrangula erat, vmbonem non habebat, ut toga, ſed eius vice gerebatur lacinia ab

hume-

humero deiecta. Sed libens legerem in Apuleio: *vmbonis vice deiecta parte laciniæ.* Sed ut ad vmbonem revertar, quia totam togæ ſtructuram ſtringebat, *artifex nodus* vocatur a Macrobio: *fuit in veſtitu* (Hortenſius) *ad munditiem curioſo, & ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat, ubi ſe intuens togam corpori ſic applicabat, ut rugas non forte, ſed induſtrie locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens, nodum corporis ambiret.* De vmbone etiam Perſius: —*Totaque impune ſuburra*

Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

Vbi non recte meo iudicio vetus Gloſſographus ſcribit σωεκδοχικῶς, Perſium vmbonem pro toga ſumere: *Alioquin*, inquit, *& in prætexta candidus vmbo.* Sed nec ipſe videtur vmbonis formam plene aſſecutus eſſe; nam vmbo in prætextis, ſi non totus purpureus, ſaltem purpuratus erat; namque eam magna ex parte formabat ſumma togæ ora, quæ purpurea erat: non enim ſolum prætexta purpuram in infima ora, ſed circumcirca habebat.

CAPVT XII.

Sinus togæ non fuit adſutus, nec attextus, contra Anton. Auguſtinum, Turnebum, Manutium. non fuit cinctæ togæ pars. Lacinia diſtincta contra Sigonium. Sinus in togæ ſtructura. Philoſophi & auſteriores homines, breves lautiores; inundantes habebant ſinus. Delicatiorum in ſinu formando cura. Vmbo togæ, ſi in brachium decideret, ruſticum declarabat. Gremium & ſinus confunduntur.

NEc minus de ſinu togæ varie diſputant viri docti, Antonius Auguſtinus Dialogo 2. Turnebus lib. 2. Adverſariorum cap. 26. Aldus Manutius de Quæſitis per Epiſt. lib. 1. cap. 11. qui ſinus togæ non attextos, ſed appenſos & adſutos tradit.

Non

Non intelligo quid ſibi velit Sigonius, qui ſinum cinctæ togæ partem fuiſſe adſerit lacinia diſcinctam. Sed optime patruus meus Philippus Rubenius l. 1. Elect. c. 17. per imagines interpretes nos docuit quid ſinus eſſet. Sed, credo, non viderunt eum viri eruditi, qui de ſinu togæ etiamnum diſputant, & quaſi in tenebris micant. Nos contenti ſumus hoc Catone. Namque illum verum ſinus formam demonſtraſſe, & ob oculos poſuiſſe, mihi extra omnem iudicij aleam poſitum videtur. Sed quia ille ſatis ſuccinctè hac de re tractavit, ſuccedam eius loco, ut & illis ſatisfaciam, qui ex Scriptoribus ſolum rem veſtiariam eruere volunt.

Naſcebatur igitur ſinus ex toga quæ ſub dextro brachio duplicabatur. Cùm igitur pars togæ ſub brachio dextro duplicaretur, ſuperior quidem pars τοῦ πτύγματος formabat balteum, inferior autem tabulis conſtabat, id eſt, plicis longis per dextrum humerum deſcendentibus, excluſa dextra, deinde in deficientibus tabulis curvabatur in ſinum, qui deinde inijciebatur in lævum humerum, rurſus in tabulas conglomeratus. Et illi quidem qui Philoſophiam & auſterius vitæ genus adfectabant, togas exiguas portabant, atque ita breves ſinus habebant, vt Cato:

Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem.

Contra elegantiores & lautiores troſſuli, quibus laxa erat toga, inundantes habebat ſinus. Ovidius:

Nec toga ſit laxo conſpicienda ſinu.

Pedo Albinovanus de Mecænatis obitu:

Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Immo & delicatiores ſinum ex humero ſiniſtro quaſi ſponte lapſum deijciebant in brachium, qui hoc modo vmbo-

vmbonem latius ambibat. Macrobius de Hortenſio: *Fuit enim veſtitu ad munditiem curioſo, & ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat, ubi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, ut rugas non facile, ſed induſtria locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens nodum lateris* (id eſt vmbonem) *ambiret. Is quondam cum incederet elaboratus ad ſpeciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quod ſibi in anguſtijs obvius offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat, & capital putavit, quod in humero ſuo locum ruga mutaſſet.* Tibullus: Lib. 2. c. 9.

Defluit effuſo cui toga laxa ſinu.

At ſi vmbo ipſe togæ omnino decidebat in brachium ſiniſtrum, id ruſtici & negligentis erat. Horatius:

Ruſticius tonſo toga defluit.

Quintilianus: *At ſi incipientibus aut paulum progreſſis decidat toga: non reponere eam, prorſus negligentis, aut pigri, aut quomodo debeat amiciri neſcientis eſt.* Ex his quæ diximus, credo facile apparere poſſe cuivis, qua ratione Cæſar moriens ſinum ad ima crura deduxit, ut honeſtius caderet. Agrætius de Orthographia, inter gremium & ſinum diſtinguit. Sed confundit Florus, ubi de Q. Fabio legato Romanorum ad Carthaginem, lib. II. c. 6. *Excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore, quaſi plane ſinu bellum ferret, effudit.* Iuvenalis:

——Fatum eſt in partibus illis
Quas ſinus abſcondit.

CAPVT XIII.

Toga non cingebatur. Præcinctura togæ. Macrobius explicatus. Toga ipſa Romani præcingebantur; balteo togæ. Cæſar fluxiore cinctura utebatur. Suetonius explicatus. Laticlavij tunicas inferiores Zona ſubſtringebant. Præcinctura a cinctu Gabino diverſa. Præcingi proprie dicitur, quando cinctus ab interiori tantum parte cingit hominem. Veteres Romani nullos ſinus habebant.

Diſquirendum nunc eſt, an toga Romana cingulo aut zona ſubſtringebatur. Quod Sigonius exiſtimat. Contra Manutius & alij, quibus accedo. Præcincturam tamen in toga docet Macrobij locus iam ſæpe laudatus de Hortenſio: *Sed forte ad notam ſæculi ſui non ſufficit Hortenſius, vir alioquin ex profeſſo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim veſtitu ad munditiem curioſo; &, ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat, ubi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, ut rugas non forte, ſed induſtria locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens nodum lateris ambiret.* Idem cap. 3. eiuſdem libri: *In Cæſarem quoque mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. Nam primum poſt victoriam Cæſaris interrogatus cur in electione partis erraſſet, reſpondit: Præcinctura me fefellit. Iocatus in Cæſarem qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tamquam providus dixerit Pompeio: Cave illum tibi puerum male præcinctum.* Qui locus non parvam doctis viris diſſenſionum occaſionem præbuit; qui etiam in Macrobio pro toga, tunica ponendum cenſent, ut illum cum Suetonio concilient. Quod tamen haud neceſſe eſt; nec enim Macrobius ait, Cæſaris togam cingulo aliquo ſubſtrictam fuiſſe, ſed illum ita toga

præ-

præcingi ſolitum, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; fluxiore enim præcinctura utebatur. quod & Dio innuit lib. 43. Τὸ δ' οὖν χαῦνον τοῦ ζώματος αὐτοῦ ὁ μὲν Σύλλας ὑπετύπησεν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἐθελῆσαι, τοῖς τε ἐξαιτησαμένοις εἶπεν ὅτι, ἐγὼ μὲν χαριοῦμαι τοῦτον ὑμῖν, ὑμεῖς μέντοι καὶ πάνυ τοῦτον τὸν κακῶς ζωννύμενον φυλάττεσθε. *Laxam cincturam eius ipſe Sulla notavit, qui quum neci Cæſarem deſtinaſſet, deprecantibus pro eo reſpondit, ſe quidem eum ipſis concedere, verum ipſi ab iſto male præcincto puero ſibi caverent.* Præcingebantur autem Romani in habitu ordinario toga ipſa, nempe balteo illo, qui ſub dextro brachio ad ſiniſtrum humerum oblique ducebatur, qui umbonem cingebat, ut iam diximus. Quam præcincturam agnoſcit etiam Curius Fortunatianus loco ſupra citato: *Quemadmodum cingemur? nec ſubmiße nec ſuccincte. quid in umbone? nec fluxe nec adſtricte.* Id & Quintilianus præcipit: *Ille qui ſub brachio dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat.* Cincturam etiam in toga agnoſcere videtur Cicero l. 2. Epiſt. ad Quintum fratrē Epiſt. 12. *Cæſarem illum in ſinu fero, nec ego diſcingor.* Cæſar autem fluxiore præcinctura utebatur, ut molles & delicati ſolebant. Suetonius de eo cap. 45. *Etiam cultu notabilem ferunt, uſum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura; unde emanaße Sullæ dictum conſtat, Optimates ſæpius monentis, ut male præcinctum puerum caverent.* Vbi duo notat in Iulio. Primum, quod interiores tunicas nullo cingulo caſtigabat, ſed ſola toga præcingebat tunicas. Nam quamvis tunica laticlavia ὀρθοστάδιος erat; tamen tunicas inferiores zona ſubſtrictas portare ſolebant ceteri laticlavij: deinde quod cincta ipſo togæ fluxiore utebatur. Diverſa

hæc togæ præcinctura a cinctu Gabino, quo habitu amicti non præcincti a ſcriptoribus vocabantur, ſed toga aut prætexta incincti, & a Græcis τὰς τηβέννας περιζωσάμενοι, id eſt circumcincti. Præcingi videtur dici proprie, quando non circumcirca cinctus ambit hominem, ſed ab anteriori tantum parte. Martialis de ſemicinthio:

Det tunicam dives, ego te cingere poſſum.

Ennius apud Gellium lib. 6. cap. 6.

Brunduſium pulchro præcinctum præpete portu.

Hunc autem cinctum togæ non habebant Antiqui Romani, qui nullos ſinus habebant, ſed brachium toga cohibebant. Hinc Pedo Albinovanus ita Mecænatem defendit, qui & ipſe male præcinctus erat:

Quod diſcinctus eras, animo quoque carpitur uno:
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo;
Quæ bene præcinctos poſt modo pulſa fugit.
Invide quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

CAPVT

CAPVT XIV.

Augures amicti trabea & purpura & cocco. Videtur talis fuiſſe chlamys quam milites circumdederunt Chriſto. Dibaphus. Flamines læna amicti. Læna chlamys duplex. Lænæ & abollæ differentia. Flaminum læna purpurea. Ad pectus ſtringebatur ænea fibula. Erat & aurata. Hoc veſtitu utebantur tantum in ſacris. Pontifices prætexta utebantur. Prætexta circumcirca purpurata fuit, non in ima ora tantum. Λέγνα. ea prætexta. Pontifices ſacrificaturi aut vota ſuſcepturi prætextam capiti injiciebant. Virgilio lux. Purpureo velare comas amictu. Suffibulum. Purpurea ſacerdotum non ex pretioſa, ſed plebeia. Cicero explicatur.

QVis habitus fuerit Sacerdotum apud Romanos, diu mecum quæſiui. Ego hic breuiter opinionem meam exponam, omiſſis aliorum ſententijs. Igitur Augures amictos fuiſſe trabea ex purpura & cocco, tradit Servius ad 6. Æneidos ex Suetonio. Hoc eſt, primo cocco tingebatur, deinde purpura. Plinius lib. 9. cap. 41. *Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum, tyrio tingere ut fieret hyſginum.* Talis etiam forte erat chlamys illa, quam Domino noſtro milites circumdederunt, quam Matthæus coccineam fuiſſe, Marcus vero purpuream tradit. Hinc Dibaphum pro Auguratu poſuit Cicero lib. 11. Epiſt. 16. ad Cælium: *Sed tamen togam prætextam texi Oppio puto te audiſſe; nam Curtius noſter dibaphum cogitat, ſed eum infector moratur.* Et Epiſt. 9. lib. 2. ad Atticum: *Proinde iſti licet faciant quos volent conſules, tribunos plebis; denique etiam Vatinij ſtrumam Sacerdotij διβάφῳ veſtiant.* Neque enim de dibapha Tyria Ciceronem loqui credo, quæ ipſius Conſulatu primum Romanis viſa fuit. De trabea alibi. Flamines vero læna amicti erant. Cicero in Bruto: *Licet aliquid etiam de M. Popilij*

ingenio ſuſpicari , qui cum Conſul eſſet , eodemque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione nuntiata, ut erat læna amictus, ita venit in concionem. Erat autem læna hæc chlamys duplex. Varro lib. 4. de lingua Latina: *Ricinium id, quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorſum iaciebant, ab reijciendo ricinium dictum. Hinc quod facta duo ſimplicia paria, parilia primo dicta* Et paulo poſt: *Læna quod de lana multa Duarum enim togarum inſtar ut antiquiſſimum mulierum ricinium, ſic hoc duplex virorum.* Si aliqua differentia eſt inter lænam & abollam, credo hanc ſolum eſſe, quod illa chlamydis, hæc vero pallij ſpecies erat: id eſt, hæc erat quadrata, illa vero rotunda. Læna autem utebantur flàmines purpurea, ſi Servio fides eſt in lib. 4. Æneidos. vbi tradit veteri cæremoniarum iure præceptum eſſe, ut flamen venenato operta ſit. Vide eumdem in illud: *Tyrioque ardebat murice læna*

Fibula vero ænea hanc lænam ad pectus ſtringebant flamines. Feſtus: *Infibulati ſacrificabant flamines propter vſum æris antiquiſſimum æreis fibulis.* Et Servius in 4. Æneidos, ad d 1. *Læna eſt proprie toga duplex, amictus anguralis. Alij amictum rotundum, alij togam duplicem, in qua Flamines ſacrificant infibulati.* & ita Sacerdotes videmus in Columna Traiana & alijs antiquitatis monumentis. Hoc autem intelligendum, nec augures nec flamines ſic amictos fuiſſe niſi in ſacris. Læna hæc flaminũ tota purpurea erat & aurata, ut Appianus docet; ita & Virgil. ubi Æneam ut flaminem adornat, addit: ——— *Et tenui telas diſcreverat auro.* Pontifices autem toga prætexta utebantur. Lampridius in Alex. Severo: *Accepit prætextam etiam cum ſacra faceret, ſed loco Pontificis Maximi, non Imperatoris.* Livius Decad 4.

lib.

lib.3. *Romæ eo primum anno Triumviri Epulones facti Caius Licinius Lucullus, Titus Romuleius, qui legem de creandis his tulerat, & Publius Portius Lecca. His Triumviris idem ut Pontifici lege datum togæ prætextæ habendæ ius.* Prætextam autem non ſolum in ima ora,ſed circumcirca purpuratam fuiſſe credo; ut videtur in ſtatua ærea prætextata, quæ eſt apud Florentiæ Ducem, ubi non ſolum αἱ ὦαι, ſed etiam τὰ λέγνα purpura prætexta ſunt. Λέγνα enim appellabant extremitates illas togæ aut pallij quæ ab ora ſurſum ibant. Pollux lib.7.cap.14. Ὤα δὲ τὸ ἐξωτάτω τοῦ χιτῶνος ἑκατέρωθεν. Λέγνα δὲ τὰ ἐν τοῖς ἱματίοις ἑκατέρου μέρους, οὐχ ὅπου ἡ ὤα. id eſt: *Ora extrema tunicæ pars utrimque (id eſt in ſuperiori & inferiori parte,)* λέγνα *vero in amictu utrimque exiſtentes partes, ſed non ubi ora eſt.* Vbi clarè in pallio quadrato utrimque oras fuiſſe ſupra & infra, λέγνα vero a dextro & ſiniſtro latere videmus. Hæc legna etiam prætexta fuiſſe indicat Heſychius. Λέγνα, inquit, τὸ παρυφαινόμενον τῇ περιστερῷ. Hinc patet etiam, vmbonem togæ in prætextis purpureum fuiſſe; quod dicit Perſius: —*Totaque impune ſuburra*

Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

De quo ſuperius. Sacrificaturi autem, aut vota ſuſcepturi Pontifices prætextam capiti inijciebant, ut in omnibus nummis & marmoribus. Ita Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico de Veſpaſiano: Καὶ τοῖς περιβλήματι τὸ πλέον τῆς κεφαλῆς ἀποκαλυψάμενος εὐχὰς ἐποιήσατο τὰς νενομισμένας. quod Ruffinus vertit: *Et amictu magnam partem capitis adopertus ſolemnia vota celebravit.* Quia autem prætextæ illa pars quæ capiti inijciebatur purpurea erat, hinc bene Virgilius dicit:

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Hæc vero prætexta Pontificum, ut & palla Veſtalium, ſuffibulum dicebatur. Varro lib. 5. de LL. *Opeconſiva dies a dea*

dea Opeconſiva, cuius in regia ſacrarium: quod ideo actum, ut eo præter virgines Veſtales & ſacerdotem publicum introëat nemo; is cum eat, ſuffibulum haud habebat tritum: id dicitur a ſuffiendo, ut ſubligaculum. Illud notandum, Sacerdotes ut in vaſis, ita etiam in veſte frugalitatem antiquorum obſervaſſe; nec enim purpura eorum ex pretioſa illa, ſed plebeia & vilis. Sic explico Ciceronem pro Sextio de Piſone: *Veſtitus aſpere noſtra hac purpura plebeia ac pene fuſca.* vbi noſtram vocat purpuram illam plebeiam, quia ipſe Augur erat. Ita Larenſius Pontifex apud Athenæum lib. 7. Ἐσθῆτάς τε ἔχομεν καὶ ὑποδέσεις εὐτελεῖς, πίλοις τε τὰς κεφαλὰς περικείμεθα προβατίων δερμάτων δασεῖς, κεράμεα δὲ καὶ χαλκᾶ τὰ διακονήματα κομίζομεν. id eſt: *Exigui pretij amictus calceatuſque nobis eſt: pileo caput opertum ex ovium pelle villoſa: vaſa quibus miniſtrant vel fictilia ſunt, vel ex ære.* Pulchre D. Gregorius Nyſſenus Orat. de S. Theodoro: *Me etiam Imperatorum horum miſeret, quod cum per ſe ſatis magna inter homines dignitate ob regium Imperium præditi ſint, Pontificis appellationem ſibi ſumpſerunt, & lugubri obſcuraque purpura huius dignitatis nomine induuntur ad imitationem infelicium Pontificum, in dignitate ſplendida atque illuſtri triſte atque inamœnum geſtantes indumentum.*

CAPVT XV.

Lucianus explicatus. Πῖλος. *Reiecta Thomæ Mori verſio. Vlyſſes cum pileo fingebatur. Vlyſſes non habuit pileum umbellatum & galericulum contra H. Alcandrum.*

MIthrobarzanes apud Lucianum in Necyomantia Menippum ad inferos deſcendere cupientē medica veſte ornat: Καὶ ἐνεσκεύασε τῷ πίλῳ καὶ τῇ λεοντῇ καὶ προσέτι τῇ λύρᾳ καὶ παρεκαλούσατο ἤν τις ἐρηταί τε τοὔνομα Μένιππον μὲν καὶ λέγειν Ἡρακλέα δὲ ἢ Ὀδυσέα ἢ Ὀρφέα.

Quod

Quod Thomas Morus vertit, *& ornavit clava, ac leonis exuvijs, & inſuper lyra*. Ita & in principio: Τί δὲ βούλεται τὸ ἀλλόκοτον τοῦ σχήματος, πῖλος καὶ λύρα καὶ λεοντή. *At quid ſibi vult habitus huius inſolentia, clava, lyra, leonis exuviæ?* cum ubique vertendum ſit, *pileus, lyra, leonis exuviæ.* Quia enim Hercules, Vlyſſes, & Orpheus ad inferos deſcenderant, dat Menippo pileum ut Vlyſſem referat, leonis exuvias ut Herculem, & lyram, ut Orphea. Vlyſſem autem cum pileo fingi ſolitum omnibus notum. Vide poſt alios Hieronymum Aleandrum in explicatione tabulæ Heliacæ, ubi tamen non mihi perſuadet, tribuens Vlyſſi pileum umbellatum, & galericulum; nec enim in nummo illo Mamilij video aliud quam rotundum pileolum, quaſi ſphæra media ſit diviſa, ut ait D. Hieronymus Epiſt. ad Fabiolam de pileo Vlyſſis. Ita etiam Vlyſſes cernitur in pila antiqua ex marmore, quæ extat in foro Cathanenſi, in qua Vlyſſis hiſtoria ſculpta eſt.

CAPVT XVI.

Orpheus in antiquis monumentis cum tiara & braccis. Tiaras & braccas Scythæ portarunt.

IN marmoreis antiquorum monumentis ſæpe Orpheus cernitur cum tiara & braccis, ut videri poteſt apud Antonium Boſium in Roma ſubterranea, cuius rei rationem ipſe reddere volens, ita ſcribit l. 4. c. 35. *Maior autem difficultas rem altius contemplanti ſubeſt, ſi quis nimirum ſtudioſe recolat, quanam ex cauſa huiuſce formæ pileolum, ſeu tiaram, pictæ ipſius Orphei imagini aptari contigerit; ſed propoſitæ nuper quæſtionis nodus ſolvitur, ſi quæ a nobis iam de ipſo Orpheo præmiſſa ſunt, mente repetamus.* Sed nihil opus his argutijs. Thraces enim & Scythæ tiaras & braccas portabant, ac de tiara teſtis Lu-

cianus de Gymnaſijs, vbi Anacharſis ita inquit: Τὸν γὰρ πῖλόν μοι ἀφελεῖν, οἴκοθεν ἔδοξεν ὡς μὴ μόνος ἐν ὑμῖν ξενίζοιμι τῷ σχήματι. *Tiaram domi deponere placuit, ne ſolus apud vos peregrino habitu utar.* De braccis Ovidius lib. 4. Triſtium:

Hos quoque qui geniti Graiâ creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Perſica bracca tegit.

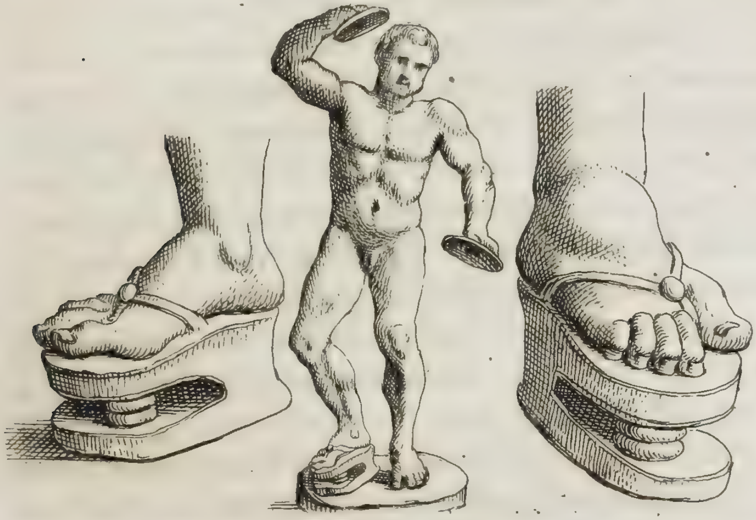
Valer. Flac. l. 5. *Et iam Sarmaticis permutant carbaſa braccis.* Et de Orpheo ipſo Philoſtratus l. 1. de vitâ Apollonij c. 18. de Perſis: Χαίρουσι γὰρ δὴ τῷ Ὀρφεῖ τιάραν ἴσως καὶ ἀναξυρίδα τιμῶντες, οὐ γὰρ μουσικήν γε οὐδὲ ᾠδὰς αἷς ἔθελγεν. *Plurimum namque Orpheo gaudebant incolæ, tiaram forſan & braccas admirati, non ſane muſicam, aut carmina, quibus demulcebat homines.* Et Philoſtratus iunior in iconibus de Orpheo: Τιάραν δὲ χρυσαυγῆ ἐπὶ κεφαλῆς οἰωρῶν. *Tiaram auro fulgentẽ in capite rectam habentem.*

CAPVT XVII.

Scabilla. Non legendum ſcamilla contra C Langium & Torrentium. Non fuerunt Hiſpanorum caſcabelli, contra Scaligerum & Caſaubonũ. Non ſcabella quæ pedis pulſu percutiebantur contra Salmaſium. Vera Scabillorum forma. Scabilla & cymbala coniunguntur. Scabilla ex ligno, interdũ ex ferro. Cymbalorum forma. Cymbala ſemirotundi pelves quos concutiebant. Non fuerunt ſimilia cymbalis Italicis & Hiſpanicis. Non percutiebantur malleolo.

MAgna inter eruditos contentio eſt, quæ ſint ſcabilla apud Ciceronẽ, Suetonium, & Arnobium. Carolus Langius Scamilla legit, & credit eſſe inſtrumenta illa muſica, quæ nos **Scalmeyen** appellamus, cui ſubſcribit Torrentius ad Suetonium. Ioſephus Scaliger ad Copam Virgilianam, & Caſaubonus ad Suetoniũ ſcabellos eſſe putat, quos Hiſpani nunc *caſcabellos* vocant. Sed horum opinio facile refelli poteſt. Claudius

dius Salmaſius in Flav. Vopiſcum cenſet revera, antiquos habuiſſe ſcabella in hunc uſum parata, quæ pedis pulſu lignea ſolea vel ferrea percuſſa ſonarent. Sed ipſum refutat ipſe Statij interpres, quem allegat ad illud: *inſpirata rotari buxa*, qui exponit *inſpirata buxa*, tibiã vel *ſcabellum, quod in ſacris tibicines pede ſonare conſueverunt*. Si enim vera ſcabilla erant, quomodo erant inſpirata? Ego puto veram ſcabillorum formam videri in ſtatua marmorea, quæ extat apud magnum Etruriæ Ducem Florentiæ; quam hîc exhibeo.

Vbi videmus muſicum, ſcabillum pedibus ſonantem, & cymbala manibus quatientem. Ita cymbala & ſcabilla coniunguntur a D. Auguſtino lib. 4. de Muſica. qui locus ab alijs iam allatus. Scabilla autem illa aliquando ex ligno erant, aliquando ex ferro. Libanius Orat. 19. pro Saltatoribus: Δεῖ δὲ ἤ τινα κανόνα σιδηροῦν ὑπὸ τῆς βλαύτης ὁρμώμενον ἀρκοῦσαν ἠχὼ ἐργάσασθαι. Nec ſolum ſcabillorum formam, ſed etiam cymbalorum videmus in hac ſtatua. Nec enim aliud erant cymbala antiquorum, quam ſemirotundi quidam pelves quos concutiebant. Ita Servius ad

 IV. Geor-

IV. Georgicῶν ad illud: *Matris cymbala: quæ in eius tutela ſunt, ideo quod ſimilia ſunt hemicyclis cæli, quibus cingitur terra, quæ eſt mater deorum.* Iſidorus lib.2. Originum: *Cymbala, acetabula quædam ſunt, quæ percuſſa invicem ſe tangunt, & ſonum faciunt.* Seneca l.2. Natur. quæſt. *Ita tympana & cymbala ſonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritum pulſant; hæc ad ipſum aërem acta, niſi concavo, non tinniunt.* Vnde patet errare eos, qui ſcribunt cymbala antiquorum haud abſimilia fuiſſe cymbalo Italico & Hiſpanico, quod *eſt inſtrumentum*, ut Caietanus deſcribit 1. Corinth.13. *notum, quo puellæ utuntur choreas ducentes, geſtando ſiniſtra manu cymbalum, & dextra percutiendo illud: eius ſonus proprie eſt tinnitus multorum circulorum æreorum, qui in circumferentia lignea cymbali filis ferreis ſuſtentantur. Simul enim tota illa circulorum multitudo tinnitus emittit percuſſa pergamena cymbali planitie.* Tympanum antiquorum ea forma erat. Falluntur etiam ij, qui putant, cymbala ſonum edidiſſe malleolo partem convexam pulſante, & concavam ad aërem allidente; nec enim malleolo percutiebantur cymbala, ſed inter ſe collidebantur. D. Auguſt. enarrat in Pſalm.130. *Cymbala invicem ſe tangunt ut ſonent, ideo a quibuſdam, labijs noſtris comparata ſunt.* Greg. Nyſſen. c.9. in Pſalmos: Τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ κυμβάλου πρὸς τὸ κύμβαλον ἐνδείκνυται σύνοδος. *Hoc enim oſtendit cymbali cum cymbalo colliſio.* Cymbalorum etiam formam videmus in vaſe marmoreo, quo bacchantes expreſſi ſunt, quod extat Romæ in horto Iuſtiniano. Nonnus vero Dionyſiacῶν pro cymbalis mihi videtur aliud quod inſtrumentum deſcribere:

Κύμβαλα βομβήεντα συνέκτυπε δίζυγι χαλκῷ
Συμφερέτοις δονάκεσσιν.

Cymbala bombitantia una ſonitum edebant duplici ferro confertis fiſtulis.

FINIS.

ALBERTI RVBENI
DISSERTATIO
DE GEMMA
TIBERIANA,
ET
AVGVSTÆA.

ILLVSTRI VIRO CASPERIO GEVARTIO, CÆSAREO REGIOQVE CONSILIARIO, AC HISTORIOGRAPHO, ARCHIGRAMMATEO ANTVERPIANO, &c.

ALBERTVS RVBENIVS S. P. D.

MITTO tibi meas de utraque Gemma, nempe TIBERIANA, quæ in Regis Chriſtianiſſimi; & AVGVSTÆA, quæ in Imp. Cæſ. RODOLPHI Aug. Gazophylacio ſpectatur, opinationes, quas flagitaſti. Duodecim amplius anni ſunt, cum iuſſu patris mei, τοῦ μακαρίτου, (qui duo hæc nobiliſſima Antiquitatis monumenta in æs incidi curarat) meam de illis ſententiam ſcripto complexus ſum: deinde poſt viſos Sanctamantij Commentarios, Tiberianam iterum recognovi; nunc vero ambas e ſchedis meis, hortatu tuo, collectas iuris tui facio.

Pri-

Primus Nicolaus Fabritius Peireskius (de quo ſatius eſt tacere quam pauca dicere) animadvertit in Sardonyche iſta Tiberiana non Triumphum Ioſephi (vt vulgo exiſtimabant) ſed potius profanam quamdam hiſtoriam repræſentari, crediditque Apotheoſin eſſe Augusti, prout teſtatur elegantiſſimus Gaſſendus in Vita Peireskij; vbi etiam notat, eum varias hac de re litteras dediſſe ad amicos in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam, præſertim vero ad Petrum Paulum Rubenium, parentem meum. Et aſſervantur etiamnum a me plures Peireskij Epiſtolæ, in quibus ſuam de hac Gemma ſententiam expromit, plane cum relatione Gaſſendi conſentaneam. Quod hic dico, ne quis fidem Gaſſendi aut memoriam in dubium revocet: vt factum video a nobili viro Ioanne Triſtano Sanctamantio, cui plurimum ſane debent omnes Antiquitatis ſtudioſi, non ſolum quia infinitum rariſſimorum numiſmatum theſaurum in lucem protulit, ſed etiam quia egregium hoc Sacrarij Palatini κειμήλιον primo Hiſtoricorum Commentariorum volumini inſeruit, & tam luculenta

face

face illuſtravit, vt verendum mihi ſit, ne præpoſteri aut temerarij conſilij arguar, qui actum agere, & aliquantulum non ab illo ſolum, ſed etiam a Peireskio deflectere auſus ſim. Quamvis enim hos viros antiquarum rerum ſcientiſſimos ſuſpiciam, tamen ad eos me non alligo: ſed nunc Peireskium, nunc Sanctamantium, aliquando neutrum ſequor: nonnumquam iubeo eos ſententiam dividere; nonnumquam nihil improbo ex his quæ priores cenſuerint, & dico, *Hoc amplius cenſeo.*

Tu videris, an iuveniles hos conatus dignos prælo exiſtimes. Ego quidem illos domi continere ſtatueram, ne laureolam in muſtaceo quærere viderer, neve in aliquam forte eruditi viri offenſam inciderem, quem licet e ſcriptis ſuis tantummodo notum, colo ac revereor. Etenim nonnulli ex ijs qui nunc e litteris humanioribus nomen petunt, Regum ſibi animos induunt; & ſi quis vel leviter ab eorum ſententia diſcedere præſumat, auctoritatem ſuam violatam & diminutam eſſe credunt, atque ob improbatam vnam atque alteram coniecturam ſuam, non minus quam ob editam

in capitale crimen ſubſcriptionem, Vatiniana odia exercent. A quo quidem vitio longe alienus eſſe ſtudeo; ac enixe caveo, ne nimium mihi contra veritatem faveam, gnarus ex Heſiodi monito, *Secundam virtutem eſſe, moneri velle ac poſſe.* Quamobrem te obſecro, ut ſi me alicubi errare animadverteris, comiter monſtres viam; & quidquid ex opinione mea minus in meis divinationibus tibi placebit, corrigas, aut inuerſo ſtylo deleas. Qua ſub lege & conditione concedo, ut ſi tibi ita viſum fuerit, hæc qualiacumque ſunt publicum accipiant. Vale Vir clariſſime, & me ama. Bruxellæ Kalend. Auguſti CIↃ. IↃC. LV.

FOLDOUT

HERE

DISSERTATIO DE GEMMA TIBERIANA.

INTER Peireſkium & Triſtanum conuenit, principem huius gemmæ locum obtineri a Tiberio, qui throno inſidet habitu Iouis, & eodem plane cultu ornatus, quo Auguſtus Cæſar in ſubſequenti gemma; præterquam quod hic velamentum femorum & tibiarum ſquamis aſperatum, & ſerpentibus fimbriatum eſt, prout Ægis deſcribitur a Virgilio:

Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,
Connexoſque angues.

Quapropter Peireſkius veſtem hanc Imperialem non immerito Ægidem Iouis eſſe dixit. Sed aduerſatur huic opinioni vir de antiquitate optime meritus, & demonſtrare conatur, Ægida dici non poſſe, cum nec pellis caprinæ ſpeciem referat, nec caput Meduſæ inſertum habeat, nec demum pectus occupet, vt Ægides in Palladijs ſolent. Verum quod quidem ad pellem caprinam attinet, Herodotus libro 4. diſerte negat, Ægidas ſimulacris deorum & Græcis apponi ſolitas, e pellibus fuiſſe confectas. Τὴν δὲ ἄρα ἐσθῆτα, καὶ τὰς αἰγίδας τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀθηναίης ἐκ τῶν λιβυσσέων ἐποιήσαντο οἱ Ἕλληνες. πλὴν γὰρ ὅτι σκυτίνη ἡ ἐσθὴς τῶν λιβυσσέων ἐστὶ, καὶ οἱ θύσανοι οἱ ἐκ τῶν αἰγίδων αὐτῇσι οὐκ ὄφιες εἰσὶ, ἀλλ' ἱμάντινοι, τὰ δὲ ἄλλα πάντα κατὰ ταὐτὸ ἔσταλται. Euſtathius ad ε Iliados, ubi

hunc Herodoti locum explicat: Τὸ δὲ πλέω ὅτι σκυτίνη ἡ ἐσθὴς τῶν λιβυσσῶν, δηλοῖ τὰς παρ' Ἕλλησιν αἰγίδας ἐν ἀγάλμασι τυχὸν Διὸς ἢ Ἀθηνᾶς ὑφαντὰς ἢ πλεκτάς τινας εἶναι, καὶ οἷον σαγοειδεῖς μαλλωτάς. Τυχὸν μὲν ἐξ εὐπορίστου ὕλης, τυχὸν δὲ ἐκ τιμιωτέρας, οὐ μὲν αὐτοχρῆμα αἰγᾶς, ἤτοι αἰγίδας, ὅ ἐστιν αἰγῶν δορὰς.

Et ſane, ſi Græcorum Ægides ſquamis ſerpentum variatæ fuerunt, ut ex Virgilio conſtat; non video, quomodo pellibus caprinis ſimiles eſſe potuerint. Non etiam ſquamata hæc Iovis veſtis, Tiberio circumdata, ideo Ægidis appellationem obtinere non poteſt, quia caput Gorgonis nequaquam appoſitum eſt. Illud enim a Minerva demum Ægidi ſibi a Iove conceſſæ adiectum fuit, ut Poetæ fabulantur, & ipſe contrariæ ſententiæ Auctor alicubi annotat. Ad ultimum non diffiteor, in priſcis monumentis plurimas Imperatorum imagines extare Ægide ad pectus armatas, ut in nummis Antonini Caracallæ, & Alexandri Seueri apud Octauium Stradam; & in eximio Achate Ducis Bucquingamij, qui Conſtantinum Auguſtum præfert hoc habitu.

De ſtatua quoque Iulij Cæſaris Chriſtodorus lib. 5. Anthologiæ:

> Καῖσαρ δ' ἐγγὺς ἔλαμπεν Ἰούλιος, ὅς ποτε Ῥώμην
> Ἀντιβίων ἔστεψεν ἀμετρήτοισι βοείαις
> Αἰγίδα μὲν βλοσυρῶπιν ἐπωμάδιον ἦεν ἀείρων.

Nec aliunde petenda explicatio nummorum Neronis apud Triſtanum numero 14. 20. & 23. in quibus angues loricæ eius adiecti ſunt. At vero in hac gemma cum Tiberius plane Iovi aſſimilatus ſit, qui intecto pectore fingebatur, quemadmodum ſupra diximus, non quidem

Ægis

Ægis pectori circumdata, ſed ut ſculptoribus non minus quam ———— *Pictoribus atque Poetis*

Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas;

tegmen femorum in Ægidis morem formatum eſt, ab artifice veteris Mythologiæ, ut apparet, non imperito. Nonnulli enim ex antiquis Theologis Iovem eſſe dicebant Cælum & Aërem. Homerus ό Iliados:

Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι.

Ad quem locum Euſtathius: Ζεὺς πᾶς ὁ ὑπὲρ γῆς ἀήρ. ὅτε φωτιζόμενος ἀπὸ γῆς ἕως νεφῶν, καὶ ὁ ὑπὲρ τὰ νέφη, ὃν καὶ οὐρανὸν ὀνομάζει. Servius ad ſecundum Georgicorum: *Interdum pro aere Iuno, & pro æthere Iupiter accipitur: aliquoties & pro aere, & pro æthere Iupiter, Iuno vero pro terra & aqua.* Hinc ſuperiora quidem Iovis membra, id eſt, Æther,

Perpetuum nulla violatus nube ſerenum,

abſque ullo velamento expoſita conſpiciuntur; ſed inferiora, quæ Aërem deſignant, nubibus obductum, & tempeſtatibus ſæpe turbidum, Ægide tecta ſunt. Hæc enim procellarum, nimborum atque turbinum ſymbolum eſt. Ideo Virgilius Ægida *nigrantem* dixit, & Silius Italicus

Nimbos flammaſque vomentem.

Servius ad 8. Æneidos: *Sane Græci Poetæ turbines & procellas* καταιγίδας appellant, quod Ægis mota faciat tempeſtates. Euſtathius ad έ Iliados: Αἰγὶς νοεῖται τὰ κατὰ τὸν ἀέρα πάθη, καὶ φοβήματα, ὧν ἔνια οὐ μόνον καταιγίδες λέγονται, ἀλλὰ καὶ αἰγίδες ἀσυνθέτως.

Forte etiam cælator ſignificare voluit hoc ſchemate, Tiberium ciuibus quidem Romanis intectum ſerenumque apparere, ut Iupiter cælicolis videri credebatur: at verò Barbaris infra ſe poſitis Ægida oſtentare, & fulmina tempeſtateſque armorum ſuorum immittere.

Dextrum

Dextrum *Tiberij* latus claudit *Antonia* Druſi, ſiniſtrum *Livia*, ſeu *Iulia Auguſta*, ut bene Peireskius. Illa recta adſtat, & Germanicum filium amplectitur, hæc in eodem quo Tiberius ſolio ſedet, vtpote quæ Auguſta erat, & dominationis fere ſocia, ita ut litteræ Tiberio ſcriptæ etiam matri eius inſcriberentur, teſte Dione libro 57. Quod miror non animadverſum eſſe à viro oculatiſſimo, qui mutatis partibus perſonam Liviæ tribuit Antoniæ; & contra, quam Peireskius & nos Liviam eſſe cenſemus, ipſe Antoniam nominat. Sed ut argumentum illi ſuum reponam, nullam veri ſpeciem habet, Antoniam quidem, quæ demum a Caio Cæſare Auguſtæ titulum obtinuit, in Auguſtali throno locatam eſſe, Liviam vero Auguſtam Tiberio adſtare.

Dextra geſtat Livia ſpicas & papavera, vt omnes ferè Auguſtæ in numiſmatis & marmoribus antiquis. *μήκωνες* enim *τῆς πολυγονίας σύμβολον*, ut Porphyrius ait apud Euſebium lib. 3. cap. 11. Præparat. Euang.

Adiacet ſolio Barbarus quidam, tiara, tunica manicata, & ſarabaris velatus. Triſtanus putat eſſe ſeruum aut libertum notarium, Tiberij & Germanici verba excipientem. Ego Armeniam eſſe opinor, quæ ſimili prope cultu, tiarata, tunicata & braccata conſpicitur in L. Veri nummis. De quo Orientalium Barbarorum habitu latè agit Briſſonius de regno Perſarum. Ego id ſolum hic adijciam, ex hac imagine liquido apparere, quænam ſint apud Lucretium *anademata*, apud Virgilium

—— *redimicula mitræ.*

Suſtentat triſtis Armenia ſiniſtra manu inclinatum caput, eodem geſtu quo Iudæa aliæque prouinciæ ſæpe in nummis effigiatæ ſpectantur. Infeſtabatur enim tunc temporis

poris regio hæc Vononis & Parthorum motibus; ad quos componendos, & opem afflictæ Armeniæ ferendam Livia Germanicum adhortari videtur.

Ille galea, clypeo, & ocreis inſtructus alacriter operam ſuam pollicetur, & tacto capite ſe obſtringit, paratus caput & vitam Reipublicæ & Tiberio patri impendere.

Adſiſtit Germanico Caius Cæſar Caligula manipulario habitu, qui patrem comitatus eſt in Syriaca expeditione, ut Suetonius refert cap. 10.

Agrippina Germanici, filio & marito adiuncta, non ſtola, ut Livia & Antonia, ſed chlamyde fibulatoria circumvelatur; quia nempe in caſtris ac expeditionibus plerumque verſata eſt. Sic Didoni ad venationem proficiſcenti chlamydem tribuit maximus Poetarum:

Tandem progreditur magna ſtipante caterva
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Agrippina quoque Claudij vxor Naumachiam in lacu Fucino ſpectavit aurea chlamyde amicta, ut Tacitus, Plinius & Dio notant.

Ab altera parte pone thronum Tiberij, ſedet puella in humili lecticula aut ſubſellio ſphingis imagine exornato, quæ ob illud inſigne, Iulia Auguſti filia exiſtimatur à Triſtano. Sed vix credere poſſum, vomicam hanc domus Auguſtæ hic expreſſam eſſe, & quidem ſub Tiberio, qui infeſto ſemper odio illam proſecutus, mox ut principatum adeptus eſt, extorrem, infamem, & poſt interfectum Agrippam, omnis ſpei egenam inopia ac tabe longa peremit. Incidit autem mors Iuliæ, Tacito teſte, in annum Iulianum 59. ab Vrbe condita 767. At certum eſt, gemmam

mam hanc cælatam eſſe poſt reditum Germanici e Germania, qui contigit exeunte anno Iuliano 61. aut ineunte 62. duobus minimum poſt Iuliæ mortem annis. Itaque rectius meo iudicio Peireskius cenſuit, eſſe Liviam ſeu Livillam Germanici ſororem, nuptam Druſo Tiberij filio; cui ſententiæ ſuffragatur inſignis gemma Bucquingamij Ducis, quæ refert Livillam eodem filo vultus, ſerto e ſpicis & papaveribus contexto coronatam, duoſque gemellos in ſinu habentem. Quantum ad ſphingem, vulgari apud Romanos Græcoſque artificio fulcra lectorum & ſellarum in ſphingium & gryphum ſpeciem deformari ſolebant. Callixenus Rhodius apud Athenæum lib. 5. Ἐκείνῳ δὲ καὶ κλῖναι χρυσαῖ σφιγγόποδες, ἐν ταῖς δυσὶ πλευραῖς ἑκατόν. Iſidorus lib. 20. cap. 11. *Sphingæ ſunt ſphingatæ effigies, quas nos Gryphos dicimus.*

Adſiſtit Livillæ iuvenis galeatus & paludatus, dextram cælum verſus protendens. Hunc Triſtanus Numerium Atticum eſſe credit, eo geſtu expreſſum, quo Auguſtum in cælum aſcendentem a ſe conſpectum affirmaverat. De qua opinione ut nihil aliud dicam, certe non video, qua ratione Numerio Senatori & Prætorio viro galea & chlamys conveniat, cum ille non in expeditione aliqua, ſed Romæ, aut extra Vrbem via Appia, Auguſti Apotheoſin ſibi viſam iuraverit; nec Romæ aut in Latio Senatores cum galea & chlamyde aut paludamento incedere ſolerent, niſi Conſules & Prætores, cum ad bellum ex Vrbe proficiſcebantur, aut ex bello redibant.

Adhæc, trophæum quod adoleſcens ille humeris geſtat, planiſſime ſententiam hanc condemnat. Nec enim mihi probat vir nobilis, hoc trophæum denotare exuvias mortales Auguſti ex æthere decidentes. Itaque cum Peireſ-

kio Druſum hunc eſſe puto Tiberij filium, Livillæ maritum, qui trophæum fert; quia tunc cum Germanicus in Syriam profectus eſt, in Illyrico feliciter res geſſit, & Suevos atque Marcomannos mutuis diſcordijs attrivit; qua de cauſa paulo poſt ovatio ei decreta fuit. Expanſam vero dextram ad cælum elevat Druſus, ut promptum ſe teſtetur ad quævis pericula pro Maieſtate Imperij Romani ſubeunda. Ita apud Lucanum,

——Cunctæ ſimul aſſenſere cohortes,
Elataſque alte quæcumque ad bella vocaret
Promiſere manus.

In ſuperiori gemmæ parte quatuor Diui aut Heroes conſpiciuntur, quorum vnus orbem manibus tenet. Hunc Æneam eſſe, facile Triſtano aſſentior: niſi quis forte ex iuvenili & imberbi facie conijcere malit Iulum eſſe, Iuliæ gentis auctorem: habitus certe Phrygem arguit, nempe tiara, tunica manicata, chlamys & braccæ: qui cultus Phrygum erat; a quibus ad Armenios fluxit Phrygum colonos, ut Herodotus ait lib. 7. Ἀρμένιοι δὲ κατάπερ Φρύγες ἐσεσάχατο, ἐάντες Φρυγῶν ἄποικοι. De tiara aut mitra Phrygia obvia paſſim Scriptorum veterum teſtimonia. De tunica & manicis Virgilius lib. 9. Æneidos:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

De chlamyde & braccis idem lib. 11.

— Tum croceam chlamydemque, ſinuſque crepantes
Carbaſeos, fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

Euripides in Cyclope de Helena & Paride:

——ἣ τοὺς θυλάκους τοὺς ποικίλους
Περὶ τοῖν σκελοῖν ἰδοῦσα, καὶ τὸν χρύσεον
Κλοιὸν φοροῦντα περὶ μέσον τὸν αὐχένα.

Lon-

Londini in ædibus Arundellianis extat haloſis Troiæ in antiquo marmore, quod omnes Troianos hoc modo cultos exhibet.

Orbem manu geſtat Æneas aut Iulus, ob Imperium orbis terrarum, quod Iulia familia obtinuit.

Supra hunc emicat alius radiata corona, & velo ſceptroque inſignis, qui Peireskio Auguſtus, Triſtano Iupiter eſt. Ego Peireskio accedo; nam Iupiter diverſo omnino ſtatu & habitu in priſcis monumentis apparet. Etenim, ut alia nunc omittam, quis neſcit, profundam Iovi barbam ab omni antiquitate tribui? Cicero lib. 1. de Natura deorum: *Iſto namque modo dicere licebit Iovem ſemper barbatum, Apollinem ſemper imberbem, cæſios oculos Minervæ, cæruleos eſſe Neptuni.* Arnobius lib. 6. *Riciniatus Iupiter atque barbatus.* Prudentius:

Barbam rigentem dum Iovis
Circumplicat.

Nec eſt quod aliquis Iovem Anxurum & Caſium opponat: nam & hic & ille puerili aut iuvenili ſpecie facti erant. Servius ad 7. Æneidos: *Circa hunc tractum Campaniæ colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quaſi* ἄνευ ξυρᾶς, *id eſt, ſine novacula, quia barbam numquam raſiſſet; & Iuno virgo, quæ Feronia dicebatur.* De Caſio Iove Achilles Tatius lib. 3. de Clitophontis & Leucippes amoribus: Τὸ δὲ ἄγαλμα νεανίσκος ἦν. Idem cenſendum de ſtatuis Iovis quas Pauſanias memorat 1. Eleacor. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Ζεὺς οὐκ ἔχων πω γένεια: & paulo poſt: Ἄγαλμά ἐστι Διὸς οὐκ ἔχον γένεια οὐδὲ αὐτό. At noſter ſenilem planè ætatem præfert, & raſum tamen mentum habet, quod Iovi nullo modo convenit. Et ſane ſi quis vultum eius conferat cum priſcis gemmis & numiſmatis Auguſtum iam ſenem referenti-

bus, haud dubie aſſentietur Peireskio: radiata autem corona cinctus eſt, quia Auguſtus

——Phœbigenam ſeſe gaudebat haberi.

Et à patre ſuo viſus fuit in ſomnio mortali ſpecie amplior, cum fulmine & ſceptro, exuvijſque Iovis optimi maximi, ac radiata corona, ſuper currum laureatum, ut Suetonius narrat cap.94. Tranſijt autem ab Auguſto ad ceteros Imperatores radiatæ coronæ vſus: maximè ad eos qui in deos relati erant. Lucanus lib. 7.

Bella pares ſuperis facient civilia divos,
Fulminibus manes, radijſque ornabit & aſtris,
Inque Deum templis iurabit Roma per umbras.

Velum capiti circumpoſitum conſecrationis inſigne eſſe, viri docti annotarunt ex numiſmatis. Euſebius lib. 4. cap.73. de Vita Conſtantini: Ἤδη δὲ καὶ νομίσμασιν ἐνεχαράττοντο τύποι, πρόσθεν μὲν ἐκτυποῦντες τὸν μακάριον ἐγκεκαλυμμένον τὴν κεφαλήν. Θατέρου δὲ μέρους ἐφ᾽ ἅρματι τεθρίππῳ ἡνιόχου τρόπον ὑπὸ δεξιᾶς ἄνωθεν ἐκτεινομένης αὐτῷ χειρὸς ἀναλαμβανόμενον. *Jam vero in numiſmatis quoque expreſſæ formæ, quæ ab una parte beatum hunc noſtrum obuoluto capite repræſentabant, ab altera parte quadrigæ, inſtar aurigæ, inſidentem ſuſceptum a dextra manu cælitus demiſſa.* Habeo aliquot huiuſmodi nummos penes me, ſed eorum formam iam publico dederunt Eminentiſſimus Baronius ad annum 337. Antonius Auguſtinus dialogo 1. & Triſtanus tomo 3. qui etiam ſtudioſe quærunt, cur Imperatores poſt conſecrationem capite obvoluto repræſentati fuerint. Ego arbitror ideo illud fieri ſolitum, quia cadavera hoc habitu rogo imponebantur. Virgilius lib. 11.

——Arſuraſque comas obnubit amictu.

E rogo autē aſſurgere ad immortalitatē credebantur divi.

Sed

Sed ut ad gemmam noſtram revertar, cum Auguſto iam ſuus locus aſſignatus ſit, non magnopere mihi laborandum eſt, ut viri eruditi opinionem refellam, qui Auguſtum alato equo imponit. Et ſane vector Pegaſi, adoleſcentis potius quam ſeneſcentis faciem habet, quemadmodum obſervavit Peireskius, qui proinde Marcellum eſſe credebat. Mihi videtur, ex filo vultus, Druſus Germanicus eſſe, Tiberij frater, Germanici Cæſaris pater. Sed qua de cauſa alatus illi equus tribuatur, accuratius inquirendum. Et olim quidem exiſtimavi, Druſum Bellerophonti comparatum eſſe, non ſolum ob eximias corporis ac animi dotes; verum etiam quia, ut Bellerophon a Pegaſo excuſſus coxam fregit, ita Druſus ex fractura, equo ſuper crus eius collapſo, obijt triceſimo poſt die. Sed & alia nunc huius rei ratio occurrit: deprehendo etenim ex Pedone Albinovano, aliquem ex Poetis illius ævi finxiſſe, ſolemni tunc adulatione, Druſum ex rogo a Venere ereptum, & in ſtellam Heſperum mutatum fuiſſe. Pedonis verba ſunt in Epicedio Mæcenatis, quæ non neſcius ſum aliter a Scaligero explicari:

Quæſivere chori iuvenem ſic Heſperon illum,
Quem nexum medio ſolvit in igne Venus.
Quem nunc in fuſcis placida ſub nocte nitentem
Luciferum contra currere cernis equis.

Vbi ſub iuvenis nomine manifeſte Druſum intelligit, quem ita paſſim appellat, ut in carmine ad Liviam:

Nec iuvenis poſiti ſupremos deſtrue honores.

&, *Accipient juvenem Germanica ſigna ferentem.*

Sic etiam, in principio Epicedij Mæcenatis:

Defleram iuvenis triſti modo carmine fata.

Nam aliud agebat Scaliger, dum ſcripſit, Epicedium de

morte Druſi hic non poſſe intelligi; quia poſt Agrippam mortuus ſit. Ita quandoque etiam magni viri dormitant.

Hanc vero fabulam de Druſo a Venere in cælum tranſlato, & in Heſperon converſo, ſecutus ſculptor gemmæ, Druſum hic pennato equo, Veneris miniſtro, impoſuit: eodem enim modo & comam Berenices, Veneris iuſſu in cælum a Pegaſo deportatam tradidit Callimachus, & ex eo Catullus:

Abiunctæ paulo ante comæ, mea fata, ſorores
Lugebant, cum ſe Memnonis Æthiopis
Vnigena impellens nutantibus aera pennis
Obtulit Arſinoes Chloridos ales equus.
Iſque per ætherias me tollens advolat auras,
Et Veneris caſto collocat in gremio.
Ipſa ſuum Zephiritis eo famulum legarat.

Præterea cum Druſus in Heſperum mutatus fuiſſe poſt obitum creditus ſit, non immerito volucri equo vehitur; namque ſingulares equos Lucifero & Heſpero ab antiquitate datos fuiſſe, iam à Scaligero lib. 2. de Emendatione temporum, & alijs annotatum eſt. Immo Lucifero (qui idem cum Heſpero) Pegaſum tribui in priſcis monumentis docet vir Cl. Ianus Caſperius Gevartius, in Pompa Introitus Ferdinandi Auſtriaci Hiſp. Infantis, Cardinalis, in vrbem Antuerpiam. Auroram quoque (cuius filius Heſperus) Pegaſo vectam inducit Lycophron. Qua de re videndi Iſaacius Tzetzes ad Lycophronem, & Euſtathius ad Ψ Iliados.

Porro ut clarius conſtaret, equum hunc Veneris famulum eſſe, & Druſum Heſpero aſſimilatum,

Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,

appoſitus eſt Cupido ductor & moderator habenarum,

cuius

cuius ſub imagine haud dubie hic expreſſus eſt filius Germanici, de quo Suetonius cap. 7. lib. 4. *Vnus iam puer aſcens raptus eſt inſigni feſtiuitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Livia dedicavit: Auguſtus in cubiculo ſuo poſitam, quotieſcumque introiret, exoſculabatur:* quod Peireskio & Triſtano etiam viſum.

Supereſt vnus etiamnum Heros paludatus & laureatus, ac clypeum vtraque manu retinens. Hunc Peireskius D. Iulium, Triſtanus Druſum Germanicum eſſe credunt: Sed de Druſo iam dictum. Peireskij ſententiæ repugnant omnes veteres nummi, gemmæ & ſtatuæ, Iulium Cæſarem diverſa plane facie exhibentes. Ego, cum videam totam fere Tiberij Cæſaris domum hîc expreſſam eſſe, non invenio alium, cui hanc perſonam aſſignem, quam Tiberium Claudium Neronem, Tiberij Cæſaris patrem naturalem, qui Alexandrino bello claſſi præpoſitus, Ægyptios prælio navali vicit, ut Dio narrat libro 42. qua de cauſa hic laurea coronatus eſt. Deinde Peruſino bello L. Antonium ſecutus, deditione a ceteris facta, ſolus permanſit in partibus; atque ideo forſitan in hac gemma clypeum utraque manu retinet: nam deditionem facientes ſolebant clypeum abijcere, aut conuertere, aut capiti imponere. De his Appianus libro 11. Civilium: Οἱ δὲ ἐπέθεσαν ταῖς κεφαλαῖς τὰς ἀσπίδας, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον ἑαυτοὺς παραδιδόντων. De converſione clypei Ammianus l. 26. *Eumque ſecuti complures, iam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem tranſeunt cum vexillis, ſcuta perverſa geſtantes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum.* Themiſtius Orat. 9. de eadem hac defectione: Ἅμα τῷ γενέσθαι ἐντὸς τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ μάλης ἔκρυπτον τὰς ἀσπίδας, ὥσπερ φῶρες καὶ κακοῦργοι καταληφθέντες ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 13. *In*

bello

bello ſi quis inferiorem ſe viderit, arma convertit, & meretur veniam. Argute itaque Tiberius Nero hic expreſſus videtur, non convertens & ſub ala occultans clypeum, ſed ſiniſtræ aptatum, dextra etiam complectens, atque eo geſtu ad D. Auguſtum accedens: quia, ut dixi, deditione a ceteris facta ſolus permanſit in partibus, ac primo Præneſte, inde Neapolim evaſit, ſerviſque ad pileum fruſtra vocatis in Siciliam profugit, & demum ad M. Antonium traiecit in Achaiam, cum quo, brevi reconciliata inter omnes pace, Romam rediit, ut Suetonius tradit. *Sanctiores* autem, Seneca teſte, *tutioreſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt.*

Imum gemmæ ſegmentum refert illuſtres captivos Germanos, a Cæſare Germanico in triumpho traductos. Plerique recenſentur a Strabone lib. 7. cuius verba adſcribenda. Ἔτισαν δὲ δίκας ἅπαντες καὶ παρέσχον τῷ νεωτέρῳ Γερμανικῷ λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα, καὶ γυναικῶν. Σεγιμοῦντός τε ὁ Σεγέστου υἱὸς Χηρούσκων ἡγεμὼν, καὶ ἀδελφὴ αὐτοῦ γυνὴ δ' Ἀρμινίου τοῦ πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρούσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὔαρον Κουϊντίλιον παρασπονδήσει, καὶ ἔτι συνέχοντος τὸν πόλεμον. ὄνομα Θουσνέλδα καὶ υἱὸς τριετὴς Θουμελικός· ἔτι δὲ Σεσίθακος Σιγιμήρου υἱὸς τῶν Χηρούσκων ἡγεμόνος· καὶ ἡ γυνὴ Ῥαμὶς Οὐκρομήρου θυγάτηρ ἡγεμόνος Χάττων· καὶ Δουδόριξ Βαιτόριτος τοῦ Μέλωνος ἀδελφοῦ υἱὸς Σύγαμβρος. Σεγέστης δὲ ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀρμινίου καὶ ἐξ ἀρχῆς διέστη πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ λαβὼν καιρὸν ηὐτομόλησε, καὶ τῷ θριάμβῳ παρῆν τῶν φιλτάτων ἐν τίμῃ ἀγόμενος. ἐπόμπευε δὲ καὶ Λίβυς τῶν Χάττων ἱερεύς, καὶ ἄλλα δὲ σώματα ἐπομπεύθη ἐκ τῶν πεπορθημένων ἐθνῶν. *Pœnas tamen univerſi dederunt, & Germanico pulcherrimam triumphi materiam, in quo viros illuſtriſſimos ac feminas traduxit. inter quos Segimundus erat Segeſtis filius, Cheruſcorum Dux, ſororque eius uxor Arminii,*

qui

(qui belli dux fuerat, cum violata pace Quinctilium Varum circumvenerunt, & nunc etiam bellum fovet) nomen Thuſnelda: nec non filius eius Thumelicus, tres natus annos; & præterea Seſithacus, Segimeri Cheruſcorum Ducis filius, eiuſque uxor Rhamis, Veromeri Cattorum Ducis filia: & Deudorix Sicamber, Bætoritis filius, qui frater erat Melonis. Segeſtes autem Arminij ſocer, qui & ab initio belli ſententiæ generi adverſatus erat, & capto tempore ad Romanos transfugerat, tunc cum honore & dignitate intererat triumpho, in quo liberi eius traducebantur. Ductus eſt etiam in pompa Libys Cattorum ſacerdos, alijque plures. Hactenus Strabo. & omnes quidem ab illo enumeratos captivos hac in Gemma ſpectari, vix mihi dubium eſt. Thuſneldam ſane agnoſco, & in gremio eius Thumelicum, qui capite geſtat circulum, non diſſimilem ſpiris illis rotundis, quibus capita infantium munire ſolemus in Belgica & Germania; cetera nudus eſt. Tacitus de liberis veterum Germanorum: *In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt.* Thumelicum vero triennem in triumpho Germanici traductum fuiſſe, Strabo ſcribit: at, ſi Tacito fides, biennium vix exceſſerat; venit enim gravida Thuſnelda in poteſtatem Germanici, & virilis ſexus ſtirpem edidit, vere anni Iuliani LX. Druſo Cæſare & Norbano coss. Triumphavit autem Germanicus A. D. VII Kal. Iunias, anno Iuliano LXII. C. Cælio, L. Pomponio coss.

Iuvenem, qui Thuſneldæ aſſidet, fratrem eius Segimundum eſſe ſuſpicor, de quo Tacitus lib. I. Annal. *Neque multo poſt Legati a Segeſte venerunt, auxilium orantes adverſus vim popularium, a queis circumſidebatur, validiore apud eos Arminio, quando bellum ſuadebat. nam Barbaris,*

quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segeſtes Legatis filium nomine Segimundum; ſed iuvenis conſcientia contabatur: quippe anno quo Germaniæ deſciuere, Sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Ara hæc Vbiorum videtur ſacrata fuiſſe D. Iulio & Auguſto. Hinc Arminius apud Tacitum libro eodem: *Coleret Segeſtes victam ripam, redderet filio ſacerdotium: hominem Germanos numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint.* ubi legendum, redderet filio ſacerdotium hominum: Germanos numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint. aut cum viro Magno: *Redderet filio ſacerdotium manium: Germanos numquam, &c.*

Gronovius lib. 2. cap. 3. Obſervat.

Adhæret Segimundo alius captivus revinctis poſt tergum manibus. Hunc Seſithacum patruelem Segimundi eſſe conijcio, mulieremque illi adiunctam, quæ parmæ incumbit, Rhamin vxorem Seſithaci. De Seſithaco Tacitus: *Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in civitatem Vbiorum perduxerat, data vtrique venia; facile Segimero, cunctatius filio, quia Quinctilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur.*

Barbarus in extremo gemmæ angulo ſedens horrida facie, tortiſque crinibus, Deudorix Sicamber eſſe videtur.

Ab altera parte, pone Thuſneldam, alius captivus manu caput ſuſtinet: hunc culter, ſeu machæra ſacrifica, qua ſuccingitur, Libyn eſſe arguit Cattorum ſacerdotem: immo & vittæ mitraque capiti circumpoſitæ id indicare videntur; quamvis liquido diſcerni non poſſint in Gemma,

ma, quæ hac in parte iniuria temporis imminuta eſt.

Inter Libyn & Thuſneldam apparet matrona Barbara, cum puella, quæ & ipſa barbarum in morem culta eſt. Arpi Principis Cattorum coniugem filiamque eſſe reor. de quibus Tacitus lib. 2. Annalium: *Neque Silio ob ſubitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi Principis Cattorum coniugem filiamque raperet.*

Atque hæc mea de pretioſiſſimo hoc monumento ſententia: quæ ſi forte, ut vereor, nequaquam omnibus probatur, non repugno.

Καὶ περὶ μὲν τούτους ἀρκεῖ, λογὸς ὡς ὁ παλαιὸς
Σοὶ μὲν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστὶν, ἐμοὶ δὲ τάδε.

DISSERTATIO DE GEMMA AVGVSTÆA.

LAudat Suetonius moderationem Cæſaris Auguſti, quod *Templa, quamvis ſciret etiam Proconſulibus decerni ſolere, in nulla tamen provincia, niſi communi ſuo Romæque nomine ſuſcepit.* Hinc in marmoribus antiquis ſæpe legimus:

ROMÆ. ET. AVGVSTO
CÆSARI. DIVI. F.

&, SACERDOS. PERP. ROM. ET. AVG.
in alijs: FLAM. ROM. ET AVG.

Athenis quoque, antequam a Mahomete Turcarum Principe everterentur, veſtibulo templi in arce inſcriptum fuiſſe aiunt:

Ο ΔΗΜΟΣ. ΘΕΑΙ. ΡΩΜΗΙ. ΚΑΙ
ΣΕΒΑΣΤΩ. ΚΑΙΣΑΡΙ.

Pari adulatione Herodes magnus, poſtquam urbem, Stratonis turrim ante nominatam, reparavit, & Cæſaream appellavit, templum ibi Auguſto ſacrum exſtruxit, binaque in illo ſimulacra poſuit, Τὸ μὲν Ῥώμης, τὸ δὲ Καίσαρος. ut Ioſephus tradit lib. 15. cap. 13. antiquitat. & uberius lib. 1. cap. 16. excidij. Καὶ τοῦ στόματος ἄντικρυς ναὸς Καίσαρος ἐπὶ γηλόφου κάλλει καὶ μεγέθει διάφορος, ἐν δὲ αὐτῷ Κολοσσὸς Καίσαρος οὐκ ἀποδέων τοῦ Ὀλυμπίασι Διός, ᾧ καὶ προσεικάσαι, Ῥώμης δὲ ἴσος Ἥρᾳ τῇ κατ᾽ Ἄργος. quæ male verſa a veteri interprete: *Contra*

oſtium

Pag 195

oſtium vero portus in colle, Cæſaris templum, magnitudine ſimul & pulchritudine conſpicuum, in eoque Cæſaris coloſſus, non minor quam Iovis apud Olympiam, cuius ad exemplar factus eſt, Romano autem par, & Iunoni, quæ Argis eſt. Nec melius Ioſephi mentem percepit Auctor librorum de excidio urbis Hieroſolymitanæ, qui ſub Hegeſippi perſona circumfertur lib.1.c.35. *Et templi medio coloſſum conſtituit, Auguſti nomine, velut ſimulacrum ipſius, quod non minoris magnitudinis foret ſimulacro Olympij Iovis, aut Junonis Argivæ.* Sed vtraque hæc interpretatio longiſſime a Ioſepho abit: dicit enim ille, Coloſſum quidem Cæſaris Olympico Iove non minorem, atque ad eamdem formam effectum fuiſſe; ſtatuam vero vrbis Romæ, æqualem magnitudine ſimulacro Iunonis Argivæ. Porro ut coloſſus Cæſarienſis Iovis, Olympici ſpecie formatus erat; ita in hac gemma Auguſtus σύνθρονος Romæ Iovi aſſimilatus eſt. Nam & Pedo Albinovanus ei viventi Iovis nomen tribuit in Elegia ad Liviam:

Nata quod es alte, quod fœtibus aucta duobus,
Quodque etiam magno conſociata Iovi.

Habitum, quo Iupiter pingi ſolebat, deſcribit Porphyrius apud Euſebium lib.3. cap.9. Præparationis Evangelicæ: Ἀνθρωπόμορφον δὲ τοῦ Διὸς τὸ δείκελον πεποιήκασιν, ὅτι νοῦς ἦν καθ' ὃν ἐδημιούργει, καὶ λόγοις σπερματικοῖς ἀπετέλει τὰ πάντα. κάθηται δὲ, τὸ ἑδραῖον τῆς δυνάμεως αἰνιττόμενος. γυμνὰ δὲ ἔχει τὰ ἄνω, ὅτι φανερὸς ἐν τοῖς νοεροῖς καὶ τοῖς οὐρανίοις τοῦ κόσμου μέρεσίν ἐστι· σκέπεται δὲ αὐτοῦ τὰ πρόσθια, ὅτι ἀφανὴς τοῖς κάτω κεκρυμμένοις· ἔχει δὲ τῇ μὲν λαιᾷ τὸ σκῆπτρον, καθ' ὃ μάλιστα τῶν τοῦ σώματος μερῶν τὸ ἡγεμονικώτατόν τε καὶ νοερώτατον ὑποικουρεῖ σπλάγχνον ἡ καρδία. Βασιλεὺς γὰρ τοῦ κόσμου ὁ δημιουργὸς νοῦς· προτείνει δὲ τῇ δεξιᾷ, ἢ ἀετὸν ὅτι κρατεῖ τῶν ἀεροπόρων θεῶν, ὡς τῶν μεταρσίων ὀρνέων ὁ ἀετός. ἢ νίκην ὅτι νενίκηκεν αὐτὸς πάντα.

Codinus in Conſtantinopoli: Ἄγαλμα πλάττουσι τοῦ Διὸς καθήμενον ἔχον τὰ μὲν ἄνω γυμνὰ, τὰ δὲ κάτω σκεπασμένα· κρατεῖ δὲ τῇ μὲν εὐωνύμῳ χειρὶ σκῆπτρον, τῇ δὲ δεξιᾷ ἀετὸν προτείνει. Adde his, ſi lubet, Suidam in voce Ζεὺς. Extant paſſim Græca & Romana numiſmata, in quibus Iupiter hac ſpecie expreſſus cernitur, ſeminudus, & inferiores tantum corporis partes peplo tectus, ſellæ inſidens, & ſiniſtra ſceptrum tenens, dextra aquilam aut victoriam protendens. Immo in Tarraconenſium nummis inſcriptis, DEO AVGVSTO, ipſe Auguſtus ita effictus eſt cum haſta & victoria, plane ut in hac gemma; præterquam quod non victoriam hic vel aquilam (quæ tamen ſellæ appoſita eſt) ſed lituum dextra portat, ob auguratum nempe, quo omnes Romanorum Reges & Imperatores inſigniti fuerunt. Romulum quidem Plutarchus affirmat Augurem fuiſſe, & geſtaſſe ἐπὶ μαντικῇ τὸ καλούμενον λίτυον. Virgilius de Pico Latij Rege:

Apud Antoniũ Auguſtinum dialogo 7.

Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea.

Numa Pompilius, Ancus Marcius, Iulius Cæſar, Auguſtus, alijque Cæſares, in nummis antiquis ſæpiſſime occurrunt cum lituis.

Roma Dea, Auguſto aſſidens, Liviam vultu referre videtur: galeam, haſtam, clypeum & parazonium habet, prout a Claudiano & Sidonio Roma ipſa deſcribitur, & in priſcis monumentis, quæ in Vrbe, in hortis Cæſijs & ædibus Iuſtinianæis ſuperſunt, etiam nunc ſpectatur.

Romæ & Auguſto ſuperpoſitus eſt in orbiculo Capricornus: ——— *In Auguſti felix qui fulſerit ortum.*

Manil. l. 1.

Suetonius c. 94. *Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, ut thema ſuum vulgaverit, nummumque argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt, percuſſerit.* In Genethliaco enim

enim themate Auguſti, ſors Fortunæ (quæ ab antiquis Aſtrologis cenſebatur ὥσπερ σεληνιακὸς ὡροσκόπος, velut *lunaris Horoſcopus*, a quo thema Athlorum deducebant) Capricornum obtinuit, ut optime pervidit Ptolemæus ſæculi noſtri Gotifredus Vendelinus qui in Commentario *De die natali Auguſti*, quem nobis propediem promittit, nodum hunc de Horoſcopo Auguſtæo, magnorum hactenus virorum ingenijs inexplicabilem, feliciter diſſolvit. Atque illius ſane ſententiam egregie firmant nummi Auguſtæi nota huius ſideris percuſſi, in quibus Capricornus plerumque gubernaculum navis, orbem & cornucopiæ præfert, ipſa nempe Fortunę inſignia; de qua Lactantius lib. 3. c. 29. Inſtitutionum Divinarum: *Nam ſimulacrum eius cum copiæ cornu & gubernaculo fingunt, tamquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat.* Immo etiam fortaſſis eamdē ob cauſam, Capricornus hic orbiculo incluſus eſt: ſortem enim Fortunæ circulo decuſſato deſignant Aſtrologi; quia, ut Scaliger exiſtimat, ſortes omnes ligneæ vel eburneæ ita ſcalperentur. Genitus autem Auguſtus (ut hoc obiter hic addam) non menſe Iulio Iuliano, in quem conveniſſe tunc Septembrem antiquum credunt Scaliger, Calviſius, Keplerus, & alij; ſed IX. Kal. Octobris ad Kalendarium Iulianum reducti, paulo ante ſolis exortum, M. Tullio Cicerone, & C. Antonio coss. dies vero vigeſima tertia Septembris Iuliani, ſeu IX. Kal Octobris, incidit anno illo in XV. aut XIV. Kal. Novembris antiqui; qua die Cicero e ſomno excitatus a M. Craſſo, M. Marcello, & Scipione Metello, ac de coniuratione edoctus ex litteris ad Craſſum alioſque ſcriptis, prima luce convocavit Senatum, Octaviuſque pater Auguſti, ob uxoris puerperium, ſerius in Curiam venit.

Sed

Sed hæc in anteceſſum dicta ſunto; alias enim latius de hac re agemus Deo volente, annoſque Romanos veteres a Conſulatu Ciceronis & Antonij uſque ad reformationem Iulianam, cum annis Iulianis, quos fingimus ſemper fuiſſe, comparabimus.

A tergo Auguſti conſpicitur matrona turrito diademate, & velo tecta, quæ ſenem, nudum & vultu crinibuſque horridum, complectitur. Hunc Neptunum, illam Cybelen eſſe exiſtimo, a quibus Auguſtus laureo ſerto coronatur, ob victorias terra marique partas.

Adiacet his Agrippina Germanici, quæ dextro cubito ſolio Auguſtæo innixa, ſecuritatem populi Romani, hoc geſtu fere ſemper in nummis expreſſam, repræſentat, & ſimul hilaritatem generis humani ob felix Auguſti Imperium: qua de cauſa cingitur corona hederacea,

Læta quod pubes hedera virenti
Gaudeat.

Cornucopiæ quoque tenet, & puerulis nudis ſtipatur, ut Hilaritas in nummis Hadriani. Præterea ornata eſt circulo περιτραχηλίῳ, a quo aurea bulla dependet. Hoc genus ornamenti muliebris, Græci μηνίσκους, Latini *lunulas* appellabant. Vt enim Plutarchus ait in quæſtionibus Romanis, ubi de bullis puerorum agit: Τὸ φαινόμενον σχῆμα τῆς σελήνης, ὅταν ᾖ διχόμηνος, οὐ σφαιροειδὲς ἀλλὰ φακοειδές ἐστι καὶ δισκοειδές. De his lunulis Hieronymus ad caput tertium Iſaiæ: *Habent mulieres in lunulæ ſimilitudinem bullulas dependentes.* Et Baſilius: Μήνισκος τοίνυν κόσμος ἐστὶ χρυσοῦς περιτραχήλιος κυκλοτερὴς ἀπειργασμένος. Suidas μηνίσκους interpretatur πέταλα περιτραχήλια. Extat apud me Cleopatræ imago in gemma, ſimili omnino bulla inſignis, cum M. Antonij imagine in pectore. Livillam quoque Druſi, nec non Meſſallinam, eodem

eodem modo adornatas præferunt gemmæ veteres, quas Dux Bucquingamius olim a parente meo comparavit. Sed de his alijſque ornamentis muliebribus latius alibi agam Deo volente.

Ab altera ſellæ Auguſtææ parte ſtat Germanicus Cæſar, Agrippinæ maritus, paludatus accinctuſque, & læua manu capulum parazonij continens, niſi forte bulla triumphalis ſit; nam in ectypo quidem liquido diſcerni non poteſt. Bullam autem inter inſignia triumphantium enumerat Macrobius; & Germanicum triumphalibus ornamentis exornatum fuiſſe Dio teſtatur, ob ſtrenue navatam in bello Illyrico operam.

Hoc bellum, quod graviſſimum omnium externorum bellorum poſt Punica, ut Suetonius ait, per 55. legiones, paremque auxiliorum copiam triennio geſſit Tiberius; exarſit æſtate anni ab Vrbe condita Varroniani 759. ſive Periodi Iulianæ 4719. M. Æmilio C. Arruntio coss. & profligatum ac demum confectum fuit anno V. C. 762. Periodi Iulianę 4722. P. Sulpitio Camerino, C. Poppęo Sabino coss. Quo quidem tempore ob domitos Dalmatas & Pannonas, triumphus Tiberio decretus: Germanico autem, legatiſque alijs triumphalia ornamenta conceſſa fuerunt. Sed nuntiata interim clade Variana, Tiberius triumphum diſtulit: nihilominus urbem prætextatus & laurea coronatus intravit, atque ſtatim ab Auguſto in Germaniam miſſus fuit; vbi territo Arminio reſtituit rem, ut narrant Suetonius in Tiberio, Dio, Velleius, & alij.

Ad iſtam de Dalmatis Pannonijſque victoriam, dilatumque a Tiberio triumphum, pertinere videtur hæc gemma, quæ Tiberium laureatum, & picta aut prætexta toga amictum exhibet e curru triumphali, cuius habenas

Victoria moderatur, deſcendentem, ut nempe reparet fractas in Germania res, & Quinctilium Varum cæſaſque legiones ulciſcatur.

Segmenti inferioris deſcriptio.

In ſegmento inferiori, Romani milites trophæum ſtatuunt de Dalmatis ac Pannonijs. Clypeus trophæo aptatus, inſigne Scorpij præfert, quod bellicoſis illis Gentibus non male convenit. Manilius lib. 4.

Scorpius armata violenta cuſpide cauda
In bellum ardentes animos & Martia caſtra
Efficit, & multo gaudentem ſanguine civem;
Nec præda quam cæde magis: quumque ipſa ſub armis
Pax agitur, capiunt ſaltus, ſilvaſque pererrant.

Captivi braccis, torquibus, cæteroque cultu Gallico adornati, Dalmatæ & Pannones ſunt, quos Gallica etiam armatura uſos Strabo tradit lib. 7. Ὁ δ' ὁπλισμὸς Κελτικός. Omnes fere earum nationum in hoc bello Duces Tiberius in triumpho traduxit, quem demum egit anno V. C. 765. Ovidius:

Totque tuliſſe Duces captivis addita collis
Vincula, pene hoſtes quot ſatis eſſe fuit.

Velleius lib. 2. *Quippe omnes eminentiſſimos hoſtium Duces occiſos fama narravit, ſed vinctos triumphus oſtendit.* Præcipui inter eos fuere Bato Dyſidiates, & Pinnes. Velleius: *Ferocem illam tot millium iuventutem, paulo ante ſervitutem minatam Italiæ, conferentem arma quibus uſa erat apud flumen nomine Bathinum, proſternentemque ſe univerſam genibus Imperatoris, Batonemque & Pinnetem excelſiſſimos Duces, captum alterum, alterum a ſe deditum, iuſtis voluminibus ordine narrabimus, ut ſpero.* Et Pinnes quidem Batonis Breuci proditione in Romanorum poteſtatem venit, ut Dio auctor eſt l. 55. Ὁ Βάτων ὁ Βρεῦκος, ὁ τόντε Πίννην προδούς. Ideo Barbarum,

barum, qui trophæo adſidet torvo vultu, vinctiſque poſt tergum manibus, Pinnetem eſſe ſuſpicor. Alter, qui in genua procumbens ſupplicis modo manus tendit, quin Bato Dyſidiates ſit, non dubito. Ille enim poſt expugnatum a Tiberio Anderium, pacem petijt, & miſſo prius filio Scæva, incolumitatem pactus, ſe ſuoſque Romanis tradidit; adductuſque ad Tiberium pro tribunali ſedentem, nihil quidem pro ſe deprecatus eſt, caput etiam tamquam abſcindendum protendens; multa vero pro ſuis verba fecit, uti fuſe narrat Dio. Tiberius enim poſt traductionem triumphalem, vita, veniaque, ac ingentibus etiam præmijs donavit. Ovidius:

Totque tuliſſe Duces captivis addita collis
Vincula, pene hoſtes quot ſatis eſſe fuit.
Maxima pars horum vitam veniamque tulere,
In quibus & belli ſumma caputque Bato.

Suetonius in Tiberio cap. 20. *Batonem Pannonium Ducem ingentibus donatum præmijs Ravennam tranſtulit, gratiam referens, quod ſe quondam cum exercitu iniquitate loci circumcluſum paſſus eſſet evadere.*

F I N I S.

ALBERTI RVBENI
DE
VRBIBVS NEOCORIS
DIATRIBE.

VIRO NOBILI ET AMPLISSIMO

MATTHÆO VAN BEVGHEM,

TOPARCHÆ D'OTTIGNIES, HAVTEM, &c.

CATHOLICO REGI

A CONSILIIS ET RATIONIBVS IN BRABANTIA

S. P. D.

IOANNES GEORGIVS GRÆVIVS.

EX omnibus rebus, quæ ad præſidia vitæ humanæ nobis diuinitus ſunt conceſſæ, nihil maius & præſtantius eſt Sapientia; quæ regina eſt vitæ humanæ, moderatrix illius partis qua cenſemur homines,

nes, & qua ſola beatis illis genijs, quibus ſummus rerum Auctor ab ipſis mundi natalibus ingenuit omnium præclararum ſcientiarum intelligentiam, quin ipſi fere Deo nos reddit proximos. Quid enim Deus, niſi ipſa Sapientia? Hoc autem diuinum munus, vt nunc eſt, ſine eruditione non poſſumus adipiſci. Nam quamvis facultas intelligendi nobis ſit inſita; vires tamen ſuas illa nequit exercere, niſi animus liberali doctrina imbuatur: ſicut auri, quamdiu venis ſuis merſum, & in luto iacet abditum, nullum eſt pretium, niſi manu & induſtria hominum effodiatur, & fæcibus ſuis purgetur. Sane doctrina vim illam ſapiendi a natura nobis inditam promovet, ac quaſi in excelſam quamdam arcem locat, ex qua imperium in res mortales inhibet, & hunc mundum gubernat tamquam provinciam ſibi aſſignatam. Magiſtri autem huius doctrinæ unici, ſunt priſci Scriptores Græci Latinique, quorum egregia monumenta complectuntur artes illas & diſciplinas, quibus ad Sapientiam inſtituimur. Illa vero cum

tetris

tetris tenebris & caligine, propter antiquorum temporum, morum & ſermonis ignorantiam, ſunt obſcurata, tum fœdis obſita maculis, quas temporis & barbarorum iniuria eis inuſſit. In quibus tollendis, & illis diſcutiendis qui ſuam ponunt operam, næ illi ad ſapientiam non leve quid conferre iudicandi ſunt. Quantum in hoc genere valuerit ſocer tuus; quantam lucem rebus obſcuriſſimis offuderit; quot turpes extirpaverit mendas, quibus pulcherrima ſcripta contaminabantur, fama pridem celebravit; & cum maxime hi, quos ex ſchedis eius eruimus, & nunc tibi offerimus, libelli loquuntur. Cuius enim nomine iuſtius exornabuntur quam tuo, qui & ipſe præclare de his elegantioribus litteris exiſtimas, & graviſſimas occupationes, quas pro publica re ſuſtines, qui te totum Regi & patriæ tuæ impendis, Muſarum conſuetudine oblectas, & laudes ſoceri tui tuas ducis. Is, (ſi quis manium ſenſus) gaudebit filiam ſuam tam pulchram & felicem inveniſſe conditionem, ex qua orituri ſint nepotes, qui & tuæ, Vir Ampliſſime,

me, familiæ, & Rubeniani nominis decus & gloriam aliquando ſint propagaturi. Quod & ego voveo, Deumque volo huius voti te reddere compotem. Traiecti ad Rhenum, A.d. Kalend. Decemb. CIↃ. IↃC. LXIV.

ALBER-

ALBERTI RVBENI DE VRBIBVS NEOCORIS DIATRIBE.

QVi fuerint νεωκόροι templorum apud Græcos, nemo neſcit; cuſtodes nempe ſacrarum ædium. Ita in Etymologico νεωκόρος explicatur ὁ τοῦ νεὼ ἐπιμελούμενος. Apud Suidam νεωκόρος, ὁ τὸν νεὼν κοσμῶν καὶ εὐτρεπίζων. Itaque & claves templorum cuſtodiæ Neocori commiſſæ erant, ut conſtat ex Ariſtide Orat. 1. ſacra, & alijs. Latini Æditumos olim, ut Varro & Gellius aiunt, deinde Æditos vocavere, a cura tutelaque templi. *Gellius l. 12 c. 10.* Ita & Commentator vetus Horatij ad lib. 2. epiſt. *Varro l. 6.* *Æditui ſunt templorum cuſtodes & ſacerdotes, dicti ab æde* *de LL.* *& ſacris tuendis*: nam & ſacra templi omneſque cæremo- *Festus* niæ ad curam Æditui pertinebant. *Pompeius.* Hinc & Suidas ἱερόν τι νεωκορήσας, exponit εὐφημότερον ἱερατεύσας. Sed & Latini quandoque Neocori verbo uſi ſunt, ut V. C. Seldenus probat ex marmoribus antiquis: quibus addi poteſt Iulius Firmicus de Errore profanarum religionum c. 14. de Serapide: *Hic in Ægypto colitur, hic adoratur. Huius ſimulacrum Neocororum turba cuſtodit, & ad memoriam vetuſtatis errans populus, ordinem ſacrorum in honorem integerrimi ac prudentiſſimi hominis conſtitutum, contentioſa hodie animoſitate cuſtodit.* Et alter Firmicus lib. 4. Matheſeos cap. 7. *Iſta coniunctio ſacri*

certaminis palmas coronasque largitur, aut ſacris certaminibus faciet eſſe præpoſitos, aut templorum fabricatores, aut ſimulacrorum conſecratores, aut certe Neocoros, & vel ſacerdotum principes, aut magna in templis officia tractantes. Ab his Neocoris, aut Æditui, tranſlatus eſt haud diſſimili analogia titulus νεωκόρων ad populos aut civitates, in quorum ſolo conſtitutum erat templum aliquod toti Provinciæ commune, & publica panegyri ludiſve celebre. Namque, ut Strabo ait lib. 9. olim in Græcia civitates inter ſe, & gentes inter ſe conveniebant, cum natura ad communicationem facti, tum utilitatum invicem percipiendarum gratia; iiſdemque de cauſis & ad ſacrificia communia, feſtoſque dies & ſolemnitates celebrandas coibant. Ad amicitiam quippe conducit quidquid a menſæ libationum contubernijque proficiſcitur communitate; quod quanto maius eſt, & quanto per plures pervagatur, tanto etiam maiore cum utilitate coniunctum habetur. Atque hæc eſt cauſa a qua proceſſit ludorum Olympicorum, Pythiorum, aliorumque certaminum communium in Græcia inſtitutio.

Civitates enim illæ aut populi, quorum in ſolo aut territorio ſita erant templa aut aræ, ad quæ conventus communes totius Provinciæ agebantur, maxima cura ſtudebant, vt ſacrificiis ſacriſque certaminibus illa celebria redderentur. Sic Strabo lib. 8. ſcribit, Ætolos Oxylo duce cum occupaſſent Elidem pulſis Epeis, ſuſcepiſſe procurationem templi Iovis Olympij Τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὀλυμπίασιν ἣν εἶχον οἱ Ἀχαιοί. quam vero hic ἐπιμέλειαν τοῦ ἱεροῦ vocat, paulo ante ἀγωνοθεσίαν appellat οἱ ἐν Πίσῃ τὴν οἰκείαν ἀπολαβόντες αὐτοὶ συνετέλουν τὸν ἀγῶνα ὁρῶντες εὐδοκιμοῦντα χρόνοις δ' ὕστερον μεταπεσούσης πάλιν τῆς Πισάτιδος εἰς τοὺς Ἠλείους μετέπεσε πάλιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ἀγωνοθεσία. A Gręcia templorur n communium, ſacro-

ſacrorumque certaminum exemplum tranſijt in Aſiam: nam & Iones cum ex Europa in maritimam oram Cariæ migraverunt, & Dorienſes, his contigui, templa conſtruxerunt communibus expenſis; Iones Dianæ fanum Epheſi, Dorienſes Apollinis Triopij, quo ſtatis temporibus (verba ſunt Dionyſij Halicarnaſſei) cum uxoribus & liberis convenientes, una ſacris dabant operam & feſtis, mercimonijs, inſtitutiſque equeſtribus, gymnicis & muſicis certaminibus variis; deos quoque communibus donariis honorabant: peractis vero ſpectaculis ac feſtis ſolemnibus, ceteriſque humanitatis officiis invicem exhibitis, ſi qua inter civitates interceſſiſſet offenſio, conſidebant Iudices qui litem componerent; tum de bello contra barbaros gerendo, deque mutua gentis concordia conſulebatur in medium. Panegyris illa ſolemnis, quæ Epheſi in Dianæ Epheſiæ honorem a communi Ionum celebrabatur, Ἐφέσια vocabatur, ut Thucydides indicat l. 3. vbi de Delo inſula, Ἦν δέ πότε, καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος ἐς τὴν Δῆλον τῶν Ἰώνων τε καὶ περικτιόνων νησιωτῶν ξὺν τε γὰρ γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐθεώρουν ὥσπερ νῦν ἐς τὰ Ἐφέσια. Quod feſtum ludoſque ibi inſtitutos vſque ad Caracallæ tempora perduraſſe, teſtatur vetus inſcriptio Arundelliana, in qua ΕΦΕΣΗΑ inter cetera certamina ſacra numerantur: atque ad hæc Epheſia referri debet nummus M. Antonij triumviri, in quo expreſſus tripus in corona oleagina, cum inſcriptione, ΕΦΕΣΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. tripus enim & corona, ſymbola ſunt ſacrorum certaminum, quæ Epheſi peragi ſolebant. Itaque Epheſij ſe Neocoros inſcribunt, quia in urbe ſua ſitum erat templum Dianæ, in cuius honorem conventus ille ſolemnis ſacraque certamina a communi Ionum peragebantur. Atque hoc ſignificatu D. Lucas vo-

Lib. 4. Antiq.

Goltzius tab. 35. in Iulio.

 cem

cem νεωκόρον accipit Actorum cap 19. ubi Scriba, tumultum a Demetrio argentario excitatum compeſcens, ita loquitur: Ἄνδρες Ἐφέσιοι τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ γινώσκει, τὴν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Διοπετοῦς; id eſt: *Viri Epheſij, quiſnam eſt hominum qui ignorat, Epheſiorum civitatem cultricem ſeu æadituam eſſe magnæ deæ Dianæ, & ſimulacri e cælo delapſi?* Vocat hic Scriba, Epheſum Dianæ νεωκόρον, ut Tacitus Con inſulam appellat Æſculapij miniſtram lib. 12. Annalium: *Retulit*, inquit, *dein* [Claudius] *de immunitate Cois tribuenda, multaque ſuper antiquitate eorum memorauit: Argivos vel Ceum Latonæ parentem, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: mox adventu Æſculapij artem medendi illatam, maximeque inter poſteros eius celebrem fuiſſe, nomina ſingulorum referens, & quibus quiſque ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius ſcientia ipſe uteretur, eadem familia ortum: precibuſque eius dandum, ut omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram & tantam Dei miniſtram inſulam colerent.* Vbi exprimere voluiſſe videtur vocem Græcam νεωκόρος: etenim in Co inſula templum erat Æſculapij, Græcorum atque Inſularum cultu celebre. Sed vt ad continentem Aſiæ reuertar; non ſolum Epheſiæ Dianæ templum, ſacraque Epheſia, communia erant Ionum; ſed & alia quædam, ut Alexandræa, quæ prope Clazomenon celebrabantur, de quibus Strabo l. 13. Ὑπέρκειται δὲ καὶ τῶν Κλαζομενίων Χαλκιδέων ἄλσος καθιερωμένον Ἀλεξάνδρῳ τῷ Φιλίππου, καὶ Ἀγὼν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων Ἀλεξάνδρεια καταγγέλλεται, συντελούμενος ἐνταῦθα. In Prienenſi quoque agro, Panionio dicto, templum erat Heliconij Neptuni, ὅπου, inquit Strabo, τὰ πανιώνια κοινὴ πανήγυρις τῶν Ἰώνων συντελεῖται τῷ Ἑλικωνίῳ Ποσειδῶνι καὶ θυσία· ἱερῶνται δὲ Πριηνεῖς. Quod latius explicat lib. 9. ubi ait, inſtitui ſolitum ex populo Prienenſi iuve-

Sanctamantius t.1.

Lib.14.

V. eumdem l.9.

iuvenem, quem βασιλέα appellabant, τῶν ἱερῶν ἐπιμελησόμενον.

Sed & Smyrnæ ad templum Iovis, Iones Olympia celebrabant, quæ Philoſtratus appellat τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ὀλύμπια, & τὰ κατὰ τὴν Σμύρναν Ὀλύμπια: quorum etiam mentio extat in marmoribus antiquis, & apud Pauſaniam l. 6. ὡς δὲ ἀφίκετο ἀγῶνος καιρὸς ὃν Σμυρναῖοι Ἰώνων ἄγουσιν. atque etiam apud Philoſtratum, ut opinor, lib. 4. cap. 2. de Vita Apollonij: Ἀφικομένῳ δὲ αὐτῷ ἐς τὴν Σμύρναν προσπλεύσαντων μὲν οἱ Ἴωνες ἔτυχον πανιώνια θύοντες. Et ad hæc Olympia ſpectare videtur nummus Auguſti, in quo corona ex olea aut oleaſtro, & inſcriptio ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ; ubi Smyrnæi Neocoros ſe appellant, ob procurationem cæremoniarum, ſacrorumque communium, quæ illis incumbebat; utpote quorum in urbe ſitum erat templum, ad quod Olympia illa Ionum celebrabantur. Qua fere notione Suetonius Ænditui verbo utitur in Auguſto, cap. 5. *Cn. Lectorius, adoleſcens patricij generis, in deprecanda graviore adulterij pœna, præter ætatem atque natales hoc quoque patribus conſcriptis allegavit, ſe eſſe poſſeſſorem ac velut Æditum ſoli, quod primùm D. Auguſtus naſcens attigiſſet, petijtque donari quaſi proprio ſuo ac peculiari deo.* Namque poſſeſſores ſoli, in quo templum, quod alijs commune, ſitum erat, ad ſarta tecta templi tuenda, & ſacrorum ludorumque ſtatutorum celebrationem tenebantur. Ita Xenophon, ut ipſe tradit lib. 5. ἀναβάσεως templum Dianæ Epheſiæ ex manubijs hoſtium extruxit in eo qui ad Sciluntem ſitus erat agro, & ſacra ac feſta ibi inſtituit, & columellam erexit prope templum, cum inſcriptione, ΙΕΡΟϹ Ο ΧΩΡΟϹ ΤΗϹ ΑΡΤΕΜΙΔΟϹ. τὸν δὲ ἔχοντα καὶ καρπούμενον τὴν μὲν δεκάτην καταθύειν ἑκάστου ἔτους. ἐκ δὲ τοῦ περιττοῦ τὸν ναὸν ἐπισκευάζειν. ἐὰν δέ τις μὴ ποιῇ ταῦτα τῇ θεῷ μελήσει.

In vita Polemonis.

Apud Goltziũ in Auguſto tab. 49.

Extat

Extat etiam Iulij Cæſaris nummus inſcriptus ΙΛΙΕΩΝ ΔΥC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. quia nempe in Ilienſium urbe olim ſacrarium erat Palladis, quod antea ignobile Alexander donariis auxit, & debellatis Perſis promiſit ſe delubrum celeberrimum conditurum, ſacrumque certamen inſtituturum: mortuo autem Alexandro, Lyſimachus templum extruxit, Strabone teſte lib. 15. Sacrum etiam Agonem inſtituiſſe videtur, quem ΙΛΙΑ vocatum fuiſſe exiſtimo, cuius mentio apud Euſebium in Chronico de Nerone, Ἰσθμίοις, καὶ Πυθίοις, καὶ Ἰλίοις, καὶ Ἀκτίοις ἐστεφανοῦτο. vide Heſychium in voce Ἴλεια. Deinde vero Iulius Cæſar, cum ob æmulationem Alexandri Magni, tum etiam ob cognationem ſibi cum Ilienſibus intercedentem, exornandum Ilium ſuſcepit, vt Strabo memorat: Χώραν τε δὴ προσένειμεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε. Quin etiam (ut ex hoc nummo, qui Æneam præfert, conijcere licet) templum aliud Æneæ, Iuliæ gentis auctori, ædificauit, & ludos in honorem eius conſtituit; ita ut Ilienſes ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΟΙ facti ſint, Palladis nempe & Æneæ.

Ex Alexandri promiſſo.

Non ignoro, longè diverſam eſſe Cl. V. Io. Seldeni ſententiam, qui τὸ ΔΙC aut ΤΡΙC, quod voci ΝΕΩΚΟΡΩΝ in nummis ſæpe adijcitur, non numerum Agonum, feſtorumque ſolemnium urbis νεωκόρου, ſignare exiſtimat, ſed *tantummodo muneris* τῆς νεωκορίας *vices continuas: unde fiebat*, inquit, *ut intermiſſa prorogatione, alia nimirum ad æditu andum urbe ſuffecta, cives, qui hoc munere antea bis, ter quaterve continenter functi eſſent, vices ſuas, ſeu prorogationes denuo minime umquam dinumerarint; ſed à primâ vice, ſi quando iterum pluries* νεωκόροι *fierent, ſimiliter ut primo redauſpicarentur*. Sed opinio hæc, & fundamenta quibus illam ſuperſtruit, non nimis ſolida ſunt. Exiſtimat enim,

Aſiæ

Aſiæ & ceterarum Provinciarum urbes mutitaſſe inter ſe, & νεωκόρου titulum ab una ad aliam in orbem tranſlatum fuiſſe; atque ita nunc quidem Epheſios, deinde Smyrneos aliquando Pergamenos aut Magneſios communium Aſiæ ſacrorum procuratores fuiſſe, & ideo Neocoros dictos. Et præcipuum quidem huius ſententiæ robur ponit in D. Luca Actorum cap. 19. Τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ Διοπετοῦς. quem locum vertit: *Viri Epheſij, quiſnam eſt hominum, qui ignorat Epheſiorum civitatem* ΝΕΩΚΟΡΟΝ *ſeu ædituam iam eſſe magnæ deæ Dianæ, & ſimulacri eius e cælo delapſi?* atque ita explicat: *Qualeſnam* Νεωκόροι *fuerint, ubi ita cives vocantur, hinc perſpicuum eſſe videtur. Scriba, qui velut Syndicus erat urbis, ut ſedaret tumultuantem de Dianæ ſacris Epheſiorum turbam, a Demetrio, ut ſuo quæſtui conſuleret, excitatam, & in theatrum ruentem, monet eam, ut in memoriam revocaret, Epheſi cives tunc temporis* νεωκόρους *Dianæ eſſe. Scimus enim ex Maximini numiſmatis, Magneſios eiuſdem fuiſſe alias* νεωκόρους. Sed rationes hæ, quibus coniecturam ſuam fulcit, parum validæ mihi videntur; nec enim Scriba dicit apud D. Lucam, cives Epheſi tunc temporis Dianæ neocoros fuiſſe, ſed urbem Epheſiorum magnæ Dianæ καὶ τοῦ Διοπετοῦς, νεωκόρον, id eſt, ædituam & miniſtram eſſe: ut enim S. P. Chryſoſtomus ait in argumento Epiſtolæ ad Epheſios, ἡ Ἔφεσος ἐστὶ μὲν τῆς Ἀσίας μητρόπολις ἐτελεῖτο δὲ τῇ Ἀρτέμιδι. Et Theophylactus: *Epheſus Aſiæ metropolis erat; huius incolæ Dianam colebant, cui & templum dicaverant ornatiſſimum & magnificentiſſimum, quod in ſumma erat cum apud Græcos omnes, tum apud ipſos Epheſios, veneratione, unde Epheſus Dianæ Neocoros dicebatur; quemadmodum in Actis Apoſtolorum, litteris eſt mandatum.*

Ant. August. lib. 2. f. 50. ubi Maximini nummus est *datum.* Nec quidquam adiuuat opinionem eruditiſſimi viri numiſma Maximini, inſcriptum ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΑΡΤΕΜΙΔΟϹ; nam & Magneſij titulo hoc gloriabantur, quia ſcilicet Magneſiæ templum erat Dianæ Leucophrynes, magnitudine quidem & multitudine donariorum Epheſio cedens, concinnitate autem & artificioſa ſtructura longè ſuperius; magnitudine etiam omnia Aſiatica ſuperans, duobus exceptis, Epheſio, & quod Didymis eſt, ut Strabo tradit lib. 14. Pauſanias etiam lib. 1. Μάγνητες Λευκοφρυηνὴν Ἄρτεμιν ἄγουσιν ἐν τιμῇ. quamobrem in aliis Magnetum nummis Dianæ caput expreſſum eſt cum arcu & pharetra; ſed plura de hoc templo Lipſius ad tertium Annal. Taciti, & Seldenus ad fœdus Smyrnæorum & Magnetum.

Apud Occonem & Erizzum.

Simili modo etiam Perga, vrbs Pamphyliæ, Dianæ æditua erat, quia in ſublimi loco prope urbem illam templum erat Dianæ Pergææ ἐν ᾧ πανήγυρις, inquit Strabo, κατ' ἔτος συντελεῖται, cuius templi effigiem cernimus in Valeriani Salonini nummis, cum inſcriptione, ΠΕΡΓΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΑϹΥΛΟϹ ΙΕΡΟϹ. Atque hæc ſatis de urbibus νεωκόροις Dianæ, aliorumque deorum. Nunc de illis aliquid dicendum, quæ ob cultum & ſacra Romanorum Imperatorum penes ſe inſtituta, Neocoros ſe vocant.

Occo f. 475 & 476.

Poſtquam ſumma rerum ad Auguſtum tranſijt, Prouinciæ, regeſque ſocij, eo adulationis proceſſere, ut diuino illum cultu vivum etiamnum venerarentur, templaque ac aras, ludoſque quinquennales ut Deo ſacrarent. Philo de Legat. ad Caium: Ἀλλ' ὅτι καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὰς ἰσολυμπίους αὐτῷ τιμὰς ἐψηφίσατο, καὶ ναοὺς, προπύλαια, προτεμενίσματα, στοὰς, ὡς ὅσαι τῶν πόλεων ἢ νέα ἢ παλαιὰ τῷ κάλλει καὶ μεγέθει τῶν Καισαρείων παρευημερεῖσθαι.

Sueto-

Suetonius c. 59. Provinciarum pleræque ſuper templa & aras, ludos quoque quinquennales pene oppidatim conſtituerunt: Reges amici atque ſocij, & ſinguli in ſuo quiſque regno Cæſareas urbes condiderunt. *Et cuncti ſimul ædem Jovis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi ſumptu deſtinaverunt, genioque eius dedicare.*

Inter Reges qui templis aliaque devotione Auguſtum proſecuti ſunt, eminuit Herodes Iudææ Rex, qui in Samariâ urbe condidit, Ναόν τε ἐνιδρυσάμενος (verba ſunt Ioſephi lib. 1. Ἁλως c. 16.) τῷ καίσαρι μέγιστον, καὶ περὶ αὐτὸν τέμενος ἀποδείξας τριῶν ἡμισταδίων, τὸ ἄστυ Σεβαστὴν ἐκάλεσεν, ἐξαίρετον δὲ τοῖς ἐν αὐτῷ παρέσχεν εὐνομίαν.

Phœniciæ etiam urbem, Stratonis turrim antea vocatam, reſtauravit, & portu ædificiiſque ſplendidiſſime exornatam Cæſaream appellavit, & contra oſtium portus, templum Cæſaris Auguſti conſtituit, magnitudine ſimul & pulchritudine conſpicuum, & quinquennale certamen adiecit, ut idem Ioſephus teſtatur lib. 1. Ἁλως. cap. 16. & lib. 15. Antiquit. cap. 13. Sed & ad Iordanis fontes, in loco qui Panium dicebatur, elegantiſſimum fanum conſtruxit Auguſto e candido marmore; ubi deinde Philippus Petrarcha urbem ædificavit, Cæſaream Philippi: cuius incolæ ſe Neocoros Auguſti vocant in nummo æreo, qui ab una parte exhibet caput radiatum ΘΕΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΠΑΤΕΡΟΣ ΠΑΤΡΙΔΟϹ; ab altera, templum ipſum ab Herode Auguſto conſecratum, cum inſcriptione ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ ΦΙΛΙΠΠΟΛΙΤΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Nec minor fuit Provinciarum quàm Regum adulatio, quarum pleræque magno ambitu impetrarunt, ut liceret ſibi aras ac templa Auguſto vivo mortuoque ſtatuere in celebri aliqua urbe, at-

Goltzius in Auguſto tab. 74. Occo 71. & 82. illic.

 que

que ibi communi nomine totius Provinciæ ſacra lu-
Suet. in Claudio. doſque celebrare. Et Galli quidem, Iulo Antonio & Fabio Maximo coſs. conſecrarunt Lugduni templum & *Strabo l.4. f.1914.* aram Auguſti cum inſcriptione gentium LX. Galliæ, & imagine ſingularum: de qua & conventibus ludiſque ibi celebrari ſolitis, videndi Strabo, Iuvenalis, Suetonius, Dio & alij: ab Hiſpanis vero in Tarraconenſi colonia ara Auguſto ſtatuta fuit, in qua palmam enatam eſſe nuntiantibus Tarraconenſibus lepide Auguſtus, Apparet, *Quinctil. l.6.cap.4.* inquit, quam ſæpe accendatis. Et Tarraconenſium nummi reperiuntur, in quibus ara cum palma expreſſa eſt. Vide Antonium Auguſtinum Dialogo 2. & Epigraphe C.V.T.T. poſt mortem deinde Auguſti, petentibus Hiſpanis, a Tiberio permiſſum, ut in colonia Tarraconenſi ſtrueretur templum Auguſto, *datumque*, inquit Tacitus, *in omnes Provincias exemplum.* Huius templi a communi Hiſpaniæ exſtructi icon apparet in nummo inſcripto C.V.T.T. ÆTERNITATIS AVGVSTÆ; quem videre licet apud Antonium Auguſtinum d. Dialogo ſecundo, ubi litteras illas, C.V.T.T. interpretatur, Colonia, Victrix, Togata, Tarraco. Occo etiam aliud aureum numiſma profert, in quo idem templum expreſſum cum inſcriptione, CVSTOS ÆTERNITATIS AVGVSTÆ. Quæ (ſi modo recte exſcripta ab Occone) Tarraconenſis colonia ſe cuſtodem Æternitatis Auguſtæ videtur appellare, eadem ratione qua Græcæ urbes, in quibus templa communia ſita erant, Neocoros ſe vocant. Sed nuſquam magis viguit hæc templorum ludorumque Auguſto, aliiſque Imperatoribus ſacrandorum ambitio, quam in Bithynia atque Aſia, ubi civitates non ſolum hoc præcipue titulo gloriabantur, quod plura aut pulchriora templa & ſacra

eiuſ-

eiuſmodi haberent; ſed & graviſſimas eo nomine controverſias inter ſe exercebant, dum ſingulæ primatum ſibi vendicant in communi Provinciæ concilio, ob numerum aut præſtantiam templorum, quorum νεωκόροι erant; de quo infra latius. Nunc adſcribam locum Dionis e lib. 51. ubi originem huius conſuetudinis exponit: Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ τά τε ἄλλα ἐχρημάτιζε, καὶ τεμένη τῇ τε Ῥώμῃ καὶ τῷ πατρὶ τῷ Καίσαρι, ἥρωα αὐτὸν Ἰούλιον ὀνομάσας, ἔν τε Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ γενέσθαι ἐφῆκεν. αὗται γὰρ τότε αἱ πόλεις ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ προετετίμηντο. καὶ τούτους μὲν τοῖς Ῥωμαίοις τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐποικοῦσι τιμᾶν προσέταξε· τοῖς δὲ δὴ ξένοις (Ἕλληνας σφᾶς ἐπικαλέσας) ἑαυτῷ τινὰ, τοῖς μὲν Ἀσιανοῖς ἐν Περγάμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ τεμενίσαι ἐπέτρεψε. καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ ἐπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα τῶν Ῥωμαίων ἀκούει ἐγένετο. ἐν γάρ τοι τῷ ἄστει αὐτῷ, τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν λόγου τινὸς ἀξίων ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι· μεταλλάξασι μέντοι κἀνταῦθα τοῖς ὀρθῶς αὐταρχήσασιν ἄλλαι τε ἰσόθεοι τιμαὶ δίδονται, καὶ δὴ καὶ ἡρῷα ποιεῖται. Vnde liquet, duplicis fuiſſe generis delubra hæc: quædam enim Imperatoribus a Senatu Romano in deos relatis decernebantur, quæ a civibus Romanis, qui illic habitabant, colebantur: alia principibus vivis a communi Provinciæ ſtatuebantur, quæ Provincialium ſolummodo cultu & veneratione honorabantur. Talia fuere templa hæc, quæ Auguſto viventi commune quidem Bithyniæ (id eſt τὸ κοίνων τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, ut in L. 25. C. tit de appellat.) extruxit Nicomediæ; commune vero Aſiæ, Pergami, Καὶ ἔλαβον, inquit Dio, οἱ Περγαμηνοὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερὸν ὀνομασμένον ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τιμῇ ποιεῖν. in inſcriptionibus antiquis hunc Agona Αὐγούστεια vocari obſervavit V.C. Seldenus.

Sed & aliud deinde fanum Ancyræ, Auguſto ſacratum fuiſſe a communi Aſiæ, teſtis ipſe Auguſtus in edicto quod refert Ioſephus lib. 16. Antiquit. cap. 10. cuius ſacris qui præerat, ΣΕΒΑΣΤΟΦΑΝΤΗΣ dictus fuiſſe videtur, ut elicio ex inſcriptionibus antiquis apud Gruterum, f. ccccx. & ccccxv.

Tiberius poſtquam Auguſto ſucceſſit, hoc honore diu abſtinuit; immo & prohibuit, ne qua urbs aut Provincia ſibi templum ſtatueret. Sed deinde damnato Capitone procuratore Aſiæ, quem Provinciæ accuſaverunt, *decrevere Aſiæ urbes templum Tiberio, matrique eius, ac Senatui, & permiſſum ſtatuere.* *Tacitus l. 4. Annal.* Certaſſe ingenti ambitione in Senatu undecim Aſiæ populos, dum in urbe quiſque ſua templum hoc ſtatui poſtulant, & Smyrnæos tandem Senatuſconſulto prælatos narrat fusè Tacitus lib. 4. Annal. atque hoc fuit, ut opinor, primum δόγμα συγκλήτου, quo Smyrnæi νεωκόροι τῶν Σεβαστῶν facti ſunt.

Vt enim antea in Aſia atque alibi νεωκόροι Dianæ, Iovis, Neptuni, &c. vocari ſolebant urbes illæ, quæ habebant ædes ſacras, ubi panionia aliíve gentium conventus celebrabantur; ita poſtquam templa & ludi ſacri Imperatoribus a communi Provinciæ inſtitui cœpere, civitates illæ, in quibus templa Cæſarum decreto Senatus extructa erant, ſe Neocoros Imperatorum appellabant, ob commiſſam ſibi curam templi & cæremoniarum Cæſaris illius, cuius νεωκόροι erant: immo etiam publice NVMINI EIVS IN PERPETVVM COLENDO ſe obligabant, ut apparet ex inſcriptione Aræ Narbonenſis apud Gruterum pag. CC. XXIX. Hinc Cyzicenis, qui inchoatum Auguſto templum non perfecerunt, obiecta ſub Tiberio fuit incu-

ria

ria cæremoniarum D. Auguſti, & amiſere libertatem, ut conſtat ex Tacito lib. 4. Annal. & Dione lib. 57. Ad hunc Cæſarum cultum pertinere exiſtimo pleraque numiſmata, in quibus urbes Aſiæ, Bithyniæ, Syriæ, ceterarumque Provinciarum ſe Neocoros appellant, non adſcripto alterius Dei nomine: certe omnia illa poſt Auguſti imperium ſignata, in quibus numerus ΔΙϹ, ΤΡΙϹ, ΤΕΤΡΑΚΙϹ voci ΝΕΩΚΟΡΩΝ adiicitur. Quod apparet ex nummo, quem Occo recenſet; in quo ab una parte effigies videntur Caracallæ & Getæ, ab altera, Diana Epheſia inter duas ſtatuas equeſtres, cum inſcriptione, ΕΦΕϹΙΩΝ ΔΙϹ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗϹ ΑΡΤΕΜΙΔΟϹ. id eſt, ut interpretor, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙϹ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΩΝ ΣΕΒΑϹΤΩΝ, ΚΑΙ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΤΗϹ ΑΡΤΕΜΙΔΟϹ. In inſcriptione antiqua quam exhibet Gruterus pag. CIↃXXI. vox ΣΕΒΑϹΤΩΝ plenius exprimitur, ΑϹΙΑϹ ΚΑΙ ΔΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΥ ΤΩΝ ΣΕΒΑϹΤΩΝ. Nec hactenus vidi inſcriptionem, aut nummum poſt Auguſtæũ, ut dixi, ævum, ubi expreſſo Dianæ aut Iovis, alteriuſve dei nomine, ΔΙϹ aut ΤΡΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΥ titulus urbi alicui tribuatur. Vnde liquet, ad templa Cæſarea pleraſque has nummorum inſcriptiones referendas eſſe: namque olim quidem, cum primum conſuetudo illa ſuborta eſt, in Provincijs obſervaſſe videtur Senatus Romanus, ut ædes hæ & ſacra in civitatibus vacuis, & nullo alterius numinis cultu occupatis ſtatuerentur. Ita in celebri illo certamine undecim urbium Aſiæ de templo Tiberij, *Pergamenos (eo ipſo nitebantur) æde Auguſti ibi ſita ſatis adeptos creditum; Epheſij, Mileſijque, hi Apollinis, illi Dianæ cæremonijs occupaviſſe civitates viſi*, ut ait Tacitus lib. 4. Sed cum eadem vigente adulatione, novi ſemper honores novis Principibus dandi eſſent; plura procedente

dente tempore, una in urbe, Cæſarea, exſtructa fuere, a quorum numero civitates illæ ſe ΔΙϹ, ΤΡΙϹ ΤΕΤΡΑΚΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΥΣ vocabant. Et primum quidem a communi Aſiæ templum Auguſto Pergami ſtatutum, & ſacro certamine honoratum fuit, ut iam notavimus. Deinde Smyrnæi ut obtinuere, Tiberio matrique eius & Senatui decretum. V. Dionem in excerptis H. Valeſij de Caio. Claudio etiam delubrum a communi Aſiæ conſecratum fuiſſe indicant nummi: cuius Epheſijs cura & tutela mandata fuit, ut ſuſpicor; atque ita tres hæ metropoles Aſiæ factæ ſunt neocori ΤΩΝ ΣΕΒΑϹΤΩΝ.

Sub Traiano vero aut Hadriano, Pergami alterum templum Traiano extructum fuit, in cuius honorem agon inſtitutus ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ dictus, cuius mentio in inſcriptione Arundelliana Publij Septimij, ΠΕΡΓΑΜΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΕΙΑ Γ ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ ΚΟΜΟΔΕΙΑ Β. Quamobrem deinceps Pergameni ſe ΔΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΥϹ inſcripſere in nummis M. Antonini, Criſpinæ, Peſcennij Plautillæ & Getæ, donec ſub Caracalla ΤΡΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΙ facti ſunt, ut infra uberius dicam.

Nullus autem Romanorum Principum adulationi Græculorum hac in re plenius indulſit Hadriano, qui paſſim ſibi in Græcia ſacra ludoſque fieri permiſit: & per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis conſecravit, Spartiano teſte. Hæc a Græcis Ἁδριανεῖα vocata; & multa eorum, quæ imperfecta manſerant, mortuo antequam abſolverentur Hadriano, in Chriſtianorum Eccleſias converſa fuiſſe obſervavit Caſaubonus ad Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores: ita Hadrianæum, quod Tiberiade inchoatum erat, longo poſt tempore a Ioſepho Comite, Chriſtiano ritu conſecratum fuit; & alterum Alexandriæ ὁ προτερὸν

Ἁδρια-

Ἀδριανεῖον ἐτύγχανεν, ὕστερον Λικινιανὸν γέγονε γυμνάσιον, εἴτουν βασίλειον. μετέπειτα δὲ ἐν χρόνοις Κωνσταντίου ἔδοξεν αὐτὴν οἰκοδομηθῆναι ἐκκλησίαν, ut ait Epiphanius contra Arianos, quæ Eccleſia a Chriſtianis quoque Cæſarea dicta fuit, eodem Epiphanio teſte, aut καισάρειον, ut apud Socratem lib. 7. cap. 15. quod nomen illi adhæſit, non quia a Cæſare Conſtantio dedicata erat, ut viri docti exiſtimant; ſed quia olim Hadriano Cæſari deſtinata fuerat: omnes enim ædes Cæſaribus Romanis ſacratæ, generali nomine καισάρεια aut σεβάστια vocabantur, ut liquet ex Philone Iudæo de Legatione ad Caium, & Ioſepho lib. 1. de bello Iudaico cap. 16. Inter cetera templa ſui nominis, quæ Hadrianus per Aſiam iter faciens conſecravit, Hadrianæum ſibi a communi Aſiæ decretum Epheſi dedicaſſe videtur: namque in urbe illa ædem Hadriano exſtructam fuiſſe colligo ex inſcriptione Farneſiana, ubi habemus, ΕΦΕΣΟΝ Γ ΑΔΡΙΑΝΕΙΑ; ut & in Arundelliana, ΕΦΕΣΟΝ ΑΔΡΙΑΝΕΙΑ. Agones enim illos Auguſtales in honorem templorum inſtitui ſolitos, inter viros eruditos convenit. Itaque ab illo tempore Epheſij, qui antea æditui erant Claudij, vel alterius Imperatoris, δὶς νεωκόρους ſe vocant, ut in nummis Antonini Pij, qui Dianæ Epheſiæ delubrum inter duo alia præferunt cum titulo, ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. In alio L. Veri, inſcripto, ΕΦΕΣΙΟΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΣΙΑC, expreſſum eſt ſimulacrum Dianæ Epheſiæ, medium inter togatas duorum Imperatorum ſtatuas. In æreo quoque Caracallæ numiſmate, quod ſupra explicavimus, legitur ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗC ΑΡΤΕΜΙΔΟC. quod quidem poſtremum eſt inter omnia quæ hactenus vidi, ubi Epheſijs ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ titulus tribuitur; nam ab ipſo Caracalla deinde τρὶς, immo τετράκις neoco-

neocori facti ſunt. Enimvero cum Pergameni & Epheſij iam δὶς νεωκόροι eſſent; Smyrnæi, qui de primatu contendebant, nec hac quidem in re inferiores eſſe voluere. Quare operam dedere, ut urbs ſua etiam templo Hadriani, & titulo ΔΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΝ augeretur; atque id tandem impetravere, ſubnixi gratia & facundia Polemonis Sophiſtæ, de quo Philoſtratus: Ἀδριανὸν γοῦν προσκείμενον τοῖς Ἐφεσίοις, οὕτω τι μετεποίησε τοῖς Σμυρναίοις, ὡς ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ χιλίας μυριάδας ἐπαντλῆσαι αὐτὸν τῇ πόλει. ἀφ' ὧν τά τε τοῦ σίτου ἐμπόρια ἐξεποιήθη, καὶ γυμνάσιον τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγαλοπρεπέστατον, καὶ νεὼς τηλεφανὴς ὁ ἐπὶ τῆς ἄκρας, ἀντικεῖσθαι δοκῶν τῷ Μίμαντι. Templum hoc ἐπὶ τῆς ἄκρας Hadriano ſacratum fuiſſe nullus dubito, cum & Gymnaſium illud Ἀδριανεῖον vocatum fuiſſe videam. Ariſtides Orat. prima ſacrarum: Ληναιῶνος νουμηνίᾳ ἐδόκουν ἐν τῷ Ἀδριανείῳ κεχρῖσθαι μὲν, λελοῦσθαι δ' οὔ. Accedit præterea templi ſitus, quem Philoſtratus ponit ἐπὶ τῆς ἄκρας, ut Cæſarea templa ſtatui ſolebant in urbibus maritimis. Vide Philonem in Legatione de σεβαστίῳ Alexandriæ, Ariſtidem in Cyzicena de Æde Hadriani, & Ioſephum lib. 1. cap. 16. belli Iudaici, de templo Auguſti Cæſareæ ab Herode condito. Sed omnem hac de re dubitandi anſam præcidit marmor Arundellianum donaria Smyrnæ continens, quod tradit Smyrnæos Polemone intercedente δὶς νεωκόρους factos. Verba ipſa ponam: ΚΑΙ ΟΣΑ ΕΠΕΤΥΧΟΜΕΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟϹ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΔΙ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΛΕΜΩΝΟϹ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΔΟΓΜΑ ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ ΚΑΘ Ο ΔΙΣ ΝΕΩΚΟΡΟΙ ΓΕΓΟΝΑΜΕΝ ΑΓΟΝΑ ΙΕΡΟΝ ΑΤΕΛΕΙΑΝ ΘΕΟΛΟΓΟΥΣ ΥΜΝΩΔΟΥΣ. Id eſt: *Et quæ accepimus a Domino Cæſare Hadriano per Antonium Polemonem, ſecundum nempe Senatusconſultum, quo bis Æditui facti ſumus.* non enim accedo viro erudito, qui

qui vertit: *Quo tempore bis Æditui eramus, certamen ſacrum, immunitatem, Theologos, hymnorum cantores, &c.* Antonium autem Polemonem qui hoc in lapide memoratur, eſſe ipſum Sophiſtam de quo Philoſtratus, patet ex reſcripto Hadriani ad Smyrnæos dato Ἀντώνιος Πολέμων, & male editum Ἀντωνῖνος Πολέμων, quæ corrupta lectio obſtitit, quo minus recte eruditus Interpres hunc locum verteret. Sed ut ad marmor revertar, hoc nos docet, etiam ἀγῶνα ἱερὸν Smyrnæ in honorem Hadriani tunc temporis conſtitutum fuiſſe, qui ΑΔΡΙΑΝΕΙΑ vocatur in Arundelliana inſcriptione P. Septimij, & etiam a Philoſtrato in Polemone Artemidoro lib. 1. cap. 66. & in Farneſiana ΑΔΡΙΑΝΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ. atque ita etiam appellante Philoſtrato, qui ſcribit, Polemoni & poſteris eius datum, τὸ προεκαθῆσθαι τῶν Ἀδριανῶν Ὀλυμπίων. Hæc Adrianæa Olympia male a doctis viris cum Olympijs Ionum, de quibus antea, confunduntur, ut nec rectius illi qui certamen τὸ κοινὸν Ἀσίας, ipſiſſima eſſe τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ὀλύμπια affirmant. Seldenus ad marmora Arundelliana f. 159. nam hi tres agones planiſſime diſtinguuntur in inſcriptione Farneſiana ΖΜΥΡΝΑΝ Ε ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ, ΔΙϹ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ϹΤΗϹΑϹ ΤΟΥϹ ΑΝΤΑΓΩΝΙϹΤΑϹ ΟΜΟΙΩϹ ΕΝ ΖΜΥΡΝΗ ΟΛΥΜΠΙΑ ΚΑΙ ΑΔΡΙΑΝΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ.

Sed ut apertius hæc pateant, operæpretium me facturum exiſtimo, ſi pauca propoſuero, quæ olim inter adverſaria mea retuli de communi Aſiæ, præſertim cum ad illuſtrandam hanc, quæ ſub manu eſt, quæſtionem de urbibus νεωκόροις, non parum conferant.

In Aſia varia fuiſſe συνέδρια, Ionum nempe, Dorienſium, Carium, Lyciorum, atque aliorum, ex Pauſania, Strabone, Dionyſio Halicarnaſſeo, alijſque Scriptoribus

conſtat; in quibus communia totius συςήματος negotia tractabantur, & communium templorum ſacrorumque ratio conſtituebatur. Tradit Strabo lib.14. tres & viginti fuiſſe urbes, quæ in communi Lyciæ ius habebant ſuffragij; conveniebant vero in eam quæ commoda videbatur urbem, Ἐν δὲ τῷ συνεδρίῳ, inquit, πρῶτον μὲν Λυκιάρχης αἱρεῖται, εἶτ' ἄλλαι ἀρχαὶ αἱ τοῦ συςήματος. Sic etiam Galatia quoque commune Concilium habebat, cui Galatarches præerat, ut conſtat ex antiquorum monumentorum inſcriptionibus, quas refert Gruterus pag. ccccx. & ccccxv. Idem in Pamphylia, Cappadocia, ceteriſque Aſiæ Provincijs obtinuit. Sed celeberrimum erat τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας συνέδριον, quod ad Aſiam minorem pertinebat, quo non ſolummodo conveniebant urbes illius Provinciæ, ſed etiam Legati ex pleriſque alijs Aſiæ urbibus, quæ τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας aſſociatæ erant, & fraternitatis quodam vinculo iunctæ, templorum ac ſacrorum communium participes erant, eadem ratione, qua Strabo ait, τοῦ Καρίου Διὸς ἱερὸν κοινὸν ἁπάντων Καρῶν fuiſſe, οὗ μετέστι inquit, καὶ Λυδοῖς, καὶ Μυσοῖς ὡς ἀδελφοῖς. Itaque Galatia, quamuis proprium συνέδριον & Galatarchen haberet, tamen communis Aſiæ concilij pars erat, ut colligo ex Auguſti epiſtola apud Ioſephum lib. 16. antiquit. c. 10. ubi memoratur fanum Auguſto a Communi Aſiæ erectum Ancyræ, quæ metropolis Galatiæ erat.

Idem de pleriſque Aſiæ cis Taurum provincijs cenſeo. Bithyniam excipio, quæ ab Aſiæ communi ſeparatas habuit rationes, ob æmulationem aliquam, quod Dio Chryſoſtomus deplorat Orat. 38. ad Nicomedienſes: Ὄφελον ἐξῆν, καὶ τὸν Ἐφεσίων δῆμον ποιήσασθαι ἀδελφὸν ὑμῶν. ὄφελον δὲ τὰ Σμυρναίων οἰκοδομήματα κοινὰ ὑμῖν ἐγένετο. ταῦτα δὲ πάντα τηλικαῦτα ὄντα ἀγαθὰ, ἑνὸς ἕνεκα ὀνόματος ἀπόλλυται. πόιαν ὠφέλειαν, ποίαν ἡδονήν. Con-

cilium

cilium hoc Aſiæ ſingulis,ut puto, quinquennijs congregabatur, non uno quidem in loco ſemper, ſed alternatim in celeberrimis τοῦ συστήματος urbibus; etenim nunc quidem Pergami τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας fuiſſe invenio; ut cum Ariſtides celebrem illam de concordia orationem habuit; alias Epheſi, ut cum Antoninus Pius Epiſtolam de Chriſtianis communi Aſiæ miſit, quam refert Euſebius lib. 4. cap. 12. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ; & addit, προετέθη ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ Κοινῷ τῆς Ἀσίας: ſæpe Smyrnæ, ut inſcriptiones antiquæ nos docent; aliquando in Phrygia ſuperiore, ut teſtatur Ariſtides Orat. 4. ſacrarum: Καὶ συμβαίνει μετὰ ταῦτα, συνέδρους μὲν ἐξιέναι Σμυρναίων εἰς Φρυγίαν ἄνω, καὶ μέλλειν φέρειν τοὐμὸν ὄνομα ἐν τῷ συνεδρίῳ τῷ κοινῷ. Nominaverat eum iam antea Smyrnæorum populus in concione Ariſtidem ad Aſiarchiam, ut ſcribit eadem Orat. 4. Ὡς δὲ παρῆλθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὁ Δῆμος τὰ εἰωθότα ἐπεθορύβησεν, ἔργου εἴχοντο οἱ παρεσκευασμένοι, προτείνοντες· καὶ τὴν Ἱερωσύνην τὴν κοινὴν τῆς Ἀσίας ἀνατιθέντες μοι. Itaque συνέδροι Smyrnæorum nomen eius ad commune Aſię, quod tunc in ſuperiori Phrygia celebrabatur, detulere; & electus fuit tertio vel quarto loco καὶ γίνομαι τρίτος ἢ τέταρτος τῇ χειροτονίᾳ. unde liquet, in hoc Aſiæ concilio non unum ſolummodo Aſiarcham creari ſolitum, ut in Lycia unus Lyciurches, in Galatia unus Galatarches, in Bithynia unus Bithyniarches eligebatur; ſed ob magnitudinem συστήματος, plures eodem tempore Aſiarchas fuiſſe. Quod etiam D. Lucas docet cap. 19. Actorum: Τινὲς δὲ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. Et Strabo lib. 14. ubi de Trallibus: Συνοικεῖται δὲ καλῶς, εἴ τις ἄλλη τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ εὐπόρων ἀνθρώπων, καὶ ἀεί τινες ἐξ αὐτῶν εἰσὶν οἱ πρωτεύοντες κατὰ τὴν ἐπαρχίαν, οὓς Ἀσιάρχας καλοῦσιν. Munus & cultum Aſiarcharum eleganter

deſcribit Dion Chryſoſtomus in Oratione 35. Celænis habita: Ἀλλ᾽ οὓς σοφοὺς ὑμῖν ἀποδεικνύουσι, τρεῖς ἢ τέτταρας, κομήτας, καθάπερ τοὺς ἱερέας τῶν παρ᾽ ἡμῖν. Τοὺς μακαρίους λέγω, τοὺς ἁπάντων ἄρχοντας τῶν ἱερέων, τοὺς ἐπωνύμους τῶν δύο ἠπείρων τῆς ἑτέρας ὅλης. Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ ποιοῦντα καὶ τούτους εὐδαίμονας, στέφανος, καὶ πορφύρα, καὶ παιδάρια κομῶντα καὶ λιβανωτὸν φέροντα. Ita enim legendum hic cum Caſaubono locum hunc docte emendante: qui ait, quærendum eſſe, quinam ſint hi ſacerdotes; nec enim ſe quidquam legiſſe quo lucem afferat. Ego exiſtimo per ſacerdotes ἐπωνύμους τῶν δύο ἠπείρων τῆς ἑτέρας ὅλης, a Dione Aſiarchas deſcribi: quæ etenim ſint hæ duæ continentes a quibus denominabantur hi ſacerdotes, Herodotus declarat lib. 4. ubi Aſiam deſcribit, & ἀκτὰς appellat. Ἐντεῦθεν δὲ τὸ πρὸς ἑσπέρην ἀκταὶ διφάσιαι. Vide Iſaacum Voſſium in Notis ad Scylacem Caryandenum f. 2. ad hæc coronam auream ſacerdotum Prouincialium inſigne fuiſſe, Tertullianus docet de Idololatria cap. 17. Ad Aſiarchas autem communium τοῦ συστήματος τῆς Ἀσίας templorum, ſacrorumque curam pertinuiſſe, ex Ariſtide apparet, qui Aſiarchiam appellat ἱερωσύνην τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀσίας, & Dione, qui Aſiarchas deſcribit τοὺς ἁπάντων ἄρχοντας τῶν ἱερέων. Nulla autem alia templa aut ſacrificia communia fuiſſe τῷ κοινῷ Græcorum in Aſia habitantium (nam togati & Iudæi ad κοίνον τῆς Ἀσίας non pertinebant) quam ædes cærimoniaſque Cæſarum Romanorum, invenio. Vnde non ſatis recte locutus videtur A. Gellius lib. 2. c. 6. dum ſcribit: *Quondam a communi Aſiæ Concilio decretum, uti nomen eius qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat, ne quis vllo in tempore nominaret*: namque ad commune Ionum pertinebat templum Dianæ Epheſiæ, non ad commune Aſiæ.

Ceterum ad communium templorum ſacrorumque ſum-

ſumptus, omnes urbes τοῦ συστήματος conferre ſolitas, ex Dione patet Orat. 35. Celænis habita: Καὶ μὴν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀσίας μέτεστιν ὑμῖν, τῆς τε δαπάνης τοσοῦτον, ὅσον ἐκείναις ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς ἐστι τὰ ἱερά. Hanc collatitiam pecuniam diſpenſabant Aſiarchæ inter civitates νεωκόρους ad ſarta tecta templorum communium, editioneſque certaminum ſacrorum, quæ a Communi Aſiæ in urbibus νεωκόροις ad honorem templorum Cæſareorum inſtituta erant, ut Auguſtæa Pergami, Hadrianæa Epheſi, Hadrianæa Olympia Smyrnæ, quæ ſtato tempore & loco peragebantur. Sed præter hoſce ludos & ipſi Aſiarchæ ſuo quiſque die in urbibus μητροπόλεσι, ſuis ſumptibus ſpectacula edebant communi Provinciæ nomine, non ſecus ac Romæ Prætores ac Ædiles, in alijs urbibus duumviri, decuriones, atque quinquennales in auſpicijs dignitatis ſuæ facere ſolebant: de quibus Aſiarcharum editionibus cap. 10. Euſeb. lib. 4. cap. 14. ubi ait, cum Polycarpus inductus eſſet in theatrum ſub titulo Chriſtiani, Græcos omnes atque Iudæos Smyrnam incolentes exclamaſſe, atque poſtulaſſe a Philippo Aſiarcha, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. ὁ δὲ ἔφη μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ ἐπειδὴ πεπληρώκει τὰ κυνηγέσια. Quod Ruffinus vertit: *Et poſt hæc verba acclamabant Philippo Munerario, ut leonem Polycarpo dimitteret. Qui reſpondit, Non ſibi licere, quia iam editionis ſuæ munus expleſſet.* Aſiarcharum autem Bithyniarcharum, Syriarcharum munera perduraſſe etiam ſub Principibus Chriſtianis, abolito iam cultu numinum templorumque communium, annotarunt Cuiacius Albaſpinæus, & alij; ita ut officium ſacerdotum Provincialium hac ſola ſpectaculorum editione cenſeretur: unde in Baſilicis Græci exponunt τὴν ἱερωσύνην τὸ ἐπιτελεῖν τὰ κυνηγέσια: hoſce ludos ab Aſiarchis exhiberi ſolitos, ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ

voca-

vocata fuiſſe exiſtimo, ut in inſcriptione Arundelliana ΣΜΥΡΝΑΝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΣΙΑΣ: & in Farneſiana ΣΜΥΡΝΑΝ Ε ΚΟΙΝΑ ΑCΙΑC. In Severi quoque & Gallieni nummis legimus ΠΡΩΤΑ ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ CΜΥΡΝ. Vnde apparet, prima Aſiarcharum certamina Smyrnæ edi ſolita, quod obtinuit, ut exiſtimo, poſtquam Smyrnæi primatum inter Aſiæ metropoles adepti ſunt. De quo pauca dicenda ſunt. In communi Provinciæ concilio, pompiſque ac ludis Provincialium ſacerdotum, civitatis μητροπόλεως legatis primum locum attributum fuiſſe, non eſt dubium. Sed cum titulus μητροπόλεως ab Senatu aut Imperatoribus Romanis aliquando ab una urbe ad aliam transferretur, immo & plures metropoles nonnullis in Provincijs eſſent, maximæ ſæpe controverſiæ ob primatum excitatæ fuere.

Sic in Bithynia Nicæenſes olim metropolitani erant; a quibus deinde honos hic ad Nicomedienſes tranſijt. Hinc inimicitiæ graviſſimæ & æternæ lites inter has urbes exarſere: ita ut tota Provincia duas in factiones ſciſſa fuerit, dum alij Nicæenſium, alij Nicomedienſium partes fovent. Etenim Nicæenſes quamvis metropoleos honore ſpoliati eſſent; tamen ſe πρώτους τῆς ἐπαρχείας inſcribe-
T.1.p.334 bant, ut in nummo Domitiani apud Sanctamantium, in quo ara expreſſa eſt cum inſcriptione, ΔΙΟΣ ΑΓΟΡΑΙΟΥ, ob conventus nempe forenſes (ἀγοραίους D. Lucas appellat, ut Strabo) qui illic ſtato anni tempore a Præſide Bythyniæ celebrari ſolebant. De his forenſibus Proconſulum aut Legatorum conventibus vide Plinium lib. 10. Epiſt. Plutarchum in libello, Animi, an corporis paſſiones peiores ſint; & Dionem in Orat. Celænis habita; cuius verba aliqua adſcribam: Αἱ δίκαι κατ᾽ ἔτος ἄγονται παρ᾽ ὑμῖν. Et paulo poſt: Τοιγαροῦν, μέγιστον νομίζω πρὸς ἰσχὺν πόλεως τὸ τῶν

δικῶν

δικῶν: καὶ πάντες ἐσπουδάκασιν ὑπὲρ οὐδενὸς οὕτω. μέτεισι δὲ αὐτοῦ τῶν πρώταις πόλεσιν, ἐν μέρει παρ' ἔτος: unde ſuſpicor omnes civitates, quæ conventum habebant, primas ſe vocaſſe. Quamvis Antoninus Pius in Epiſtola ad commune Aſiæ, quam refert Modeſtinus lib. 6. ff. de Excuſat. maximas urbes definiat, τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν; in ſecunda vero claſſe locet eas, quæ licet Metropoleos titulo non eſſent ornatæ, conventus tamen Forenſes habebant, τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν. De hoc nomine controverſum Dionis Chryſoſtomi tempore movere Nicomedienſes Nicæenſibus, dum pati nolunt, hos primos ſe ſcribere, ut conſtat ex pulcherrima Dionis Oratione, qua concordiam ſuadet Nicomedienſibus, quibus inter cetera dicit: ἂν δὲ τὸ μὲν τῆς μητροπόλεως ὑμῖν ὄνομα ἐξαίρετον ᾖ, τὸ δὲ τῶν πρωτείων κοινὸν ᾖ τί κατὰ τοῦτο ἐλαττοῦσθε. Vnde explicari poteſt inſcriptio nummorum Antonini Pij NIKOMHΔEIAΣ MHTPOΠ. ΠPΩTHC. Demum rurſus Nicææ honorarius metropoleos titulus datus eſt reſcripto Valentiniani & Valentis, quod extat in Concilio Chalcedonenſi part. 2. act. 13. ſed corruptum & mutilum: quo præterea Imperatores illi, ut novam hanc metropolim aliquo modo æquarent Nicomediæ, ubi, utpote in vera metropoli, Bithyniarches ſolennem Provinciæ feſtivitatem & pompam agere ſolebat, alium ſacerdotem creari iubent, qui ſimilem Nicææ ſolennitatem celebret. Sic intelligo verba illa: Καὶ εἰς τὸ ἑξῆς αὐτὸν στέψαντες ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει προϊέναι ἐθεσπίσαμεν. Διαμενέτω τοίνυν εἰς τὸ διηνεκὲς ἡ συνήθεια αὕτη· καὶ ἡ πόλις ὑμῶν μητρόπολις ἔστω, τῆς συνηθείας τῆς ἐπὶ τῇ προόδῳ τοῦ Βιθυνιάρχου διαμενούσης· οὐδεὶς γὰρ ἀφαιρεῖταί τι τῶν ἄλλων. Nec minori mole in Aſia de primatu certauere metropoles Provinciæ illius; plures enim erant, ut docet Vlpianus in lib. 4. §. 5. de Officio Procoſ. ubi Antoninus Auguſtus

Apud Triſtanũ T. 1. f. 592

reſcribit, *Proconſuli neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare,* καὶ τῶν Μητροπόλεων Ἔφεσον, *id eſt, inter matrices urbes Epheſum primam attingere.* malè enim vir eruditus, qui Gothofredus. corrigit ἐπὶ τὴν μητρόπολιν Ἔφεσον, atque inter Smyrnæos quidem, Epheſios, & Pergamenos, ut plurimum controverſias eo nomine agitatas fuiſſe, conſtat ex Ariſtide, & alijs: quare cum res ſæpe ad ſeditionem ſpectaret, vel ab Imperatoribus Romanis decretum, vel communi partium conſenſu ſtatutum fuiſſe videtur, ut primatus de quo diſſentiebant, cederet urbi metropoli, quæ plurium aut celebriorum templorum communium νεωκόρος eſſet. Sed nova hinc rurſus rixarum Ilias exorta, dum vnaquæque templorum feſtorumque ſuorum magnitudinem ac pulchritudinem extollens, primas occupare partes conatur. Indicat hoc Ariſtides in eleganti illa Orat. quam Pergami in communi Aſiæ ad diſcordes urbes habuit: verba ipſa quia pluſcula ſunt, Latine adſcribam: T.2.f.330 *Miror autem vos, cum de templis ac certaminibus, quæ communia ducitis, non leviter gloriemini, de illis ipſis inter vos diſſidere: atqui cum de ijs rebus, quibus tamquam communibus gaudetis, inter vos contenditis, de qua re tandem conſentietis? nam ego quidem hoc eſſe communis & privati diſcrimen arbitror, & huc referri ſapientum dictum, quo tradunt, communia eorum oportere eſſe omnia, qui beate velint vivere; ubi enim ſeorſum quiſque ſua poſſidet, utilitas etiam cuiuſque ſeorſum eſt poſita: inde vero ſeditiones oriuntur, ac pugnæ & contentiones; nam illud, Non tuum hoc, ſed meum, omnis eſt contentionis initium. Verum, ubi omnes omnia ducunt communia, communem etiam illorum curam gerunt. Jam vos has appellationes velut argumenta contra ſeditiones, rebus imponentes, communia quidem concilia, communia*

munia templa, communes ludos, & maxima ferè quæque nominaſtis communia; quapropter alterutrum neceſſariò peccatis? Si enim rectè de iſtis quæ communia ſunt gloriamini, quomodo de iſtis non pudet contendere? ſive iſta nullius ſunt pretij, cur ob ea vos iactatis? Etenim exiſtimo, ſi vos id latuiſſet hactenus, & ab aliquo repertum, vobis eſſet patefactum, quamdam horum partem etiam ad alios pertinere, nec eorum dumtaxat eſſe qui ea poſſident, verum omnibus communia, ut opes; nec poſſe alios prohiberi quominus de ijs glorientur, omnes tum diſſenſionis finem iure facturos fuiſſe. At cum ipſi ſcientes, nominantes, appellatione gaudentes, concordiæ occaſiones in ſeditionem vertitis, & nominibus fauſtis ad rerum perturbationem utimini, atque inde ægrotatis unde vos ſanari oportebat; quis non id eſſe perinde dixerit, ac ſi quis e pharmacis ad ſalutem comparatis non modo non ſanitatem, ſed interitum ſibi acquireret? Atqui templa ac certamina communia, de quibus inter ſe diſſidebant, non alia fuiſſe, quam illa quæ a communi Aſiæ Cæſaribus ſacrata erant, conſtat ex eodem Ariſtide in eadem illa Oratione, cum Pergamum prædicaturus ita orditur: Ἄρξομαι δ' ἀπὸ τῆς δεχομένης ἡμᾶς τανῦν. Καὶ ἣ τὸ βουλευτήριον, τοῖς περὶ τούτων λόγοις παρέχει. ὡς μὲν οὖν ἦρξέ ποτε τῆς περὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ὡς ὕστερον αὐτὰ ταῦτα ἐφ' οἷς φιλοτιμούμεθα ἐντεῦθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἐάσειν μοι δοκῶ. *Incipiam autem ab ea urbe, quæ nos nunc excipit, & hiſce ſermonibus curiam præbet. Quod quidem locis finitimis quondam imperavit, & deinde ea ipſa, de quibus gloriamur, originem hinc habuerint, omittendum duco.* Pergami enim primum omnium templum Auguſto à communi Aſiæ ſtatutum fuit.

Ceterum ab Imperatore & Senatu Romano, cum lis hæc Aſiaticarum urbium Romam delata eſſet, Smyrnæos

ob magnitudinem atque pulchritudinem Hadrianæi templi prælatos fuiſſe, Ariſtides docet in Epiſtola ad Imperatores Antoninum & Commodum, qua Smyrnam terræmotu everſam, & templum hoc ſubverſum deplorat: Τοῦ γὰρ νεὼ τοῦ νῦν καταδυκότος οὕτω λαμπρῶς λέγεται τυχεῖν ὥστε ἀγῶνος γενομένου τὴν μὲν Ἀσίαν τῶν ἄλλων ἐθνῶν προκριθῆναι. Τῶν δ᾽ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων τὴν Σμύρναν τοσοῦτον ὥστε τὴν μὲν ἄλλην Ἀσίαν, ἑπτὰ μόνας ψήφους μεταλαβεῖν. Τῇδε πόλει τετρακοσίας γενέσθαι μόνῃ. τοῦτο μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς Ἀσίας κομίσαιτ᾽ ἂν ἴσως, ἂν ὑμῖν δοκῇ· ἡ δὲ τῶν ὅλων ἐπανόρθωσις μόνων ὑμῶν οἷς οἱ θεοὶ τὰ τηλικαῦτα ἀπέδοσαν. *Quod enim nunc ſubverſum eſt templum, adeo fertur ſplendidum fuiſſe, ut contentione exorta, Aſia reliquis gentibus prælata ſit, Aſiæ urbibus Smyrna tantum; ut reliqua Aſia ſeptem dumtaxat calculos, urbs hæc ſola quadringentos ferret; atque hoc quidem fortè ab Aſia, ſi vobis ita videtur, reſtaurari poterit, univerſa verò urbis inſtauratio ad vos ſolos pertinet, quibus dij facultatem hanc dedere.*

Philoſtratus hanc aut ſimilem Smyrnæorum victoriam adſcribit eloquentiæ Polemonis, qui pendente lite defunctus erat: Ἤειξεν ἡ Σμύρνα ὑπὲρ τῶν ναῶν, καὶ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς δικαίων, ξύνδικον πεποιημένη τὸν Πολέμωνα, ἐς τέρμα ἤδη τοῦ βίου ἥκοντα· ἐπεὶ δὲ ἐν ὁρμῇ τοῦ ὑπὲρ τῶν δικαίων ἀποδημίας ἐτελεύτησεν, ἐγένετο μὲν ἐπ᾽ ἄλλοις ξυνδίκοις ἡ πόλις. πονηρῶς δὲ αὐτῶν ἐν τῷ βασιλείῳ δικαστηρίῳ διαπιθεμένων τὸν λόγον, βλέψας ὁ αὐτοκράτωρ ἐς τοὺς τῶν Σμυρναίων ξυνηγόρους; οὐ Πολέμων εἶπε τουτοῒ τοῦ ἀγῶνος ξύνδικος ὑμῖν ἀποδέδεικτο; ναὶ ἔφασαν εἴγε τὸν σοφιστὴν λέγεις. καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἴσως οὖν ἔφη καὶ λόγον τινὰ συνέγραψεν ὑπὲρ τῶν δικαίων οἷα δὴ ἐπ᾽ ἐμοῦ τε ἀγωνιούμενος καὶ ὑπὲρ τηλικούτων. Ἴσως ἔφασαν ὦ βασιλεῦ, οὐ μὴν ἡμῖν γε εἰδέναι, καὶ ἔδωκεν ἀναβολὰς ὁ αὐτοκράτωρ τῇ δίκῃ ἐς ἂν διακομισθῇ ὁ λόγος, ἀναγνωσθέντος δὲ ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατ᾽ αὐτὸν ἐψηφίσατο βασιλεύς. Καὶ ἀπῆλθεν ἡ Σμύρνα τὰ πρωτεῖα νικῶσα. *De templis ſuis eorumque iure Smyr-*

Smyrna contendebat, & ſyndicum ſuum deſignaverat Polemonem, ad vitæ finem iam inclinantem. Vt verò in ipſo procinctu profectionis ſuæ obijt, alij ſyndici fuere ſubſtituti. Qui cum in Senatu coram Imperatore male cauſam agerent, converſus ad cauſſidicos Smyrnæorum Imperator, Nonne, inquit, Polemon huius cauſæ ſyndicus erat deſignatus? Immo vero, inquiunt, ſi de Sophiſta loqueris. Adhæc Imperator: Fortaſſe igitur & orationem aliquam conſcripſit de iure Smyrnæ, ut coram me acturus, & de re tanti momenti. Fortaſſe, reſponderunt illi, non tamen certo ſcimus. Tum iudicio dilationem Imperator conceſſit, donec adferretur oratio; quæ in Senatu lecta, ſecundum ipſam decrevit Imperator, & Smyrna primas obtinuit.

Eodem S.C. quo Smyrna primatum adſecuta eſt, & illud decretum fuiſſe videtur, ut Aſiarchæ, qui ſingulis quinquennijs (ut videtur colligi poſſe ex inſcriptionibus antiquis & nummis) per urbes metropoles Aſiæ ſpectacula communia edebant, primo loco ea Smyrnæ ederent. & ſic explico nummos Severi & Gallieni, in quibus ΠΡΩΤΑ ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ CΜΥΡΝ, memorantur. Sed & Occo refert nummum Caracallæ, cum inſcriptione CΜΗΡΝ ΠΡΩΤΩΝ ΤΩΝ CΕΒΑCΤΩΝ ΚΑΛΛΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΙ. ubi exiſtimo Smyrnæos ſe inſcribere ob ΠΡΩΤΟΥΣ ΚΑΛΛΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΤΩΝ CΕΒΑCΤΙΩΝ, id eſt primos Aſiæ, ob pulchritudinem & magnitudinem templorum Auguſtalium; nam templa hæc Cæſarea, & σεβάσια vocata fuiſſe iam ſupra notavimus. Philo Iudæus in Legatione ad Caium de Auguſto: Πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὰς ἰσολυμπίους αὐτῷ τιμὰς ἐψηφίσατο, ἐπὶ ναοὺς, καὶ προπύλαια, προτεμενίσματα, στοὰς, ὡς ὅσαι τῶν πόλεων ἢ νέα ἢ παλαιὰ τῷ κάλλει καὶ μεγέθει τῶν καισαρείων παρευημερεῖσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἀλεξάνδρειαν. Οὐδὲ γὰρ τοιοῦτόν ἐστι

τέμενος οἷον τὸ λεγόμενον Σεβάστιον, ἐπιβατηρίου Καίσαρος νεὼς, ἀντικρὺ τῶν εὐορμοτάτων λιμένων μετέωρος ἵδρυται μέγιστος καὶ ἐπιφανέστατος. videntur autem Smyrnæi in hoc Caracallæ numiſmate ſe expreſſe vocare primos ob magnitudinem & pulchritudinem templorum Auguſtalium, quia Epheſij & Pergameni illo tempore numero potiores erant: namque Epheſios ſe in Getæ & Caracallæ nummis ſe Γ νεωκόρους, & deinde Δ νεωκόρους ſe inſcribere video; & Pergamenos quoque ſub Caracalla Γ νεωκόρους factos apparet ex pulcherrimo nummo Caracallæ inſcripto ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ ΠΡΩΤΩΝ Γ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΕΠΙ ΣΤΡ. Μ. ΚΑΠΙΤΩΝΟΣ ΑΤΤΑΛΟΥ, in quo tria templa expreſſa ſunt, unum nempe Auguſti, qui Iovis habitu in medio templi collocatus eſt, aquila & haſta pura: alterum Traiani, ut reor, tertium, novum illud ſub Caracalla erectum, quo ΤΡΙϹ ΝΕΩΚΟΡΟΙ facti ſunt. Et hoc quidem Commodo conſecratum fuiſſe exiſtimo; nam certamina Commedæa Pergami inſtituta fuiſſe, Arundelliana inſcriptio nos docet ΠΕΡΓΑΜΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΕΙΑ Γ ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ, ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ, ΚΟΜΟΔΕΙΑ Β. & Commodo templa paſſim in Aſia ſacrata fuiſſe ſub Severo & Antonino Caracalla teſtantur plures nummi. Sic Laodiceæ commune Commodo & Antonino Caracallæ delubrum exædificatum fuit, & ingens in eo coloſſus Antonino erectus, quem exhibet numiſma æreum cum inſcriptione ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΟΜΟΔΟΥ ΚΕ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΥ ΔΟΓΜΑΤΙ ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ; unde & hoc conſtat, urbes Provinciales Senatusconſulto Romano creatas plerumque, quod & Tacitus teſtatur, & marmor Arundellianum, ubi Smyrnæi memorant δεύτερον δόγμα συγκλήτου, quod bis neocori facti ſunt. Præterea Dio tradit, Saoterum Nicomedienſem, qui poſtea occiſus a Cleandro, magna

Apud Triſtanũ T.2.

Apud Occonẽ Erizzum & Triſtanũ.

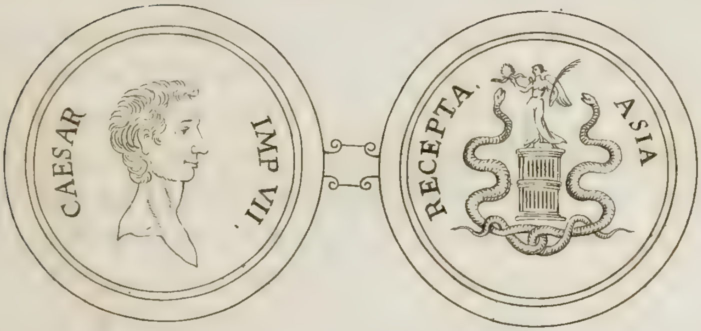
gna apud Commodum gratia fuiſſe. Καὶ διὰ τοῦτο, inquit, καὶ οἱ Νικομηδεῖς καὶ ἀγῶνα ἄγειν καὶ νεὼν τοῦ Κομμόδου παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβον. Ob quod S.C. Nicomedienſes, qui antea neocoros ſe inſcribebant ob templum Auguſtæum illic à communi Bithyniæ erectum, ut in nummos M. Aurelij & Commodi, tunc titulum ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ aſſumpſere, ut in alio numiſmate Commodi, quod duo templa præfert, & in medio triennem cum inſcriptione, ΝΙΚΩΜΙΔΕΩΝ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. qui idem titulus ijs tribuitur in multis alijs nummis Severi & Caracallæ; atque etiam Albini; nam male, ut exiſtimo, Goltzius legit ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ Δ ΝΕΩΚΟΡΩΝ, cum non dubites ſcriptum fuiſſe, ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Qui nummi Nicomedienſium hoc titulo notati planiſſimã opinionem noſtram de neocoris confirmant; exhibent enim plerique duo templa, ut etiam alij Caracallæ tria templa, cum inſcriptione ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ: quem tamen titulum deinde intermiſerunt, cum templum Caracallæ imperfectum remanſerit, ut ſuſpicor: itaque rurſus in Iuliæ Mammeæ nummis ſe ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΥC appellant: atque etiam in pulcherrimo numiſmate Gordiani, in quo templum ſignatum eſt, ramis frondibuſque, & eximie adornatum: ſub Valeriano deinde rurſus reſumpſere Nicomedienſes nomen ΤΡΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ, ut indicant nummi duo apud Occonem, quorum unus exhibet aram inter tria templa, alter aram non habet, ſed templa ſolummodo.

Occo f. 296
Triſtanus T. 1. f. 747
Apud Occonẽ f. 362. & 363.
Apud Occonẽ f. 385. Stradam f. 87.
Apud Erizzum f. 426.
Occo f. 408
Apud Triſtanũ T. 2. f. 517
Occo f. 466 & f. 467.

ALBER-

ALBERTI RVBENI
DISSERTATIO
DE
NVMMO AVGVSTI;
CVIVS EPIGRAPHE,
ASIA RECEPTA.

ALBERTI RVBENI DISSERTATIO DE NVMMO AVGVSTI; CVIVS EPIGRAPHE, ASIA RECEPTA.

INter nummos D. Auguſti unus extat argenteus, in cuius poſtica parte expreſſi ſunt gemini angues adverſi, caudiſque & ſpiris ſuis inter ſe impliciti, medio inter illos Victoriæ ſimulacro, cum inſcriptione, ASIA RECEPTA. Similis nummus Veſpaſiani cernitur in Croyacis tab. 26. & D. Titi tab. 30. Ille Veſpaſiani inſcriptus eſt, PONT. MAX. TR.P.

COS VI. Titi, PONTIF. TR. P. COS. IIII. Atque ita hi nummi eodem anno percuſſi ſunt, cum Veſpaſianus VI. Titus IIII. Conſules erant. Occo etiam ponit nummum aureum Antonij, in quo ab una parte caput eius viſitur cum lituo, cum inſcriptione, M. ANTON. IMP. ab alia, duo ſerpentes, in quorum medio baſis, cui ſuperſtat figura ſtolata, dextra haſtam, ſiniſtra urceolum tenens, cum inſcriptione, III VIR R P C.

Argentea quoque eiuſdem numiſmata extant, in quibus ab una parte capita Antonij & Cleopatræ ſimul juncta conſpiciuntur; ab alia, eadem figura cum urceolo & ſerpentibus, M. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. ab alia parte III VIR R P C. In alijs Antonij effigies in corona hederæ: & ab averſa parte caput muliebre cippo impoſitum inter duos angues cum eadem inſcriptione. Hi nummi Antonij ſignati ſunt poſt autumnum anni V. C. 715. tunc enim Antonius poſt pacem Miſenenſem in Græciam proficiſcens, deſignatus fuit Cos. iterum & tertium. Vide Appianum lib. 5. Civilium. in octo annos deſignati tunc fuerunt Coss. ultimus annus erat annus V.C. 723. Vide Dionem. Nuſquam magis quam in his argenteis ænigmatis explicandis ſeſe torſerunt Antiquarij, ut Pierius, Valerianus, Sebaſtianus Erizzius, Æneas Vicus, & Antonius Auguſtinus; qui tamen ingenue ſe hæc non ſatis aſſequi confitetur.

Noviſſime etiam Ioannes Triſtanus in nuperis ſuis de Nummis commentarijs, ſerpentes hic pro Victorijs accipit, ut & in alijs nummis D. CLAVDII: cuius ſententiam explodet V. Clariſſimus Caſperius Gevartius in Triumpho Auſtriaco, ſive Pompa introitus Sereniſſimi Principis Ferdinandi Auſtrij, Hiſpaniarum Infantis Cardinalis

dinalis, in urbem Antuerpiam, *Serpentem*, hoſtilitatis, diſſidij, ſeditionis, bellique ſymbolum hic eſſe cenſet Gevartius. Vtque in Mercurij Caduceo *Angues gemini*, virga media diviſi, hoſtes ſeiunctos, pacemque factam eſſe deſignant; ita in Numiſmate iſto Auguſteo idem ſymbolice & hieroglyphice denotari aſſerit. Nempe, Romani Imperij geminas in factiones diviſi hoſtilitates & diſſidia, bellumque civile, *Victoria* media eſſe dirempta, poſt M. Antonium apud Actium, auſpicijs ductuque Octaviani Auguſti ſuperatum. Et tunc Asia eſt recepta, quæ in diviſione Imperij M. Antonio obtigerat. *Angues* autem hoſtilitatis, bellique ſymbola eſſe, plurimis ille veterum Scriptorum teſtimonijs dicto libro adductis probat. Illius ego ſententiam ſecutus ſum in meo ad priſca Romanorum Imperatorum Commentario, quem adoleſcens ſcripſi. Nec mihi nunc animus illam, aut aliorum opiniones hic refutare; meam ſolum, quæ deinde mihi incidit, ſententiam hic in medium feram, quam ſubmitto cenſuræ Eruditorum, & præcipue Doctiſſimi viri D. Ludovici Nonnij, cuius exſtant eruditiſſimi in priſca Græciæ Numiſmata Commentarij. In numiſmatis Romanis & Græcis ſæpe nomen civitatis ubi percuſſa ſunt adjicitur, ſæpe inſigne ſolum urbis illius aut regionis. Ita quædam Iulij Cæſaris, quæ ne dubitari poſſet in Africa ſignata eſſe, litteris Punicis inſcribuntur, elephantem præferunt: alia eiuſdem formæ Latinis litteris inſignita ſunt. Sic etiam quædam percuſſa Valentiæ (quæ Calabriæ civitas eſt) olim Hipponium vocata, ob fertilitatem territorij illius; unde & Gelo Siciliæ tyrannus, locum a ſe prope Hipponium extructum, Cornucopiæ vocavit, ut refert Duris Samius apud Athenæum lib. 12. Hæc numiſmata

duo cornucopiæ habent cum adſcripto nomine VALENTIA. Alia ſine nomine urbis, ipſum ſolummodo inſigne gerunt, cum inſcriptione, CÆSAR. DICT. PERP. Sic & in Auguſti nummis, in quibus leo cervum devorans conſpicitur cum inſcriptione M. DVRMIVS III VIR; leo ille Veliæ civitatis inſigne eſt, ut patet ex nummis ΥΕΛΥΤΩΝ apud Goltzium, qui leonem habent itidem cervum devorantem; unde aut nummi illi Veliæ percuſſi ſunt, aut Durmius ille Velia oriundus erat. Idem videri poteſt in Lepidi nummis, qui equum cum ſcorpio præferunt, qui denotat, ut mihi videtur, nummos illos Hippone Africæ cuſos eſſe. Antonij etiam numiſmata quædam Alexandriæ percuſſa, palmam habent, Alexandriæ ſymbolum, cum inſcriptione, ALEXANDR. ÆGYPT. alia Auguſti ibidem ſignata, palmam ſolum præferunt, ſine adſcripto nomine Alexandriæ. Sed & aliquando, quamvis in poſtica parte nummi inſigne civitatis cernitur, ubi nummus ille ſignatus eſt; tamen & quædam alia adjiciuntur, ad Imperatorem aut Regem, in cuius honorem ſignatus eſt, ſpectantia. Sic in nummis Auguſti roſtrum navis expreſſum eſt ob victoriam Siculam: ſed & adiuncta eſt meta quædam ſeu obeliſcus, Copiæ civitatis inſigne, ut non male animadvertit Triſtanus, atque in quibuſdam nomen COPIA adſcriptum eſt, in alijs non. Sed ne longior ſim, Alexandri magni ſolum & Philippi numiſmata conſideremus.

In maiori parte numiſmatum Alexandri, ab una parte Alexandri caput leonina pelle indutum viſitur, ab altera Iupiter ſedens, haſtā ſiniſtra, aquilam dextra preferens. Sed & alia quædam ſigna apponuntur, nempe caput bovis, Pegaſus, acroſtolion, navis, roſa, tridens, ſphynx, &c. ubi caput

bo-

bovis, in Eubœa ſignatum nummum indicat: Pegaſus vero Corinthi, roſa Rhodi, acroſtolion Leucadis, tridens Træzenis, aut Teni, ſphynx Chij inſignia ſunt. Sic & in Philippi nummis cernitur iuvenis equo inſidens alluſione nempe ad Φιλίππȣ nomen facta; ſed nunc adjicitur clypeus ſeu ſcutum, nunc vero ſecuris anceps, quæ in Tenedo nummum ſignatum denotat, ut clypeus ille Thebarum aut Bæotiæ ſymbolum eſt. Eadem ratione in nummis L. Marcij Philippi homo equo inſidens viſitur. Quod quidam explicant de ſtatua illa, quam Livius lib. 9. ſcribit poſitam Marcio Tremulo ante ædem Caſtorum, alij de ſtatua quam Philippus Octavio Cæſari decrevit. Male, cum nihil aliud ſit quam mera alluſio ad nomen Φιλίππȣ, ut & in Philippi Macedonum regis nummis.

Cum igitur conſtet, ſæpe in poſtica parte nummorum, civitatis aut regionis inſigne adjici ſolere, ubi nummi illi percuſſi; ita & cenſeo hos Antonij, Octavij, Veſpaſiani & Titi nummos ſignatos eſſe in loco aliquo, cuius inſigne erant duo ſerpentes implexi. Romæ etenim hos nummos haud quoque percuſſos eſſe, colligitur ſatis ex forma ipſorum; cum enim omnes argentei Romani vſque ad Neronem æquali quaſi pondere ſint, ſeptimam aut octavam videlicet unciæ partem habentes, hi omnes aut maiores aut minores ſolito ſunt. De illo ſane Antonij, ubi mulier eſt cum urceolo, ita Occo: *Argenteus hic nummus eſt ſolito maior, antiquus tamen & legitimus, ut videtur, ſicut & præcedens trium denariorum ſeu drachmarum pondere, cuſus in Aſia fortaſſis aut Ægypto.* Auguſti vero nummus, quem penes me habeo, fere haud dimidiam partem ordinarij ponderis habet, de quo & ita Occo: *Putant quidam hunc nummulum eſſe ſeſtertium, qui dicti ſunt quaſi ſemiſtertij,*

ſtertij, eo quod duos aſſes cum ſemiſſe valerent. Cum igitur alibi quam Romæ nummi hi ſignati ſint, ego non dubito affirmare, illos in Creta inſula percuſſos eſſe, atque hoc denotare duos illos angues, qui Cretenſium inſigne ſunt, ut patet ex nummis eorum apud Goltzium in Inſulis Græciæ tab. 3. qui habent duos ſerpentes eodem modo implicitos, cum pharetra intermedia, & inſcriptione ΚΡΗΤΑΙΩΝ. Alij etiam apud eumdem tab. 4. habent templum quoddam inter hos angues poſitum, cum inſcriptione ΚΥΔΑΙΩΝ ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ. Quidam etiam habent hos angues implexos cum Iove intermedio & inſcriptione ΚΥΔΑΣ ΚΡΗΤΑΡΧΑΣ. Ex quibus ſatis patet, hoc Cretenſium inſigne gentilitium eſſe.

Fortaſſe etiam fulcit hanc noſtram ſententiam, quod in nummo Antonij, ubi caput muliebre viſitur inter duos angues, ab altera parte Antonij ipſius effigies ponitur in corona hederæ, quæ etiam in Cretenſium nummis adijcitur. Quamvis enim ſciam hoc explicari poſſe, quia Antonius Bacchus dici voluit; tamen haud ita abſurdum eſt, exiſtimare ob duplicem rationem adiunctam eſſe hanc coronam hederaceam, cum haud temere reperiri poſſit, eam addi Antonio niſi in nummo hoc, & quibuſdam alijs Alexandriæ ſignatis; quæ urbs etiam Baccho ſacra erat, ut conſtat ex Theophilo lib. 2. ad Autolycum. Ita & in quibuſdam Auguſti nummis (qui tamen haudquaquam ſe Dionyſium appellari voluit) hederacea hæc corona adiungitur.

Sed quod omnem mihi dubitationem eximit, eſt, quod video baſim illam, cui in Antonij nummis muliebre caput, & femina urceum tenens inſiſtit; in Auguſti vero, Veſpaſiani & Titi, Victoria, non aram eſſe vel cippum, ut

credunt. Quod etiam vidit Antonius Auguſtinus Dialog. 3. ubi non audet definire quidnam illud ſit, *Eſt*, inquit, *victoria columnæ inſiſtens, ſive trophæum illud, ſive pulpitum appellare libet.* Cum enim in his Antonij & Auguſti nummis ſemper eodem modo baſis illa effiĉta ſit, ſtriis multis & lineis eam dividentibus; nuſquam alibi in nummis aliis altare aut cippum eo modo effiĉtum vidi: unde accurate inſpecto nummo Auguſti qui penes me eſt, aſſero, non aram eſſe vel cippum cui Viĉtoria inſiſtit; ſed ciſtam myſticam (quod & vidit Pierius, qui lib. 15. Hieroglyph. cap. 14. ait Viĉtoriam calathiſco inſiſtere.) eadem plane forma qua cernitur in nummis Cretenſium apud Goltzium in Inſulis Græciæ tab. 3. nummo 5. & tab. 4. nummo 3. niſi quod in his Cretenſium nummis ciſtæ illæ levato paululum orificio expreſſæ ſunt, in illis vero Auguſti & Antonij penitus clauſæ, utpote quibus alia quædam figura inſiſtit. Ciſtam autem eſſe oſtendunt illæ ſtriæ, quæ cannas ſignificant, ex quibus conflabantur ciſtæ. Iſidorus xx. orig. 9. *Caniſtrum fiſſis cannis contextum, unde nuncupatur: alij Græcum aſſerunt. Ciſtella a coſtis ex canna vel ligno, quibus contexitur, nominata.* Vnde mihi videtur, ut Cretenſes in nummis ſuis ab una parte duos angues, ab altera ſacram ciſtam exprimebant; ita & in his Romanorum Impp. nummis in Creta ſignatis, cum Imperatoris caput unam partem numiſmatis occupet; a poſtica parte utraque ſimul Cretenſium inſignia, duos angues implexos & ciſtam myſticam, impreſſa eſſe.

Nec obſtat, quod nummi hi litteris Latinis inſcripti ſint, cum lingua Græca Cretenſes uterentur. Etenim multos Imperatorum Romanorum nummos reperias, qui

quamvis in Græcia vel Syria cuſi ſint, litteras tamen Latinas præferunt. Sic nummum Antonij habeo, in quo ab una parte Antonij caput eſt cum inſcriptione: IMP. ANTON. AVG. IMP. IIII. COS. DES. III. IIIVIR II.R.P.C. ab altera parte palma eſt in corona hederacea, cum inſcriptione, ALEXANDR. ÆGYPT. qui nummus cum ſine dubio ullo Alexandriæ in Ægypto percuſſus ſit, tamen Latinam inſcriptionem habet. Sic & nummi Bruti & Caſſij quamvis magna ex parte in Græcia, Macedonia, aut Aſia ſignati, litteris tamen Latinis inſcripti ſunt, ut & multi Lepidi nummi, quamvis in Africa percuſſi.

Adhæc urbes aliquæ in Creta erant, in quas Coloniæ Romanorum deductæ erant, ut de Cnoſſo Strabo teſtatur lib. 10. Νῦν δὲ Κνωσσὸς καὶ Ῥωμαίων ἀποικίαν ἔχει. *Nunc vero Cnoſſus & Romanorum Coloniam habet.* Nunc videndum, quare Cretenſes in numiſmatis ſuis duos angues implicitas, & ciſtam cum ſerpente impreſſerint; cum Creta inſula nullum venenatum animal producat, quod teſtantur Diodorus Siculus, Solinus, Ælianus, & alij. Cretenſes ut apud ſe natos deos primum, ita etiam ſacrificia, & myſteria atque Orgia inventa fuiſſe in Creta aſſerebant, quamvis & Phryges, & Thraces, & alij, Orgiorum inventionem ſibi ipſi adſcriberent. Luculentus hac de re locus apud Diodorum Siculum lib. 5. Bibliothecæ: Τὰς δὲ τιμὰς καὶ θυσίας καὶ τὰς περὶ τὰ μυστήρια τελετὰς ἐκ κρήτης εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους παραδεδόσθαι λέγοντες τοῦτο φέρουσιν ὡς οἴονται μέγιστον τεκμήριον· τήν τε γὰρ παρ' Ἀθηναίοις ἐν Ἐλευσῖνι γινομένην τελετὴν ἐπιφανεστάτην σχεδὸν οὖσαν ἁπασῶν, καὶ τὴν ἐν σαμοθρᾴκῃ, καὶ τὴν ἐν θρᾴκῃ ἐν τοῖς Κικόσιν (ὅθεν ὁ καταδείξας Ὀρφεὺς ἦν) μυστικῶς παραδίδοσθαι· κατὰ δὲ τὴν κρήτην ἐν κνωσσῷ νόμιμον ἐξ ἀρχαίων εἶναι φανερῶς τὰς τελετὰς ταύτας πᾶσι παραδίδοσθαι, καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐν ἀπορρήτῳ παρα-

δεδο

δεδομένα παρ' αὐτοῖς μηδένα κρύπτειν τῶν βουλομένων τὰ τοιαῦτα γινώσκειν. *Porro ut honores quoque Deûm, & ſacrificia rituſque initiorum a ſe ad ceteros mortales perveniſſe probent, hoc pro maximo & firmiſſimo, ut perſuaſum habent, argumento confirmationis adducant; Initiales, inquiunt, ritus apud Athenienſes Eleuſinij omnium celeberrimi, itemque Samothracij, & qui in Thracia uſitati ſunt, Ciconibus (unde inſtitutor horum Orpheus erat) myſtice traduntur. At in urbe Cretæ Cnoſſo ab antiquo ſancitum eſt, in propatulo illa tradi, & quæ in ſecreto a ceteris adminiſtrantur, ea neminem apud ſe, qui modo cognoſcere illa ſtudet, cælari.* Sed de hac Cretenſium cum Phrygibus, Thracibus, & alijs controverſia, videndus Strabo lib. 10. Euripides quoque in Bacchis Cretenſes enumerat inter miniſtros Bacchi una cum Phrygibus, Lydis & Thracijs:

Ω θαλάμευμα Κουρήτων
Ζάθεοί τε Κρῆτες
Διογενέτορες ἔναυλοι
Τρικόρυθες τ' ἐν ἄντροις
Βυρσότονον κύκλωμα τόδε
Μοι κορύβαντες εὗρον, &c.
O contubernium Curetum,
Et divini Cretenſes,
Iove geniti incolæ,
Triplicemque galeam geſtantes in antris
Hunc tympani rotundum orbem, intentum cono
Invenerunt mihi Coribantes.

Vt igitur Cretenſes ſe Bacchicorum Orgiorum inventores eſſe ſignificarent, ciſtam myſticam cum ſerpente in nummis ſuis ſignarunt; ut enim Clemens Alexandrinus ait in Parenetico: σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος. *Symbolum Bacchicorum Orgiorum eſt ſerpens myſterijs initiatus.*

tus. Porphyrio ad lib.2. Odarum: *Biſtonides Thraces ſunt, quæ cum in ſacris Liberi patris crinibus ſolutis verſantur, angues & in capite & in manibus geſtant.* Adde Catullum in Argonautico, & Euripidem, in Bacchis.

Hi autem Orgiaſtici ſerpentes fere erant ex illo anguium genere quos Græci παρείας vocant. Demoſthenes pro Cteſiphonte de Æſchine: Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθρῳ, καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων, καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν καὶ βοῶν καὶ Εὐοῖ Σαβοῖ καὶ ἐπορχούμενος Ὕης Ἄττης Ἄττης Ὕης· ἔξαρχος καὶ προηγεμὼν καὶ κιττοφόρος, καὶ λικνοφόρος, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπὸ τῶν γραϊδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα καὶ στρεπτοὺς καὶ νεήλατα. Quæ ita vertit H. Wolfius: *Interdiu autem præclaros illos cœtus per viam ducens feniculo & populo redimitos, ſerpentes, quos Parias vocant, elidens, & ſuper caput efferens, & clamitans, Euoe Saboe, & interim ſaltitans, Hyes Attes, Attes Hyes, auſpex & dux & picifer & vannifer, & eius generis alijs nominibus, ab aniculis ſalutabare, mercedem pro iſtis ab alijs accipiebas placentas, & ſcriblitas, & recentes panes*. Sed ridiculus Wolfius, qui hic κιττοφόρον *piciferum* vertit, ſecutus Eraſmum qui Culiade 4. Cent.3. ita ſcribit. κιττοφόρος, *id eſt Picifer, vulgare convicium videtur in hominem infimum & deſpicatiſſimæ ſortis. Siquidem Demoſthenes in oratione pro Cteſiphonte, dicit Æſchinem hoc nomine ab aviculis compellatum, quemadmodum &* λικνόφορον, *quod picas & vannos capite baiularet; nam his in myſterijs Bacchanalibus utebantur, quod ea avis ſacra ſit Baccho*. Melius Henricus Stephanus, qui in Theſauro ſuo κιττοφόρον exponit hederiferum, ſive hedera coronatum, ut ſolebant eſſe ij qui Baccho Orgia faciebant, ut conſtat ex Plutarcho de Liberis educ. Sed nec hoc mihi ſatisfacit; non enim Baccho

Orgia faciebat Æſchines, ſed Matri magnæ, ut aſſerit Strabo lib. 10. Demoſthenes quoque ait hos θιάσους τῷ μαράθρῳ καὶ τῇ λεύκῃ *feniculo & populo*, non hedera redimitos fuiſſe. Vnde mihi videtur ſcribendum eſſe in Demoſthene κισσοφόρους, non κιττοφόρους V. Suidam in κισσοφόρους: notum etiam illud Martialis, ——*Nupſiſti Gellia ciſtifero.*
Nec adeo recenter locus hic Demoſthenis corruptus eſt, cum iam ætate Harpocrationis quidam illic κιττοφόρους, alij κισσοφόρους ſcriberent. Harpocration Κιττοφόρους ἔνιοι γράφουσι κισσοφόρους, τὰς γὰρ λεγομένας κίστας ἱερὰς εἶναι ἔλεγον τοῦ Διονύσου, καὶ ταῖν θεαῖν. ita expreſſe locus hic legitur in M. S. F. Morelli, ut notat Phil. Iacob. Mauſſacus. Quam lectionem etiam confirmat Suidas in voce κισσοφόρους. male vulgo editum eſt in Harpocratione Κιττοφόρους ἔνιοι διὰ δύο σσ γράφουσι κισσιφόρους. τὰς γὰρ λεγομένας κίσσας ἱερὰς εἶναι ἔλεγον τοῦ Διονύσου, καὶ ταῖν θεαῖν. Quæ corrupta lectio impoſuit Eraſmo & alijs, quod haud ita mirum: illud magis mirum, Phil. Iacob. Mauſſacū, qui veram lectionem Codicis Morelliani vidit adhuc βαλανοφαγεῖν; ille ſic in diſſert. critica. f. 317. *Quamvis, ut verum fatear, parum mihi conſtet de vero huius intricatiſſimi, & ut ego exiſtimo, obſcuriſſimi loci ſenſu, &c.* Et poſt longam diſputationem interpretatur illud κισσοφόρους aut κιττοφόρους de Citta piſce Baccho ſacro. Quam bene, alij viderint.

Sed ut ad angues παρείας revertamur, de hoc genere ſerpentium ita Interpres Ariſtophanis in Plutum: Εἶδος δὲ ὄφεως ὁ παρείας παρὰ τὸ ἐπῆρθαι τὰς παρείας, φασὶ δὲ αὐτὸν μὴ δάκνειν. ἢ καὶ δάκνοντα μὴ λυπεῖν· μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ Δημοσθένης τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας φάσκων, καὶ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Δημάδου λόγῳ· ἔστι δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος ἀνείσκεται ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Διονύσου. V. etiam Suidam in voce ὄφεις παρείας. Quos etiam vocari tradunt παρὰ τὸ πεφυσιωμένας ἔχειν τὰς γνάθους

ἤγρουν τὰς παρειάς. Heſychius, magni Etymologici auctor, & alij. In his autem Auguſti, Veſpaſiani & Titi nummis obſervavi, ſerpentes, cum criſtati haudquaquam ſint, inflatis magis genis eſſe quam alios ſerpentes in numiſmatis expreſſos. In Cretenſium vero nummis anguis in ciſtam myſticam inſilit. In Bacchicis enim Orgijs dracones aut ſerpentes ciſtis includebant; quod ex marmoribus antiquis patet, in quibus Bacchantium chori expreſſi ſunt, ubi ſemper ciſtula aliqua cum ſerpente incluſo cernitur; ut Romæ in vaſis marmoreis quæ extant in hortis Iuſtinianæis, ſi rectè memini, ex quibus ciſtulas expreſſas hic exhibeo.

Clemens Alexandrinus in Parenetico: Οἷαι δὲ καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαί; δεῖ γὰρ ἀπογυμνῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄῤῥητα ἐξειπεῖν· οὐ σησαμαῖ ταῦτα καὶ πυραμίδες καὶ τολύπαι καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χόνδροι τε ἁλῶν καὶ δράκων ὄργιον Διονύσου Βασσάρου. *Quales autem ſunt ciſtæ eorum myſticæ? oportet enim ſancta eorum revelare, & arcana enuntiare: an non ea ſunt ſeſamides & piramides, & lana bene elaborata, libaque multis diſtincta umbilicis, ſaliſque pugilli, & draco orgium Dionyſi Baſſari.* Sic & in vanno myſtica concluſos ſerpentes habebant. Plutarchus in Alexandro: Ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς μᾶλλον ἑτέρων ζηλώσασα τὰς κατοχὰς, καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς ἐξάγουσα βαρβαρικώτερον, ὄφεις μεγάλους χειροήθεις ἐφείλκετο τοῖς θιάσοις * οἱ πολλάκις ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι, καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις, ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. *Olympias autem præ ceteris motum lymphaticum ſimulans, & fanaticum peragens ritum, horribiliore ſpectaculo ſerpentes manſuefactos trahebat thiaſis ingentes, qui ex hedera ſubinde & myſticis cunis obiter prorepentes, thyrſoſque & coronas circumplexi percellebant viros.* Erat autem τὸ λίκνον, ſive vannus, ut Iunius Phylargyrus ait in 1. Georgicon, *vas vimineum latum, in quod propter capacitatem ruſtici congerere frugum primitias ſolent.* Sic & Heſychius λίκνον κανοῦν exponit, & Iulius Pollux lib. 6. cap. 12. Τὸ δὲ νεῦ κανίσκιον, κανήτιον ἐκαλοῦν, ὡς καὶ τὸ λίκνον κάνητα.

* *Hic etiã forte legendum* οἱ πολλάκις ἐκ τῶν κιστῶν καὶ τῶν λίκνων παραναδυόμενοι, *&c.*

Ex his nullum dubium eſt, Cretenſes ciſtam cum ſerpente in nummis ſuis ſignaſſe ob Orgia Bacchica, quæ apud eos celebrabantur; quod & corona hederacea adiecta indicat.

Eamdem ob rationem etiam Macedones ciſtam myſticam aliquando nummis ſuis impreſſerunt, ut apud Goltzium in Græcia tab. 34. quia & ipſi Orgia hæc apud ſe inventa gloriabantur; hinc & Baſſarides feminæ Bacchi

chi comites peculiari ſignificatu vocantur μακέται, ut conſtat ex Euſtathio ad Iliad. Rapſod. quod obſervavit Caſaubonus ad Athenæum l.5. c.7. Atque hæc ſatis de ciſta.

Eadem cauſa adferri poteſt, quare Cretenſes duos angues implexos in nummis ſuis impreſſerint. Etenim in Bacchanalibus *pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant.* Sed cum videam ab una parte nummorum Cretenſium ciſtam ſacram cum ſerpente cerni, ab altera hos duos angues eodem modo ſemper implexos, hic aliud quiddam myſticum latere credo.

Cretenſes cum alia omnia myſteria Cereris, Bacchi & Magnæ matris cum alijs gentibus communia celebrarent, tum hoc peculiare habebant, quod ipſi ſacra Iovis etiam cum Orgijs peragebant; quod nuſquam alibi fiebat. Strabo lib.10. poſtquam de Phœbi, Muſarum, Cereris, Bacchi, & Matris Deum Orgijs egit, Ἐν δὲ τῇ κρήτῃ, inquit, καὶ ταῦτα, καὶ τὰ τοῦ Διὸς ἱερὰ ἰδίως ἐπετελεῖτο μετ᾽ ὀργιασμοῦ. *In Creta præter hæc peculiariter Iovis ſacra celebrantur cum Orgijs.* Hinc Iupiter Sabazius vocabatur, & Orgia hæc Sabazia ſive Iovis Sabazij ſacra: Sabazij enim vocantur Dij illi, in quorum honorem Orgia celebrantur. Sic Thraces, qui Dionyſiaca Orgia peragebant, Bacchum Sabazium vocabant, ut notat Scholiaſtes Ariſtophanis in Veſpas & in Aues. & Suidas ex eo in V. Σαβάζιος. V. etiam Harpocrationem & notas ibi Philippi Iac. Mauſſaci. Phryges econtra, qui Magnæ Matris & Atthidis Orgiaſtæ erant, Atthidem hoc nomine appellabant. Strabo lib. 10. Καὶ ὁ Σαβάζιος τῶν φρυγιακῶν ἐστὶ καὶ τρόπον τινὰ τῆς Μητρὸς τὸ παιδίον, &c. Et Apuleius lib 8. Metamorph. *Omniparens Dea Syria, & ſanctus Sabazius.* Eodem modo Cretenſes, ut exiſtimo, qui ſoli mortalium ſacra Iovis cum Orgijs celebrabant, Iovi

in ſacris ſuis hoc nomen tribuebant: Τὸ γὰρ εὐάζειν οἱ βάρβαροι σαβάζειν φασίν· ὅθεν καὶ τῶν ἑλλήνων τινὲς ἀκολουθοῦντες τὸν εὐασμὸν Σαβασμὸν λέγουσιν, ut ait Interpres Ariſtophanis in Aues. Hinc Iovis Sabazij mentio in antiquis inſcriptionibus apud Gruterum pag. 22. Valerius Maximus lib. 1. cap. 3. *C. Cornelius Hiſpallus prætor, qui Sabazij Jovis cultu ſimulato mores Romanos inficere conati ſunt, domos ſuas repetere coëgit.* Huic Iovi Sabazio ſacri erãt dracones. Artemidorus Oneirocrit. lib. 2. c. 13. Δράκων ὁρώμενος σημαίνει καὶ θεοὺς πάντας, οἷς ἐστὶν ἱερός· εἰσὶ δὲ οἵδε· Ζεὺς Σαβάζιος (ita legendum, non σεβάσμιος, ut bene vidit Rigaltius) ἥλιος, δημήτηρ καὶ κόρη, ἑκάτη, ἀσκληπιὸς, ἥρωες. *Draco viſus ſignificat etiam deos omnes quibus ſacer eſt; ſunt autem hi, Iupiter Sabazius, Sol, Ceres & Proſerpina, Hecate, Æſculapius, & Heroes.* Hinc aliquis credat in nummis Coryciorum apud Goltzium in Inſulis Græciæ tab. 3. num. 9. ubi ab una parte ciſtula ſacra expreſſa eſt, ut in alijs Cretenſium; ab altera caput lauro coronatum cum ſerpente, qui circumvolutus eſt baculo, id Iovis Sabazij caput eſſe, non Æſculapij; ut in ΚΥΔΑΙΩΝ nummis idem caput viſitur, ſed ſine ſerpente, & ab altera parte aquila. non tamen id affirmo. Sed ut ad Orgia Iovis revertar, in his varij concubitus Iovis in draconis ſpecie exprimebantur. Iulius Firmicus de Errore profanarum religionum cap. 11. *Sebazium colentes Iovem, anguem, cum initiantur, per ſinum ducunt. Adhuc primi erroris vitia graßantur; & quidquid hominem perdidit colitur, & funeſti anguis callida & malitioſa crudelitas adoratur.* Repræſentabatur autem per anguem hunc, qui per ſinum ducebatur, concubitus Iovis cum Proſerpina, cum qua coiſſe eum credebant in forma draconis. Clemens Alexandr. in Parenætico: Σαβαζίων γοῦν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυουμένοις ὁ διὰ

κόλπου Θεός· δράκων δέ ἐστιν οὗτος διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων· ἔλεγχος ἀκρασίας Διός. *Sabaziorum certe myſteriorum ſignum eſt ijs qui initiantur, Deus qui ſinum pervadit: eſt autem is draco qui extrahitur a ſinu eorum qui initiantur, evidens argumentum Jovis incontinentiæ.* Eadem habet Arnobius l.5. adverſus Gentes. Sic etiam credo, duos angues ita implicitos ſymbolum fuiſſe quod in iſtis Iovis Orgijs vſurpabant; ob concubitum nempe Iovis cum Rhea matre, cum qua in dracænam verſa coiit ipſe in draconem mutatus. Athenagoras in Legatione pro Chriſtianis de Iove: Καὶ ὅτι τὴν μητέρα Ῥέαν ἀπαγορεύουσαν αὐτοῦ τὸν γάμον ἐδίωκε· δρακαίνης δ᾽ αὐτῆς γενομένης, καὶ αὐτὸς εἰς δράκοντα μεταβαλὼν, συνδήσας αὐτὴν τῷ καλουμένῳ Ἡρακλειωτικῷ ἅμματι, ἐμίγη, τοῦ σχήματος τῆς μίξεως σύμβολον ἡ τοῦ Ερμοῦ ῥάβδος. εἶθ᾽ ὅτι περσεφόνῃ τῇ θυγατρὶ ἐμίγη βιασάμενος καὶ ταύτην ἐν δράκοντος σχήματι, ἐξ ἧς παῖς Διόνυσος αὐτῷ. *Matrem Rheam, quæ concubitus eius reſpuebat, perſecutus eſt, & cum illa ſe in dracænam convertiſſet, mox ipſe draco factus mixtus eſt cum illa, Herculeo, quod vocant, nodo adſtricta; cuius concubitus ſpecies in caduceo Mercurij ſpectatur. Poſtea etiam Proſerpinam filiam ſimiliter ſub draconis ſpecie violavit, & Dionyſium ex ea genuit.* Porro huius concubitus ſpeciem in his nummis expreſſam eſſe mihi perſuadet nodus ille quo duo angues inter ſe coniuncti ſunt; etenim & *hi dracones parte media voluminis ſui invicem nodo quem vocant Herculis obligantur.* ut de Caduceo Mercurij ſcribit Macrobius lib.1. cap.19. De nodo Herculano videndus Oribaſius de Laqueis cap.8.

Atque hæc mea de his ſerpentibus opinio eſt; cui nihil officit, quod Creta nullum animal venenatum producat, ut ſupra diximus: etenim ſerpentes illi, quorum in Orgijs uſus erat, fere erant ex illo anguium genere, quos Græci

Παρείας

Παρείας vocant, qui haudquaquam venenati ſunt, nec quamvis mordeant aliquem nocent illi; tales autem in Creta inſula etiamnum reperiri teſtatur oculatus teſtis P. Bellonius lib. 1. cap. 18.

Deinde orgiaſtici illi ſerpentes, quibus in myſterijs utebantur, haud ſemper veri & vivi angues erant, ſed ſæpe ficti ex auro, vel alio metallo: ita draco ille, qui in Iovis Orgiis per ſinum eorum ducebatur, qui myſterijs initiandi erant, ex auro factus erat. Arnobius lib. 5. *Ipſa noviſſime ſacra & ritus initiationis ipſius, quibus Sebazijs nomen eſt, teſtimonio poterunt eſſe veritati, in quibus aureus coluber in ſinum demittitur initiatis, & eximitur rurſus ab inferioribus partibus atque imis.*

Nunc ut particularem horum numiſmatum explanationem adjiciamus; in Cretenſium nummis apud Goltzium tab. 3. Inſularum Græciæ, ab una parte ſignati ſunt hi duo ſerpentes implexi cum pharetra intermedia, ob Orgia Iovis a Cretenſibus celebrari ſolita, & ſimul ob eorum in ſagittandi arte peritiam. Solinus c. 11. de Creta: *Prima mari potuit remis, & ſagittis.* Ab altera parte eſt ciſta myſtica cum ſerpente in corona hederacea, ob Bacchica myſteria.

In nummis ΚΥΔΑΙΩΝ apud eumdem tab. 4. ab una parte eſt eadem ciſtula, ab altera ijdem ſerpentes cum templo quodam in medio, quod Iovis eſſe credo.

In alijs ibidem Iupiter viſitur in medio anguium, tutelaris nempe Deus Cretæ, cui Orgia hæc celebrabant.

In Antonij nummis ab una parte effictum caput Antonij in corona hederæ M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. ab alia caput muliebre ciſtæ impoſitum inter duos dracones cum inſcript. III VIR. R.P.C. *1. Antonij nummus.*

Sebaſtianus Erizzus tradit caput hoc muliebre galeatum eſſe; quod ſi verum eſt (nec enim ipſum nummum videre mihi contigit) eſt caput Minervæ, quæ cor Liberi patris a Titanibus occiſi ciſtæ incluſit. Iulius Firmicus de errore profanarum Religionum cap. 6. de myſterijs Cretenſium: *Præfertur ciſta, in qua cor ſoror latenter abſconderat.* Si caput hoc ſine galea eſt, Cleopatræ aut Dianæ Britomartidos eſſe exiſtimo.

2. Antonij nummus. In alijs Antonij ab una parte expreſſæ ſunt imagines Antonij & Cleopatræ, cum inſcriptione M. ANTON. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. Ab altera parte inſcriptio eſt III VIR R. P. C. & duo ſerpentes impliciti, ac ciſta myſtica, & figura muliebris ei inſiſtens, quæ urceum dextra, ſiniſtra haſtam puram tenet.

Pietas M. Antonij. Quam pietatem Antonij eſſe exiſtimo, qui forte myſterijs his initiari voluit. Vrceum manu tenet, ob Auguratum Antonij, aut Sacerdotium D. Iulij. Hinc & Antonius in nummis ſæpe cernitur cum urceo eiuſdem formæ, ut apud Goltzium tab. 32. numiſm. 12. & in Auguſto tab. 25. num. 7. & tab. 26. num. 5. & ſæpe alias.

Nec mirum, in Creta hos nummos in honorem Antonij ſignatos eſſe, cum pater eius Creticus cognominatus ſit, teſte Plutarcho.

Creta Libera. Antonius etiam Cretam inſulam liberam eſſe voluit: Cicero in Orat contra Antonium apud Dionem lib. 45. Καὶ ποῦ τοῦτο γεγραμμένον εὗρες; ὥσπερ καὶ τὸ τοὺς Κρῆτας ἐλευθέρους μετὰ τὴν τοῦ Βρούτου ἀρχὴν γενέσθαι, ὧν ἡμεῖς μετὰ τὸν τοῦ Καίσαρος θάνατον ἄρξαι ἐψηφισάμεθα. *Vbi vero hoc ſcriptum inveniſti? quemadmodum & illud, ut Cretenſes poſt Bruti præfecturam liberi forent. Quibus nos ut imperaremus, poſt Cæſaris mortem ſtatuimus.* Cui reſpondet deinde lib. 46. Q. Fuſius Calenus.

Augu-

Auguſti Cæſaris nummus ab una parte habet caput eius cum inſcriptione, CÆSAR IMP. VII. ab altera parte ciſta eadem inter duos ſerpentes, cui inſiſtit Victoria, cum inſcriptione, ASIA RECEPTA. In hoc vero nummulo in Creta percuſſo, præter ſerpentes & ciſtam Cretæ inſignia, adiuncta eſt victoria Actiaca, qua Cæſar Aſiam recepit; in qua victoria obtinenda haud malam operam Cæſari præſtiterunt Cydoniatæ & Lampæi Cretæ incolæ, quibus ideo Cæſar ſtatim poſt victoriam libertatem dedit. Dio lib. 51. Κυδωνεάτας τε καὶ Λαμπαίους ἐλευθέρους ἀφῆκεν, ὅτι τινὰ αὐτῷ συνήραντο· καὶ τοῖσγε Λαμπαίοις καὶ τὴν πόλιν ἀνεστῶσαν συγκατῴκισε. *Cydoniјs ac Lampæis libertatem dedit, præſtiti ſibi auxilij cauſa, inſtaurata etiam Lampæorum civitate, quæ everſa fuerat.*

In nummis Veſpaſiani & Titi, victoria Iudaica cum Cretenſium inſignibus expreſſa eſt. Sed toto cælo errant, qui nummulum illum Auguſti ſeſtertium Romanum eſſe credunt: cum enim ſeſtertius quarta ſolummodo denarij pars eſſet; hic nummulus valet dimidium denarij & duo circiter minuta; unde haud vane credo Ciſtophorum eſſe; qui nummus erat Græcus, qui per Aſiam Eubœam, Rhodum, & circumvicinas inſulas eo tempore currebat, ut ex Cicerone & Feſto conſtat, & æſtimabatur quinque aſſibus, & aliquot minutis, ut hic nummus Auguſtæus. Feſtus: *Euboicum talentum nummo Græco ſeptem millium & quingentorm ciſtophorûm eſt, noſtro quatuor millium denariorum.* Vnde conjicio, ciſtophorum fuiſſe monetæ Creticæ ſpeciem quæ ciſtophoros dicebatur, quod ciſtam myſticam, Cretæ inſulæ inſigne, impreſſam haberet.

Occo f. 51. D. Lud. Nonnius Archiater Antuerpianus, Antiquarius eximius, quem ſua & Gevartianæ ſuper Auguſtæi Nummi *interpretatione cōtroverſiæ Arbitrum delegerat Rubenius, iuxta Gevartij ſententiam. ſuffragium ſuũ dedit.*

ALBERTI RVBENI

DISSERTATIO

DE

NATALI DIE

CÆSARIS

AVGVSTI.

ALBERTI RVBENI DISSERTATIO DE NATALI DIE CÆSARIS AVGVSTI.

DE natali die Auguſti lis haud magni quidem, ut verum dicam, per ſe momenti, ſed quæ tamen ingentem hiſtoriæ lucem affundere poſſit, iam dudum ingenia eruditorum exercet. Nodus & cardo controverſiæ naſcitur ex Suetonio, qui cap. 94. ſcribit: *In ſeceſſu Apolloniæ Theogenis mathematici pergulam comite Agrippa aſcenderat, cum Agrippæ, qui prior conſulebat, magna & pæne incredibilia prædicerentur, reticere ipſe genituram ſuam, nec velle edere perſeverabat, metu ac pudore ne minor inveniretur. Qua tamen poſt multas adhortationes vix & cunctanter edita exſiluit Theogenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, ut thema ſuum vulgaverit, nummumque argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt, percuſſerit.* At cap. 5. aſſerit, Auguſtum natum nono Kalendas Octobris paulo ante ſolis exortum. Quærunt viri docti, an nono Kal. Octobris, quem non ſolum Suetonius, ſed etiam marmora antiqua natali Auguſti aſſignant, intelligendus ſit ex ratione Kalendarij veteris Romani anni Iuliani: deinde ſi nono Kal. Octobr. Pompil. natus ſit Auguſtus, in quem diem Kalendarij Iu-

liani natalis eius incidat. Dubium enim eſt, an nono Kal. Octob. anni veteris Romani ante emendationem Iulianam intelligendus ſit, an vero reducendus ſit dies ille ſecundum annos Iulianos. Si Kalendarium vetus ſecutum eſſe Suetonium dicimus, quæritur, in quem diem anni Iuliani, ut appellamus, cadat dies IX. Kal. Octobr. veteris; ſin vero natum Auguſtum dicimus A. D. IX. Kal. Octobris anni Iuliani, ſupereſt ille inexplicabilis nodus, quomodo Capricornus poſſit dici eius horoſcopus, cum ſit Libra; vel, ut alij volunt, Virgo, & tamen Auguſtum tantam ſideris ſui fiduciam habuiſſe Suetonius teſtetur, ut nummos percuſſerit, quales imagine Capricorni ſignati plurimi etiamnum extant. Vt omittam velitationes Teſſauri & Monodi, ipſe Ioſephus Scaliger, qui emendandi temporis provinciam propriam ſibi vendicavit, quantum hac in re æſtuat, ut Protei more

—formas ſe vertit in omnes.

& poſt hariolationem de horoſcopo ἀποείμῳ, quæ a Ludovico Carrione refutata eſt lib. 2. Emendat. cap. 2. demum decernit manifeſtum mendum eſſe in Suetonio, non utique librarij, ſed ipſius Suetonij, qui ſcribit natum paulo ante exortum Solis: *Si Auguſtus*, inquit de Emendat. temporum lib. 5. *natus eſt ante exortum Solis Capricorno horoſcopante, ergo natus eſt Sole Capricornum obtinente; & proinde natus fuiſſet menſe Decembri Iuliano aut Ianuario, & conſequenter non Septembri antiquo, ſed Martio. quod eſt abſurdum. Auguſtus ergo natus eſt circiter 21. aut 22. Iulij poſt Solem occaſum, Sole ultimas partes Cancri obtinente. Proinde ultimis partibus Capricorni orientibus natus eſt ſole occaſo: niſi quis dicat uno aut altero gradu minus, quod nihil refert. Hoc tantum conſtet, Auguſti geneſin cade-*

cadere in Iulium menſem, ſiquidem natus eſt Septembri Romano: item nocturnam eſſe, ſiquidem Capricorno horoſcopante: idque anno periodi Iulianæ 4651. cyclo Lunæ 15. Solis tertio. Quæ effata Scaligeri a ſevero eius cenſore Dionyſio Petavio probari admodum miror. Ita ille lib. 10. de Doctrina temporum cap. 64. f. 274. *Ceterum natalis Auguſti contigit 9. Kal Octobr. Cicerone & Antonio Coſſ. ſed ob laxatum & depravatum menſium ſtatum Septembris, Pompilianus in Iunio Iuliove circiter inibat anni Iuliani. Multa de hoc argumento, deque Suetonij hallucinatione diſputantur a Scaligero hoc in capite, quæ nobis probantur.* Idem aſſerit rurſus lib. 11. cap. 6. Horum auctoritatem ſecutus, ut videtur, Ioannes Triſtanus Sanctamantius uno ictu hunc nodum diſcin- *T. 1. Com-*
dit, & culpâ, quam illi Suetonio impingunt, in librarium *ment. Hi-*
transfert, & contendit a Suetonio ſcriptum *paullo ante ſolis* *ſtoric. f. 68.*
occaſum, non vero ante ſolis exortum; ſed aſtronomica ratiocinia eius de μεσουρανήματι, quæ affert, alijs diſcutienda relinquam: ipſa Suetonij verba cap. 49. aperte huic correctioni repugnant; *Quo natus eſt die*, inquit, *cum de Catilinæ coniuratione ageretur in curia, & Octavius ob uxoris puerperium ſerius adfuiſſet, nota ac vulgata res eſt, P. Nigidium, comperta moræ cauſa, ut horam quoque partus acceperit, affirmaſſe, Dominum terrarum orbi natum.* Quid enim? an Senator tardius mane in Senatum veniens cauſabitur, natum paulo ante occaſum ſolis filium? Quod etiam vidit Keplerus Aſtronomus exactiſſimus, qui aliam init viam, cuius verba audi de hac quæſtione: *Si quis tamen iudicium hic meum requirit, id obiter addam. Fertur natus Auguſtus paulo ante ſolis ortum; Octavius enim pater Auguſti tardius in Senatum veniens, qui ſummo mane coactus erat, ob periculum coniurationis Catilinariæ, moram puerperio uxoris excuſavit.*

cuſavit. Atque ei Nigidius ex tempore partus fortunam nati ampliſſimam prædixit. Præter hanc traditionem confirmata eſt etiam Auguſti ipſius opinio, ſe ſub Capricorni ſidere natum. Atqui menſe Iulio ſole orituro, Capricornus occaſum obtinet. Quomodo ergo qui ſub Capricorno natus, idem ante ſolis ortum naſci potuit? conciliatorem audi Manilium. Veteres ſub eo quemque ſidere natum putabant, quod eo naſcente Luna obtinebat. Inter ergo 23. Iunij & 18. Julij per dies 25. quære, an Luna potuerit obtinere Capricornum, & quibus diebus invenies 1. & 2. Julij. Non fuit igitur omiſſus in his annis 17. menſis intercalarius. At nec quantitas anni dierum plane 355. cum intercalario ſervata eſſe poteſt; deſunt enim dies 6. 7. vel 8. ſeu Pontificum arbitrium ordinationi derogaverit, ſeu male retulerint de anni quantitate auctores ætate poſteriores. Hactenus Keplerus. Sed mihi non veriſimile videtur, annum Romanum Cicerone & Antonio Coſſ. adeo luxatum fuiſſe, ut dies IX. Kal. Octobreis incurrerit in menſem Iunium vel Iulium. Nam ſi cum Scaligero in A. D. K. IX. Kal. Octobris, qui natalis Auguſti fuit, rejicimus in Iulij Iuliani diem 21. aut 22. ſane dies V. Idus Novembris Romani incidet in principium Septembris. At Cicero, qui V. Idus Novembris Romani habuit Catilinariam ſecundam, diſerte teſtatur, eo iam tempore Æquinoctium autumnale fuiſſe confectum in Apennino: *Verumtamen quid iſti ſibi miſeri volunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum atque illas pruinas ac nives perferent?*

Sed diem natalem Auguſti ſecundum Kalendarium Iulianum, non vero ad rationem anni veteris in IX. Kal. Octobr. incidiſſe ipſe Suetonius indicat, qui c. 100. ſcribit, illum

illum deceſſiſſe Sextis Pompeio & Apuleio Coſſ. 14. Kal. Septembris hora diei nona, ſeptuageſimo & ſexto ætatis anno, diebus 5. & 30. cui conſentit Dio, cuius verba ſunt l. 55. Καὶ ὁ μὲν οὕτω τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου, ἐν ᾗ ποτὲ τὸ πρῶτον ὑπάτευσε, μετήλλαξε. Ζήσας μὲν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας δέκα, καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσι. Τῇ γὰρ τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγεγέννητο. *Vita exceſſit* XIIII. *Kal. Septemb. qua die quondam primum conſulatum inierat. Vixit annos 75. menſes* 10. *dies* 26. *ſiquidem natus eſt* IX. *Kal. Octobris.* & quidem a die 23. Septembris Iuliani anni periodi Iulianæ 4651. quo natus eſt Auguſtus Cicerone & Antonio Coſſ. vſque ad 19. Auguſti ſeu XIIII. Kal. Septemb. Iuliani anni P. I. 4727. qua die deceſſit, iuſte conficiuntur anni 76. minus diebus 35. ſeu anni 75. menſes decem, dies 26. Sed demus viris eruditis hiſtoricos illos plebeio more & ἰδιωτικῶς ſic locutos fuiſſe, quaſi eadem perpetuo annorum fuerit forma, proinde ſeptuageſimum ſextum annum ſupergreſſum fuiſſe Auguſtum, quod quidem de Suetonio & Dione exactis annorũ computatoribus, & quibus emendatio Iuliana ſatis nota erat, vix credi poteſt; an vero ipſe Auguſtus, qui thema ſuum diligenter confici curavit, maximamque in illo fati fiduciam habuit, Kalendarium Iulianum Pontificum culpa depravatum correxit, tam incurioſus fuit, ut natalem ſuum, qui in Iunium aut Iulium menſem incidit, IX. Kal. Octobr. celebrarit, & annum ſuum climactericum, non vero die ſuo natali, ſed demum tribus poſt verum natalem ſuum menſibus confectum fuiſſe exiſtimarit. En verba eius ex epiſtola ad Caium filium & nepotem IX. Kal. Octobr. ſcripta anno Iuliano 46. *Ave mi Cai, meus ocellus iucundiſſimus, quem ſemper medius fidius deſidero, cum a me abes: ſed præcipue diebus talibus, qualis eſt hodiernus,* Gellius l. 15. c. 7.

 oculi

*oculi mei requirunt meum Caium ; quem vbicumque hoc die fuiſſe ſpero lætum & * benivolentem celebraſſe quartum & ſexageſimum natalem meum. nam , ut vides,* κλιμακτῆρα *communem ſeniorum omnium tertium & ſexageſimum annum evaſimus.* Incredibilis iam fuerit Auguſti ignorantia, ſi climactericum annum ſuum deduxit ex veteri Kalendario in tanta Mathematicorum Ægyptiorum & Chaldæorum Romæ copia ſe communem ſeniorum omnium κλιμακτῆρα evaſiſſe lætetur IX. Kal. Octobris Iuliani, quem a præcedenti Iunio aut Iulio prætergreſſus erat, cum præſertim hæc epiſtola ab illo ſcripta ſit poſt emendatum a ſe annum Iulianum, qui iterum poſt Iulianam correctionem negligentia Pontificum labefactatus fuerat. Sed an & ipſum Theogenem, quem non vltimum ſæculi ſui mathematicum fuiſſe liquet, tam omnis Aſtronomiæ imperitum fuiſſe credemus, ut diem & horam natalem ab Octavio ſibi indicatum ex veteri Kalendario Romano, non potuerit ad annorum Ægyptiorum formam curſúmve ſolis numerare, ac ad Kalendarium Iulianum iam tum inſtitutum reducere? Etenim Octavius, poſt receptam a Cæſare Hiſpaniam, demum Apolloniam præmiſſus fuit, ubi Theogenem de themate ſuo conſuluit. Nam quod Scaliger allegat, *Agrippam & Auguſtum non potuiſſe tempus geniturarum ſuarum edere in tanta confuſione anni Romani, qui quoties intercalatum ſit a natalibus ſuis ad cædem Cæſaris omnino neſciebant, & ne ipſos quidem Pontifices potuiſſe aſſeverare in 20. annis quoties & quando intercalatum ſit.* Sed non videtur, cum omnes menſes intercalarios a Pontificibus publicari & in faſtis notari ſolitos fuiſſe conſtet. Certum igitur mea quidem ſententia natum Auguſtum M. Tullio Cicerone, & L. Antonio Coſſ. paulo ante exortum

* *Alij benevalentẽ.*

Ad Manilium l. 2. f. 263.

tum ſolis A. D. IX. Kal. Octobris ad rationem Kalendarij Iuliani, atque ita horoſcopantes habuit ultimas partes Virginis, vel principium Libræ; quo Virgilium reſpexiſſe facile eruditis aſſentior viris. Is enim lib. 1. Georg. redituro in cælum Auguſto eamdem ſedem & cæli regimen adſignat inter Virginem & Chelas, qua horoſcopante in lucem editus fuit:

Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Quà locus Erigonem inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iuſta plus parte relinquit.

Sed ille nunc etiam reſtat nodus, ſi Virgo aut Libra fuit horoſcopus Auguſti, qua ratione nota ſideris Capricorni, quo natus fuit, nummos percuſſerit, ut Suetonius ait c. 94. Sed & Germanicus Cæſar Capricornum Auguſti natali aſſignat.

Hic Auguſte tuum genitali corpore numen
Attonitas inter gentes, patriamque paventem
In cælum tulit, & maternis intulit aſtris.

Et Manilius:

——contra Capricornus in ipſum
Convertit viſus, quid enim mirabitur ille
Maius, in Auguſti felix qui fulſerit ortum.

Et alibi: *Tum venit Auguſto Capricornus ſidere fulgens.*

Si quidem Kepleri rationes ſequi vellem, facile ex his vinclis me explicare poſſem; nam ſi, ut ille ait, veteres ſub eo quemque ſidere natum putabant, quod eo naſcente Luna obtinebat. Si 2. Iulij Luna Capricornum tenuit anno natali Auguſtæo; etiam 23. Septembris eiuſdem anni Luna in eadem ſede fuit; nam a 2. Iulij ad 22. Septembris tres periodicos curſus Luna conficit. Sed hæc Aſtro-

Aſtrologica doctiſſimo Gothofredo Vendelino noſtro relinquo, qui iam diu nos longa editionis Capricorni ſui ſpe torquet, quo non dubijs rationibus probabit, ſortis Fortunæ locum in themate Genethliaco fuiſſe in Capricorno; ſors autem Fortunæ ab antiquis Aſtrologis cenſebatur eſſe horoſcopus, a quo thema Athlorum deducebatur, ut Scaliger docet ad Manilium. Ptolemæus lib 3. ad Tetrabybl. Ἵνα ὃν ἔχει λόγον καὶ σχηματισμὸν ὁ ἥλιος πρὸς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα τοῦτον ἔχῃ καὶ ἡ σελήνη πρὸς τὸν κλῆρον τῆς τύχης, καὶ ᾖ ὥσπερ σεληνιακὸς ὡροσκόπος. *Vt quam habet rationem & poſitum Sol ad horoſcopum, eamdem habeat Luna ad ſortem Fortunæ, ut hæc ſit veluti lunaris horoſcopus.* Sed ſcrinia compilare viderer Vendelini noſtri, qui Capricorni ſui editionem quotidie nobis pollicetur. ad alia progredior. Illud tamen addam, & ipſos nummos, quos nota ſideris Capricorni Auguſtus percuſſit, non levem coniecturam præbere, Capricornum ſedem fuiſſe ſortis Fortunæ in themate Auguſti; nam in numiſmatis Auguſtæis aureis, argenteis & æreis, quæ notam Capricorni præferunt, adiecta ſunt plerumque gubernaculum navis, cornucopiæ, & orbis terrarum, ipſa nempe inſignia Fortunæ quæ illi tribuit Lactantius lib. 3. Inſtit. Div. cap. 29. de Fortuna: *Nam ſimulacrum eius copiæ cornu & gubernaculo fingunt, tamquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat.* Imo etiam forte in gemma Auguſtæa Capricornus orbiculo incluſus eſt, quia character vulgaris ſortis Fortunæ hoc charactere ⊗ deſignatur; aut, ut rotam Fortunæ denotaret, aut, quod Seldeno placet ad marmora Arundelliana; aut quia ſortes omnes ligneæ, eburneæ, ita ſcalperentur, ut Scaliger exiſtimat. Cum itaque Auguſtus natus ſit

V. Goltz. tab. 67. in Auguſto.

In ſecundum Iſagog. Manilij.

23. Se-

23. Septembris Iuliani, paulo ante ſolis exortum, ut iam demonſtratum eſt, ſupereſt ut quæramus, in quem diem Kalendarij veteris Romani inciderit 23. dies Septembris Iuliani. Quod ſi eruimus, anni veteres octodecim a Conſulatu Ciceronis uſque ad emendationem Iulianam ad annos Iulianos facile reduci poterunt, & hiſtoria Catilinariæ coniurationis, exilij & reditus Ciceronis, belli civilis inter Pompeium & Cæſarem, aliarumque rerum illo tempore geſtarum valde illuſtrabitur. Et annum quidem Romanum veterem ętate Ciceronis 355. dierum fuiſſe inter omnes fere convenit. *Sed cum*, inquit Macrobius, *Romani ex diſtributione Pompilij ad Lunæ curſum, ſicut Græci, annum proprium computarent, neceſſario & intercalarem menſem inſtituerunt more Græcorum. Nam & Græci cum animadverterent temere ſe trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinaſſe annum (quoniam appareret de Solis curſu, qui trecentis ſexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum confecit) deeſſe anno ſuo undecim dies & quadrantem, intercalares ſtata ratione commenti ſunt, ita ut octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menſes tricenûm dierum compoſuerunt. Id Græci fecerunt, quoniam erat operoſum atque difficile omnibus annis undecim dies & quadrantem intercalare. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. Sed fruſtra: Quippe fugit eos unum diem additum eſſe ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri: ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat: ſed nondum hoc errore comperto per octo annos nonaginta quaſi ſuperfundendos, Græcorum exemplo computabant dies, alterniſque annis binos & trecenos, alternis ternos & vicenos intercalares expenſabant intercalationibus quatuor. Sed octavo quoque anno intercalantes octo affluebant dies, ex ſingulis quibus vertentis*

anni numerus apud Romanos ſupra Græcum abundaſſe iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito, hæc ſpecies emendationis inducta eſt. Tertio quoque octennio ita intercalandos diſpenſabant dies, ut non nonaginta, ſed ſexaginta ſex intercalarent, compenſatis viginti & quatuor diebus pro illis, qui per totidem annos ſupra Græcorum numerum creverant.

Petav. l. 2. cap. 74. de doctrina Temp.

Vir eruditiſſimus & optime de Chronologia, aliaque omni ſcientia meritus credit, anno vigeſimo quarto cycli Romani intercalationem 23. dierum, & diem unum omiſſum fuiſſe. Cui ſecundas facit Leo Allatius cap. 18. de Menſura temporum. Ego exiſtimo ſexaginta ſex dies tertio octennio tribus intercalationibus diſpenſatos fuiſſe, ita ut in 22. & 24. annis viginti duo dies intercalati ſint. Atque ita bina octennia 5860. dierum, & tertium dierum 2906. iuſte conficiant dies 8766, & cum viginti quatuor annis Iulianis pares rationes faciant. Et hæc quidem ſi recte obſervata fuiſſet a Romanis ratio annorum, non difficile eſſet annos Romanos veteres cum Iulianis comparare. Poſt perfectum enim 24. annorũ cyclum ad eamdem metam Solis, unde orſi erant, recurriſſent, ſed fuit tempus, ut Macrobius ait, cum propter ſuperſtitionem intercalatio omnis omiſſa eſt; deinde Pontificum *arbitrio intercalandi ratio permiſſa, ſed horum plerique ob odium vel gratiam quo quis Magiſtratu citius abiret, diutiusque fungeretur, aut publice redemptor ex anni magnitudine in lucro damnove eſſet, plus minuſve ex libidine intercalando rem ſibi ad corrigendum mandatam vltro depravarunt*, adeoque faſtos turbaverunt, *ut neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno competerent*. Cum itaque intercalatio annorum Pontificum libidini permiſſa eſſet, perdunt operam viri eruditi, qui ex periodis, quas formant, cre-

Cenſorinus de die natali c. 20.

Sueton. in Caſare.

credunt ſe annos Romanos veteres annis Iulianis conciliare, ut Sethus Calviſius, qui annum poſt Conſulatum Ciceronis, quo Coſſ. fuerunt Silanus & Murena, incepiſſe ait circa 30. Octobris anni periodi Iulianæ 4651. littera D. qua ratione dies 23. Septembris Iuliani incideret circa IX. Kal. Novembris veteris; nam a 22. die Novembris Romani ad Kal. Ianuarias ſunt dies 37. quot dierum etiam intervallum eſt inter 23. Septembris Iuliani, & 30. Octobris. Samuel Petitus, vir ſingularis eruditionis, ſed ingenio ſuo nimium forſan indulgens, novam periodum Romanam 20. annorum excogitavit, qua ſe annos Romanos ad Iulianos reducere poſſe credidit, & ea annorum veterum principia pronuntiat ab anno Conſulatus L. Domitij, & Appij Claudij, qui fuit annus urbis Varronianus 700. ſecundum alterum calculum, quem Petitus ſequitur 699. hunc incepiſſe aſſerit die 22. Decembris Iuliani, a quo, ſi aſcendimus per periodum eius ad annum qui conſulatum Ciceronis proxime inſequitur, inveniemus illum incepiſſe 24. Septembris Iuliani, atque ita 23. Septembris Iuliani incidere in 27. Septembris veteris. Nam idem intervallum dierum eſt inter 23. Septembris Iuliani ad 24. Decembris, quod a 27. Septembris Romani ad Kalendas Ianuarias dierum ſcilicet nonagintanovem.

Sed ipſe Petitus cum videret rationem periodi ſuæ hac in re non procedere; nec enim diem IX. Kal. Octobris anni Iuliani, qua natus fuit Auguſtus, ex methodo ſua ad annum veterem reductum convenire tempori Catilinariæ coniurationis, cum tamen Suetonius dicat, eo quo natus Auguſtus eſt die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur, Octavium ob uxoris puerperium tardius ad-

 fuiſſe,

fuiſſe, aliam init rationem,& III. Nonas Decembris Romani,Sole in primis Capricorni partibus verſante, natum Auguſtum aſſerit. Sed quibus hoc argumentis probet, videre operæ pretium eſt *Cadit*, inquit, *hic dies* III. *Nonas Decembris Romani in diem* IX.*Kal. Octobris anni Iuliani,qui dies natalis Auguſti fuiſſe perhibetur, ſi intervalli ratio habeatur, quod eſt a Kalendis Ianuarijs anni ultimi Romani,qui confuſionis dicitur, ad diem* III.*Non. Decembr. eiuſdem anni & intervalli illius, quod eſt ab eo die, quo cepit annus hic confuſionis in anno Iuliano, quem fingimus ſemper fuiſſe ad diem* Kal.*Octobreis. Vtrumque enim intervallum eſt dierum trecentorum viginti trium. Nam cœpit annus confuſionis, ut alibi probavimus,Nonis Novembribus in anno Iuliano,cuius formã ſemper fuiſſe fingimus. Superſunt igitur dies quinquagintaſeptem anno abſolvendo: adde dies ducentos ſexaginta ſex, qui numerantur in anno Iuliano a Kalend. Iulianis ad* IX.*Kal. Octobris,utroque termino incluſo; fiunt itaque dies trecenti viginti tres,totidem dierum eſt intervallum a Kalendis Ianuarijs anni confuſionis ad diem* III.*Non. Decembris eiuſdem anni.* Hæc me capere non fateor. Nam cum annus primus Iulianus inceperit a Kalendis Ianuarijs anni P. I. 4669. dies III. Non. Decemb. anni veteris congruit 5. Decemb. P. Iul. 4668. non autem 23. Septembr. Addit deinde: *Non ignoro, ſexaginta ſeptem dies in hoc anno intercalatos fuiſſe ante hunc tertium Nonas Decembr. atque hos 67. dies in tres intercalarios menſes diſtributos fuiſſe, quorum primus fuit ex conſuetudine ſuo loco intercalatus; ceteri duo in Novembrem & Decembrem interpoſiti ſunt. Sed intercalarij iſti menſes non numerantur; pro momento enim temporis obſervantur. Cato putat menſem intercalarem addititium eſſe, omneſque eius dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei men-*

ſis Februarij attribuit. Quintus Mutius: Menſis autem intercalaris conſtat ex diebus viginti octo. l. cum biſſext. §. 1. & 2. D. de verbor. ſignif. Ergo in hoc anno confuſionis Februario imputandi ſunt tantum dies viginti duo; intercalaris namque eſt qui ex diebus viginti octo conſtat. Quare a Kalendis Januariis anni confuſionis ad diem tertium Nonas Decembr. numerantur tantum dies trecenti viginti tres, quot dierum fuiſſe diximus intervallum a Nonis Novembribus ad nonum Kal. Octobris Juliani: atque ita factum conijcio, ut dies natalis Augusti dicatur dies nonus Kalendas Octobris, cum tamen natus ſit III. *Non. Decemb. Romani, ſole in primis Capricorni partibus verſante, M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coſſ.* Quæ quidem pluribus refellere haud opus; nam etiam nemine impellente per ſe corruunt. Videamus igitur an certius quid, aut veroſimilius de die, in quem natalis Augusti incidit in Kalendario veteri, conſtituere queamus; quod fieri non poteſt, niſi a Kalendis primi anni Iuliani uſque ad annum Conſulatus Ciceronis ſurſum enitamur, & ex auctoribus illius ævi, quinā anni intercalati fuerunt, & quot dierum intercalationibus, colligamus, aut certe divinemus. Etenim certi aliquid hac in re demonſtrare non opis eſt noſtræ, ſed coniecturis ſæpe indulgendum eſt in tam exigua luce, cum tantum ſcintillas aliquas ex ſcriptoribus temporum illorum elicere poſſimus. Annus ultimus confuſionis, qui fuit V.C. Varron. 708. fuit dierum 444 ut diſerte tradit Cenſorinus: *Adeoque aberratum eſt, ut Caius Cæſar Pontifex Maximus ſuo* III. *& M. Æmilij Lepidi Conſulatu, quo retro delictum corrigeret, duos menſes intercalarios dierum ſexaginta ſeptem, in menſem Novembrem & Decembrem interponeret, cum iam menſe Februario dies tres & viginti intercalaſſet, faceretque eum annum die-*

rum CD. XLIV. Itaque Kalendæ Ianuarij anni illius in 13. diem Octobris Iuliani anni P. Iul. 4667. incidere, ut pluribus demonſtrat eruditiſſimus Petavius lib. 4. c. 1. de Doctrina temporum. Cuius ſententiam egregie firmat locus Auctoris de Bello Africo varie a viris doctis exceptus: *Per id tempus fere Cæſaris exercitui res accidit incredibilis auditu. Namque Virgiliarum ſigno confecto, circiter vigilia ſecunda noctis, nimbus cum ſaxea grandine ſubito eſt exortus ingens.* Id poſt VI. Kal. Februar. accidiſſe idem ſcribit. Nam VI. Kal. Februarias, equeſtri prælio Cæſar Scipionem & Lælium in caſtra coegit, ut narrat cap. 27. poſtero die ex omnibus præſidijs cohortes deduxit, atque omnes ſuas copias in campo inſtruxit. Cum iam prope Solis occaſum exſpectaviſſet, reductis copiis in caſtra, poſtero die propius eorum aciem inſtituit porrigere munitiones; tertio quartove inde die nimbus hic ſaxeus exortus eſt, ut ex his verbis patet: *Ad hoc autem incommodum acceſſerat, quod Cæſar non more ſuperiorum Imperatorum in hibernis exercitum continebat, ſed in tertio quartoque die procedendo, propiusque hoſtem accedendo, caſtra communiebat.* Vbi legendum exiſtimo, *ſed iam tertio quartoque die*; ergo quarto die poſt D. IV. Kal. Februarij hoc contigit, id eſt, ſecundo Februarij Romani id contigit. Convenit autem dies ille duodecimo Novembris Iuliani, cum annus inceperit 13. Octobris. Virgiliarum autem occaſum matutinum Plinius ſtatuit ex Iulij & Soſigenis mente in III. Id. Nov. id eſt, 11. die Novembris. Sed de Virgiliarum occaſu poſtea amplius agendum erit.

A. D. VI. Idus Aprilis veteris, qui congruit 8. Februarij, Romani, Cæſar Iubam devicit ad Thapſum, ut Ouidius lib. 4. Faſtorum teſtatur, & ex auctore de Bello Africo col-

colligitur Idibus Iunij, id eſt, 14. Aprilis Iuliani Cæſar Vticæ claſſem conſcendit III. Kal. Quinct. a Caralibus ſecundum terram provectus duodetriceſimo die, eo quod tempeſtatibus in portubus cohibebatur, ad Romam urbem venit. Redijt itaque Romã ab Africana expeditione Cæſar VII. Kal. Sextiles, qui dies cadit in 26. Iunij Iuliani.

Sed de anno confuſionis, ut vulgo vocatur, hæc ſufficiunt, nunc ad annos proximos aſcendamus, & quot dierum fuerint quæramus.

Anno V. C. Varroniano 707. quo Cæſar Dictator Magiſtro equitum M. Antonio ſine Coſſ. in faſtis perſcribitur intercalatum non fuiſſe, ne quidem anno præcedente 706. V. C. Cæſare & Servilio Coſſ. probat inſignis Ciceronis locus epiſtola penultima libri 10. ad Atticum: *Nunc quidem æquinoctium nos moratur, id ſcilicet cras erit. Vtinam idem maneat Hortenſius, ſiquidem adhuc erat, liberalius eſſe nihil poteſt.* Scripſit hanc epiſtolam Cicero 17. Kal. Iunias anno V. C. Varroniano 705. a quo die ad Kalendas Ianuarias anni inſequentis numerantur dies 222. qui collecti cum duobus annis Romanis communibus 355. dierum, conficiunt dies 932. qui numerus dierum retro numeratus ab 13. die Octobris anni periodi Iulianæ 4667. deſinet 25. die Martij anni periodi Iul. 4665. atque ita dies XVII. Kal. Iunias, qua Cicero epiſtolam illam ſcripſit, convenit 24. Martij Iuliani, pridie eius diei, quo æquinoctium vernum eo tempore committi credebant.

Immerito igitur viri eruditi hunc locum Ciceronis corruptum emendare conantur: & Simeo quidem Boſius ex decurtato libro in quo *acras* erat, corrigit, *id ſi ἀκραὲς erit.* Ioſephus Scaliger ſcribendum ait, *Nunc quidem æquinoctium* *Lib. 2. de Emend. cap. ult.*

noctium

noctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id ſi cras erit, utinam idem maneat. Hortenſio (ſiquidem adhuc erat) liberalius eſſe nihil poteſt. Idibus enim Maijs Romanis æquinoctium fuiſſe credit, atque ita duobus ſolummodo diebus a nobis diſſidet. Samuel Petitus lib. 9. Miſcell. reſcribit: *Nunc quidem αἰγὶς, νότιον nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id ſi ἀργὰς erit, utinam idem maneat Hortenſius.* Sed hoc portentum emendationis iam refutatum eſt ab eruditiſſimo Petavio in Auctario operis de Doctrina temporum lib. 5. cap. 13. Ego, ſi quid corrigendum eſt, in Ciceronis hoc loco legerem, *Nunc quidem æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat; id ſcilicet cras erit. Vtinam idem maneat Hortenſius: ſic ut quidem adhuc erat; liberalius eſſe nihil poteſt.* Nam mirificam Hortenſij ἐκτένειαν erga ſe laudat principio epiſtolæ. Sed tamen dubitat, an idem maneat, nec immerito; nam ſequente epiſtola ſcribit Attico: *Nam illa Hortenſina omnia fuere infantia. ita fiet homo nequiſſimus.*

Cum itaque annis 706. & 707. Varroniano intercalatum non fuiſſe demonſtratum ſit, ſi unicuique anno dies 355. imponas, conſtat annum quidem Romanorum 707. P. Iul. 4666. 23. Octobris, præcedentem 2. Novembris A. P. Iul. 4665. iniſſe. Sed & anno 705. qui primus belli civilis fuit, intercalatum non fuiſſe ex ſerie hiſtoriæ, & epiſtolis Ciceronis ad Atticum, apparet. Prid. Non. Februarias Cicero venit Capuã ex iuſſu Conſulum, *Ep. 23. l. 7.* qui eum Nonis ibi adeſſe iuſſerant. Nonis Lentulus eo venit ſero, alter Cos. omnino non venerat. VII. Id. Febr. quo die Cicero Capua deceſſit, & manſit Calibus. Ita Cicero Epiſt. 21. lib. 7. ad Atticum, quam poſtridie 6. Idus *Ep. 24.* ſcripſit 5. Idus Febr. veſperi a Philotimo litteras accepit, Domi-

Domitium exercitum firmum habere, cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitij exercitu eſſe coniunctas: *Quæ litteræ me quidem, inquit, non nimis, ſed eos qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce poſtridie Caſſio litteræ Capua a Lucretio familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam veniſſe, eum dicere, Vibullium cum paucis militibus currere ad Pompeium, Cæſarem confeſtim ſequi.* Sed Domitius Vibullium retinuit contra Pompeij voluntatem; & quamvis Domitius conſtituiſſet v. Id. Febr. Corfinio proficiſci, & cum Pompeio Luceriæ ſe conjungere, tamen Corfinij manſit, quod audierat Cæſarem Firmo progreſſum in caſtra Truentium veniſſe. Apparet ita ex epiſtola prima Pompeij ad Ciceronem, quæ extat lib. 8. poſt epiſtolam vndecimam ad Atticum, & prima Pompeij ad Domitium, quæ legitur eodem libro poſt 12. ad Atticum, qua Pompeius Domitium denuo ad ſe Luceriam advocat, ne diſtrahantur copiæ: ut etiam epiſtola ſequenti, qua reſcribit litteris Domitij a M. Calenio allatis. A.D. XIV. Kal. Mart. octavo ante Feralia die, id eſt XVI. Kal. Martias Cæſar cum Corfinium veniſſet, cohortes v. præmiſſæ a Domitio ex oppido pontem fluminis interrumpebant, qui erat ab oppido millia paſſuum circiter III. Ibi cum antecurſoribus Cæſaris prælio commiſſo, celeriter Domitiani a ponte repulſi ſe in oppidum receperunt. Cæſar legionibus tranſductis ad oppidum conſtitit, iuxtaque murum caſtra poſuit. Re cognita, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos regionum magno propoſito præmio cum litteris mittit, qui petāt atque orent, ut ſibi ſubveniat, Cæſarem duobus exercitibus & locorum anguſtijs facile intercludi poſſe. Hæc Cæſar lib. 1. de Bello Civ. cap. 17. Has Domitij litteras Pompeius

recepit A. D. XIII. Kal. Mart. ut ex reſponſo Pompeij conſtat, quo negat, ſe eorum, quos ſecum habebat, voluntati ſatis confidere, ut de omnibus fortunis Reip. dimicet: quod ubi Corfinium allatum eſt ſexto, ut ex Cæſaris Commentarijs conijcere licet, obſidionis die, milites tumultuantur, oppidumque & Domitium Cæſari dedunt. Cæſar Corfinio recepto, eodem die caſtra movet, iuſtumque iter conficit, ſeptem omnino dies ad Corfinium commoratus, & per fines Marrucinorum Frentanorum, Larinatium in Apuliam pervenit.

Lib. 1. de Bello civili cap. 20.

Lib. 5. Epiſtol. 11. ad Attic.

Iam ante Pompeius Brundiſium verſus Luceria moverat, Canuſiumque pervenerat; ex quo oppido A. D. X. Kal. Martias ſcribit Ciceroni, ut celeriter Brundiſium veniat. Canuſio profectus eſt Feralibus, eodem die mane quo Cæſar a Corfinio poſt meridiem. ita Cicero epiſt. 14. ad Atticum. Feralia notantur in Kalendarijs antiquis ad diem IX. Kalend. Martias; emendandus itaque locus Ciceronis Ep. 1. lib. 9. ad Att. *Etſi, cum has litteras legeres, putabam fore, ut ſcirem jam quid Brundiſij actum eſſet. Nam Canuſio* VIII. *Kal. profectus erat Cnæus.* Vbi legendũ IX. Kal. ut liquet etiam ex ijs quæ Cicero addit: hoc autem ſcribebam pridie Nonas 14. die poſtquam ille Canuſio moverat. A. IX. Kal. Martijs quartus decimus dies eſt prid. Non. Martias. Plura alia hic addere poſſem, ſed hæc, ut reor, ſufficiunt ad probandum, nullam menſe Februario huius anni intercalationem interveniſſe. Incepit itaque annus primus belli civilis, quo Lentulus & L. Marcellus Conſulatum obtinuere, 13. die Novembris anni P. I. 4664. anno autem proxime præcedenti coss. L. Æmilio Paullo & C. Claudio Marcello intercalatum non fuiſſe, diſerte Cœlius teſtatur Epiſt. 6. ad Ciceronem lib. 8. Famil. *Quod*

tibi

tibi ſupra ſcripſi, Curionem valde frigere, iam calet; nam ferventiſſime concerpitur. Leviſſime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Cæſare loqui cœpit, legemque viariam, non diſſimilem agrariæ Rulli, & alimentariam, qua iubet ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat cum priorem partem epiſtolæ ſcripſi; nam Curio tribunatum hoc anno geſſit. Dio etiam lib. 11. ita de Curione: *Ab eo tempore, cum multum temporis aliijs atque aliijs obtentis cauſis, nequid horum omnium decerneretur, conſumpſiſſet, indigne ſe id ferre ſimulans, petijt ut alius menſis ad eas leges tandem perferendas intercalaretur. Ea intercalatio uſurpabatur quotieſcumque id res exigebat, tum vero non competebat; quod Curionem ipſum, quippe Pontificem, minime fugiebat. Verumtamen opus eſſe intercalatione contendebat, collegasque Pontifices clamoribus exagitans, quum ut aſſentirentur ſibi perſuadere non poſſet (ac ne volebat quidem) ne aliam quidem ullam rem quoque decerni paſſus eſt.*

Cum itaque intercalatum non fuerit, 355. dies retro numerati a Kalendis Ianuarijs anni ſequentis, id eſt, 13. Novembris P. Iul. 4664. incident in 23. Novemb. anni P. Iul. 4663. quo die annus hic incepit. Et annus præcedens Ser. Sulpitio & M. Marcello Coſs. 3. Decembris P. Iul. 4662. Nam ille etiam annus communis fuit, ut ex Cicerone colligitur lib. 5. epiſt. 13. quam hoc anno dedit ad Atticum. *Epheſum venimus A. D. XI. Kal. ſext. ſexageſimo & quinquageſimo poſt pugnam Bovillam.* Id eſt poſt cædem Clodij, qui a Milone interfectus, ut Aſconius teſtatur XIII. Kal. Februarias anni ſuperioris, quo Pompeius ſolus Conſul creatus collegam ſibi aſſumpſit Q. Cæcilium Metellum Scipionem ſocerum ſuum. Ab illo autem die ad IX. Kal. Sextiles conficiuntur 560. dies, ſi modo ad 537.

qui intereſſent, ſi ſimplex fuiſſet annus cædis Clodij, menſis intercalarius 23. dierum adijciatur; nam intercalatum tunc Aſconius liquido teſtatur: *Hæc agebantur menſe intercalari poſt diem triceſimum fere quam erat Clodius occiſus.* Et iterum: *Pompeius ab interrege Ser. Sulpitio* v. *Kal. Mart. menſe intercalario Conſul creatus eſt.* Sed an. 23. dierum, an vero 22. fuerit, non admodum liquet. Etenim quamvis ex loco Ciceronis ſupra adducto dies 23. intercalati; tamen in oratione pro Milone, quam VI. Idus Aprilis Cicero habuit, centeſimam lucem eam numerat ab interitu P. Clodij: *Centeſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodij.* Nam dies A. D. VI. Id. April. centeſimus iuſte dies eſt a XIII. Kal. Ianuarias, ſi 22. tantummodo dies intercalarij interponantur. Verum, ut Aſconius notat, ad orationem in Piſonem amat Cicero rotundum numerum ponere, quod illum in oratione potius quam in epiſtola feciſſe arbitror. Nec tamen vehementer pugnem, ſi quis 22. tantum dies intercalatos fuiſſe contendat. Interim intercalationem 23. dierum admittam, & anno 702. V. C. Varron. quo Clodius occiſus, 378. dies adſignabo; atque adeo Kalendas Ianuarias componam 18. Novembris anni periodi Iulianæ 4661. Annum qui præceſſit V. C. DCCI. Varron. quo Cn. Domitius & Marcus Meſſalla ſeptimo demum menſe Conſulatum accepere, communem fuiſſe 355. tantum dierum exiſtimo; nam duobus annis continuis umquam intercalatum fuiſſe nondum obſervavi.

* * * * *

Reliqua deſiderantur.

ALBER-

ALBERTI RVBENI
EPISTOLÆ TRES
AD
CLARISSIMVM VIRVM
GOTHIFREDVM VVENDELINVM.

VIr clariſſime, Compellit me Gevartius noſter auctoritate ſua, ut diſſertationes meas de Gemmis Auguſtæa & Tiberiana prælo committam. In altera earum, ut ſcis, Capricornus cernitur in orbiculo, genitale Auguſti ſidus, qua occaſione pauca de illo inſerenda videntur, præcipue contra Triſtanum, qui nodum, in quo ſolvendo Scaliger & alij fruſtra laborarunt, uno ictu diſcindit, nativitatem Auguſti poſt occaſum Solis ſtatuens, atque ita in Suetonio reſcribi iubens. Quam inſanam eius criticen refellit luculente Suetonius ipſe c. 94. *Quo natus eſt die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in Curia, & Octavius ob uxoris puerperium ſerius affuiſſet*, &c. Memini a te audiviſſe, ſortem Fortunæ, ſive lunarem horoſcopum, in Capricorno fuiſſe cum Auguſtus natus eſt. Si pateris huius ſententiæ tuæ, quam non dubito veram eſſe, mentionem a me fieri, oro me latius de tota re certiorem facias, ne ignorantia a mente tua aberrem. His diebus neſcio quis ventus me detulit ad Chronologiam

Hiſtoriæ Romanæ, & animadverti in omnibus faſtis unum Conſulum par deſiderari, quod neceſſario inſerendum ante annum V. C. Varron. 328. inter Conſulatum C. Servilij Ahalæ, L. Papirij Mugillani, & tribunatum militum T. Quintij Penni, C. Furij, M. Poſtumij & A. Corn. Coſſi. Nam Livius lib. 4. cap. 20. ſcribit: *Tertius ab Conſulatu Coßi annus Tribunum eum militum conſulari poteſtate habet*. Atqui in faſtis vulgatis unus tantum annus interijcitur inter Conſulatum & Tribunatum Coſſi. Deinde cap. 30. Livius ait: *Tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pennus ex Conſulatu, C. Furius, M. Poſtumius, A. Cornelius Coßus.* Si T. Quintius ex Conſulatu Tribunus militum creatus eſt cum Coſſo, ergo Conſul erat anno qui tribunatum eorum præceſſit: & recte in Sigonij libro notatum eſt, Quintium ter Conſulem fuiſſe antequam hoc anno tribunus militum deſignatus eſt. Adhæc eodem cap. in Livio, omnes priſcæ editiones & MSS. (certe Buſlidianus, quem conſului) præferunt: *Pervicere Tribuni, denuntiando ſe impedituros delectum ut Quintius Conſul de bello ad populum ferret.* pro quo Sigonius ſubſtituit, *ut Conſules de bello*. Ceterum videntur in Livij exemplaribus voculæ aliquot deeſſe; forte ita ſupplendæ, *ut Quintius Conſul (iam enim Conſulatum III. inierat cum · · · · Quintius) de bello ad populum ferret.* Vt ſane abſque hoc Conſulatu non facile Livianam Chronologiam expedias. Verum hoc addito egregie conſtat, ratiocinium tabularum cenſoriarum, quas Halicarnaſſenſis citat, quæ Conſulatum Manlij & Potiti ſecundo ante cladem Allienſem anno, centeſimum decimum nonum annum poſt exactos reges conſtituunt. Sunt & alia de quibus tecum garrire vellem, ut de anno captæ Vrbis, quem

Ad annũ 310. ſed hic annus tertius numeratus incluſive, & eſt bienniũ tantum.

Illud, ex conſulatu, *additum pro nota ignominiæ, quod qui Cõſul fuerat, nunc crearetur Tribunus militum, eſſetque imminuta eius dignitas, & referebat permagni hoc addi.*

Exiſtimo ego, Quintiũ vocatũ Conſulem *toto ſui Tribunatus tẽpore, eiuſque Collegas Tribunos tantum appellatos.*

quem Petavius Olymp. 97. anno tertio affingit, cum videatur potius hæc clades incidiſſe in ultimum menſem anni primi Olymp. 98. Archonte Athenis Pyrrhione, quo ſane anno id accidiſſe Dionyſius Halic. pro confeſſo ponit. Immo etiam Polybius tradit, *Atticum* annum poſt cladem Allienſem, cum adhuc Galli Vrbem obtinebant, qui Februario demum menſe expulſi fuere a Camillo, decimum nonum fuiſſe poſt pugnam ad Ægoſpotamon, decimum ſextum ante pugnam Leuctricam. Atque eo ipſo anno pacem Antalcidæ factam, quam omnes Scriptores conferunt in annum quo Theodotus Archon fuit, qui Pyrrhionem ſubſequitur. At ſecundum calculum Petavij, annus ille, quo Galli Roma exacti ſunt a Camillo, eſt decimus ſextus poſt pugnam ad Ægoſpotamon; decimus nonus vero ante pugnam Leuctricam: & duobus annis pacem Antalcidæ præcedit. Illud etiam me male habet, quod Olympias 143. ab omnibus fere Chronologis ſtatuatur in Conſulatu Marcelli & Criſpini, cum tamen Livius diſerte ſcribat, æſtate anni ſequentis, Nerone & Salinatore coss. Olympicos ludos celebratos. Sed non me hinc expedio, tu quæſo me extrica, eſt enim dignus te vindice nodus. Vale vir clariſſime, & ama

devotiſſimum tibi
Alb. Rubens.

Bruxellæ Eidib. Iunijs
Anni Chriſtiani M.DC.LI.

ALIA

ALIA EPISTOLA AD EVMDEM.

VIr clariſſime, Si φιλαίτιος eſſem, merito de te quæri poſſem; qui me iam pluſquam annum litterarum tuarum & Capricorni exſpectatione torques. Adeone me penitus animo tuo excidiſſe; aut tam vilem tibi eſſe amicitiam noſtram, ut ne γρῦ quidem a te poſt tot menſes? Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοι περ. Tu modo uſuram ſolve, & Capricornum tuum quam primum mitte. Etenim gemmarum Cæſarearum explicatio, cuius cauſa illum deſidero, eſt iam dudum confecta. Nec eſt quod totum Opus mittas, ſi nondum eſt paratum. Hoc ſolum ſcire velim, ſi Auguſtus natus fuit anno ad formam Iulianam redacto, IX. aut VIII. Kalendas Octobres ante exortũ Solis. Quis fuerit horoſcopus, quæ ſors Fortunæ. Et horoſcopum quidem in extremo Virginis aut principio Libræ fuiſſe fere video; de ſorte Fortunæ, quam in Capricorno ponis, nondum aſſequor, cum ſecundum calculum meum ſors Fortunæ poſtremis gradibus Sagittarij conveniat. Nec hic quemquam habeo, qui hanc rem extricare poſſit. Vidi hac æſtate apud Gevartium noſtrum, opinionem tuam de natali Auguſti inchoatam. Vbi IX. aut VIII. Kal. Octobris Iuliani, natali Auguſti aſſignas. Quod valde placet; ſed quod addis IX. aut VIII. Kalend. Octobris Iuliani, anno Ciceroniano in Nonas Decembres priſci anni incidiſſe, nondum perſuades; nam principio anni ſequentis Catilina cæſus fuit a Pe-

a Petreio. Id hyeme contigiſſe Cicero ſcribit diſerte pro Sextio. Verum ſi Nonæ Decemb. veteres cadunt in Septembrem Iulianum, Catilinæ clades non hyeme, ſed autumno contigit. Ego exiſtimo, & tibi me, ſi coram eſſes, perſuadere poſſe confido, anno Ciceroniano VIII. Kal. Octob. Iuliani occupaſſe XII. Kal. Novemb. antiqui. Quo die actum de coniuratione Catilinæ, & S.C. factum, ut Conſules viderent ne quid R.P. detrimenti caperet, decimo octavo die ante habitam a Cicerone primam Catilinariam. Incepit itaque annus Varron. poſt Vrbem conditam 692. Muræna & Silano COSS. 4. Decembris Iuliani anno Per. Iul. 4652. a quarta autem die Decembris illius vſque ad Kal. Ianuarias primi anni Iuliani qui fuit Per. Iul. 4669. conſurgunt dies 6237. & totidem dies conficiunt anni ſeptemdecim veteres, ordine illo quem in adiuncta ſcheda videbis. Vndecim nempe anni dierum 355. tres dierum 377. duo dierum 378. & annus confuſionis dierum 445. Vale vir clariſſime, ſummum ſæculi noſtri decus, & ſi me amas, nominis & doctrinæ tuæ cultorem devotiſſimum, cito Capricornum tuum, aut ſaltem litteras mitte, quibus me cura liberes.

Bruxellæ 11. *Martij*, 1652.

A. Rubens.

Annus V.C. Varron. 692. incepit 4. Decemb. Iuliani. Per. Iul. 4652. hoc anno Cæſarem, qui Pontifex maximus erat, intercalationem obtinuiſſe a collegio Pontificum, ut diutius frueretur, conijcio. intercalatio autem fuit dierum 22. itaque *A. 692. fuit dierum 377.*

A. V. C. 693. incepit 16. Decembris Iuliani anni P. Iu- *A. dierum 355.*

 liani

liani 4653. nec fuit intercalatus annus. at cum annus Iu-
A. dierum 355. lianus ſit biſſextilis,incidunt Kal.Ianuarij anni V.C. 694. in 5. Decembris Iuliani, nec hoc quidem anno intercalatum videtur. Itaque

A. dierum 378. Annus V.C. 695. incepit 25. Novembris; at tunc Cæſarem,qui Pontifex maximus erat, hunc annum conſulatus ſui intercalaſſe, valde veroſimile eſt. intercalatio fuit dierum 23.

A. dierum 355. A.V.C.696. incepit 8. Decembris. non fuit intercalatum; itaque incepit annus V. C.697.28. Novembris. Len-
A. dierum 377. tulus COS.huius anni Pontifex erat, & forte etiam collega eius Qu. Metellus. Itaque intercalatos fuiſſe exiſtimo dies 22.

A. dierum 355. Incepit igitur annus ſequens V.C. 697. nona Novembris Iuliani, quo anno non fuit intercalatum.

A. dierum 378. Annus V.C.698. incepit 29. Novemb. Iuliani; & tunc fuiſſe intercalatum perſuadet potentia & auctoritas COSS. Pompeij & Craſſi. Intercalati dies 23.

A. dierum 355. Annus V.C. 700. incepit 12. Decembris Iuliani, nec intercalatus fuit.

A. dierum 355. A.V.C.701.incepit 2.Decembris, non intercalatus.

A. dierum 377. Annus V.C. 702. incepit 21.Novembris Iuliani, intercalatum fuiſſe ex Aſconio liquet. Sed intercalationem fuiſſe dierum 22. ex Cicerone ipſo in Miloniana conſtat, quam orationem habuit VI. Id. April. & ait in peroratione: *Centeſima lux eſt hæc ab interitu Clodij.*

A. dierum 355. Anno V. C. 703. incepit 3. Decembris, nec intercalatum fuiſſe apparet ex Cicerone Epiſt.13.lib.5.ad Atticum, ubi XI.Kal.ſextil.numerat diem ſexageſimum & quingenteſimum poſt pugnam Bovillam, id eſt poſt cædem Clodij.

A.V.C

A. V. C. 704. incepit 23. Novembris. hoc anno inter- *A.dierum*
calatum non fuiſſe docet Cælius Epiſt. 9.l.8. famil. *Curio,* *355. Adde*
quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum. *Dionem.*

A. V. C. 705. incepit 13. Novemb. XVII. Kal. Iunias ſcri- *A. dierum*
bit Cicero ad Atticum, *Nunc quidem æquinoctium nos mo-* *355.*
ratur. at XVII. Kal. Iunias ſecundum calculum noſtrum incidit in 24. Martij Iuliani: ex quo loco liquet, nec ſequentibus duobus annis, nec hoc ipſo fuiſſe intercalatum.

A. V. C. 706. incepit 2. Novembris. *A. dierum 355.*

A. V. C. 707. incepit 23. Octobris. *A.dierum 355.*

A. V. C. 708. confuſionis vulgo dictus, incepit 13. Octobris, & fuit dierum 445. Atque ita Kal. Ian. anni primi Iuliani incidunt in Kal. Ian. anni P. Iulianæ 4669. *A. dierum 445.*

ALIA EPISTOLA
AD EVMDEM.

BIennium iam & amplius editionem Gemmarum differo, dum quotidie tuum de Capricorno Auguſti ſidere ſententiam expecto; de illo etenim aliquid in iſta diſſertatione dicendum, quia Capricornus in gemma Auguſtæa prope Auguſtum in circulo deſcriptus eſt, quod opinionem tuam de ſorte Fortunæ valide firmat, quam circuli forma exprimunt Aſtrologi: quia, ut Scaliger & Salmaſius cenſent, ſortes omnes ligneæ & eburneæ ita ſcalperentur. Immo etiam gubernaculum navis cum orbe & cornucopiæ, quæ attribuuntur Capricorno in nummis Auguſti, ſignificare videntur, in themate Auguſtæo locum ſortis Fortunæ in Capricorno fuiſſe; gubernaculum enim orbis

& cornucopiæ inſignia Fortunæ ſunt, ut Lactantius & nummi paſſim docent. Et ex calculo quidem meo colligo, anno Periodi Iul. 4651. die 23. Septembris, hora 6. poſt mediam noctem, Lunam circa ingreſſum Aquarij, atque ita partem Fortunæ, paulo ante Solis exortum, in ultimo gradu Capricorni fuiſſe. Sed mathematicis ſcientijs tam leviter tinctus ſum, ut ratiocinijs meis fidere non audeam. Quamobrem te iterum atque iterum rogo & obteſtor, ut medios & veros motus ☉ & ☽ & locum ☊ naſcente Auguſto indicare velis, atque inſuper perſcribere, num Cicerone Conſule plenilunia aliqua Ecclyptica fuerint, præter illud quod Sethus Calviſius indicavit. Verum ſi tibi vel otium vel animus deeſt, ut precibus meis hanc operam præſtes, hoc ipſum, quæſo, reſcribe, ne diuturniori expectatione pendeam. Vale vir maxime, & me, ut ſolebas, ama. Bruxellis VI. Kal. Maias Anni Dionyſiani CIↃ.IↃC.LIV.

GOTIFREDI VVENDELINI AD SVPERIORES ALBERTI RVBENI EPISTOLAS RESPONSIO.

AMpliſſime vir, Eruditorum clariſſime Rubeni, Ternas iam abs te litteras totidem iſtis annis accepi, primas quidem Eidibus Iunijs 1651. alteras v. Idus Martij 1652. tertias denique v. Kal. Maias huiuſce anni 1654. Primarum argumentum fuit Auguſti naſcentis horoſcopus, magnis opinionum divortijs volutatus ac diſtractus: cui ſubiungebas Chronologicam quoque quæſtionem non unam de Faſtis Romanis conſtituendis, operæ pretio (ſi verum æſtimamus) neceſſario; & in quod alteræ tuæ magno ſerio incumbunt. Tertiæ nimio quam ſuaves, reſcriptionem ad quæſita meam eblandiuntur. Dicam ergo quod res habet: Numquam exiſtimavi pudori meo convenire, ut quæ ſcriberem ad amicos, digna cenſerem legi extra chorum amicorum: ſed quoniam audio nunc in Gallia publicatam meam ad Petavium Epiſtolam ſubitaria ſcriptione exaratam; teque iam video pertinacem in ſtudio Chronologico, nec minus in iſto argumento Gemmæ Auguſteæ perſeverare: quam ego ſpem abieceram, ominatus de lentore Gevartij noſtri in edendo MANLIO *ſuo, ob forenſes occupationes, ne & tua foret perinde pandicularis molitio; reſumo ſeriam ac confidentem fiduciam, non fruſtra me impenſurum horas aliquot bonas optimo iſti tuo deſiderio. Reſumo inquam in manus chartas, & ad te perſcripta partim, partim perſcribenda adhuc adverſaria. Quæ omnia ſaltem intra hunc menſem, dico ante Maij huius finem, habebis ſpondeo abs*

Semper atque æternum tuo

Tornaco Kal. Maijs. M.DC.LIV. G. Wendelino.

ALIA EPISTOLA
AD EVMDEM.

AMpliſſime Vir, Toties abs te interpellatus per annos 1651. 1652. & 1654. hoc eſt, toties tibi debendi reus ut præſtem promiſſa ſuper Capricorno, Auguſti horoſcopo, non video dilationem cauſariam poſt abdicatum munus iſtud Offucialatus, dicam an Officialatus, ſemper quidem & apud omnes grave, ſed in ſene iam fere decrepito non ferendum. Itaque liberatus tandem ablutuſque atque abſolutus ſordibus tricoſarum cognitionum, tempus habes (dices) explicandæ libertatis qua iam annum totum perfrueris. Fateor equidem, ut dudum factum oportuit quod utcumque potuit: niſi quia potuiſſe non fuit ſatis, ſi non etiam aliud officeret

Ἴχει γὰρ χαλεπῆς πείρατ᾽ ἀμηχανίης.

Primum, quod poſtliminio quinquennij reſtitutus patrio Parnaſſo dum ad illum contendo, vatium me ſenſi ac compernem, ut ad formandũ novum inceſſum opus mihi fuerit ſerperaſtris; ad reſumenda inquam mea ſtudia priſtina, de integro me oportuerit fieri alphabetarium, ac velut repueraſcendum, quique

Cantando longos memini me condere ſoles,
Nunc oblita mihi tot carmina *—cogar agnoſcere.*

Alterum acceſſit infortunium: quo per lubricum gelicidij lapſus afflictuſque gravi caſu tertium iam menſem lectum ſervo; ac vix nunc me attollo ad tentandum claudicantem greſſum. Vix manus calamum ſumunt, obſervantiæ teſtem in te meæ.

An addo & tertiam eamque decumanam remoram? Scis opinor, ut anno 1632. natus Sabaudo principi filius ingenia virorum illic eruditorum excitaverit ad iſtius partus encomia varia: inter quos de Societate quidam theſaurus parem illi cum Auguſto quondam horoſcopum Virginem adſtruxe-

ſtruxerit: adverſus quem P.MONODVS *pro Capricorno aſſerendo varijs ſcriptis, magniſque contentionibus inter hos duos Patres decertatum eſt, in tantum, ut inſcriptioni marmoribus inciſæ ſcalprum minari videretur raſuram. Cui audaciæ ut obviam iretur, viſum eſt bonum factum fore, ſi virorum etiam extra Italiam doctorum experiretur iudicia. Itaque Sereniſſimus Princeps Franciſcus Thomas arbitriũ iſtius litis in me traiecit: cui & ſententiam dixi pro Capricorno, dictamque in manus conſignavi præſente ipſo theſauro, docuique natum Auguſtum cum horoſcopo ſurgentis Virginis, natumque eumdẽ ſidere Capricorni quintam ſub terris domum fortunæ ſignante.*

Quamdiu ergo advixit Princeps Thomas, neque certus ego fui, quid ille ſuper edendo meo ſcripto cogitaret ſtatuendum, non debui prævortere iſtam mentem: nunc poſtquam ille in fatum ſuum abijt, Capricornus de integro meus eſt, tuus eſt, & cum convaleſcente me deproperandus, quod intra hunc menſem me perfecturum confido.

Ampliſſime Domine tui plenus
G.Wendelinus.

Poſtrid.Kal.Martias. *1656.*

ALBERTI RVBENI EPISTOLA AD CL. GOTIFREDVM VVENDELINVM.

CLariſſime Vir, Gaudeo te Officialatus vinculis exſolutum, poſtliminio Parnaſſum reviſere, & Capricornum diu a me deſideratum reſumere, brevique nos eius compotes facturum. Quod etiam atque etiam ut efficias rogo. Cum Antuerpiæ nuper eſſem, Moreto noſtro explicationem Gemmæ Cæſareæ prælo

ut

ut ſubijceret, tradidi, in qua cum neceſſe eſſet de Capricorno Auguſtæo, qui illic expreſſus eſt, aliquid dicere, affirmavit te propediem publico daturum veram hac de re ſententiam, & contra Scaligeri, Kepleri, Petiti & aliorum hallucinationes probaturum, Auguſtum natum eſſe 23. Septembris Iuliani, & in themate Auguſti ſortem Fortunæ Capricornum obtinuiſſe: quod a te olim me audiviſſe credebam. Sed nunc video te diverſam inire viam, & non alio nomine Capricornum Auguſtæo themati aſſignare, quam *quia quinctam ſub terris domum, quæ Fortunæ dicitur, occupaverit*. Sed vereor ne hæc ratio non ſatis efficax ſit, ut tantam Auguſto thematis ſui fiduciam tribuerit, niſi & ſortem Fortunæ in hanc ipſam domum Fortunæ deducis, de quo ſerio cogites velim: mihi quidem rudi Minerva hæc computanti non abhorrere a calculo meo id videtur. Etenim 23. Septemb. Iuliani anno P.Iul. 4651. hora 5. 50. poſt mediam noctem Sol adhuc hærebat in 26. aut 27. gradu ♍ diſtantia autem Solis a Luna, erat ſignorum 4. gr. 5. aut 2. ita ut Luna obtinuerit 28. aut 29. gradum Capricorni, & ſors Fortunæ fuerit in ultimis partibus Capricorni. Sed in his aſtronomicis ego in tenebris mico; nec enim ipſis artis huius principijs inſtructus ſum. Itaque taceo, teque enixe oro, ut quam primum tuam hac de re ſententiam perſcribas, quo illa, quæ Moreto edenda commiſeram, ad tuam mentem corrigam. Vale decus meum, & me ama.

Bruxellæ XX. *Martij anni* CIↃ.IↃC.LVI.

Devotiſſimum tibi
A. Rubens.

IOAN-

IOANNIS BAPTISTÆ DONII DISSERTATIO DE VTRAQVE PÆNVLA.

IOANNIS BAPTISTÆ DONII DISSERTATIO DE VTRAQVE PÆNVLA,

Romæ habita in Academia Baſiliana Idibus Septembris 1658.

ANTEQVAM de habitu, quo Sacerdotes noſtri in re diuina facienda utuntur, ſummatim diſſerere incipio, deprecor a vobis, Eminentiſſimi Patres, doctiſſimique Academici, ne me vel confidentiorem, vel Ordinis veſtri, atque huius loci parum reuerentem exiſtimetis; quod immaturam adhuc ac tumultuariam inſcriptionem hodie vobis obtrudam; minime alioqui novitius tiro; ſed qui emeritæ militiæ potius (ſi per vos liceat) adſcribi cupiat. Non prætexam qualicumque huic facto (quamquam veriſſime id facere poſſum) deſuetudinem ſtudiorum, non occupationes multiplices ac varias, non graviſſimas animi curas; ſed ſimpliciter quod res eſt, atque ingenue fatebor: Cum dies academicus inſtaret, ac nemini, quantum ſcire potui, indictæ eſſent diſſerendi vices: ne nonnulla mea culpa vacuus hic dies abiret, ſuccedaneam operam huic muneri impendere aggreſſus ſum: eo ſane fidentius, quo veſtra mihi humanitas perſpectior erat: quoque magis ex aulicæ vitæ

uſu intellexi, viris principibus, ac ſapientibus, non tam ſeram moroſamque diligentiam, quam promptitudinem obſequij in rebus gerendis plerumque placere. Quod potui, operam dedi, vt argumentum ſeligerem, inſtituto huius loci maxime, ni fallor, conſentaneum. Cum enim in hoc ornatiſſimo Cœtu, ſacræ eruditionis ſtudia præcipue pertractentur, profana vero, quatenus dignioribus illis inſerviunt; ita ſane congruenter de eo habitus genere ediſſeram, quod profanis uſibus ab initio deſtinatum, rei divinæ peragendæ tandem ceſſit. Deinde ſicut Græcanicæ Eccleſiæ inſtituta illuſtrari hic maxime ſolent: non tamen ſine comparatione Latinorum; ut una eademque Chriſti ſponſa, quamquam ſubſtantia & corpore indiuiſa, attamen diverſitate rituum quaſi veſtimentorum ornatu multifariam conſpicienda, &, ut divinæ Litteræ loquuntur, *circumamicta varietatibus*, contemplantium oculis cultiorem ſe exhibeat; ita certe non incongrue de Pænula diſſeretur, quæ, ut & vocabulum ipſum, primum a Græcis inventa, deinde ad Romanos traducta; poſtremo hic atque illic in uſum ſacrorum venerabilis manſit: & quamvis utrobique non eamdem prorſus ſpeciem retinuerit, nihilo minus una eademque, cum origine, tum uſu cenſeri debet. Quam quidem tractationem eo lubentius ſuſcepi, quo clarius ac teſtatius priſci huius veſtimenti ſpeciem indicare atque oſtendere vobis poſſe videor. Nam cum ſuperioribus annis quædam obiter annotarem in eam partem Pandectarum mearum, quæ ad rem veſtiariam pertinet, deſtinaremque, ſi per otium & fortunæ meæ tenuitatem licuiſſet, ex veteribus ſtatuis, alijſque monumentis, farraginem aliquam iconiſmorum ſeu picturarum colligere, quæ comparatæ cum teſtimonijs veterum ſcripto-

ſcriptorum multifariam conquiſitis, inſignem huic negotio lucem afferre poſſe videbantur; evenit, ut in ſtatuam quamdam inciderem, quam proculdubio pænulatam eſſe primo aſpectu cognovi; quales hodie haud ſane multæ reperiuntur: quam cum diligentius contemplarer, omnia ei plane congruere deprehendi, quæ de iſtiuſmodi habitus genere veteres prodiderunt: ac tum demum intellexi, cur iſtud nomen ſortitus ſit ſacrificalis cum Græcorum, tum Latinorum habitus, qui iam inde a primis Eccleſiæ temporibus uſurpari cœpit. Imago eſt, quantum coniectura mea fert, oratoris cuiuſdam: quod protenſa paululum æqualiter brachia ſuboſtendunt. Habitus vero eiuſmodi eſt, ut plane totum hominem, excepto capite atque infimis cruribus, circumdet. Nulla vero in eo lacinia, nulli ſinus, atque umbones, ut in toga; ſed plane ſimplex, atque unico circumiectu hominẽ ambiens. Media vero ſui parte dumtaxat patere cognoſcitur, qua caput exerebatur, alioqui rotunda & clauſa; & qualem togam fuiſſe veterum nonnulli exiſtimant: ſed quantum ex ſtatuis cognoſci poteſt, parum certe ἀϛόχως. Etſi vero minus ſinuoſa, minorique amplitudine panni quam toga fuit; non tamen ei deerat ſuus decor & gravitas; quam plicæ ſeu rugæ veſtimentis potiſſimum inſinuant. Verumtamen quantum maieſtate a toga ſuperabatur, tantum illam commoditate vincebat; adeo ut, ſi opus eſſet, nullo negotio ab artifice quopiam veſtiario, ope illius ſtatuæ reſtitui poſſet: quod in tanta ſtatuarum togatarum copia vix ei fortaſſe ſuccederet, in vera togæ ſpecie reſtituenda, quantumvis perito atque ingenioſo. De origine vocabuli convenit inter Grammaticos φαινόλην ſive φαινόλαν Dorica terminatione vocitatam fuiſſe: quod tota conſpiciatur ὅτι ὅλη φαίνεται,

non quod corporis figuram oſtenderet (nihil enim minus huic veſtimento convenit) & quod ὅλον τὸ σῶμα φαίνῃ, ut falsò credidit Caſaubonus, & ex eo Bullengerus, qui aſtrictam fuiſſe veſtem putarunt; & quæ partium corporis, quas tegebat, figuram exprimeret; decepti opinor ex prava illius veriloquij ſeu etymologiæ acceptione, cui activum ſignificatum, non paſſivum, ut opus erat, tribuebant: tum etiam ex eo quod Artemidorus Oneirocriticus inter veſtes quæ θλῖψιν ac στενοχωρίαν in ſomnijs ſignificabant, hoc eſt *anguſtias ac preſſuras* pænulam quoque (τὸν φαινόλην) recenſet; διὰ τὸ, inquit, ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα, *quod undique corpus ambiat*, non quod membra preſſim conſtringat, ut illi opinati ſunt. Hinc apertior eſt Ciceronis locus oratione pro Milone, qui ut probaret nequaquã inſidiandi animo, occidendique Clodium, ab Vrbe eum profectum fuiſſe, *Quid minus*, inquit, *promptum ad pugnam? cum pænula irretitus, rheda impeditus, uxore pæne conſtrictus eſſet?* quod cum dixit, in animo, opinor, habuit, Retiariorum ſinuatum illud rete, quo adverſarios ſuos ſecutores (Gladiatorum ea genera fuerunt) repente conſtrictos fuſcina demum convulnerabant. Huius veſtis primi inventores Lacedæmonij produntur, vel Tertulliani graviſſimi ſcriptoris teſtimonio: qui in Apologetico ſic ſcribit: *Nam ne vel hieme voluptas impudica ceſſaret primi Lacedemonij pænulam ludis excogitarunt.* Verum apud Romanos, ut opinor, uſitatior fuit, qui aſpirata littera in ſuam tenuem detorta (qua forma Pœnos à Phœnicibus demutarunt) pro φαινόλας, *pænulam* vel *pænolam* vocitarunt. Erat autẽ habitus hibernus ac viatorius, & ad propulſandos imbres, ceteraſq; aſperioris cæli iniurias peridoneus: ideoque in ſpectaculis potiſſimũ (hiberno videlicet tempore) uſurpabatur. Hinc

M. Tul-

M. Tullius Mulionicam pænulam commemorat. Idē l. 13. ad Atticum; *Sed ego ita egi ut non ſcinderem pænulam.* Iuvenalis Sat. v. —*fremeret ſæva cum grandine vernus*

Jupiter, & multo ſtillaret pænula nimbo.

Seneca vero ſcorteæ pænulæ meminit; de qua accipiendus Martialis:

Ingrediare viam cælo licet uſque ſereno,

Ad ſubitas nuſquam ſcortea deſit aquas.

Fiebant autem pænulæ ex craſſiori lana, non ex tenuiori prolixiorique, ut togæ. Hinc Plinius, *Appulæ lanæ*, inquit, *breves villo; nec niſi pænulis utiles: circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent.* Nihilominus quædam pænulæ prolixis villis fiebant; quæ *Gauſapinæ* proprie dicebantur: de quibus Martialis:

Is mihi candor ineſt villorum gratia tanta,

Vt me vel media ſumere meſſe velis.

Ad ſummam, veſtis fuit ponderoſior; quæque commoditate magis quam elegantia commendaretur: quamobrem Tertullianus libro de Corona militis, *Ibidem*, inquit, *graviſſimas pænulas poſuit, revelari auſpicatus.* Quod ad uſum pertinet, Vlpianus in cap. *Sive lege*, ut dicunt, 23. Digeſtor. tit. de auro, argento mundo, legatis, inter communia veſtimenta, quibus promiſcue vir & mulier ſine reprehenſione uti poterant, pænulas ſive pænularum quaſdam ſpecies connumerat. *Communia ſunt*, inquit, *quibus promiſcue utitur mulier cum viro: veluti pænula palliumve eſt, & reliqua huiuſmodi; quibus ſine reprehenſione vel vir vel uxor utatur.* Quamvis autem ſtante Republica, ac ſub primis Cæſaribus, forenſis habitus pænula non fuerit; poſtea tamen res mutavit; ſub Domitiano enim iam pænula invaluerat, toga paulatim obſoleſcente: quod ſane gravio-

gravioribus viris, & novitatum oſoribus, diſplicuiſſe cognoſcimus. Quintilianus, ſive quis alius auctor eſt eruditiſſimi dialogi, De cauſis corruptæ eloquentiæ: *Quantum humilitatis*, inquit, *putamus eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas; quibus aſtricti, & velut incluſi, cum iudicibus fabulamur?* Ideoque Caſtritius Rhetor magni nominis, qui Hadriano imperante floruit, quoſdam diſcipulos Senatorij Ordinis, teſte Aulo Gellio, acriter reprehendit, quod lacernati, non pænulati, prodirent in publicum: *Equidem maluiſſem*, inquit, *vos togatos eſſe. Pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe & pænulatos:* quoniam videlicet quanto pænula quam lacerna dignior erat, tantum togæ dignatione cedebat. Quod autem doctiſſimus vir hinc colligit, pænulas præcipue ſerviles cingi conſueviſſe, minime aſſentiri ei poſſum: nihil enim impeditius foret, aut brachiorum uſibus, quibus ſervorum miniſteria potiſſimum conſtant, minus aptum. Crediderim potius Caſtritium non modo laſciviam uſurpantium lacernam pro pænula vel toga reprehendiſſe; ſed etiam mollitiem tunicam diſcinctam ſub lacerna geſtantium. Nam quod ex Petronio affert in ſuam ſententiam: *Vltimo Cinædus ſupervenit myrtæa ſubornatus gauſapina, cinguloque ſuccinctus*; nihil vetat tunicam quoque mollibus ac prolixis villis confectam gauſapinam vocatam fuiſſe, non minus quam pænulam, quamvis gauſapina tunica alibi non memoretur. Ceterum quod ſupra oſtendimus, iam inde a Flavianis temporibus cœpiſſe pænulas in promiſcuo uſu eſſe, labefactari videtur duobus auctorum veterum locis, qui inferioribus etiam ſæculis togæ ſuum honorem atque uſum manſiſſe teſtantur. Alter eſt Lampridius, qui de Imperatore Commodo ſic ſcribit: *Et contra conſuetudinem pænulatos iuſſit ſpectatores, non togatos*

ad

Ad munus convenire: quod funeribus ſolebat. Vbi Caſaubonus pro *ſpectatores* legit *ſenatores*, coniectura ex Dione ſumpta. Alter locus eſt Spartiani in Alexandro Severo, qui ait: *Pænulis intra urbem frigoris cauſa ut ſenes uterentur permiſit; cum id veſtimenti genus ſemper itinerarium fuiſſet, aut pluviæ.* Quo loci Spartianum Lipſius reprehendit, ſi modo ita ſcripſerit; ſuſpicatur enim ibi quoque legendum *Senatores.* Quod ſi recipimus, eſt cur gratiam pænulæ Senatores habeant, cuius beneficio excuriati quodammodo prius librariorum incuria, per duos iſtos rei litterariæ antiſtites, tamquam cenſoria virgula in ordinem priſtinum reſtituuntur. Quod autem ſtante Imperio præcipua ſemper in veneratione toga fuerit, idem Spartianus in Hadriano teſtatur, dum pænulas numquam geſtaſſe Imperatores prodit: *Nam illi,* inquit, *adhuc privato, cum tribunus eſſet, factum omen Imperij, & perpetuæ tribunitiæ poteſtatis, ex eo quod pænulas amiſiſſet, quas tribuni plebis pluviæ tempore geſtabant; Imperatores vero nunquam.* Illud etiam ὁδῷ πάρεργον notaverim; ſicut albus color olim in toga & tunica, ſaltem apud lautiores, ſolemnis erat, ita pullus vel niger in pænula. Quo pertinet ſarcaſmus ille Auguſti Cæſaris populo Romano ſuccenſentis: qui (ut Suetonius refert) *viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans, En,* ait, *Romanos rerum dominos, gentemque togatam.* Et certe colores ij nativi, ſicut ad luxum ac lautitiam minus apti, ita ad pluviam & lutum arcendum opportuniores. Erat igitur pænula proprie habitus viatorius, quam idcirco Galba orator apud Quintilianum per iocum ſe dixit domi geſtare. Nam cum eius cœnaculum (id eſt altior domus pars iuxta tectum, quam Galli granarium vocant) perplueret, amico pænulam pe-

tenti *Non poſſum,* inquit, *commodare: domi maneo.* Illud etiam per occaſionem huius vocabuli circa Gallorum veterem veſtitum obſervaſſe videor, pænulam apud eos fuiſſe frequentem. Coniecturam huius rei duco ex multis veterum cipporum iconiſmis, quamvis minus belle delineatis atque excuſis, quos initio ſuæ hiſtoriæ Metenſis Eccleſiæ Meuriſſius Epiſcopus Madaurenſis appoſuit. Multæ enim in ijs figuræ conſpiciuntur pænula indutæ: quarum nonnullæ etiam capitium adiunctum habent: cuius mentionem fieri video apud Plinium, ubi pænularum capita (pro capitijs accipio) centunculo (herbæ id genus eſt) comparat: qua nota haud difficulter eorum formam agnoſcere poſſumus: ſiquidem naturæ partus cum ſemper ſui ſimiles ſint, certo ſatis iudicio demonſtrare poſſunt inventa hominum, quæ magnam tractu temporis ſuſcipere ſolent varietatem. Ceterum quod Grammatici nonnulli, & gloſſæ quædam veteres tradunt, pænulæ fimbrias (hoc eſt villoſa quædam ornamenta in oræ ambitu) adfuiſſe, quoniam perpetuum non fuiſſe videtur (certe ea quam dixi ſtatua non habet) obiter tantum dictum eſto.

Verum, ut ad ſacram ſpeciem tandem deveniam (cuius gratia inſtitutus eſt hic ſermo) quo tempore in Miſſæ ſacrificio adhiberi apud noſtros pænula cœperit, in tanta rerum vetuſtarum caligine haud proclive dictu eſt. Illud conſtat, eius uſum antiquiſſimum eſſe, & a primis prope naſcentis Eccleſiæ temporibus inceptum. Cur autem hoc potiſſimum veſtimenti genere in ſacroſanctis myſterijs uſi ſint veteres illi Chriſtiani, quamquã arduum eſt aſſequi, quædam tamen πιθανῶς ſaltem afferri poſſe videntur. Primum enim ſuſpicari licet, pænulam ijs maxi-

maxime placuiſſe, ut quam longiſſime a gentium ritibus abeſſent, quæ ſuperſtitioſis ſuis ceremonijs numquam eam adhibuiſſe videntur. Secundo, quod cum inter frequentes tyrannorum perſecutiones propria & peculiaria rei divinæ veſtium genera excogitari non facile potuerint, eam præ ceteris eligere voluerint, quæ tunc temporis inter civiles quidem,ſed ordinarios habitus(ut excludam Imperatorios, & Magiſtratuum) & honeſtior & uſitatior eſſet. Par enim fuit in re omnium graviſſima & ſanctiſſima,non vulgari plebeioq; amictu, ſed honeſto ac decoro uti:quod cum in privata ſaltem oratione minus neceſſarium ſit, minime reprehenſi a Tertulliano forent, qui priuſquam orarent, pænulam deponebant, ſi non tamquam ſuperfluum pondus eam exuiſſent, ſed (quod is potius iudicabat) ut gentiles imitarentur. Tertio ſuſpicari poſſumus,habitum viatorium prælatum fuiſſe cæteris; ut oſtenderent ſacroſanctum hoc ſacrificium a viatoribus fieri, & cæleſtis patriæ extorribus : ad quam illius maxime viatici ope corroborati pervenire tandem ſperamus. Quamobrem poëtica quadam & philologica licentia vir ætatis noſtræ doctiſſimus, ſacrificium Propterviam indigitare illud auſus eſt. Fiebat autem a priſcis Romanis ſacrificium,quod *propter viam*, ſeu *propterviam* unica voce dicebant, Herculi (ut opinor) Viali. *Propter viam* (inquit Feſtus Pompeius) fit ſacrificium, quod eſt proficiſcendi gratia,Herculi aut Sanco : qui ſcilicet idem eſt Deus : in quo quidquid profanabatur, conſumi neceſſe erat. Sed ne diutius ἐκ τὸς τῶν ἐλαιῶν, ut Græci aiunt, exſpatier, ſicut ſingula veſtimenta quæ rei divinæ adhibentur, ſignificare creduntur unum ex iis quæ Ieſus Chriſtus Dominus noſter in paſſionis ſuæ actu geſtavit (quamquam eiuſmodi myſte-

ria poſterius fere excogitari ſoleant, quam ea quæ ijs denotantur inventa fuerint) ita ſciendum eſt, ſacram pænulam indicare nobis veſtimentum illud purpureum, quo Chriſtum Dominum ludibrij gratia impij milites cum corona ſpinea inſigniverant. Germanus Patriarcha in libro Theoriæ Eccleſiæ: Τὸ δὲ, inquit, φελόνιον ἐμφαίνει τὴν ἀπὸ κοκκίνου πορφυρᾶν ἣν περὶ τοῦ Ἰησοῦ οἱ ἀσεβεῖς ἐμπαίζοντες ἐφόρησαν. *Pænula autem oſtendit veſtem purpuream ſeu coccineam, quam impij homines illudentes Ieſu obtulerunt.* Quæ ſimilitudo non perinde ad formam pertinet; longe enim diverſa fuit a pænula chlamys (qua proprie, ut D. Matthæus tradidit, Chriſtum Dominum induerunt) quam ad colorem: purpura ſiquidem, ſeu quovis alio rubro colore ſacra pænula plerũque olim tingi conſueviſſe videtur. In Eccleſia certe Conſtãtinopolitana toto ieiunio Quadrageſimæ, exceptis his diebus, Nuntiationis, Palmarum, & magni Sabbati, presbyteros & diaconos purpureas, ſive rubras pænulas, & tunicas (στιχάρια Græci vocant) geſtare conſueviſſe, Codinus ſcribit. Porro celebris valde quæſtio illa eſt, qualis pænula accipienda ſit, cuius D. Paulus epiſtola 2. ad Timotheũ meminit his verbis: Τὸν φαιλόνην ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Χάρπῳ ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. *Pænulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas.* D. Ambroſius & ex eo Haimo & Anſelmus accipiunt pro veſte ſenatoria, quam Paulo pater reliquerit. Et ſane proditũ eſt D. Pauli patrem, qui Giſcali Palæſtinæ oppide oriundus Tarſum migraverat, civitatem Romanam adeptum fuiſſe: ſed ut Senatorij Ordinis fuerit, nuſquam legitur, nedum ut Conſularis: quod Haimo inſcitia ſuorum temporum ductus, dicere non dubitavit: itemque Conſules induere pænulam ſoli-

ſolitos, dum curiam ingrederentur. Alij quibus favere creditur Tertullianus loco ſupra laudato, qui eſt libri *de Oratione*, exiſtimant veſtem ſacram fuiſſe. Verum ſi pro veſtis ſacræ ſpecie accipiant, quæ in ſacris vſurparetur; ſed etiam profanis uſibus inſerviret, facile credi poteſt, Apoſtolos pænulam in Miſſarum ſolemnijs uſurpaſſe: quod ſi intelligunt veſtimenti genus rei divinæ proprium, & ab alijs diverſum, primum haud credibile eſt, in ijs anguſtijs ac preſſuris vacaſſe primis Chriſtianis, peculiarem habitum ad rem divinam excogitare: deinde cum antiquior ſacerdotum pænula ad amuſſim fere congruat cum ea quam gentilium ætate in foro uſurpabant, iam clarum manet, ſacram veſtem eo modo accipi non poſſe. Quod autem Tertullianum in teſtimonium advocant, ipſo ſane id faciunt invito; is enim locus oſtendit veſtem potius fuiſſe profanam: ſiquidem eam, oraturi vel precaturi Deum, deponere ſolebant. Tertio putarunt nonnulli, in quibus eminentiſſimus Baronius, pænulam accipiendam eſſe pro legis volumine, eo quod Syrus interpres verterit *Bet Ketabe*, id eſt thecam librorum; cui Heſychius aſtipulari videtur; qui φαιλόνης interpretatur, εἰλητάριον μεμβράϊνον, ἢ γλωσσόκομον. Verum hæc ſententia, ut parum probabilis, ab omnibus fere reijcitur. Quarto demum Ioannes Chryſoſtomus, Theophylactus, Hieronymus Dial. 3. contra Pelagianos, intellexerunt vulgarem & communem eam pænulam, quam adverſus pluviam & frigus olim geſtabant. Quæ ſententia proculdubio reliquis præferenda eſt: eoque ſane probabilior videtur, quo magis apparet, Paulum pænulam reliquiſſe tamquam onus per id anni tempus ſupervacaneum; quod confirmatur ex eo quod ſub finem epiſtolæ ſcribit: *Feſtina ante hiemem venire.* Quod pertinet

autem ad vocabulum, ſciendum eſt, ſacrũ hoc indumentum a vetuſtioribus Græcis (de Chriſtianis loquor) φαιλόνιον ſeu φελόνιον dici, a poſterioribus φελόνιν, corruptius; quam vocem, etſi liquido apparet per tranſpoſitionem litterarum φαιλόνιον pro φαινόλιον ortam eſſe; doctiſſimus Salmaſius tamen contra aliorum opinionem cenſet ab antiquiore voce φελλόνης, quæ Cretenſibus (teſte Heſychio) tunicam ſignificabat, deduci. Quidquid ſit, miror ſane in pleriſque novi Teſtamenti Græcis editionibus corruptum vocabulum φαιλόνιον pro φαινόλιον legi; cum minime credibile ſit, iam tum divi Pauli ætate ſinceram eius pronuntiationem deſijſſe. Ceterum apud Scriptores Eccleſiaſticos Eccleſiæ Latinæ (omnes videlicet ſemiantiquos) minus uſurpatum pænulæ vocabulum comperio; ſed partim caſulam, partim planetam vocitari. Prius apud Hiſpanos manſit, quibus *caſulla* eſt, imo apud Gallos, qui *chaſuble* corruptius vocant; poſterius apud noſtrates. Caſulam porro Rabanus Maurus dictam vult, quod ſicut caſa quædam, alia omnia tegit ac complectitur. Planetam dici volunt, quod circum errans, totum corpus ambiat quaſi παρὰ τὸ πλανᾶσθαι. Sed cum apud Latinos natum ſit hoc vocabulum, eoque tempore, quo Græcæ linguæ non erat adeo frequens uſus, crediderim potius eius radices in Latio quærendas: quoniam ſic appellata fuerit, quod plana eſſet: hoc eſt nullis vel paucis plicis corrugata, ad diſcrimen fortaſſe pænulæ veteris, quæ rugoſior fuit. Ceterum proavorum ætate, eiuſdem fere formæ apud noſtrates fuit ſacrum hoc veſtimentum, quam apud Græcos hodieque conſpicimus: rotundum videlicet, æquatoque in ambitum gyro; non autem in duas ſemirotundas plagas, anteriorem ac poſteriorem diviſum; quam in ſpeciem paulatim degeneravit, dum ſacrifi-

crificaturi, onus illud brachiorum pertæſi, & commoditati magis quam decori ſtudentes, ſenſim ab utroque latere eam reſecant, donec cubito tenus pertingeret. Olim vero neceſſe fuit circa medium cubitum, ne brachia impedirentur, vel ut caſus tulerat, corrugari; vel certe ordine quodam plurifariam replicari. Et quidem, ut Auctor ſemiantiquus oſtendit in Opere, quod *Gemma animæ* inſcribitur, in utroque brachio triplicabatur: quod cum fit, interior facies tegitur, exterior apparet: circa pectus & inter humeros duplicabatur; ita ut interior facies circa collum detegeretur. Quæ notitia ſatis liquido oſtendit, qua ratione hic habitus ſacrificanti aptaretur, quamdiu primævam ſpeciem retinuit. Alia etiam differentia eſt inter utramque pænulam, Græcam videlicet & Latinam, quod in illa ab antiqua conſuetudine complures crebræque cruces depingi conſueuerint; in noſtra vero unica tantum, eaque ampliori forma, ex latiori faſcia à ſummo ad imum pertingens, quam alia tranſverſim ſecat. Hanc Itali anteriori plagæ aſſuunt, Galli vero poſteriori: nec deeſt utrique conſuetudini ſua ratio & probabilis cauſa. Porro Conſtantinus Cabaſilas in quæſtionibus Eccleſiaſticis docet, eiuſmodi crucium picturam ἐν τῷ φελονίῳ ſolemnem & ordinariam eſſe, ſicut in ſtichario fluminum: quibus fortaſſe denotari voluerunt eos fluvios qui e terreſtri paradiſo effluebant. Eiuſmodi pænulas crucibus inſignes Balſamo de Privilegijs Patriarcharum τὰ διὰ πολυσταυρίων φαιλόνια appellat. Animadverſione etiam digna eſt ea pænulæ ſpecies, quæ capitium adiectum habet, in tabula 3. cœmeterij Pontiani apud Boſium in Roma ſubterranea, ubi B. Vincentij imago eam geſtantis conſpicitur. Poſtremo hoc addam, ſicut pænulam primario ſignificaſſe oſten-

oſtendi veſtimenti genus profanum; ita certe caſulæ & planetæ vocabulum, ſecundario denotaſſe videri habitum non ſacrum, ſed profanum, quod antiquæ pænulæ (niſi idem plane erant) ſimilis foret. Colligo id ex Concilio Ratisbonenſi, quod ſub Carlomanno coactum fuit; in quo ſtatutum eſt, ut presbyteri vel diaconi non ſagis, laicorum more, ſed caſulis uterentur, ritu ſervorum Dei. Item ex Vita Gregorij Magni apud Ioannem Diaconum, ubi ſcriptum eſt, D. Gregorij patrem indumentum hoc geſtaſſe, planetam caſtanei coloris, & ſub ea dalmaticam: neque enim, quod ſciam, uſquam proditum legitur, Gordianum (ſic enim appellabatur) ullo tempore ſacræ militiæ fuiſſe adſcriptum. Atque hæc ſunt quæ in præſentia circa pænulam utramque ſacram & profanam, circumciſis pluribus, annotanda cenſui, reliquis in commodiorem locum ſepoſitis. Metui enim profecto, ne plurifariam tædio vos afficerem, dum hibernam hanc veſtem, per æſtivos hoſce calores non tam auribus quam humeris veſtris diutius ingererem; præſertim tam craſſo villo contextam, niſi eam, quantum fieri licuit, circumciderem; imitatus eos, quorum brachijs antiqua illa ponderoſior viſa eſt.

F I N I S.

82-B3152

SPECIAL 82-B
3152

GETTY CENTER LIBRARY